

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE ISTORIE, STAT ȘI DREPT

Cu titlu de manuscris

CZU:3472:34(4)

DRAGOMIR MATEI

REPARAREA PREJUDICIULUI PRIN ECHIVALENT BĂNESC
ÎN CONTEXT INTEGRAȚIONIST EUROPEAN

Specialitatea 12.00.03-Drept privat (drept civil)

TEZĂ DE DOCTOR ÎN DREPT

Conducător științific:

COJOCARI Eugenia,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar

Autor:

DRAGOMIR Matei

Chișinău, 2012

© DRAGOMIR Matei, 2012

Cuprins

ADNOTARE.....	5
LISTA ABREVIERILOR	8
INTRODUCERE.....	9
1. Analiza situației științifice în domeniul reparării prejudiciului prin echivalent bănesc în context integraționist european	16
1.1. Aspecte teoretice și dimensiuni istorice privind repararea prejudiciului prin echivalent bănesc în context integraționist european	16
1.2. Analiza actelor normative privind repararea prejudiciului prin echivalent bănesc în context integraționist european.....	19
1.3. Reglementările privind repararea prejudiciului prin echivalent bănesc în context integraționist european	32
1.4. Concluzii la capitolul 1	36
2. Noțiuni contradictorii privind prejudiciul și repararea lui prin echivalent bănesc în dreptul civil.....	38
2.1. Noțiuni generale privind prejudiciul în dreptul civil.....	38
2.2. Natura complexă a prejudiciului în dreptul civil.....	41
2.2.1. Regulile pe care trebuie să le îndeplinească prejudiciul pentru a angaja răspunderea civilă	42
2.2.2. Clasificarea prejudiciilor civile.....	43
2.3. Repararea prejudiciului și principiile ce stau la baza acesteia	46
2.4. Argumente legale și doctrinare în favoarea reparării prejudiciilor prin echivalent bănesc.....	55
2.5. Probleme ale evaluării și calculării prejudiciului pentru reparare în context integraționist european	60
2.6. Concluzii la capitolul 2.....	73
3. Repararea prin echivalent bănesc prejudiciului survenit din raporturi juridice contractuale și extracontractuale	74
3.1. Noțiuni privind delimitarea dintre prejudiciul delictual și cel contractual. Repararea prejudiciului	74
3.2. Repararea prin echivalent bănesc a prejudiciului contractual	81
3.3. Repararea prin echivalent bănesc a prejudiciului delictual	84

3.4. Repararea prin echivalent bănesc a prejudiciului pentru dauna morală.....	90
3.5. Prevederile legislației europene cu privire la repararea prin echivalent bănesc a prejudiciului și practica aplicării ei	106
3.6. Concluzii la capitolul 3	112
4. Procedura judiciară de reparare prin echivalent bănesc a prejudiciului contractual și delictual.....	114
4.1. Importanța acțiunii în justiție, temeiul și particularitățile ei.....	114
4.2. Competența materială și teritorială a instanței asupra acțiunii în repararea prejudiciului	119
4.3. Părțile în acțiunea în repararea prejudiciului pe temei delictual și pe temei contractual.....	122
4.4. Dovada dreptului la despăgubire și obiectul acțiunii în repararea prejudiciului prin echivalent bănesc	125
4.5. Stabilirea întinderii prejudiciului și a despăgubirilor, modalități de plată a acestora	129
4.6. Hotărîrea judecătorească de obligare la despăgubiri și efectele acesteia	143
4.7. Concluzii la capitolul 4	160
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	161
BIBLIOGRAFIE.....	165
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	175
CV-ul AUTORULUI.....	176
LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI.....	218

ADNOTARE

Dragomir Matei, „Reperarea prejudiciului prin echivalent bănesc în context integraționist european”, teză de doctor în drept, Chișinău, 2012

Structura tezei este următoarea: introducere, patru capitole, concluzii, bibliografia din 226 de titluri, două anexe, 179 de pagini de text de bază.

Numărul de publicații la tema tezei. Rezultatele obținute au fost publicate în 18 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: prejudiciu în dreptul civil, daune, prejudiciu contractual, prejudiciu delictual, prejudiciu moral, repararea prejudiciului, despăgubiri, procedură civilă de reparare a prejudiciului, legislația cu privire la repararea prejudiciului, respectarea normelor de drept ce reglementează repararea prejudiciului, principii de drept cu privire la repararea prejudiciului.

Scopul și obiectivele prezentei teze sînt determinate de necesitatea identificării relației existente între dreptul intern civil al României, cel al Republicii Moldova și cel comunitar în ceea ce privește repararea prejudiciului, prin prisma influenței deciziilor din domeniul legislativ asupra evoluției sistemului de drept din cele două state. Noutatea științifică a lucrării constă în contribuția adusă la dezvoltarea aspectelor comparative de armonizare a legislației în etapa preaderare și cea de postaderare la UE, fiind vorba de armonizarea legislației române și a celei din Republica Moldova, ca elemente inseparabile și indispensabile ale ordinii de drept.

Semnificația și finalitatea propuse în demersurile teoretice pe care le-a întreprins autorul au vizat formarea unei concepții unitare asupra sistemului de drept intern cu privire la repararea prejudiciului, raportat la sistemul de drept comunitar. În cercetarea și analiza bidimensională a subiectului: drept intern-drept comunitar, autorul a încercat să facă o delimitare clară între aceste două fenomene, care nu se opun, ci se completează, fiind într-un raport de interrelație.

Valoarea aplicativă a tezei constă în faptul că s-a optat pentru cercetarea problemelor generale ale dreptului intern civil și ale dreptului comunitar civil din punct de vedere teoretic și practic, în scopul evidențierii raportului dintre teorie și practică și trecerii de la datele teoretico-științifice la domeniul de aplicabilitate practică a acestora. Lucrarea constituie o încercare de a supune unei analize pertinente problema reparării prejudiciului în dreptul civil, a procedurii civile judiciare de reparare și despăgubire, de a integra dreptul comunitar de sorginte civil în cel intern al României și în cel al Republicii Moldova, cu expectanțe metodologico-analitice, praxiologice, pragmatice, luînd în considerare și determinismul social, pentru a pune bazele unei teorii generale a legăturii indispensabile dintre dreptul intern și dreptul comunitar.

АННОТАЦИЯ

Драгомир Матей „Возмещение вреда в денежном выражении в европейском интеграционном контексте”, диссертация на соискание ученой степени доктора право, Кишинэу, 2012

Структура работы состоит из введения, четырёх глав из 175 стр, заключений и библиографии из 228 наименований. *Результаты* работы были опубликованы в 18 научных статей.

Ключевые слова: убытки, вред, ущерб, возмещение вреда, способы возмещения вреда, гражданско-правовая ответственность за причиненный вред, деликтуальная ответственность, солидарная ответственность, моральный вред.

Область изучения данной работы является, существенный анализ правовых норм регулирующих отношения между должниками и кредиторами в связи с возмещением причиненного убытка, в связи с неисполнением или с ненадлежащего исполнения обязательств по договору, а также анализ правовых норм регулирующих отношения между лицами за обязательства возникшие вследствие причиненного вреда, способы возмещения этого вреда, судебную процедуру возмещения вреда, изучении всех отношений в теоретических аспектов об урегулирование анализ правовых норм регулирующих отношения между гражданской-правовой ответственности за причиненный вред. Анализируется применение ответственности и способы возмещения вреда и убытков в Румынии и Республике Молдова и в странах Европейского Союза, а также последствия применения способов возмещения вреда, ущербов. Для улучшения содержания работы было представлено судебная практика, с целью анализа способов возмещения вреда, применение гражданской-правовой ответственности с практической точки зрения. В работе уделяется особое внимание в частности проблемам связанные с применением норм об способах возмещения вреда, ущерба, ответственности и компенсации причиненного вреда в Румынии и Молдавии.

Существенная научная новизна, а также оригинальность диссертации состоит из того, что в работе делаются конкретные теоретические и практические выводы, и предлагаются определённые изменения в законодательстве. Это существенно способствует обогащению доктрины, совершенствованию законодательства, делая её более совместимой с уже существующими международными и национальными нормами.

Теоретическое и применительное значение темы исходит из того что в работе пробуются сделать трактовку правовых норм регулирующих общественные отношения касающиеся способов возмещения ущерба и вреда как один из существенных разделов института гражданской-правовой ответственности. В этом контексте в работе совершается комплексный научный анализ института гражданско-правовой ответственности за вред, причиненный в результате неисполнением или с ненадлежащего исполнения обязательств по договору, а также анализ правовых норм регулирующих отношения между лицами за обязательства возникшие вследствие причиненного вреда, способы возмещения этого вреда, судебную процедуру возмещения вреда, как с точки зрения теоретической, так и с практической. Результаты работы были представлены на научных конференциях, а также применились для разработки законодательных проектов по способам возмещения вреда, в целях защиты прав физических и юридических лиц.

ANNOTATION

Dragomir Matei „Prejudice binding in cash equivalent in the European integrationist context”, thesis doctor in Law, Chisinau, 2012

Structure of the thesis is following: Introduction, four chapters, conclusions, bibliography from 179 nominations, two annexes, 228 basic text pages.

The number of publications on thesis name: The achieved results are published into 11 research works.

Key-words: the prejudice in the Civil Law, damages, contractual prejudice, criminal prejudice, moral damage, payment for damages, compensations, civil procedure of payment for damages, Legislation about payment for damages, observance of legal norms which settle the payment for damages, principles of law about payment for damages.

The purpose and goals of this thesis is the necessity of the existent relationship's identification about payment of damages between the Civil Territorial Law of Romania and Republic of Moldova and Social Civil Law through the angle of the influence of decisions from the legislative field on the evolution of the system of law from both countries. The scientific news of the work consists of the brought contribution through the achievement of this complex study on the comparative aspects of legislation's harmonization in the pre-affiliation and post-affiliation stage to EU, it is the Romanian Legislation Harmonization and that one of the Republic of Moldova, as inseparable and indispensable elements to the law order, their role into the edification of the state of law.

The proposed signification and finality into the theoretical motions which the author has undertaken aims the formation of a unitary conception on the system of territorial law about the payment for damages reported to the social system of law. Into the research and bidimensional analysis of the subject: territorial law – social law, he tried to make a visible difference between these two phenomena, which not only contradict themselves but also complement themselves, being in a rapport of dependence.

The applicative value of the thesis consists of the fact it have been opted for the research of the general problems of territorial law and social civil law from the theoretical and practical point of view, for the rapport evidence between theory and practice of these ones. This work constitutes an attempt to expose to a pertinent analysis the payment for damages in the civil law, the judiciary civil procedure of payment for damages, integration of the social law civil source in the civil law of Romania and Republic of Moldova, with methodological-analytical expectances, praxiological, pragmatismal, and taking into account the social determinism, to pu the bases of a general theory of the indispensable link between the territorial law and social law.

LISTA ABREVIERILOR

alin.	– alineat
art.	– articol
CCR	– Codul civil al României
NCCR	– Noul Cod civil al României
CCRM	– Cod civil al Republicii Moldova
CPCR	– Codul de procedură civilă al României
CPCRM	– Codul de procedură civilă al Republicii Moldova
CPPR	– Codul de procedură penală al României
CPPRM	– Codul de procedură penală al Republicii Moldova
CEE	– Comunitatea Economică Europeană
CSJ	– Curtea Supremă de Justiție
dec.	– decizie
dec. civ.	– decizie civilă
Ed.	– editură
lit.	– literă
nr.	– număr
ONU	– Organizația Națiunilor Unite
p.	– pagină
pct.	– punct
RM	– Republica Moldova
s. civ.	– secția civilă
UE	– Uniunea Europeană
vol.	– volum

INTRODUCERE

Actualitatea temei de cercetare

Problema reparării prejudiciilor apărute ca urmare a nerespectării legislației civile este una dintre cele mai stringente și actuale în societatea contemporană, reprezentând o temă de discuții continue în literatura juridică de specialitate. Cu titlu prioritar, este discutată problematica reparării prejudiciilor cauzate participanților la contractele civile, a prejudiciilor cauzate prin delictele civile, mai ales în cazul consumatorilor, în vederea identificării unui mecanism de o eficiență maximă, care ar permite asigurarea reparării integrale a tuturor pierderilor patrimoniale pe care le-a suferit prejudiciatul.

Prezintă un interes deosebit natura și conținutul prejudiciului patrimonial și moral pe care îl suportă persoanele fizice și juridice (în special consumatorii) ca urmare a acțiunilor ilicite ale agenților economici, dar și mai complicat este modul de apreciere, calculare și reparare a acestuia.

Actualitatea și importanța problematicii date pun în evidență necesitatea cercetării și dezvoltării noțiunilor de prejudiciu, reparare a prejudiciului, reparare prin echivalent bănesc, studierii modalităților de reparare și de calculare a prejudiciilor în funcție de forma acestora. Ținând cont de faptul că repararea prejudiciilor constituie un domeniu destul de vast pentru cercetare, lucrarea prezintă o analiză referitoare la repararea prejudiciului doar sub aspect de drept civil general. Aceste considerente au dictat logica expunerii: răspunderea civilă și formele acesteia, noțiunea, esența, formele prejudiciului și repararea prejudiciului, inclusiv procedura judiciară civilă de reparare a acestuia.

Examinarea reparării prejudiciilor se face în contextul răspunderii juridice civile, care constituie un element important al sistemului de drept, prezentându-se ca esență a dreptului civil, caracterizat *per ansamblu* ca un procedeu eficient al mecanismului de protecție în realizarea normelor de drept. Răspunderea juridică civilă constituie un garant fundamental al drepturilor și libertăților cetățeanului, a ordinii de drept. Noul context socioeconomic, caracterizat prin dezvoltarea economiei de piață, a progresului tehnico-științific, creșterea ofertei de bunuri, precum și diversificarea produselor, au impus necesitatea unei protecții juridice mai eficiente a drepturilor cetățenilor împotriva prejudiciilor aduse sănătății și bunurilor lor. Odată cu dezvoltarea fără precedent a producției industriale și a schimburilor economice aferente, doctrina și practica juridică au elaborat o nouă formă de reparare a prejudiciilor, pe măsura soluționării problemelor legale.

Scopul și obiectivele tezei

Obiectivul principal al cercetărilor constă în aprofundarea cunoștințelor despre esența și conținutul reparării prejudiciului, a formelor acestuia, a procedurii reparării lui pe căi civile, precum și prezentarea prejudiciului cauzat ca o condiție a răspunderii juridice civile delictuale și contractuale. Ne propunem să evidențiem particularitățile reparării prejudiciului cauzat în ambele forme ale răspunderii civile, să relevăm noi aspecte ale conținutului și esenței prejudiciului, precum și ale reparării lui, ca fenomen în evoluția dinamică a societății.

Un alt obiectiv urmărit în cadrul studiului este analiza conceptelor de prejudiciu, daună, a conținutului, esenței, principiilor, modalităților de reparare a prejudiciului, ca o consecință a aplicării răspunderii juridice civile. De asemenea, ne propunem să formulăm anumite concluzii de ordin teoretic și practic și să înaintăm propuneri *de lege ferenda*, care ar rezulta logic din investigațiile efectuate în lucrare, contribuind la îmbogățirea doctrinei în problemele vizate, la perfecționarea legislației în vigoare, făcând-o mai compatibilă și logic încheată cu reglementările naționale, europene și internaționale. În general, obiectivul tezei este de a prezenta aspectele juridice cu privire la repararea prejudiciului, de a analiza procedura judiciară pentru repararea prejudiciului, ca o parte a aplicării responsabilității juridice civile delictuale, totodată nefiind exclusă răspunderea juridică civilă contractuală pentru prejudiciul provocat. Sub un alt aspect, lucrarea are drept scop să aducă la cunoștința cititorilor importanța cunoașterii drepturilor lor atunci când li se cauzează un prejudiciu prin încălcarea legislației civile, dar și a procedurii de reparare a acestuia.

Pentru realizarea obiectivelor enunțate au fost conturate următoarele sarcini:

- stabilirea și formularea bazelor conceptuale ale reparării prejudiciului cauzat ca instituție a dreptului civil;
- analiza originii și evoluției prejudiciului și a reparării lui;
- studierea particularităților caracterelor specifice ale reparării prejudiciului ca o condiție de aplicare a răspunderii juridice civile;
- elaborarea unui regim juridic al reparării prejudiciului care să reprezinte un model ideal și un mijloc just de urmat;
- delimitarea modalităților de reparare a prejudiciului în funcție de formele de răspundere civilă delictuală sau contractuală;
- prezentarea unor noi forme de reparare a prejudiciului prin prisma legislației naționale, europene și internaționale;
- relevarea nivelului de compatibilitate a legislației naționale în domeniu cu directivele europene ce reglementează repararea prejudiciului cauzat;

- evidențierea condițiilor necesare apariției și aplicării reparării prejudiciului cauzat;
- prezentarea aspectelor controversate ale noțiunilor de prejudiciu și repararea lui;
- elucidarea noțiunii, conținutului și formelor prejudiciului specific în cadrul răspunderii juridice civile;
- dezvăluirea asemănarilor și deosebirilor dintre repararea prejudiciului contractual și a celui delictual;
- formularea unei concepții originale privind aplicarea procedurii de reparare a prejudiciului, înaintarea propunerilor concrete pentru perfecționarea legislației în vigoare.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute

Lucrarea cuprinde o analiză de teorie generală, legislativă și practică a unor noi aspecte ale aplicării răspunderii juridice civile pentru prejudiciul cauzat, precum și ale procedurii de reparare a acestuia prin echivalent bănesc, în conținutul său inedit concretizându-se în următoarele teze principale propuse pentru susținere:

- obiectul investigației sub aspectul prezentat prezintă originalitate în raport cu alte aspecte, tratate de alți autori din Republica Moldova și România;
- s-a realizat o abordare complexă a noțiunii și a esenței reparării prejudiciului, condiție a aplicării răspunderii juridice civile;
- pentru prima dată au fost puse în discuție principiile reparării prejudiciilor în dreptul civil. Referindu-ne la fundamentarea obiectivă a răspunderii, s-a ajuns la concluzia că, în cazul răspunderii juridice civile pentru prejudiciul cauzat, se aplică mai multe principii. Astfel, cauzatorul de prejudicii va răspunde nu numai pentru prejudiciul prezent, dar și pentru prejudiciul viitor, atunci când nu va fi exonerat de răspundere;
- definirea conceptelor de prejudiciu, daună și defect este realizată într-o manieră originală, ținând cont de necesitatea explicării acestora pentru a nu crea situații și aspecte controversate la aplicarea răspunderii;
- un alt aspect care demonstrează caracterul novator al tezei este încercarea de a demonstra că există o diferență între prejudiciu și daună, pentru care se aplică răspunderea juridică civilă delictuală și contractuală, precum există și deosebire între repararea prejudiciului și a daunei.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a tezei

Rezultatele cercetărilor au importanță metodologică la investigarea și dezvoltarea conceptului de reparare a prejudiciului, ca o consecință a răspunderii juridice civile, atât la nivel de teorie generală, cât și la nivel de ramură. Concluziile și recomandările formulate de autor pot fi utilizate în procesul perfecționării legislației ce reglementează raporturile care apar în procesul reparării prejudiciilor.

Pentru o înțelegere mai bună a materiei cercetate, s-a făcut o analiză comparativă a doctrinei și a legislației statelor membre ale UE și altor state. Rezultatele obținute vor putea contribui la dezvoltarea ramurii de drept civil și la perfecționarea legislației. În acest sens, au fost prezentate ministerelor și structurilor de resort analiza compatibilității legislației naționale în domeniul reparării prejudiciilor în cadrul răspunderii juridice civile cu prevederile Directivei comunitare 85/374/CEE.

De asemenea, au fost înaintate organelor competente (instanțelor judiciare) propuneri privind perfecționarea legislației aferente în domeniul reparării prejudiciilor. Menționăm că propunerile înaintate au fost avizate de ministerele de resort și au fost susținute la grupul de lucru ce vizează activitatea de antreprenoriat pe lângă Ministerul Economiei. Alte rezultate referitoare nemijlocit la tema cercetată au fost publicate în reviste specializate și au fost susținute la conferințe naționale și internaționale.

Sub aspect practic, a fost analizată practica bogată a jurisprudenței naționale în acest domeniu, au fost prezentate exemple din precedentul judiciar al Statelor Unite ale Americii, precum și din practica judiciară a Curții Europene de la Luxemburg, care, în opinia noastră, aprofundează aspectele teoretice și care, de fapt, asigură eficient apărarea drepturilor și intereselor cetățenilor. Prezenta teză cuprinde un studiu al celor mai importante probleme și aspecte ale reglementării juridice, și anume a unei noi forme a instituției răspunderii juridice civile, astfel încât studiul efectuat poate servi ca suport la elaborarea legislației în domeniul reparării prejudiciilor, protecției consumatorilor, sporind substanțial compatibilitatea acestor reglementări cu evoluția relațiilor sociale în domeniul vizat.

În ceea ce privește valoarea aplicativă a tezei, menționăm că la alegerea temei și la cercetarea acesteia s-a avut în vedere necesitatea informării teoreticienilor, a cercetătorilor, dar și a celor implicați direct în înfăptuirea actului de justiție cu privire la dispozițiile legale aplicabile unor ipoteze de răspundere civilă obiectivă, și anume răspunderea pentru prejudiciul cauzat. Soluțiile judiciare pronunțate în țările UE, analizate în cuprinsul studiului, ar putea contribui, în aprecierea noastră, la crearea unei jurisprudențe unitare, temeinic ancorate în realitățile sociojuridice ale societății moderne, dar și la formarea unei noi concepții privind condițiile angajării răspunderii civile, precum și ale reparării prejudiciului.

Metodologia cercetării științifice

La baza cercetărilor efectuate stau atât lucrările doctrinarilor în domeniul științelor juridice, în special al dreptului civil, cât și lucrările practicienilor, prezentate în analiza aspectului economic al problemei date. În calitate de suport teoretico-științific al prezentei investigații au servit lucrările unor doctrinari moldoveni, români, francezi, ruși și englezi.

Menționăm câțiva autori ale căror opinii au fost luate în considerare cu preponderență la elaborarea prezentei teze: I. Anghel, R. Apan, S. Baieș, D. Baltag, L. Boilă, A. Bloșenco, E. Cojocari, M. Eliescu, O. Pop, L. Pop, M. Jozon, T. Ungureanu, C. Stătescu, C. Bîrsan, C. Teleagă, G. Vintilă, R. Attree, D. Campbell, D. Fairgrieve, M. Faure, A. Geddes, J. Ghestin, W. Haemmel, A. Hendersin, W. Hewitt, Ch. Hodges, B. Starck, J. Stapleton, S. Taylor, G. Miller, J. Carbonnier, J. Kellam, P. Kelly, D. Keenan, S. Alekseeva, A. Belahov, E. Suhanov, A. Beleakova, L. Broslavski, R. Kravcenco și alții.

Baza metodologică a investigației o constituie pozițiile și direcțiile contemporane ale teoriei cunoașterii proceselor și fenomenelor social-juridice. Cercetările s-au bazat pe doctrina și practica aplicării actelor normative internaționale, precum și a legislației României și Republicii Moldova.

Pentru un studiu mai aprofundat și detaliat al domeniului, au fost folosite o serie de metode specifice de cercetare a problemelor cu caracter sociouman, cum ar fi:

– *metoda analizei istorice*, utilizată pentru cercetarea originii și evoluției răspunderii pentru prejudiciul cauzat;

– *metoda analizei logice* (analiza și sinteza), folosită pentru sintetizarea opiniilor diferiților savanți din domeniul reglementării prejudiciului și reparării acestuia, în calitate de condiție a răspunderii juridice civile contractuale și delictuale;

– *metoda analizei comparative*, necesară pentru efectuarea studiului comparat între pozițiile diferiților specialiști din domeniu, dar și între diferite acte normative naționale și străine, convenții internaționale etc.;

– *metoda analizei sistemice*, utilizată în cadrul studierii diferitelor norme juridice care reglementează repararea prejudiciului contractual delictual și moral;

– *metoda analizei dinamice* (în retrospectivă și în perspectivă), utilizată pentru observarea și elucidarea evoluției acestui fenomen de-a lungul istoriei, pentru a determina tendințele dezvoltării lui ulterioare în România, Republica Moldova și nu numai;

– *metoda clasificării*, utilizată în evaluarea și delimitarea diferitelor tipuri de categorii terminologice utilizate în lucrare;

– *metoda de sinteză*, utilizată pentru a generaliza aspectele supuse analizei și pentru a stabili clar și concis recomandările autorului și propunerile de *lege ferenda*.

Structura lucrării

Prezenta teză este compusă din patru capitole. **Introducerea** cuprinde o caracteristică generală a temei cercetate, în care se subliniază, în special, actualitatea temei investigate; gradul de cercetare a acesteia, scopul și obiectivele tezei. De asemenea, este identificat suportul

teoretico-științific, metodologic și baza normativ-legislativă a lucrării, este argumentată noutatea științifică, semnificația teoretică și valoarea aplicativă a acesteia; sînt expuse aprobările rezultatelor lucrării, structura și volumul ei; aspecte privind jurisprudența Curții Europene de la Luxemburg cu privire la transpunerea, interpretarea și aplicarea prevederilor Directivei în ordinea juridică internă a statelor membre ale Uniunii Europene.

În capitolul 1, intitulat: **Analiza situației științifice în domeniul reparării prejudiciului prin echivalent bănesc în context integrationist european**, autorul evidențiază aspectele teoretice și dimensiunile istorice privind repararea prejudiciului în dreptul civil, prin intermediul caracterizării succinte a celor mai valoroase lucrări în domeniu din România, Republica Moldova, alte state. Capitolul conține o analiză detaliată a materialelor științifice la tema tezei: articole, monografii, manuale etc., publicate în țară și peste hotare. O atenție deosebită este acordată publicațiilor din ultimii ani. În urma studierii literaturii de specialitate, se efectuează o analiză comparativă a situației existente în domeniu. Tot aici se face o analiză a actelor normative ce reglementează repararea prejudiciului în dreptul civil. Capitolul se încheie cu anumite concluzii.

Capitolul 2 este consacrat studiului asupra **noțiunii privind prejudiciul și repararea prin echivalent bănesc în dreptul civil**. Are un caracter teoretic și este consacrat în special prezentării conceptului de prejudiciu și repararea lui. Autorul face și o caracterizare a noțiunilor generale privind prejudiciul, dauna, despăgubirea în dreptul civil, a condițiilor necesare pentru aplicarea răspunderii juridice civile, studiază modul de determinare a prejudiciului și apoi trece la studiul asupra reparării prejudiciului și principiilor ce stau la baza acestui proces. Capitolul se finalizează cu concluzii.

Capitolul 3: Repararea prejudiciului survenit din raporturile juridice contractuale și excontractuale prin echivalent bănesc conține analiza aprofundată a materialelor științifice la temă, o atenție deosebită fiind acordată publicațiilor din ultimii ani. În baza studierii literaturii de specialitate se efectuează analiza comparativă a situației existente în domeniu, cu descrierea avantajelor și neajunsurilor, se formulează probleme spre cercetare și direcții de soluționare. Autorul evidențiază și problemele privind delimitarea dintre repararea prejudiciului delictual și prejudiciul contractual; repararea prejudiciului delictual și condițiile necesare pentru aceasta, repararea prejudiciului pentru dauna morală. Capitolul se încheie cu concluzii.

Capitolul 4 – Rolul și importanța procedurii judiciare de reparare a prejudiciului contractual și delictual prin echivalent bănesc – prezintă consecințele aplicării răspunderii juridice civile pentru prejudiciul cauzat, și anume importanța acțiunii în justiție, temeiul și particularitățile ei, competența materială și teritorială a instanței asupra acțiunii în repararea

daunei. Aici se analizează părțile în acțiunea pentru repararea daunei pe teme delictual și pe teme contractual, se arată rolul dovezii dreptului la despăgubire și obiectul acțiunii în repararea daunei prin despăgubiri, se stabilesc întinderile prejudiciului și ale despăgubirilor, modalitățile de plată a acestora, se arată efectele hotărârii judecătorești de obligare la despăgubiri. Capitolul se finalizează cu concluzii.

În ceea ce privește propunerile de *lege ferenda* și recomandările științifice, acestea sînt prezentate la sfîrșitul lucrării și au drept obiectiv, în viziunea noastră, perfecționarea cadrului juridic existent. Totodată, sînt analizate concluziile generale pe marginea subiectului cercetat, pentru a accentua prioritățile studiului efectuat și pentru a demonstra îndeplinirea sarcinilor impuse anterior pentru realizarea obiectivelor.

Și nu în ultimul rînd, menționăm că lucrarea de față și-a propus drept scop sensibilizarea opiniei publice, a persoanelor interesate cu privire la problemele reparării prejudiciilor în dreptul civil.

1. Analiza situației științifice în domeniul reparării prejudiciului prin echivalent bănesc în context integraționist european

1.1. Aspecte teoretice și dimensiuni istorice privind repararea prejudiciului prin echivalent bănesc în context integraționist european

Orice societate își bazează existența pe organizare, pe o anumită ordine social-politică, adică pe unele norme de conduită generală, a căror respectare constituie pentru ea o problemă vitală. Nerespectarea acestor norme atrage răspunderea celor care le-au încălcat. Se poate vorbi despre un principiu al răspunderii, care își are izvorul în cadrul larg al principiilor fundamentale ale societății, reprezentate de etica și echitatea socială, și a cărei menire este să asigure respectarea normelor sociale. El evocă ideea că încălcarea unei norme sociale, prin care se stabilește o anumită regulă de comportament, antrenează, inevitabil, răspunderea celui care a săvârșit încălcarea.

Răspunderea juridică se circumscrie răspunderii sociale, fiind o formă specifică a acesteia, alături de răspunderea politică și de cea morală (etică). Recunoscută ca reprezentând domeniul central al dreptului, răspunderea juridică este reglementată în toate ramurile sale, având contingență cu toate instituțiile sistemului juridic. Răspunderea juridică are o latură educativă ce o apropie de răspunderea politică și de cea morală, dar latura ei constrângătoare o deosebește de acestea, devenind un obiect dominant de cercetare. Ca o componentă a răspunderii sociale, răspunderea juridică, în funcție de ramura de drept la care ne raportăm, poate fi civilă, penală, administrativă, disciplinară, materială etc., fiecare dintre aceste forme cunoscând o reglementare legală proprie.

Înțelegerea esenței umane rezultă din cuprinderea ansamblului relațiilor sociale. Modul de organizare, de structurare și de orientare a indivizilor este subordonat devenirii istorice și interacțiunii specifice dintre om și mediu. Personalitatea, ca organizare ierarhică de la simplu la complex, a fost transpusă, în plan juridic, în termenii de „*persoană fizică*” și „*persoană juridică*”.

Putem afirma că personalitatea umană, ca unitate biopsihosocială, constituie obiectul și finalitatea discuțiilor asupra prejudiciilor [1]. În societatea omenească, nimănui nu-i este permis să încalce sfera drepturilor altei persoane, provocându-i vreun prejudiciu, prin acțiunile sau inacțiunile sale. Această normă elementară de conduită nu este circumscrisă exclusiv raporturilor juridice, ci este un precept foarte vechi, o regulă generală de comportament, cunoscută încă din cele mai îndepărtate timpuri și în cele mai variate comunități și orânduirii sociale.

Transpusă în planul dreptului civil, această normă presupune că oricine săvârșește o faptă prin care cauzează altuia un prejudiciu este obligat să repare acea daună, aceeași obligație de despăgubire existând și în cazul unei persoane care nu execută sau execută cu întârziere obligația

pe care o avea față de altă persoană, în baza unui contract. Deci, cauzarea unui prejudiciu, prin neexecutarea unei obligații preexistente sau prin săvârșirea unei fapte care generează daune, are drept consecință obligarea autorului la repararea prejudiciului, astfel încât nedreptatea care a fost săvârșită să fie ștearsă, iar consecințele negative să fie suportate de către făptuitor.

În calitate de instituție juridică, *răspunderea civilă* poate fi definită ca *un ansamblu de reguli, potrivit cărora o persoană trebuie să repare prejudiciul cauzat altei persoane prin fapta sa comisivă sau omisivă*. Ideea de răspundere o implică pe cea de obligație și de garanție.

Prin funcția sa reparatorie, răspunderea civilă are drept scop repunerea patrimoniului persoanei prejudiciate în situația anterioară, prin înlăturarea tuturor consecințelor dăunătoare ale faptei ilicite [7], [8], [9]. Obligația de reparare a prejudiciului rezultă din dispozițiile de principiu ale art. 998 CCR, care prevăd că *„orice faptă a omului care cauzează altuia un prejudiciu, obligă pe acela din a cărui greșeală s-a ocazionat, a-l repara”*, din cele ale art. 1073 CCR, potrivit cărora *„creditorul are dreptul de a cere îndeplinirea exactă a obligației, iar în cazul în care acest drept nu este respectat, are dreptul la dezdăunare”*, precum și din cele ale art. 1082 CCR, conform cărora *„debitorul este osîndit, de se cuvine, la plata de daune-interese pentru neexecutarea obligației sau pentru întârzierea executării, cu toate că nu este rea-credință din parte-i, afară numai dacă nu va justifica că neexecutarea provine din o cauză străină, care nu-i poate fi imputată”*.

Ne bucură faptul că și în noul Cod civil român sînt cuprinse reglementări privind repararea prejudiciului. Aceste prevederi sînt stabilite în art. 1349, 1359, 1368, 1381, 1391 și multe altele, la care ne vom referi în lucrarea de față. Astfel, art. 1381 alin. (1) NCCR stipulează că orice prejudiciu, fiind o afectare a persoanei sau a bunurilor sale, nu poate fi tolerat de drept, ceea ce face ca simpla existență a acestuia să impună reparația¹. Și alte acte normative impun obligația reparării prejudiciului [10], [11]. Prevederi similare există și în Codul civil al Republicii Moldova.

Obligația de reparație se naște, în principal, în legătură cu acea activitate reprobabilă care a fost săvârșită cu intenția de a păgubi sau care ar fi putut fi evitată, dacă autorul avea o atitudine diligentă.

Cele expuse mai sus, precum și cercetările efectuate asupra literaturii juridice din România, Republica Moldova și din alte state relevă faptul că există puține lucrări monografice consacrate expres cercetării principiului de reparare a prejudiciului, mai ales în aspect de drept civil, deși sînt destule lucrări monografice, articole științifice care examinează răspunderea juridică civilă în ambele ei forme, precum și unele aspecte ale prejudiciului și reparării lui, aceasta fiind, de fapt, *esența* răspunderii juridice civile.

În acest context, putem menționa lucrarea cercetătorului I. Albu – *Repararea prejudiciului cauzat prin vătămări corporale*², care studiază particularitățile reparării prejudiciului cauzat prin vătămări corporale, adică un aspect mai îngust al problemei abordate.

Cercetări privind prejudiciile delictuale se conțin și în lucrarea monografică a lui C. Stătescu, C. Bîrsan. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*³, însă autorii se referă la prejudiciu drept efect al săvârșirii faptei ilicite, fără a acorda atenție reparării acestuia.

Prezintă un interes deosebit pentru noi lucrarea dnei dr. Adriana Corhan – *Repararea prejudiciului prin echivalent bănesc*⁴, care se apropie cel mai mult de tema studiată în prezenta lucrare. O atenție deosebită în doctrina română se acordă abordărilor cu privire la noțiunea, conținutul, formele și repararea prejudiciului moral. Putem evidenția: Corneliu Turianu, *Răspunderea civilă delictuală; Răspunderea civilă pentru daune morale*⁵, Gheorghe Vintilă, *Daune morale*⁶; dr. Urs Ilie, *Repararea daunelor morale*⁷ etc.

Putem menționa aici și lucrarea savantului francez Jean Carbonnier⁸, *Droit civil. Les Obligations*, în care se examinează unele aspecte ale prejudiciului contractual și delictual, dar fără a aborda problema referitoare la repararea lui.

O atenție specială se acordă formelor principale ale prejudiciilor contractuale și delictuale, precum și reparării acestora în lucrările monografice și articolele științifice ale cercetătoarei Eugenia Cojocari. Putem evidenția, în special, monografia: *Drept civil. Răspunderea juridică civilă*⁹, în care se analizează prejudiciul contractual, prejudiciul delictual și prejudiciul moral. Un studiu și mai aprofundat asupra acestor forme ale prejudiciului, precum și asupra reparării lui se conține în teza de doctor habilitat cu denumirea: *Răspunderea juridică civilă în temeiul legislației Republicii Moldova* (studiu teoretic, legislativ și comparativ de drept)¹⁰. Pot fi menționate și articolele științifice: *Prejudiciul contractual în diferite sisteme de drept*, în care autorul descrie modul de reparare a acestuia în practica diferitelor state; *Cauzarea prejudiciilor prin fapte ilicite ca împrejurări ale realității sociale și răspunderea civilă; Aspecte juridice ale societății civile: realități și perspective; Aplicarea răspunderii juridice delictuale pentru prejudiciile cauzate de minori*¹¹ etc.

Multe articole științifice în care se analizează noțiunea și conținutul prejudiciilor delictuale sînt semnate de A. Bloșenco: *Răspunderea pentru prejudiciul cauzat de minori și persoane incapabile; Răspunderea pentru prejudiciul cauzat de un izvor de pericol sporit; Răspunderea pentru prejudiciul cauzat prin vătămarea sănătății*¹² etc.

Articole științifice consacrate problemelor prejudiciului moral, precum și recuperării acestuia în Rusia, Germania și SUA sînt scrise de savantul rus A. Erdelevski. Putem menționa, în special: *Compensarea prejudiciului moral; Compensarea prejudiciului moral în Germania;*

*Reglementarea juridică privind compensarea prejudiciului moral în SUA*¹³. Și alți cercetători ruși au analizat anumite aspecte legate de recuperarea prejudiciilor, cum ar fi A. Kazanțev: *Reglementarea juridică de reparare a prejudiciului cauzat salariaților la întreprinderi*; S. Vorobiov: *Dezvoltarea contemporană a instituției compensării prejudiciului moral în dreptul rusesc*¹⁴ și alții.

1.2. Analiza actelor normative privind repararea prejudiciului prin echivalent bănesc în context integraționist european

Dispozițiile codurilor civile ale României și Republicii Moldova împart obligațiile în două categorii: *cele care se nasc din contract și cele care sînt impuse de legiuitor*, adică *obligațiile legale propriu-zise, delictuale și obligațiile cvasidelictuale*. De asemenea, dispozițiile Codului civil opun obligațiile contractuale celorlalte obligații, prin modul în care a fost dispusă materia pe capitole și prin faptul că acordul de voință nu se regăsește în obligațiile extracontractuale, în tăcerea legii. S-a tras concluzia că, în toate cazurile de răspundere nereglementată, vor funcționa regulile răspunderii delictuale, pentru că ele constituie dreptul comun în materie.

Atît delictele, cît și cvasidelicturile se încadrează în conceptul general de act ilicit. Trăsătura dominantă a acestora este că, în ambele situații, este vorba despre o faptă ilicită și păgubitoare. Deci, putem concluziona că, indiferent dacă prejudiciul a fost săvîrșit cu intenție, din neglijență sau prin imprudență, autorul este în culpă și va fi obligat la reparația integrală a pagubei.

Răspunderea se prezintă sub mai multe forme: *civilă, contractuală, materială din dreptul muncii, penală, contravențională*.

În cadrul răspunderii penale, este suficient ca fapta să reprezinte o încălcare a normei de conduită generală, obiectul vătămării fiind ordinea socială, și nu un drept patrimonial. Caracterul socialmente periculos al faptei apare de îndată ce ordinea de drept a fost violată. În acest caz răspunderea penală funcționează numai față de infractor, fiind personală. Și în dreptul civil răspunderea revine autorului, dar există și cazuri în care este angajată răspunderea pentru altul (art. 1000 CCR) sau pentru fapta lucrului (art. 1001-1002 CCR). În plus, consecințele răspunderii civile se reflectă în plan patrimonial; odată cu masa succesorală se transmit atît dreptul, cît și obligația de dezdăunare.

În privința modului de exercitare a acțiunii civile pentru repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune, se au în vedere următoarele reguli: potrivit prevederilor art. 14 alin. (2) CPPR, alăturarea acțiunii civile la acțiunea penală este lăsată la libera alegere a părții vătămate, în

sensul că dacă aceasta dorește să-și rezolve acțiunea civilă, trebuie să facă o declarație în cadrul procesului penal, dacă se constituie parte civilă, sau în fața instanței de judecată, pînă la citirea actului de sesizare (art. 15 alin. (2) CPPR).

Această declarație de constituire ca parte civilă marchează momentul punerii în mișcare a acțiunii civile și obligă instanța să o soluționeze. Victima are dreptul de a opta între instanța penală și cea civilă pentru a obține repararea pagubei produse prin infracțiune.

Dacă acțiunea civilă a fost intentată separat, în fața instanței civile, judecarea acesteia se suspendă pînă ce instanța penală se va pronunța definitiv asupra acțiunii penale (art. 19 alin. (2) CPPR). Acțiunea civilă care se naște din săvîrșirea unui delict sau cvasidelict civil se prescrie în termen de 3 ani (Decretul nr. 167/1958). Dacă fapta ilicită și prejudiciabilă constituie, în același timp, o infracțiune, stingerea acțiunii civile, prin prescripție, nu mai este supusă normelor civile de drept comun, ci celor speciale aplicabile acțiunii penale.

Pentru angajarea răspunderii civile delictuale trebuie îndeplinite mai multe condiții:

- să se fi săvîrșit o faptă cu caracter ilicit;
- să existe un prejudiciu;
- între fapta ilicită și prejudiciu să existe un raport de cauzalitate;
- autorul faptei ilicite să fi fost în culpă și să fi avut capacitate delictuală în momentul săvîrșirii faptei.

Pentru a obține repararea prejudiciului, persoana vătămată prin fapta ilicită va trebui să dovedească existența acestor condiții. De la această regulă există o excepție, în ceea ce privește capacitatea delictuală, în sensul că dacă autorul faptei ilicite a împlinit vîrsta de 14 ani și nu este pus sub interdicție judecătorească, funcționează o prezumție relativă de capacitate delictuală, care nu va mai trebui dovedită de victimă.

O persoană poate fi chemată a răspunde nu numai pentru prejudiciile cauzate prin fapta proprie, ci și pentru prejudiciile cauzate de lucruri și animale (art. 1000-1002 CCR) sau pentru fapta altuia.

Dreptul victimei la reparații se naște în situația în care prejudiciul cauzat este urmarea unui fapt ilicit, ce trebuie înțeles ca o activitate materială, adică a faptei comisive sau omisive săvîrșite cu intenția de a cauza altuia un prejudiciu. *Caracterul ilicit al faptei* înseamnă *nepermis, neîngăduit, nelegiuit, oprit*, deci reprezintă o acțiune sau o inacțiune interzisă de lege.

Conduita ilicită constă în *săvîrșirea unei fapte interzise sau în omisiunea de a săvîrși o faptă impusă de lege*. Încălcarea unei obligații izvorîte din contract și cauzarea unui prejudiciu în afară de contract se pot săvîrși fie printr-o acțiune ilicită, fie printr-o omisiune ilicită, fie prin ambele la un loc. Pentru ca inacțiunea să fie ilicită, este necesar ca, în afara existenței unei obligații de a săvîrși acțiunea, să existe și *posibilitatea obiectivă de a o săvîrși* [14].

Faptul prejudiciabil nu poate fi imputat autorului dacă a fost săvârșit în împrejurări ce permit exonerarea de răspundere, cauzele care înlătură caracterul ilicit al faptei fiind: *legitima apărare, starea de necesitate, consimțământul victimei, executarea unei obligații de serviciu și exercitarea unui drept.*

Legitima apărare are ca efect înlăturarea caracterului penal al faptei săvârșite în apărare și poate exclude răspunderea civilă. Însă excesul justificat de apărare din cauza tulburării sau temerii poate atrage răspunderea civilă a autorului.

Dacă, anterior atacului, victima l-a provocat pe agresor, ea poate răspunde din punct de vedere civil, chiar dacă fapta a fost săvârșită în stare de legitimă apărare, răspunderea fiind proporțională cu gradul de culpă cu care a acționat inițial.

Starea de necesitate presupune existența unui pericol iminent, gata să se producă, în cazul în care acesta nu poate fi înlăturat prin alte mijloace și amenință viața, integritatea corporală sau sănătatea unei persoane, un bun important al persoanei ori un interes public.

Nu poate invoca starea de necesitate cel care are îndatorirea profesională de a înfrunta pericolul. Dacă, din punct de vedere penal, starea de necesitate exclude răspunderea în plan civil, fapta săvârșită poate totuși să constituie temeiul obligației de a repara prejudiciul cauzat [15].

Referitor la consimțământul victimei, trebuie precizat că nu este vorba despre consimțământul la însăși cauzarea prejudiciului, ci despre acordul manifestat în ceea ce privește săvârșirea unei fapte prejudiciabile despre către o altă persoană [16].

În acest caz este vorba despre o clauză de neresponsabilitate, ce reprezintă o convenție încheiată anterior între autor și victimă, în virtutea căreia autorul este apărat de obligația de a repara prejudiciul care ar putea fi produs, eventual, prin fapta sa. Dacă o asemenea convenție intervine după consumarea faptei ilicite, nu mai poate fi vorba despre o clauză de neresponsabilitate, ci despre o adevărată renunțare din partea victimei la repararea prejudiciului.

Cînd legea dispune că o anumită activitate sau obligație de serviciu trebuie îndeplinită, această executare nu poate fi ilicită, cu condiția ca ordinul de serviciu să nu fie ilegal sau abuziv.

Uneori, atingerea unor drepturi poate fi impusă de necesitatea de a preveni o vătămare mai severă. Această situație se poate întîlni în cazul în care, de exemplu, pompierii, fiind obligați să stingă incendiul, sînt îndreptățiți a cauza prejudicii pentru a stăvili propagarea focului sau în cazul în care organele sanitar-veterinare cauzează prejudicii pentru a înlătura propagarea epizoțiilor sau a bolilor contagioase.

Exercitarea unui drept, potrivit scopului său economic sau social, nu are un caracter ilicit, chiar dacă prin aceasta se *cauzează* un prejudiciu altei persoane, cu condiția ca dreptul subiectiv să nu fie exercitat în mod abuziv și să nu depășească limitele determinate de scopul său. Astfel,

potrivit art. 1 și 2 din Decretul nr.31/1954, drepturile civile ale persoanelor fizice sînt recunoscute în scopul de a satisface interesele personale, materiale și culturale, în raport cu interesul obștesc și potrivit legii și regulilor de conviețuire socială.

În lipsa unor criterii legale, instanța de judecată este chemată să aprecieze dacă, în cauza supusă judecării, dreptul în discuție se exercită potrivit scopului său economic și social, prin actul administrativ sau juridic încheiat potrivit legii, la care legea face trimitere în mod expres.

Cuvîntul *prejudiciu* aparține vorbirii curente și semnifică *pagubă, daună, știrbirea onoarei, a reputației, a prestigiului cuiva* [17]. În materia răspunderii civile, *prin prejudiciu se înțelege rezultatul dăunător, de natură patrimonială sau nepatrimonială, al atingerilor aduse prin fapta de orice fel drepturilor persoanelor, valorilor pe care acestea le ocrotesc*, rezultat care, în conformitate cu legea civilă, atrage *obligația de reparare din partea persoanei responsabile* [18].

Constituie prejudiciu *distrugerea sau degradarea unui bun, vătămarea integrității corporale sau a sănătății unei persoane, lezarea onoarei, a reputației sau a calității de creator a unei persoane* [19].

În cadrul răspunderii civile delictuale, prin prejudiciu înțelegem *efectele negative patrimoniale*, iar într-o anumită concepție – și *morale*, pe care le încearcă o persoană ca urmare fie a conduitei ilicite a altei persoane, fie a unei fapte omenești, a unui animal ori lucru sau a unui eveniment care înlătură răspunderea delictuală a agentului.

Astfel, constituie un prejudiciu *distrugerea sau stricarea unui bun ori vătămarea unei persoane în alcătuirea ei fizică sau în valorile personale nepatrimoniale legate inseparabil de persoană, precum onoarea, reputația, calitatea de creator intelectual* [20].

Pe tărîm contractual, fapta debitorului este prejudiciabilă cînd neexecutarea sau executarea defectuoasă ori tardivă a obligației a cauzat un prejudiciu creditorului; dacă însă neexecutarea nu a cauzat nici un prejudiciu, nu există temei legal pentru promovarea acțiunii în răspundere contractuală.

Răspunderea diferă în funcție dacă neexecutarea este totală sau parțială, culpabilă ori neculpabilă, defectuoasă ori tardivă, precum și în funcție de natura obligației (de rezultat, de mijloace, în natură, pecuniară, de a da, de a face, de a nu face, de securitate, de a tolera etc.)

Nerespectarea obligațiilor civile ce izvorăsc din discuțiile și negocierile purtate în vederea încheierii unor contracte (adică a celor negociabile), din ofertă și acceptare sau din antecontracte, în cazurile în care între părți sînt posibile și intervin asemenea acte juridice premergătoare contractelor, față de particularitățile și izvoarele lor, generează o răspundere precontractuală, pentru care, dacă nu există reglementare specială, se aplică, după împrejurări, fie regulile răspunderii contractuale, fie cele ale răspunderii delictuale, fie regulile abuzului de drept [21].

Astfel, putem defini noțiunea de prejudiciu ca fiind *consecințele negative, de natură patrimonială sau nepatrimonială, aduse persoanei ori bunurilor acesteia, prin încălcarea unui drept subiectiv ori a unui interes juridic protejat.*

De la intrarea în vigoare a Codului civil român, în 1865, timp de aproape un secol, termenul de *prejudiciu*, folosit în textele art. 998 și art. 999, a fost interpretat ca referindu-se la orice fel de prejudiciu, atât patrimonial, cât și nepatrimonial, fapt ce a generat, în consecință, soluția că orice prejudiciu ar putea reparat pe cale bănească.

Această interpretare se impunea în considerarea unui principiu fundamental al interpretării juridice, potrivit căruia acolo unde legea nu distinge, nici interpretul nu o poate face (*ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*).

Art. 92 alin. (2) al Codului penal român din 1936 prevede următoarele: „*Despăgubirile acordate părții vătămate trebuie să constituie întotdeauna o justă și integrală reparație a daunelor materiale sau morale suferite în urma infracțiunii și pot fi stabilite, după principiile dreptului civil, într-o sumă globală, dar și în sume plătibile periodice, pe timp determinat, când acestea ar satisface mai echitabil interesele părților*” [22].

Potrivit criteriului naturii sale intrinseci, prejudiciul este patrimonial sau nepatrimonial, acesta din urmă reprezentând o formă distinctă a prejudiciului în general și – în consecință – un factor relativ independent de antrenare a răspunderii civile.

Codul civil al RSSM din 1964 nu prevedea reglementări exprese privind prejudiciul și repararea lui. Codul civil al Republicii Moldova din 2002, în art. 11 și art. 14, reglementează repararea prejudiciului ca metodă de apărare, conținând reglementări exprese separate despre repararea prejudiciului ce rezultă din neexecutarea, executarea necorespunzătoare sau prin întârziere a obligațiilor contractuale, precum și despre repararea prejudiciilor extracontractuale (art. 617, 618, 1398, 1420 etc. CCRM). Expres sînt reglementate prejudiciul moral și modul de reparare a acestuia (art. 1422, 1423 etc.).

Și alte acte normative ale Republicii Moldova reglementează relațiile sociale speciale privind recuperarea prejudiciilor: Legea nr. 1545-XIII din 25.02.98 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești¹⁵, Hotărîrea Guvernului nr. 468 din 24.05.2005 „Pentru aprobarea modului cu privire la compensarea prejudiciului cauzat de încălcarea legislației sanitare în vigoare”¹⁶, Hotărîrea Guvernului nr. 374 din 29.04.99 „Despre aprobarea Regulamentului privind modul de plată a compensației unice pentru prejudiciul adus sănătății invalizilor din rîndul participanților la lichidarea consecințelor catastrofei de la Cernobîl și la experiențele nucleare, avariilor cu radiație ionizată și a consecințelor lor la

obiectivele atomice civile sau militare” [*Denumirea completată prin Hotărîrea Guvernului nr. 1306 din 12.12.05, în vigoare 23.12.05*]¹⁷ și altele.

În dreptul civil român, prejudiciul nepatrimonial este desemnat, uneori, prin termenii de *prejudiciu nematerial* sau *imaterial*, *extrapatrimonial*, iar alteori, prin *prejudiciu nepecuniar*, *daună morală* sau *prejudiciu moral*, precum și prin *prejudiciu personal nepatrimonial*, *pagubă* sau *pagubă nepatrimonială*.

Legiuitorul roman a consacrat în câteva acte normative posibilitatea reparării prejudiciilor nepatrimoniale, folosind, în cuprinsul reglementarilor adoptate, termenul de „*daune morale*”. Astfel, avem în vedere Legea nr. 29/1990 a contenciosului administrativ, art. 11 alin. (2), precum și noua Lege a contenciosului administrativ nr. 554/2004, care – în art. 18 alin. (3) – dispune că, în cazul soluționării cererii, instanța va hotărî și asupra despăgubirilor pentru daunele materiale și morale cauzate, dacă reclamantul a solicitat acest lucru.

Legea nr. 11/1991 privind combaterea concurenței neloiale prevede în art. 9 că, dacă faptele de concurență neloială cauzează daune materiale sau morale, persoana prejudiciată este în drept să se adreseze instanței cu acțiune în răspundere civilă.

Legea nr. 48/1992 a audiovizualului instituie, în art. 2 alin. (5), răspunderea pentru daune morale. Distincția dintre dauna materială și cea morală, atât în literatura occidentală, cât și în literatura juridică română, a fost exprimată în opinii destul de nuanțate [23].

S-a afirmat că „*prejudiciul moral cuprinde atât vătămările aduse persoanei în onoarea, demnitatea, pozițiunea socială, creditul, libertatea sau reputațiunea sa, cât și pe acelea care constituie o lezare a sentimentelor sale de afecțiune*” [24].

În același sens, s-a considerat ca nepatrimonial prejudiciul *care nu poate fi exprimat în bani*, cum ar fi atingerea onoarei sau a reputației de care se bucură o persoană, dar prin care nu s-a cauzat nici o pagubă patrimonială [25].

Totodată, daunele morale au fost privite și ca reprezentînd în realitate *suferințe sau neplăceri de ordin fizic sau psihic, dar în nici o măsură pierderi materiale* [26], că acestea rezultă din vătămarea unui interes nepatrimonial, fiind susceptibile de evaluare bănească. Astfel de prejudicii pot fi: moartea, atingerile aduse integrității fizice, sănătății sau altor atribute ale personalității, cum sînt, de pildă, onoarea sau reputația [27].

Sintetizînd părerile exprimate atât în literatura juridică străină, cât și în cea română referitoare la conținutul propriu-zis al noțiunii de *daună morală*, constatăm că aceasta se caracterizează prin următoarele:

- este un prejudiciu nepatrimonial, denumit și *prejudiciu moral* sau *daună morală*;
- constă într-o atingere adusă acelor valori ale individului care îi definesc personalitatea,

acestea fiind existența fizică a persoanei, integritatea sa corporală și sănătatea, sensibilitatea fizică și psihică, sentimentele de afecțiune și dragoste, cinstea, demnitatea și onoarea, prestigiul profesional, drepturile nepatrimoniale care intră în conținutul drepturilor de autor și inventator, numele și domiciliul, alte valori similare;

- prejudiciul nepatrimonial nu poate fi evaluat în bani, el neavând conținut economic.

Putem, de asemenea, concluziona ca noțiunea de *daună morală* sau *prejudiciu nepatrimonial* reprezintă rezultatul dăunător, direct, de natură nepatrimonială, al unei fapte ilicite și culpabile, prin care se aduce o vătămare valorilor și drepturilor extrapatrimoniale, care sînt strîns legate de personalitatea umană.

Jurisprudența mai ales, dar și realitatea curentă au demonstrat posibilitatea ca, prin una și aceeași faptă ilicită și culpabilă, să se aducă atingere atît unor drepturi de natură patrimonială, cît și unor drepturi de natură nepatrimonială, iar în planul rezultatului, persoanei lezate să-i fie provocate prejudicii atît patrimoniale, cît și nepatrimoniale.

Natura prejudiciului creat se deduce din raportul care există sau care trebuie să existe între natura valorilor lezate printr-o acțiune ilicită, dăunătoare, pe de o parte, și natura prejudiciilor cauzate pe această cale, pe de altă parte.

Existența acestei corelații necesare, potrivit căreia între valorile și drepturile vătămăte și prejudiciile cauzate trebuie să existe o identitate de natură patrimonială sau nepatrimonială, după caz, nu conduce neapărat la concluzia că atingerile aduse unor valori nepatrimoniale vor produce numai vătămări de ordin nepatrimonial, iar cele aduse unor valori patrimoniale vor produce, la rîndul lor, numai prejudicii de aceeași natură.

Prin urmare, este posibil ca, datorită relației naturale ce există între atributele generale, materiale și nemateriale ce țin de personalitatea umană, în ansamblul ei, lezarea unor drepturi nepatrimoniale ale acesteia să aibă sau să poată avea nu numai consecințe negative de natură nepatrimonială (morală), ci și consecințe negative de natură patrimonială; tot astfel, vătămarea unor drepturi patrimoniale are sau poate avea și rezultate negative, de ordin patrimonial sau moral.

Atingerea unor valori și drepturi nepatrimoniale poate determina direct un prejudiciu patrimonial [28]. Totodată, nu oricînd printr-o faptă ilicită și culpabilă se vor produce atît prejudicii nepatrimoniale, cît și prejudicii patrimoniale. Singurul domeniu în care se întîlnesc simultan cele două categorii de prejudicii este cel al vătămărilor aduse integrității și sănătății persoanei.

Aceasta din urmă, prin ansamblul trăsăturilor biopsihice, morale, sociale care o definesc, ilustrează pe deplin legătura indisolubilă dintre aspectele sale materiale și morale (spirituale). Putem exemplifica vătămarea corporală gravă produsă unei persoane prin fapta care,

concomitent și succesiv, antrenează atât prejudicii de natură materială, constând în cheltuielile ocazionate de îngrijirea medicală și tratamentul adecvat situației, cât și prejudicii de natură morală, cum ar fi suferințele și traumele psihice încercate de cel vătămat și, mai mult, chiar de membrii familiei sale, atunci când aceștia, fortuit, sînt nevoiți să-i acorde îngrijiri suplimentare.

Posibilitatea prezenței, printre urmările unei fapte ilicite și culpabile, atât a unor prejudicii de natură materială, cât și a unor prejudicii morale se explică prin corelația existentă între ceea ce s-ar putea numi *patrimoniul material* și *patrimoniul nematerial (moral)* al omului, ca formă concretă de existență.

Sînt însă și situații în care daunele patrimoniale și cele morale, generate de aceeași faptă ilicită și culpabilă, pot fi privite ca nevînd nici o legătură între ele. De exemplu, vătămarea corporală gravă, ce are ca urmare pierderea unui braț, poate lipsi de mijloace materiale de existență pe cel care, anterior, se îndeletnicea cu activități de ceasornicărie, bijuterie etc. Dar aceeași faptă poate, totodată, să producă suferințe psihice atât celui vătămat, cât și altei persoane apropiate lui. În această situație, singura legătură între cele două feluri de prejudicii produse (material și moral) o constituie vătămarea corporală gravă a celui în cauză.

Alteori, între prejudiciile patrimoniale și cele morale, antrenate de aceeași faptă ilicită, se poate identifica o legătură directă de la cauză la efect. Astfel, furtul din locuința unei persoane a unor bijuterii vechi, de familie, îi poate provoca acesteia, deopotrivă, un prejudiciu patrimonial, și suferințe psihice îndeajuns de serioase, acestea din urmă fiind determinate de valoarea afectivă pe care îl are obiectul furat pentru cel în cauză; sau, de exemplu, mama al cărei fiu a fost victima unui omor este afectată atât de un prejudiciu moral, datorat dispariției fiului său, cât și de unul patrimonial, constînd în contravaloarea cheltuielilor ocazionate de înhumarea celui ucis.

Prejudiciul nepatrimonial reprezintă un element structural al răspunderii civile pentru daune morale, ceea ce justifică antrenarea acestei forme de răspundere.

În literatura juridică și în jurisprudența din România perioadei de după decembrie 1952 a fost acreditată interpretarea potrivit căreia numai prejudiciul patrimonial ar fi susceptibil de reparare pe calea răspunderii civile delictuale [29]. Avînd în vedere noțiunea de prejudiciu din cuprinsul textelor art. 998 și 999 CCR, constatăm că nu se face distincție între natura patrimonială și nepatrimonială a prejudiciului. Deci, prejudiciul patrimonial, ca și cel nepatrimonial, constituie un element structural al răspunderii civile delictuale, alături de fapta ilicită, de culpa autorului și de raportul de cauzalitate dintre faptă și prejudiciu.

Pe lîngă temeiul juridic tradițional, consacrat în art. 998-999 CCR, după decembrie 1989 au fost adoptate și anumite acte normative particulare, prin care s-a admis expres și repararea bănească a unor prejudicii morale cauzate delictual.

Reglementări juridice, în acest sens, au fost cuprinse în conținutul art. 11 alin. (2) din Legea nr. 29/1990 a contenciosului administrativ, care prevedea că, în cazul admiterii cererii de anulare a actului administrativ sau de recunoaștere a dreptului încălcat, instanța va hotărî și asupra daunelor materiale și/sau morale cerute.

În prezent, în noua Lege a contenciosului administrativ nr. 554/2004, în art. 1 alin. (1) se stipulează că *„persoana vătămată într-un drept recunoscut de lege sau într-un interes legitim [...] poate sesiza instanța de contencios administrativ competentă, pentru a solicita anularea, în tot sau în parte, a actului, repararea pagubei cauzate și, eventual, reparații pentru daune morale”*.

La fel, Legea nr. 11/1991 privind combaterea concurenței neloiale, în art. 9, prevede că: *„dacă faptele de concurență neloială cauzează daune materiale sau morale, cel prejudiciat este în drept să se adreseze instanței cu acțiune în răspundere civilă”*.

Legea nr. 48/1992 a audiovizualului, în art. 2 alin. (5), instituie răspunderea civilă pentru daune morale cauzate prin comunicații audiovizuale.

În fine, Ordonanța Guvernului nr. 47/1994 dispune ca, pînă la instituirea unei reglementări unitare privind asigurările, compensarea daunelor materiale, ecologice și morale produse de un dezastru provocat de nerespectarea obligațiilor ce revin agenților economici, prevăzute în Ordonanță, se stabilesc de instanțele judecătorești competente, la sesizarea părții vătămate sau a autorităților administrației publice locale.

Prejudiciile nepatrimoniale pot fi clasificate după criteriile dreptului nepatrimonial și al personalității umane încălcate [30], [31]:

- 1) după *tipul dreptului nepatrimonial încălcat*, distingem următoarele prejudicii:
 - prejudicii rezultate din vătămarea integrității corporale sau a sănătății persoanei;
 - prejudicii afective provocate persoanei, constînd în suferințe psihice cauzate de lezarea sentimentelor de afecțiune și dragoste;
 - prejudicii constînd în atingeri aduse cinstei, onoarei, demnității, prestigiului sau reputației unei persoane;
 - prejudicii vizînd vătămarea dreptului la nume, la pseudonim sau la denumire, a drepturilor de autor sau inventator etc.

Potrivit acestui criteriu potențial, există atîtea feluri de prejudicii nepatrimoniale, cîte feluri de drepturi nepatrimoniale are personalitatea umană și care pot fi încălcate. Astfel, putem spune că, în categoria largă a prejudiciilor corporale intră durerile fizice cauzate unei persoane prin loviri, vătămări, răniri etc., durerile psihice rezultate din vătămările corporale, provocarea unei boli, slăbirea rezistenței fizice la boli sau alte complicații, îngrijorarea pentru aceste efecte

ulterioare, epuizarea emoțională, pierderea unor plăceri (avîndu-se în vedere ideea de confort, anumite înlesniri, chiar diminuarea libidoului etc.).

Prejudiciile afective, constînd în suferințe psihice cauzate prin lezarea sentimentelor de afecțiune și de dragoste, cuprind: suferințele psihice determinate de cauzarea morții unei persoane iubite, de rănirea, mutilarea, desfigurarea sau îmbolnăvirea gravă a unei persoane apropiate sau a unei rude, ca și orice alte suferințe psihice similare.

Între prejudiciile aduse onoarei, cinstei, demnității, prestigiului sau reputației unei persoane, evidențiem pe cele produse prin insulte, calomnii, defăimări, aprecieri defavorabile, inclusiv pe cele ce privesc reputația și probitatea profesională, apartenența la un grup etnic socialmente defavorizat sau la o anumită minoritate sexuală.

Drepturile nepatrimoniale la nume, pseudonim sau denumire sînt adesea prejudiciate prin folosirea abuzivă sau uzurparea acestor elemente de identificare a persoanei, iar cele de autor sau inventator pot fi vătămate prin denaturarea titlului sau textului unei opere literare sau științifice [32], [33];

2) după *domeniul personalității umane încălcat*, prejudiciile nepatrimoniale sînt cele cauzate personalității fizice, afective și sociale. În teoria drepturilor subiective, omul este titular de drepturi, fără a fi necesară o manifestare de voință din partea sa, întrucît există prezumția că el are interesul și voința de a fi titular al acestor drepturi.

Din această perspectivă, orice om trebuie să aibă un nume, o stare civilă, indiferent dacă și-a exprimat sau nu voința în această privință. Referitor la drepturile personalității, legea prezumă, în mod absolut, doar interesul, iar celălalt element al dreptului subiectiv – voința – este lăsat la latitudinea potențialului cetățean.

Așadar, numai în măsura în care își exprimă voința de a-și exercita unul dintre drepturile personalității sale, dreptul subiectiv se întregeste, iar individul uman se transformă din titular potențial în titular efectiv al dreptului respectiv, devenind, în același timp, personalitate.

În materia drepturilor personalității, dacă voința de a exercita un astfel de drept a fost exprimată, atingerea adusă dreptului respectiv atrage răspunderea civilă fără să fie necesară proba prejudiciului suferit, deoarece se prezumă că, prin atingerea adusă dreptului subiectiv, s-a produs și diminuarea patrimoniului reclamantului.

În literatura de specialitate din România, noțiunii de *personalitate* i s-a atribuit semnificația de *persoană care își exprimă voința de a-și exercita unul dintre drepturile menite să-i protejeze viața, datul biopsihic, precum și dobînditul – reprezentînd coeficientul său de realizare în societate* [34].

Drepturile subiective nepatrimoniale se regăsesc în reglementările legale din dreptul național. Astfel, subliniem că Decretul nr. 31/1954 asigură cadrul normativ de bază în această

materie, iar potrivit art. 54 alin. (1): „drepturile subiective nepatrimoniale care se bucură de ocrotire juridică sînt următoarele: a) dreptul la nume; b) dreptul la denumire; c) dreptul la onoare; d) dreptul la reputație; e) dreptul personal nepatrimonial de autor al unei opere științifice, artistice sau literare; f) dreptul de inventator; g) orice alt drept personal nepatrimonial”.

Această clasificare a drepturilor subiective nepatrimoniale a pornit de la ideea că faptele prin care se cauzează daune morale sînt mai ales cele prin care se aduce atingere drepturilor personale extrapatrimoniale. Corespunzător acestor drepturi subiective nepatrimoniale, distingem mai multe forme de prejudicii, și anume:

a) prejudicii cauzate personalității fizice, categorie din care fac parte, în sens limitat, prejudiciile nepatrimoniale rezultate din cauzarea unor leziuni fizice, a unor infirmități sau a unor boli. Într-un sens mai larg, în categoria respectivă se cuprind și prejudiciul estetic, cel de agrement, prejudiciul juvenil etc.;

b) prejudicii cauzate personalității afective, categorie în care intră suferințele de natură psihică, determinate de cauzarea morții sau a stării de infirmitate a unei persoane de care sîntem legați printr-o puternică afecțiune, de declanșarea divorțului sau de ruperea intempestivă a logodnei;

c) prejudicii cauzate personalității sociale, care grupează prejudiciile constînd în lezarea unor valori nepatrimoniale, cum sînt: cinstea, onoarea, demnitatea, reputația, viața privată, numele, pseudonimul etc.

În literatura juridică sînt menționate și prejudiciile corporale [35], acestea fiind grupate astfel:

a) prejudicii constînd în dureri fizice sau psihice (despăgubirea datorată pentru repararea unui astfel de prejudiciu fiind denumită *pretium doloris*), unde sînt incluse suferințele și durerile de natură fizică sau psihică pe care le încearcă victima unui fapt ilicit și culpabil, pe lîngă pagubele de natură patrimonială ce pot fi cauzate pe această cale.

Repararea prejudiciului moral, constînd în dureri de natură fizică sau psihică, era admisă în trecut și de către jurisprudența română, în cazul suferințelor cauzate de un accident ori de moartea persoanei apropiate [36];

b) prejudicii estetice (despăgubirea acordată pentru repararea acestora purtînd denumirea de *preț al frumuseții* sau *pretium pulchritudinis*), care cuprind suma vătămarilor și leziunilor ce aduc atingere armoniei fizice sau înfățișării unei persoane, ele referindu-se, în concret, la mutilările, desfigurările ori cicatricile cauzate persoanei, la urmările dezagreabile pe care acestea le au sau le pot avea asupra posibilităților ei de afirmare deplină în viață, precum și la suferințele psihice pe care asemenea situații le pot determina.

Aceasta varietate de prejudiciu corporal poate constitui, pentru o anumită persoană, un „handicap” mereu supărător, generator de complexe, avînd ca efect colateral excluderea persoanei de la viața socială, stigmatizarea ori marginalizarea acesteia în raport cu semenii sau cu colectivitatea din care face parte.

S-a afirmat, pe bună dreptate, că prejudiciul corporal cuprinde, pe lîngă prejudicii materiale diverse, pe lîngă cele morale exprimate în dureri fizice, și „suferințe pur morale”, pe care victima le poate resimți văzîndu-se mutilată sau desfigurată (prejudiciu estetic) [37].

De asemenea, se susține că, la rîndul său, prejudiciul estetic implică și posibilitatea cauzării unor prejudicii patrimoniale, ca, de exemplu, în cazul stewardeselor sau al recepționerelor hoteliere, pentru care armonia fizică este o cerință intrinsecă a exercitării profesiei respective [38].

Dacă importanță armoniei și frumuseții fizice era atît de pregnant subliniată în urmă cu 30-40 de ani, astăzi remarcăm că acest atribut al persoanei umane se vrea tot mai mult ocrotit, fiind general cunoscut că, în cazul unor categorii de profesii și ocupații (avem în vedere, între altele, lumea modei, a filmului și a televiziunii), armonia și frumusețea fizică constituie chiar argumentul principal al succesului și al exercitării profesiilor amintite.

Despăgubirea destinată compensării prejudiciului estetic încercat de o persoană este numită, în literatura franceză, și preț al frumuseții (*prix de la beauté*) [39];

c) prejudiciul de agrement, denumit și *prejudiciu hedonist* (de la grecescul *hedone* – plăcere), pentru considerentul că el rezultă din atingerea adusă satisfacțiilor și plăcerilor vieții, care constă în pierderea posibilităților de îmbogățire spirituală, divertisment și destindere.

Prejudiciul de agrement, ca prejudiciu nepatrimonial, poate fi însoțit de importante prejudicii de natură patrimonială, evaluabile în bani și, prin urmare, susceptibile de a fi reparate pe această cale. Astfel, lipsirea unei persoane care, în urma unui accident de circulație, nu se mai poate deplasa, de plăcerile de a face mișcare fizică, de a merge la spectacole ori de a se plimba, de a face excursii ș.a., trebuie privită ca un grav prejudiciu nepatrimonial.

Acest prejudiciu dă dreptul victimei la reparații constînd în sume de bani necesare procurării unor mijloace care să-i acopere nevoia de divertisment (cum ar fi cumpărarea unui televizor, a unui radio, a unor cărți, CD-uri etc.) sau a unor mijloace tehnice care să-i permită deplasarea (de pildă, un aparat rulant cu comenzi multiple).

Despăgubirile de ordin moral se adaugă la cele de natură patrimonială pe care persoana lezată este îndreptățită să le primească în aceste cazuri, în vederea reparării prejudiciului

material suferit (costul îngrijirilor medicale necesare recuperării fizice, costul transportului la locul de muncă etc.).

Jurisprudența occidentală a stabilit că prejudiciul de agrement trebuie asimilat cu prejudiciul fiziologic, considerînd că acesta constă în diminuarea plăcerilor vieții, cauzată, în principal, de imposibilitatea sau dificultatea de a se dedica unor activități normale de agrement.

Suferința ce trebuie indemnizată constă, în acest caz, în imposibilitatea practicării în viitor, ca mod de viață normal, a unor activități firești (sport, lectură), în nefuncționarea corespunzătoare a simțurilor (vizual, olfactiv, gustativ), precum și în tulburarea vieții sexuale. Un exemplu ce a fost invocat pentru a caracteriza acest tip de prejudiciu corporal este cel vizînd lipsirea de bucuriile pe care le oferă căsătoria unui bărbat care, în urma unui accident, a devenit impotent;

d) pierderea speranței de viață, ca o consecință a vătămărilor suferite, este considerată ca îndreptățind pe victimă să pretindă despăgubiri, cu titlu de daune morale. Se consideră că dreptul de despăgubire se bazează pe efectul subiectiv asupra persoanei al înțelegerii faptului că speranța de viață i-a fost redusă. În zilele noastre, posibilitatea infectării cu virusul HIV reprezintă una dintre cele mai terifiante temeri care îi încearcă pe oamenii de pretutindeni.

Contaminarea efectivă cu virusul HIV poate justifica o acțiune în răspundere civilă pentru daune morale, ținînd cont de caracterul incurabil al maladiei și de faptul că reducerea speranței de viață este evidentă, reparația fiind una specifică.

Pentru determinarea acestui tip de prejudiciu, aprecierea trebuie să fie una obiectivă, nu subiectivă, daunele morale urmînd a fi raportate doar la reducerea speranței de viață, nu și la pierderile bănești sau lipsa veniturilor viitoare.

În același sens, s-a mai susținut că instanțele ar trebui să ia în considerare toate suferințele fizice și morale datorate nu numai îngrijirilor medicale, ci și relațiilor sociale, incertitudinii și riscului agravării situației, perturbațiilor intervenite în viața afectivă și conjugală a celui vătămat [40];

e) prejudiciul juvenil, pentru care despăgubirea datorată cu titlu de reparație poartă denumirea de *pretium iuventutis*. Acesta constituie o varietate aparte de prejudiciu corporal, iar în caracterizarea sa se pornește de la faptul că urmările de durată ale vătămărilor corporale sînt cu mult mai greu resimțite de către persoanele tinere (care încă nu s-au realizat pe plan profesional, familial, social), decît de către persoanele mai în vîrstă.

Prejudiciul juvenil este acel prejudiciu moral special suferit de către o ființă umană tînă, care își vede reduse speranțele de viață sau răpite anumite agreeamente ale existenței. Producerea acestui prejudiciu creează pentru victimă un drept special la reparații materiale.

Prejudiciile nepatrimoniale sînt cauzate și prin încălcarea dreptului la viață personală. Elementele vieții private sînt: viața familială, imaginea publică, sursele de venit și impozitele pe care persoana le plătește, modul în care își petrece timpul liber, concediile și vacanțele, viața profesională, sănătatea ș.a. Avînd un conținut diferit de la un individ la altul, noțiunea de viață privată a fost apreciată ca fiind un drept secret, ce trebuie apărat împotriva oricăror imixțiuni, indiscreții, divulgări sau acțiuni vătămătoare, provenite din partea altora.

Jurisprudența statuează că apărarea vieții private face parte din protecția drepturilor personalității, că viața privată aparține patrimoniului moral al fiecărei persoane fizice, constituind, ca și propria imagine, prelungirea personalității acesteia, și că acțiunile în justiție, avînd ca obiect protecția vieții private se întemeiază, după caz, fie pe existența așa-zisului *drept la secret*, fie pe ideea protejării unui drept lezat, dedusă din textul art. 1382 din Codul civil francez, ce reglementează principiile răspunderii civile delictuale [41].

1.3. Reglementările privind repararea prejudiciului prin echivalent bănesc în context integraționist european

Pe parcursul timpului, repararea prejudiciului prin echivalent bănesc a devenit și obiectul unor convenții internaționale. Astfel, art. 12 al Declarației Universale a Drepturilor Omului a adăugat elemente noi la cele clasice (domiciliu, corespondență, onoare, reputație), completînd lista acestora cu viața privată.

Adunarea Consultativă a Consiliului Europei a adoptat, la 23.01.1970, Rezoluția nr. 428, care, în paragraful „C” 2 și 3, prevede: *„în liniile sale esențiale, dreptul la respectul vieții private constă în posibilitatea persoanei de a-și duce viața așa cum dorește, cu minimum de ingerințe. Acest drept se referă la viața privată, la viața familială și la aceea a căminului, la integritatea fizică și morală, la onoare și reputație...”*

Indiferent ce presupune viața privată, ea implică un drept generic la protecție, dar și o multitudine de drepturi care protejează aspecte particulare ale acesteia.

Art. 26 din Constituția României din 1991 enunța și consacra dreptul fundamental la viață intimă, familială și privată, arătînd că autoritățile publice respectă și protejează aceste valori. În art. 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului se afirmă, de asemenea, că orice persoană are dreptul la respectul vieții sale private și de familie, al domiciliului sau/și al corespondenței sale. Aceste noțiuni sînt nedefinite și greu de definit, comportînd o amplă posibilitate de interpretare [42].

Viața privată se distinge de viața publică a persoanei prin aceea că cea dintîi este percepută ca „viață ascunsă” sau cel puțin ca „viață discretă”, proprie persoanei, pe cînd secunda este cea

care se desfășoară într-un loc accesibil tuturor. Elementele vieții private pe care sistemul juridic este obligat să le protejeze sînt: respectul comportamentelor, respectul anonimatului, respectul vieții relaționale a persoanei, respectul identității persoanei.

Noțiunea de viață privată diferă în conținut, în funcție de poziția socială a celui vizat. De exemplu, viața privată a unui actor sau politician este, prin natura profesiei și prin propria voință, mai limitată decît viața privată a unui individ oarecare. Legiuitorul român a fost preocupat de domeniul vieții private, instituind mijloace juridice de protecție ce aparțin mai multor ramuri de drept (dreptul constituțional, administrativ, penal, civil, al familiei), iar între aceste mijloace de protecție a dreptului la viața privată, o pondere deosebită o au mijloacele de drept civil și cele de drept penal [43].

Mijloacele de drept civil se subsumează instituției răspunderii civile, aceasta fiind, prin excelență, instituția juridică ce realizează, în planul dreptului civil, o dublă protecție legală, și anume securitatea juridică a bunurilor, prin repararea prejudiciilor patrimoniale.

Alte mijloace de drept civil, valabile din perspectiva ocrotirii secretului și liniștii vieții private, trimit la prevederile art. 54 din Decretul nr. 31/1954, potrivit căruia măsurile de protecție stabilite se aplică numai în cazul încălcării unor drepturi nepatrimoniale expres enumerate în text (dreptul la nume, denumire, onoare etc.), precum și în situațiile în care persoana lezată a suferit o atingere „*în orice alt drept personal nepatrimonial*”.

În dreptul penal din România, ocrotirea secretului vieții private a individului, a familiei sale se realizează prin dispozițiile unor texte legale incriminatoare ca, de exemplu, art. 195 CPR, privind violarea secretului corespondenței, art. 192 CPR, privitor la sancționarea divulgării de domiciliu, art. 196 CPR, care prevede pedepsirea violării secretului profesional, precum și prin incriminarea tuturor faptelor caracterizate ca infracțiuni contra persoanei [44].

Faptele penale de natură a aduce atingeri aspectelor vieții private pot fi grupate astfel: cele prin care se violează intimitatea, cele care constau în înregistrarea unor aspecte ale vieții intime pe un suport și cele care fac posibilă divulgarea unor aspecte ale vieții private.

Prima categorie de infracțiuni vizează pătrunderea în viața privată a persoanei fără consimțământul acesteia (violarea de domiciliu, violarea secretului corespondenței sau a altor comunicații ale persoanei, ascultarea unei conversații într-un loc privat, colectarea de informații nominative fără autorizare).

A doua categorie împinge amestecul în viața persoanei mai departe, prin faptul că autorul vrea să fixeze pe un suport oarecare (audio, video) aspectele vieții private pe care le-a surprins, iar a treia categorie, sub aspectul conținutului, implică difuzarea publică a informațiilor privind viața privată a unei persoane, fără acordul acesteia (divulgarea unor secrete ale persoanei,

publicarea unor discuții sau imagini, divulgarea de informații nominative ce nu pot fi, în mod legal, puse la dispoziția publicului).

În ceea ce privește repararea prejudiciului moral cauzat prin atingeri aduse aspectelor vieții private, jurisprudența din România de după 1989 este, ca și în alte cazuri, destul de săracă în exemple. Totodată, se cuvine a fi amintit faptul că, prin art. 20 din Constituția României, s-a consacrat, principiul proeminenței dreptului internațional asupra celui intern în materia drepturilor omului. Drept consecință, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului este obligatorie.

Recomandările Curții vizează următoarele aspecte [45]:

1) dauna morală constă în prejudiciul care nu se pretează – strict vorbind – unei evaluări pecuniare. Semnificația și conținutul său exact prezintă diferențe ne semnificative în diferitele sisteme de drept;

2) principiul reparației daunelor morale trebuie recunoscut, pe de o parte, în cazul leziunilor corporale, iar pe de altă parte, în cazul unor atingeri grave aduse altor drepturi ale personalității umane, ca defăimarea, amestecul în viața privată, sechestrarea ilegală a persoanei;

3) în caz de deces, repararea daunelor trebuie acordată rudelor apropiate victimei, fiind justificată în mod deosebit;

4) de asemenea, repararea daunelor morale se justifică, în anumite cazuri, prin atingerile aduse raporturilor de familie. Nu poate fi acordată o despăgubire pentru ruptura logodnei, decât dacă logodnicul (logodnica) a suferit – prin aceasta – un grav prejudiciu moral. Din durata – de regulă – scurtă a logodnei, nu este posibilă considerarea altor aspecte ale raporturilor de familie;

5) despăgubirea are scopul de a da o compensare sau o satisfacție victimei. În anumite cazuri, cuantumul compensației va putea fi legat și de gravitatea faptei;

6) repararea trebuie să cuprindă, în afară de despăgubirea bănească, și măsuri care să împiedice realizarea, continuarea sau repetarea faptelor dăunătoare;

7) la acordarea despăgubirilor trebuie să se facă distincție între dauna materială și cea morală;

8) în cazurile constatate, reparația poate fi acordată sub formă de vărsăminte periodice. În aceste cazuri este indicat ca beneficiarii să fie protejați împotriva devalorizării monedei;

9) problema reparării daunelor morale a fost examinată în raport cu asigurarea răspunderii civile și asigurarea obișnuită. În materia asigurării răspunderii civile, garanția asigurătorului trebuie să se extindă, în cazul leziunilor, pînă la despăgubirea prejudiciului moral. În domeniul asigurărilor, a fost evocată oportunitatea de a extinde sfera de aplicare pînă la acoperirea prejudiciului moral;

10) văzînd importanța practică a asigurărilor, ar fi utilă organizarea unui schimb de idei între reprezentanții societăților de asigurări și juriștii specialiști în materia daunelor morale;

11) este regretabilă constatarea unor mari diferențe între sumele acordate atît în cadrul aceleiași legislații, cît și între diversele țări membre ale Consiliului Europei;

12) trebuie luate măsuri, atît pe plan național, cît și pe plan european, pentru a suplini lipsa de informații asupra daunelor acordate ca despăgubiri în cazuri similare. Trebuie încurajat studiul folosirii calculatoarelor în colectarea și stocarea informațiilor în materie;

13) ca măsură imediată, Consiliul Europei trebuie să acumuleze date cu privire la despăgubirile acordate în fiecare țară, pe care să le pună la dispoziția persoanelor și instituțiilor interesate;

14) Consiliul Europei trebuie să încerce armonizarea legislațiilor cu privire la repararea daunelor morale în caz de leziuni corporale.

Aceste recomandări se adresează atît juriștilor români, cît și celor chemați să armonizeze dreptul național cu cel al Comunității Europene, cu precizarea că trebuie luate în considerare și modalitățile prin care celelalte țări ale comunității au pus în aplicare aceste recomandări, de la adoptarea lor și pînă în prezent.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, în materia reparării prejudiciului moral, a influențat evoluția practicii judecătorești din România de după decembrie 1989. De amintit că, în spiritul Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, repararea prejudiciului moral a cunoscut valențe și aspecte de interpretare numeroase, în corelare cu o jurisprudență nuanțată, ușor diferită, de la un timp la altul. Aceste reglementari aplicabile în materia despăgubirilor față de persoanele vătămate în drepturile lor își găsesc expresie în textele art. 5 pct. 5 și 41 din Convenție.

Primul text invocat – art. 5 pct. 5 – are următorul conținut: „*Orice persoană care este victima unei arestări sau a unei dețineri în condiții contrare dispozițiilor acestui articol are dreptul la reparații*”. Art. 41, așa cum a fost modificat și renumerotat prin Protocolul nr. 11, prevede că: „*În cazul în care Curtea declară ca a avut loc o violare a Convenției sau a protocoalelor sale și dacă dreptul intern al înaltei Părți Contractante nu permite decît o înlăturare incompletă a consecințelor acestei violări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o satisfacție echitabilă*” [46].

Încă de la început, jurisprudența Curții a stabilit că *satisfacția echitabilă* ar putea cuprinde trei componente, și anume: reparația daunelor materiale, o compensație acordată pentru prejudiciul moral (daune morale) și acoperirea tuturor cheltuielilor de judecată, plus taxele aferente procedurilor.

În privința prejudiciului moral se remarcă faptul că, nu de puține ori, acesta nu poate fi disociat de cel material, întrucât au condiții cauzale asemănătoare, Curtea acordând, în asemenea cazuri, o despăgubire globală, fără a distinge între cele două feluri de prejudiciu.

Autorii Convenției și autoritățile îndreptățite au înțeles Convenția în sensul ca ea să nu autorizeze anularea deciziilor naționale, să oblige statul să-și modifice legislația sau să dea alte ordine statelor membre, ci doar să constate, în caz contrar, violări ale Convenției.

În această privință, art. 41 din Convenție reprezintă o excepție, întrucât abilitează Curtea să acorde o *satisfacție* victimei, atunci când se solicită, potrivit procedurilor prevăzute, judecata fiind *condamnabilă*, și nu doar să efectueze o constatare. Totodată, această *satisfacție* a fost înțeleasă ca o recompensă sub forma unei sume de bani [47].

Practica Curții cunoaște și alte forme de *satisfacție*, statuând uneori că și constatarea violării prevederilor Convenției constituie în sine o recompensă suficientă și echitabilă, considerându-se că respectiva *constatare* are caracter reparatoriu.

Optica Curții, în privința caracterului pretenției de plată a despăgubirii acordate pentru prejudiciul moral cauzat, se exprimă prin faptul ca aceasta trebuie considerată ca strict personală, ea neputând fi invocată decît de victimă, astfel că, în caz de deces, moștenitorii nu pot beneficia de ea ca atare, aceștia primind însă, în anumite cazuri, o creanță, în calitate de rude sau de victime personale. Jurisprudența mai recentă a Curții pare a fi mai favorabilă moștenitorilor, cel puțin în situația în care victima decedează în timpul procesului, după ce și-a exercitat dreptul la o despăgubire pentru prejudiciul de ordin moral [48].

Reparația prejudiciului de natură morală este subordonată principiului *restitutio in integrum*, iar criteriile avute în vedere la indemnizarea acestuia depind de particularitățile cazului.

Așa cum am mai subliniat, în cazurile relativ minore, Curtea a statuat că hotărîrea de constatare judiciară a violării unui drept al omului constituie, în sine, o *satisfacție* suficientă pentru prejudiciul moral suferit de cel vătămat.

În celelalte cazuri, fixarea întinderii reparației și indemnizarea daunelor se realizează cu luarea în considerare a gravității violării, accentul fiind pus pe importanța prejudiciului din punctul de vedere al victimei.

1.4. Concluzii la capitolul 1

Atît literatura de specialitate din România și Republica Moldova, cît și cea din alte state acordă o atenție deosebită studiului aspectelor legate de prejudiciu și repararea lui prin echivalent bănesc. Publicațiile la acest subiect sînt mai mult în formă de articole științifice și mai puțin în formă de lucrări monografice. În prezent există lucrări

monografice și de doctorat consacrate reparării prejudiciului moral, dar aproape că lipsesc lucrările consacrate reparării prejudiciului prin echivalent bănesc în contextul integraționist european, mai ales sub aspectul examinat în teză.

Legislația României, a Republicii Moldova și a altor state cuprinde anumite reglementări exprese privind prejudiciul și repararea lui. Reglementările respective sînt incluse în codurile civile, precum și în legi speciale. Prezintă interes și dispozițiile din codurile de procedură civilă cu privire la procedura reparării prejudiciului. O importanță deosebită prezintă deciziile organelor de justiție referitoare la acest subiect. Cu toate acestea, nu există acte normative sau reglementări în textul lor care ar propune modalități sau soluții privind repararea prejudiciului prin echivalent bănesc.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, în materia reparării prejudiciului moral, a influențat evoluția practicii judecătorești din România de după decembrie 1989. Amintim că, în spiritul Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, repararea prejudiciului moral a cunoscut valențe și aspecte de interpretare numeroase, în corelație cu o jurisprudență nuanțată, ușor diferită, de la un timp la altul. Dar și aici găsim puține reglementări referitoare la repararea prejudiciului prin echivalent bănesc.

Optica Curții, în privința caracterului pretenției de plată a despăgubirii acordate pentru prejudiciul moral cauzat, se referă la faptul că aceasta trebuie considerată ca strict personală, ea neputînd fi invocată decît de victimă, astfel că, în caz de deces, moștenitorii nu pot beneficia de ea ca atare, aceștia primind însă, în anumite cazuri, o creanță, în calitate de rude sau de victime personale. Jurisprudența mai recentă a Curții pare a fi mai favorabilă moștenitorilor, cel puțin în situația în care victima decedează în timpul procesului, după ce și-a exercitat dreptul la o despăgubire pentru prejudiciul de ordin moral.

2. Noțiuni contradictorii privind prejudiciul și repararea lui prin echivalent bănesc în dreptul civil

2.1. Noțiuni generale privind prejudiciul în dreptul civil

Pentru a studia noțiunea, esența și procesul de reparare a prejudiciului în dreptul civil, este necesar, în primul rând, să facem o caracterizare a termenului de prejudiciu, a naturii juridice a acestuia, a complexității, a condițiilor, precum a formelor lui.

Cuvântul *prejudiciu* aparține vorbirii curente și semnifică *pagubă, daună, știrbirea onoarei, a reputației, a prestigiului cuiva*. Etimologic, acesta provine din latinescul „*prejudicium*”. Susținem ideea că termenul de prejudiciu comportă două înțelesuri [49], adăugînd că atât în sensul codurilor civile, cât și al altor acte normative, aceasta este o noțiune mai largă, care le includ pe celelalte.

Astfel, pornind de la expresiile folosite în CCR – „*dezdăunare*” – art. 1073, 1075, 1673 etc., care implică ideea că dauna desemnează o pagubă, și „*daune interese*” – art. 1021, 1081, 1082, 1083, 1084, 1085 etc., care implică ideea că termenul de „*daune*” are sensul de despăgubire, se consideră că termenul de prejudiciu are două înțelesuri: unul, cînd desemnează *paguba* și altul, prin care înțelegem *despăgubirea*¹⁸.

Etimologic și literar, cuvîntul *prejudiciu* înseamnă *pagubă* ori *daună*, pe cînd *despăgubirea* semnifică *valoarea de acoperire, de înlocuire a pagubei*. Astfel, art. 998 CCR, care consacră principiul răspunderii civile delictuale și care constituie dreptul comun în materia răspunderii civile, folosește fără echivoc expresia de „*prejudiciu*” atunci cînd proclamă că „*orice faptă a omului care cauzează altuia un prejudiciu obligă pe acela, din a cărui greșeală s-a ocazionat, a-l repara*”. În același sens sînt și reglementările Codului civil al Republicii Moldova. Astfel, art. 1398 alin. (1) prevede că cel care acționează față de altul în mod ilicit, cu vinovăție este obligat să repare prejudiciul patrimonial, iar în cazurile prevăzute de lege, și prejudiciul moral cauzat prin acțiune sau omisiune.

Pe de altă parte, textul art. 1073 CCR nu lasă loc de confuzii, atunci cînd prevede că: „*creditorul are dreptul de a dobîndi îndeplinirea exactă a obligației și, în caz contrar, are dreptul la dezdăunare*” – adică la despăgubire. Daunele-interese, de care amintesc celelalte texte ale Codului civil sus-citate, semnifică despăgubirile bănești, la plata cărora debitorul este obligat prin hotărîre judecătorească, în scopul reparării prejudiciilor cauzate creditorului prin neexecutarea obligațiilor contractuale sau prin executarea lor defectuoasă ori cu întîrziere [50]. Unii autori, a căror opinie noi nu o susținem, consideră că dauna este suma acordată pentru repararea unui prejudiciu. Considerăm că acest termen este utilizat în sens de prejudiciu, iar suma acordată se numește repararea sau dezdănuirea acestuia [51], [52].

Codul civil al Republicii Moldova prevede, în art. 14 alin. (2), că se consideră *prejudiciu* cheltuielile pe care persoana lezată într-un drept al ei le-a suportat sau urmează să le suporte la restabilirea dreptului încălcat, pierderea sau deteriorarea bunurilor sale (prejudiciu efectiv), precum și beneficiul neobținut prin încălcarea dreptului (venitul ratat). Din această definiție reiese natura complexă a prejudiciului reglementat de legislația Republicii Moldova.

În materia dreptului civil, prin *prejudiciu* se înțelege rezultatul dăunător, de natură patrimonială sau nepatrimonială, al atingerilor aduse, prin fapte de orice fel, drepturilor persoanelor, valorilor pe care acestea le ocrotesc, rezultat care, în conformitate cu legea civilă, atrage obligația de reparare din partea persoanei responsabile [53]. Constituie prejudiciu „*distrugerea sau degradarea unui bun, vătămarea integrității corporale sau a sănătății unei persoane, lezarea onoarei, reputației sau a calității de creator a unei persoane etc.*” [54].

În cadrul răspunderii civile delictuale, prin *prejudiciu* înțelegem *efectele negative patrimoniale – iar într-o anumită concepție, și morale – pe care le încearcă o persoană ca urmare fie a conduitei ilicite a altei persoane, fie a unei fapte omenești, a unui animal, lucru sau a unui eveniment, care înlătură răspunderea delictuală a agentului.*

Astfel, constituie un prejudiciu distrugerea sau stricarea unui bun ori vătămarea unei persoane în alcătuirea ei fizică sau în valorile personale nepatrimoniale legate nedespărțit de persoană, precum onoarea, reputația, calitatea de creator intelectual.

Pe tărâm contractual, fapta debitorului este prejudiciabilă când neexecutarea sau executarea defectuoasă ori tardivă a obligației a cauzat un prejudiciu creditorului; dacă însă neexecutarea nu a cauzat nici un prejudiciu, nu există temei legal pentru promovarea acțiunii în răspundere contractuală.

Răspunderea diferă în funcție de faptul dacă neexecutarea este totală sau parțială, culpabilă ori neculpabilă, defectuoasă ori tardivă, precum și în funcție de natura obligației (de rezultat, de mijloace, în natură, pecuniară, de a da, de a face, de a nu face, de securitate, de a tolera etc.).

Nerespectarea obligațiilor civile ce izvorăsc din discuțiile și negocierile purtate în vederea încheierii unor contracte (adică a celor negociabile), din ofertă și acceptare sau din antecontracte, în cazurile în care între părți sînt posibile și intervin asemenea acte juridice premergătoare contractelor, față de particularitățile și izvoarele lor, generează o răspundere precontractuală, pentru care, dacă există reglementare specială, se aplică, după împrejurări, fie regulile răspunderii contractuale, fie cele ale răspunderii delictuale, fie regulile abuzului de drept [55].

Astfel, s-a apreciat că *prejudiciul moral* este acela care *nu se exprimă printr-o pierdere în bani, întrucît aduce atingere unui drept extrapatrimonial, și nu patrimoniului.* În același sens, s-a susținut că *dauna morală* este aceea care *aduce atingere intereselor extrapatrimoniale și*

neeconomice ale persoanei, lezând așa-zisele drepturi ale personalității. Alteori, prejudiciul moral a vizat atingerea adusă intereselor persoanelor, concretizată în *suferințele fizice și psihice resimțite de victimă, precum și în „tulburările psihologice”* invocate de aceasta. Aflat în opoziție cu prejudiciul patrimonial, cel *extrapatrimonial* ar include *suferințele, necazurile, tulburările* care nu intră în conținutul noțiunii de *pagubă*, în sens propriu, ci, mai degrabă, în acela de *vătămare* sau *de rău* în sens larg.

S-a mai spus că *„prejudiciul moral cuprinde atât vătămarile aduse persoanei, în onoarea, demnitatea, poziția socială, creditul, libertatea sau reputațiunea sa, cât și pe acelea care constituie o lezare a sentimentelor sale de afecțiune”* [24]. În același sens, s-a considerat că este nepatrimonial prejudiciul *ce nu poate fi exprimat în bani*, cum ar fi acela care constă în atingerea onoarei sau reputației de care se bucură o persoană, dar prin care nu s-a cauzat nici o pagubă patrimonială [25]. Totodată, daunele morale au mai fost privite ca reprezentând, în realitate, *suferințe sau neplăceri de ordin fizic sau psihic, dar în nici o măsură pierderi materiale* [26], rezultând din vătămarea unui interes nepatrimonial, nefiind susceptibile de evaluare bănească. Astfel de prejudicii pot fi: moartea, atingerile aduse integrității fizice, sănătății sau altor atribute ale personalității, cum sînt, de pildă, onoarea sau reputația [27].

Sintetizînd părerile exprimate atât în literatura juridică străină, cât și în cea română referitoare la conținutul propriu-zis al noțiunii de *daună morală*, constatăm că aceasta se caracterizează prin următoarele:

- **este un prejudiciu nepatrimonial, denumit și *prejudiciu moral sau daună morală*;**
- **constă într-o atingere adusă acelor valori ale individului, care îi definesc personalitatea: existența fizică a persoanei, integritatea sa corporală și sănătatea, sensibilitatea fizică și psihică, sentimentele de afecțiune și dragoste, cinstea, demnitatea și onoarea, prestigiul profesional, drepturile nepatrimoniale care intră în conținutul drepturilor de autor și inventator, numele și domiciliul, precum și alte valori similare;**
- **prejudiciul nepatrimonial nu poate fi evaluat în bani, el neavînd conținut economic.**

Putem, de asemenea, concluziona ca noțiunea de *daună morală* sau *prejudiciu nepatrimonial* reprezintă rezultatul dăunător, direct, de natură nepatrimonială, al unei fapte ilicite și culpabile, prin care se aduce o vătămare valorilor și drepturilor extrapatrimoniale ce sînt strîns legate de personalitatea umană.

Ca urmare a studiilor efectuate, observăm că atât în doctrină, cât și în legislație există mai multe definiții ale prejudiciului. În opinia noastră, *prejudiciul reprezintă consecințele*

negative de natură patrimonială ori nepatrimonială, aduse persoanei ori bunurilor acesteia prin încălcarea unui drept subiectiv ori a unui interes juridic protejat. Aceasta este o noțiune mai largă, care le cuprinde și pe cele de daune, daune-interese.

2.2. Natura complexă a prejudiciului în dreptul civil

Studiile referitoare la subiectul prezentei teze relevă, fără echivoc, natura complexă a prejudiciului. În teza sa de doctor habilitat, E. Cojocari menționează că, atât din definiția legală, cât și în funcție de alte criterii, deosebim mai multe feluri sau forme ale prejudiciului.

Astfel, distingem prejudiciul în **formă de cheltuieli**, care pot fi foarte diverse: cheltuieli de judecată, cheltuieli de întremare a sănătății, cheltuieli de reparație a bunurilor, cheltuieli de transport etc.

Prejudiciul efectiv constituie distrugerea totală sau parțială a unui bun patrimonial ocrotit de lege. Prejudiciul patrimonial este dauna care poate fi apreciată în valoare bănească. Aprecierea în bani poate fi făcută reieșind din costul bunului distrus sau din venitul pe care l-ar fi obținut proprietarul dacă bunul nu ar fi fost distrus. Când este prejudiciată sănătatea, valoarea acesteia este evaluată în mărimea salariului sau a veniturii persoanei, în funcție de gradul de pierdere a capacității de muncă. Prejudiciul poate fi și nepatrimonial (moral), acesta apreciindu-se după gradul de suferințe pe care le-a suportat persoana.

Beneficiul ratat poate apărea sub forma venitului neobținut, a venitului pe care l-ar fi obținut persoana dacă nu i-ar fi fost lezate drepturile sau dacă ar fi fost executate obligațiile¹⁹. Deși în art.14 CCRM se utilizează noțiunea de *venit ratat*, aceasta nu a fost definită și studiată nici în legislație, nici în literatura autohtonă de specialitate. La fel, nu există exemple de metode, procedee sau argumentări despre calcularea lui.

În Federația Rusă, deși noțiunea de venit ratat a fost reglementată doar din 1994, există definiții și argumentări foarte convingătoare la acest compartiment. Astfel, prin Hotărârea Plenului Judecătoriai Supreme a Federației Ruse nr.6/8 din 1 iulie 1996 „Despre unele probleme legate de anexa părții I a Codului civil al Federației Ruse”, s-a stabilit că în calitate de venit neobținut pot fi considerate doar acele venituri neobținute pe care creditorul le confirmă prin calcule bine fundamentate, care au fost folosite la înlăturarea neajunsurilor, la acordarea diferitelor servicii, la încheierea altor contracte etc.²⁰ În opinia noastră acest criteriu este asemănător cu regula despre „prejudiciile presupuse” din dreptul anglo-american și francez, care pornește de la faptul că activitatea comercială normală este un lucru cert pentru participanți și aceștia pot să prevadă consecințele obișnuite²¹.

Atât în literatura de specialitate, cât și în practica judiciară noțiunea de venit neobținut și

modalitățile de calculare a acestuia sînt probleme foarte discutabile, în parte din cauza prevederilor legislației. Astfel, conform art. 74 al Convenției din 1980, recuperarea prejudiciului trebuie să fie egală cu prejudiciul real, plus venitul neobținut. Acest calcul nu trebuie să depășească valoarea pe care părțile au stabilit-o la încheierea contractului. Cercetătorul M.I. Braghinschi vine cu propunerea ca această valoare să fie calculată în funcție de prețurile care se schimbă în raport cu inflația²². Dar prețurile pot fi unele la momentul încheierii contractului și cu totul altele la momentul neexecutării și cauzării prejudiciului, ele putînd pune creditorul într-o poziție chiar mai favorabilă la sfîrșit (acesta este cazul contractelor de creditare încheiate cu băncile, cînd a urmat schimbarea valorii banilor). Pentru a evita astfel de situații, în legislația Federației Ruse s-au operat următoarele schimbări. Astfel, conform art. 393 pct. 3 din Codul civil al Federației Ruse²³, la calcularea prejudiciilor se iau în considerare acele prețuri, care există la locul executării obligației și în momentul rambursării obligației prevăzute de contract. Dacă debitorul nu-și execută obligația, atunci la aprecierea prejudiciului se ține cont de prețurile de la data înaintării pretenției. În anumite circumstanțe, judecata poate ține cont de prețurile din ziua adoptării hotărîrii.

Aprecierea valorii venitului ratat, după părerea noastră, se caracterizează prin două trăsături specifice. În primul rînd, venitul ratat include în sine nu numai profitul neobținut, dar și viitorul profit. În al doilea rînd, venitul este limitat prin neexecutarea obligațiilor de către debitor.

La aprecierea valorii venitului ratat se ține cont și de măsurile întreprinse de creditor pentru obținerea lui. În categoria acestor măsuri se includ scrisorile cu cerința de a recupera venitul neobținut, încheierea contractelor cu persoane terțe, cu scopul de a obține venituri, și alte măsuri întreprinse, cum ar fi arendarea încăperilor pentru depozitare, încheierea contractelor de transport, contractarea serviciilor de expediții etc. Prin urmare, cerința de recuperare a venitului neobținut trebuie să fie întemeiată²⁴.

Prejudiciul are o natură complexă, de care este necesar să ținem cont la calcularea și repararea lui.

2.2.1. Cerințele pe care trebuie să le îndeplinească prejudiciul pentru a angaja răspunderea civilă

Unii autori consideră că există anumite condiții care trebuie să fie respectate vizavi de prejudiciu, atunci cînd se angajează răspunderea. Unele dintre acestea rezultă expres din legislația civilă (de exemplu art. 998-999, 1086 etc. CCR).

Condițiile sau regulile pe care trebuie să le îndeplinească prejudiciul pentru a angaja răspunderea civilă sînt:

– prejudiciul trebuie să fie urmarea încălcării unui drept subiectiv sau a unui interes legitim. Repararea prejudiciului astfel cauzat se realizează dacă sînt îndeplinite două condiții: situația de fapt să fi avut o stabilitate și o permanentă îndestulătoare pentru a justifica presupunerea că ea ar fi continuat în viitor ori să se poată deduce că cel ce presta întreținerea în fapt își asumase un adevărat angajament juridic; ori să fie vorba de vătămarea unui interes licit și moral, căci despăgubirea nu poate asigura ocrotirea a ceea ce violează legea sau ofensează morala;

– prejudiciul să fie cert. Prejudiciul este cert atunci cînd existența lui este sigură, de necontestat, iar întinderea sa poate fi evaluată;

– prejudiciul să aibă legătură causală directă cu fapta ilicită;

– prejudiciul să fie nereparat²⁵.

Legislația civilă a Republicii Moldova prevede și alte condiții importante în acest sens. Astfel, conform art. 607 și 608 CCRM, prejudiciul trebuie să fie reparat în natură, adică prin reparare trebuie să se restabilească situația preexistentă. Doar în cazurile în care aceasta este imposibil, se permite recuperarea în bani a prejudiciului.

2.2.2. Clasificarea prejudiciilor civile

Prejudiciile civile pot fi clasificate în funcție de anumite criterii:

1. în funcție de cauza și izvorul lor, există:

1.1. prejudicii extracontractuale sau delictuale. Acestea rezultă din încălcarea unei norme generale de conduită și includ toate prejudiciile care antrenează răspunderea civilă delictuală în condițiile art. 998-1003 CCR;

1.2. prejudicii contractuale. Acestea sînt urmare a încălcării unor obligații preexistente stabilite printr-o convenție, încheiată între autorul lor și persoana păgubită, aici incluzîndu-se toate prejudiciile generate de nerespectarea obligațiilor contractuale, precum și a celor precontractuale, în măsura în care părțile s-au obligat ca atare.

O deosebire de opinii în ceea ce privește noțiunea de prejudiciu contractual în dreptul din România și în cel din Republica Moldova se referă la noțiunea de *daune-interese*, care este definită în dreptul român (art.1082 CCR) ca despăgubire în bani, pe care debitorul este îndatorat să o plătească creditorului în scopul reparării prejudiciului suferit de acesta ca urmare a neexecutării, executării necorespunzătoare sau cu întârziere a obligațiilor contractuale. În momentul în care sînt întrunite cele patru condiții ale răspunderii contractuale, creditorul are dreptul de a pretinde debitorului plata de daune-interese. În acest mod, creanța sa inițială este înlocuită cu o altă creanță, care are ca obiect suma de bani ce reprezintă echivalentul prejudiciului suferit. Aceasta nu înseamnă transformarea obligației inițiale într-o altă obligație.

După cum s-a spus, „despăgubirile sînt datorate în virtutea însăși a obligației inițiale; ele constituie obiectul subsidiar, cu titlu de sancțiune, al neexecutării obligației respective”²⁶. În urma unui studiu comparat, am stabilit că aceste noțiuni, deși au unele asemănări, se deosebesc totuși atît după denumire, cît și după conținut;

2. în funcție de faptul dacă, în momentul săvîrșirii faptei ilicite și culpabile sau în acela al încheierii contractului, întinderea prejudiciului a fost sau putea fi prevăzută de către părți ori, dimpotrivă, nu a fost și nici nu putea fi prevăzută, prejudiciul poate fi:

2.1. *previzibil*, atunci cînd părțile au avut reprezentarea valorii prestațiilor lor încă de la data încheierii contractului;

2.2. *imprevizibil*, atunci cînd părțile nu l-au putut prevedea;

3. după durata producerii lor, există:

3.1. *prejudicii instantanee*, care se produc fie deodată, fie într-o perioadă foarte scurtă de timp, cum ar fi spargerea sau sfărîmarea unui obiect fragil, distrugerea prin explozie a unui bun sau împușcarea unui animal;

3.2. *prejudicii succesive*, care se produc într-o perioadă mai îndelungată de timp, fiind consecința aceluiași fapt ilicit, exemple în acest sens fiind incapacitatea de muncă ori starea de infirmitate. Prejudiciul instantaneu se repară printr-o despăgubire globală, iar cel succesiv – prin despăgubiri periodice, cuantumul despăgubirii putînd fi modificat;

4. în funcție de faptul dacă vătămările au fost aduse persoanei ori bunurilor acesteia, distingem:

4.1. *prejudicii cauzate persoanei*;

4.2. *prejudicii cauzate bunurilor persoanei*;

5. după cum prejudiciile sînt sau nu consecința nemijlocită a faptei ilicite, păgubitoare, de care se leagă printr-un raport de cauzalitate, deosebim:

5.1. *prejudicii directe*, care sînt o consecință nemijlocită a faptei păgubitoare, legîndu-se de aceasta prin raport de cauzalitate, și sînt reparabile;

5.2. *prejudicii indirecte*, care nu au legătură cauzală cu fapta ilicită și care ies din domeniul de incidență al răspunderii civile. În calitate de exemplu aducem următoarele: creditorii neplătiți nu pot pretinde despăgubiri de la cel care se face vinovat de moartea debitorului lor, deoarece nu se poate ști dacă victima, fiind în viață, și-ar fi achitat datoria față de aceștia ;

6. după natura intrinsecă a prejudiciilor, se evidențiază:

6.1. *prejudicii patrimoniale*, care au un conținut economic, pot fi evaluate pecuniar și sînt consecințe negative ale lezării unui drept sau interes patrimonial legitim. Ele au două elemente componente: pierderea efectiv suferită și beneficiul nerealizat;

6.2. *prejudicii nepatrimoniale*, numite și daune morale sau, în doctrina dreptului civil, prejudicii extrapatrimoniale, prejudicii imateriale sau nemateriale, prejudicii nepecuniare, prejudicii personale nepatrimoniale sau pagube personale nepatrimoniale.

Daunele morale sînt suferințele sau neplăcerile de ordin fizic sau psihic cauzate persoanei. Determinarea despăgubirilor morale trebuie să aibă în vedere: gravitatea faptei, ecoul și consecințele pe care le-a antrenat sau le-ar fi putut antrena, statutul social al victimei, vârsta acesteia, urmările asupra sănătății, profesiei, prestigiului ori imaginii persoanei vătămate.

Temeiul juridic al acordării de despăgubiri civile pentru daune morale îl constituie dispozițiile art. 998-1003 și art. 1073-1085 CCR, care nu disting între natura patrimonială sau nepatrimonială a prejudiciului, ceea ce înseamnă că și prejudiciul nepatrimonial trebuie reparat.

Repararea daunelor morale prin mijloace bănești se impune numai atunci cînd aceasta are o eficiență sporită față de mijloacele patrimoniale.

Avînd în vedere faptul că în legislația română repararea bănească a daunelor morale se deduce în prezent doar din interpretarea dispozițiilor art. 998 CCR și a legilor speciale, și anume: Legea contenciosului administrativ nr. 29/ 1990, Legea audio-vizualului nr. 48/1992 și Legea concurenței nelociale nr. 11/1991, se impune ca legislația viitoare să se conformeze recomandărilor asupra reparării prejudiciului moral formulate de participanții la Colocviul ținut la Londra în zilele de 21– 25 iulie 1969 sub auspiciile Consiliului Europei, față de dispozițiile art. 11 alin. (2) și art. 20 alin. (2) din Constituția României. Legiuitorul ar trebui să cuprindă toate aceste dispoziții într-un sistem unitar, determinînd situațiile care justifică acordarea de compensații bănești, stabilind sume fixe care să se acorde pentru anumite daune morale ori criterii orientative, precum precedentul judiciar.

Pentru ca un prejudiciu să fie reparat, el trebuie să fie *determinat*. Determinarea prejudiciului este activitatea de stabilire a naturii, a particularităților și a întinderii urmărilor vătămătoare directe ale unui fapt dăunător, care antrenează răspunderea civilă, precum și evaluarea în bani a acestora, fiind distinctă și anterioară determinării reparației (despăgubire, compensație sau daune interese) [61].

Determinarea reparației este activitatea prin care, în funcție de natura, particularitățile și valoarea prejudiciului, se stabilește cuantumul și forma despăgubirilor la care este îndreptățită persoana pătubită.

La stabilirea prejudiciului trebuie respectate mai multe **reguli**:

- stabilirea corectă a răspunderii civile pentru a determina un prejudiciu precis;
- momentul determinării prejudiciului este acela al pronunțării hotărîrii definitive privind răspunderea civilă;

- determinarea prejudiciului se face pe bază de probe, iar nu prin simpla apreciere, fie global, fie prin stabilirea separată a fiecăruia dintre elementele sale structurale;
- determinarea prejudiciului poate fi făcută de părți pe cale convențională;
- determinarea prejudiciului nu este influențată de situația materială a persoanei păgubite ori a celei responsabile, ceea ce interesează fiind echivalentul pagubei suferite, care trebuie acoperită integral;
- determinarea prejudiciului nu este motivată decît de dispozițiile dreptului civil.

2.3. Repararea prejudiciului și principiile ce stau la baza acesteia

Una dintre funcțiile principale ale răspunderii juridice civile este cea reparatorie. Această funcție are drept scop repunerea patrimoniului persoanei prejudiciate în situația anterioară, prin înlăturarea tuturor consecințelor dăunătoare ale faptei ilicite²⁷.

Art. 11 al CCRM reglementează metodele de apărare a drepturilor civile, considerînd repararea prejudiciului drept o modalitate de apărare a acestor drepturi. Art. 14 alin. (1) CCRM prevede expres că persoana lezată într-un drept al ei poate cere repararea integrală a prejudiciului cauzat astfel.

În legislația română, repararea prejudiciului se consideră o obligație care rezultă din dispozițiile de principiu ale art. 998 CCR, care prevăd că „*orice faptă a omului care cauzează altuia un prejudiciu, obligă pe acela din a cărui greșală s-a ocazionat, a-l repara*”, din cele ale art. 1073 CCR, potrivit cărora „*creditorul are dreptul de a cere îndeplinirea exactă a obligației, iar în cazul în care acest drept nu este respectat, are dreptul la desdăunare*”, precum și din cele ale art. 1082 CCR, conform cărora „*debitorul este osîndit, de se cuvine, la plata de daune-interese pentru neexecutarea obligației sau pentru întârzierea executării, cu toate că nu este rea-credință din parte-i, afară numai dacă nu va justifica că neexecutarea provine din o cauză străină, care nu-i poate fi imputată*”. De asemenea, și alte acte normative impun obligația reparării prejudiciului [10], [11]. Deci, obligația de reparație se naște, în principal, numai în legătură cu acea activitate reprobabilă, care a fost săvîrșită cu intenția de a păgubi sau care ar fi putut fi evitată, dacă autorul avea o atitudine diligentă.

Dispozițiile Codului civil împart obligațiile în două categorii: *cele care se nasc din contract* și *cele care sînt impuse de legiuitor*, adică obligațiile *legale propriu-zise, delictuale și cvasidelictuale*. Codul civil opune obligațiile contractuale celorlalte obligații, prin modul de dispunere a materiei pe capitole și prin faptul că acordul de voință nu se regăsește în obligațiile extracontractuale, în tăcerea legii. Astfel, s-a tras concluzia că, în toate cazurile de răspundere nereglementată, vor funcționa regulile răspunderii delictuale, pentru că ele constituie dreptul comun în materie.

Repararea prejudiciului în cadrul răspunderii civile se face, de regulă, în natură și numai în subsidiar, prin echivalent bănesc, iar în cadrul răspunderii materiale în dreptul muncii se face, de regulă, în echivalent bănesc.

După cum am menționat și anterior, pentru angajarea răspunderii civile delictuale trebuie îndeplinite mai multe condiții:

- să se fi săvârșit o faptă cu caracter ilicit;
- să existe un prejudiciu;
- între fapta ilicită și prejudiciu să existe un raport de cauzalitate;
- autorul faptei ilicite să fi fost în culpă și să fi avut capacitate delictuală, în momentul săvârșirii faptei.

Pentru a obține repararea prejudiciului, persoana vătămată prin fapta ilicită va trebui să dovedească existența acestor condiții. De la această regulă există o excepție, în ceea ce privește capacitatea delictuală, în sensul că dacă autorul faptei ilicite a împlinit vârsta de 14 ani și nu este pus sub interdicție judecătorească, funcționează o prezumție relativă de capacitate delictuală, care nu va mai trebui dovedită de victimă.

O persoană poate fi chemată să răspundă nu numai pentru prejudiciile cauzate prin fapta proprie, ci și pentru prejudiciile cauzate de lucruri și animale (art. 1000-1002 CCR) sau pentru fapta altuia.

La **repararea prejudiciilor civile se ține cont de anumite principii**, care vin să asigure îndeplinirea funcției reparatorii a răspunderii civile. Acestea sînt:

1. Principiul reparării integrale a prejudiciului. Repararea integrală a prejudiciului înseamnă înlăturarea tuturor consecințelor dăunătoare ale unui fapt ilicit și culpabil, patrimoniale sau nepatrimoniale, în scopul restabilirii situației anterioare producerii acestuia.

Acest principiu rezultă legislativ din textul art. 998, 1073, 1084 CCR, care, instituind obligația generală de reparare a prejudiciului, evocă ideea reparării lui în totalitate. La fel, art. 14 alin. (1) CCRM prevede expres că persoana lezată într-un drept al ei poate cere repararea integrală a prejudiciului cauzat.

Obligația reparării integrale a prejudiciului vizează atît răspunderea delictuală, cît și răspunderea contractuală. Circumstanța că, în materia răspunderii contractuale, părțile pot să prevadă clauze de limitare a răspunderii nu diminuează importanța principiului în cauză.

Practica judiciară și-a adus o contribuție însemnată la consacrarea acestui principiu, pronunțîndu-se cu privire la repararea prejudiciului suferit de persoanele neîncadrate în muncă [56], cu privire la repararea prejudiciului suferit de minori [57], cu privire la cuantumul despăgubirilor și al echivalentului bănesc al efortului suplimentar pe care va trebui să-l depună victima pentru desfășurarea activității sale în viitor.

Practica judiciară a statuat, de asemenea, că prin reparare trebuie să se acopere întreaga valoare a muncii pe care persoana vătămată nu o poate presta, că persoana care era în întreținerea victimei are dreptul la despăgubire în cazul decesului acesteia, chiar dacă realizează venituri din munca proprie, ori că în cuantumul despăgubirilor se va include valoarea câștigului nerealizat [58].

Repararea integrală a prejudiciului înseamnă, totodată, aplicarea mijloacelor conferite de legiuitor pentru înlăturarea încălcărilor dreptului subiectiv ori al interesului juridic protejat și care a fost nesocotit.

De exemplu, în cazul încălcării dreptului la reputație sau onoare ori la propria imagine, prin publicarea unor materiale în mass-media, repararea prejudiciului nepatrimonial suferit se poate realiza și prin obligarea la publicarea unei dezmințiri, la scuze publice, la publicarea hotărârii definitive de obligare la despăgubiri [59].

2. Principiul reparării prompte a prejudiciului. Repararea promptă a prejudiciului conduce la realizarea răspunderii civile, deoarece se evită astfel producerea de noi urmări dăunătoare, în lanț, asupra patrimoniului persoanei lezate, în intervalul cuprins între data cauzării prejudiciului inițial, cu toate că valoarea despăgubirilor se determină la data pronunțării hotărârii, iar despăgubirile se pot modifica dacă, ulterior, în legătură cu același fapt ilicit s-au produs alte prejudicii [60].

Și acest principiu a fost dezvoltat de practica judiciară, care s-a pronunțat asupra modalităților și criteriilor de determinare a prejudiciului, statuând că stabilirea răspunderii civile nu este posibilă fără determinarea precisă a prejudiciului și a reparației, că momentul determinării prejudiciului și al reparației este acela al pronunțării hotărârii definitive de stabilire a răspunderii civile, că instanțele de judecată trebuie să aibă un rol activ în determinarea prejudiciului și a reparației, că determinarea prejudiciului se face de instanțele de judecată pe bază de probe, și nu prin simpla apreciere sau pe baza unor calcule teoretice, că determinarea prejudiciului se face fie global, fie prin stabilirea separată a fiecăruia dintre elementele sale structurale și că, în fine, determinarea reparației poate fi făcută de părți pe cale convențională.

3. Principiul reparării în natură a prejudiciului. Repararea prejudiciului poate fi făcută în natură sau prin echivalent, precum și prin utilizarea concomitentă a acestor modalități. Repararea în natură a prejudiciului presupune alegerea mijloacelor celor mai adecvate formei și gravității acestuia.

Repararea în natură și promptă a prejudiciului sînt mijloace de realizare a principiului reparării integrale a acestuia. Repararea în natură este activitatea de înlăturare a prejudiciului

suferit de o persoană prin utilizarea unor modalități și procedee practice (cum ar fi, de exemplu, restituirea bunurilor și a valorilor sustrate, înlocuirea unor bunuri distruse cu altele de același fel, efectuarea unor reparații tehnice), care – în funcție de specificul și gravitatea prejudiciului respectiv – sînt apte să conducă, în cea mai mare măsură, la realizarea principiului reparării integrale a prejudiciului și la restabilirea situației anterioare a persoanei pătubite.

Principiul reparării în natură nu este consacrat legislativ în România și de aceea s-a apreciat că repararea prejudiciului nu poate fi făcută decît prin echivalent.

Principiul de bază statuat în conținutul legislației în vigoare a Republicii Moldova este repararea prejudiciului în natură.

Astfel, aceasta reiese din prevederile art. 602 alin. (3) CCRM, care stabilește că *repararea prejudiciului cauzat printr-o întârziere sau prin o altă executare necorespunzătoare a obligației nu-l eliberează pe debitor de executarea obligației în natură, cu excepția cazurilor cînd, datorită unor circumstanțe obiective, creditorul pierde interesul pentru executare.*

Totodată, și art. 608 CCRM, numit *Imposibilitatea executării în natură*, prevede că, dacă restabilirea situației în conformitate cu prevederile art. 607 alin. (1) nu este posibilă sau este posibilă doar cu cheltuieli disproporționate, creditorul este despăgubit în bani.

Reglementări similare reies din conținutul art. 1416 CCRM, intitulat *Modul de reparare a prejudiciului*, alin. (2) al căruia prevede că instanța de judecată, adoptînd hotărîrea cu privire la reparația prejudiciului, obligă autorul prejudiciului să pună la dispoziția victimei un bun de același gen și de aceeași calitate, să repare bunul pe care l-a deteriorat ori să compenseze integral prin echivalent bănesc prejudiciul cauzat. Deci, din prima parte a articolului reiese obligația de reparare în natură a bunului prejudiciat.

Considerăm necesar ca CCRM să conțină prevederi exprese mai clare privind principiul reparării în natură, de aceea propunem ca art. 602 CCRM să fie completat, după alin. (2), cu următorul alineat:

(2)¹ Prejudiciul cauzat prin neexecutare sau executarea necorespunzătoare a obligației va fi reparat de debitor prin executarea obligației în natură, în conformitate cu clauzele contractuale”.

Totodată, propunem ca și Codul civil român să fie completat cu prevederi analogice despre repararea prejudiciului în natură.

Principiul reparării în natură a fost consacrat de practica judiciară. Astfel, s-a statuat că repararea integrală a prejudiciului la care este îndreptățită victima unui fapt ilicit trebuie făcută fie în natură, fie, atunci cînd repararea în natură nu este cu putință, prin echivalent bănesc. Atunci cînd repararea în natură nu acoperă paguba, se va recurge și la repararea prin echivalent bănesc.

Acest principiu a fost foarte bine reflectat în Decizia Colegiului civil și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 2ra-50/2007 din 14.02.2007²⁸, potrivit căreia persoanele fizice și juridice cărora le-a fost cauzat prejudiciu prin acțiunile interzise de legea penală pot înainta o acțiune civilă privitor la despăgubire prin restituirea în natură a obiectelor sau a contravalorii bunurilor pierdute ori nimicite în urma săvârșirii faptei interzise de legea penală. Dacă mărimea prejudiciului material a fost stabilită printr-o sentință penală irevocabilă, acest fapt nu mai necesită a fi constatat în instanța civilă, constituind autoritate de lucru judecat (art. 219 alin. (2) pct. 1) și 4) CPPRM, art. 123 CPCRM)²⁹.

Exemplu: F.G. a depus cerere de chemare în judecată împotriva Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, a lui V.B., I.U. și a Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova cu privire la repararea prejudiciului material și moral.

În motivarea acțiunii, reclamantul a indicat că, la 13 decembrie 2003, pentru încălcarea Regulamentului circulației rutiere a fost reținut de către colaboratorii de poliție V.B., inspector de stat auto, și I.U., cursant al Colegiului de poliție „D. Cantemir”.

Cu scopul de a fi dus la spital pentru efectuarea expertizei narcologice, F.G. a fost urcat în automobilul lui V.B., iar la volanul automobilului său, la indicația ultimului, a urcat I.U. În drum spre spital, I.U. a fost aruncat de pe traseu în digul de pământ de pe acostament. Ca rezultat, automobilul a fost deteriorat, cauzându-i-se astfel reclamantului un prejudiciu material în sumă de 5000 dolari SUA.

I.U. și-a recunoscut vina, achitându-i lui F.G. suma de 2000 dolari SUA. Restul sumei a rămas nerestituită.

Ulterior, V.B. a întocmit un proces-verbal de contravenție fals. Prin încheierea Judecătoriei Călărași din 27 februarie 2004, lui F.G. i-a fost aplicată sancțiunea administrativă sub formă de amendă în mărime de 35 de salarii minime.

Prin decizia Curții de Apel Chișinău din 28 mai 2004, F.G. a fost repus în termenul de prescripție, încheierea Judecătoriei Călărași din 27 februarie 2004 a fost casată, iar procedura administrativă a fost clasată.

Reclamantul a solicitat repararea prejudiciului material în sumă de 3000 dolari SUA și a prejudiciului moral în mărime de 20000 lei.

Prin hotărârea Judecătoriei Centru, municipiul Chișinău din 30 martie 2005, acțiunea a fost admisă parțial, cu încasarea de la I.U., în beneficiul lui F.G. a prejudiciului material în sumă de 3000 dolari SUA (echivalentul în lei moldovenești la momentul executării hotărârii), și de la I.U. și V.B., în beneficiul lui F.G., a prejudiciului moral în mărime de 5000 lei de la fiecare. Cerințele

cu privire la repararea prejudiciului material și moral din contul Ministerului Afacerilor Interne au fost respinse.

Prin decizia Curții de Apel Chișinău din 11 aprilie 2006 a fost respins apelul declarat de către F.G., a fost admis apelul declarat de către I.U. și V.B., a fost casată hotărîrea Judecătoriei Centru, municipiul Chișinău din 30 martie 2005 și hotărîrea suplimentară din 6 aprilie 2005 și pronunțată o nouă hotărîre, prin care a fost încasat de la Comisariatul de Poliție Strășeni, în beneficiul lui F.G., prejudiciul material în sumă de 1098 lei și cheltuielile de judecată în sumă de 2000 lei. În rest, acțiunea a fost respinsă.

Comisariatul de Poliție raional Strășeni și F.G. au declarat recurs.

Colegiul civil și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție a decis admiterea recursurilor declarate, cu casarea parțială a hotărîrilor judecătorești și emiterea unei noi hotărîri, prin care s-a încasat de la bugetul de stat, prin intermediul Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova, în beneficiul lui F.G., prejudiciul moral în mărime de 2000 (două mii) lei și de la I.U., în folosul lui F.G., prejudiciul material în sumă de 11050 lei, prejudiciul moral în mărime de 500 lei și cheltuielile de judecată, din următoarele considerente.

Conform art. 3 alin. (1) din Legea nr. 1545-XIII din 25 februarie 1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești³⁰, este reparabil prejudiciul moral și material cauzat persoanei fizice sau juridice în urma reținerii ilegale, aplicării ilegale a măsurii privative sub formă de arest, tragerii ilegale la răspundere penală, condamnării ilegale, efectuării ilegale, în cazul urmăririi penale ori judecării cauzei penale, a percheziției, ridicării, punerii ilegale sub sechestru a averii, eliberării ilegale din lucru (funcție), precum și în urma altor acțiuni de procedură care limitează drepturile persoanelor fizice sau juridice, supunerii ilegale la arest administrativ ori la muncă neremunerată în folosul comunității, confiscării ilegale a averii, aplicării ilegale a amenzii, efectuării măsurilor operative de investigații cu încălcarea prevederilor legislației, ridicării ilegale a documentelor contabile, a altor documente, a banilor, a ștampilelor, precum și blocării conturilor bancare.

În ședința de judecată s-a constatat că, la 13 decembrie 2003, pe traseul Bucovăț-Strășeni, F.G. a fost reținut de către colaboratorii de poliție V.B., inspector de stat auto, și I.U., cursant al Colegiului de poliție „D. Cantemir”, pentru încălcarea Regulamentului circulației rutiere.

Cu scopul de a fi dus la spital pentru efectuarea expertizei narcologice, F.G. a fost urcat în automobilul lui V.B., iar la volanul automobilului său, la indicația ultimului, s-a urcat I.U., care nu avea permis de conducere.

În drum spre spital, I.U. a fost aruncat de pe traseu în digul de pământ de pe acostament. În urma accidentului, automobilul lui F.G. a fost deteriorat.

Inspectorul de stat auto, V.B., a întocmit un proces-verbal privind comiterea de către F.G. a contravenției administrative.

Prin încheierea Judecătoriei Călărași din 27 februarie 2004, lui F.G. i-a fost aplicată sancțiunea administrativă sub formă de amendă în mărime de 35 de salarii minime.

Prin decizia Curții de Apel Chișinău din 28 mai 2004, F.G. a fost repus în termenul de prescripție, încheierea Judecătoriei Călărași din 27 februarie 2004 a fost casată, iar procedura a fost clasată din motivul lipsei în acțiunile lui a contravenției administrative.

Deci, F.G. a fost ilegal condamnat la o pedeapsă administrativă sub formă de amendă și responsabil pentru această condamnare ilegală este statul, în baza Legii nr. 1545-XIII din 25 februarie 1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești.

Colegiul ajunge la concluzia că de la bugetul de stat, prin intermediul Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova, urmează a fi încasat, în beneficiul lui F.G., prejudiciul moral în mărime de 2000 lei.

Conform art. 219 alin. (2) pct. 1 și 4 CPPRM, persoanele fizice și juridice cărora le-a fost cauzat prejudiciu nemijlocit prin acțiunile interzise de legea penală pot înainta o acțiune civilă privitor la despăgubire prin restituirea în natură a obiectelor sau a contravalorii bunurilor pierdute ori nimicite în urma săvârșirii faptei interzise de legea penală, precum și privitor la repararea prejudiciului moral.

Vinovăția lui I.U. în comiterea accidentului a fost stabilită prin sentința Judecătoriei Strășeni din 15 aprilie 2005, prejudiciul fiind evaluat la 36.630 lei. I.U. a recunoscut prejudiciul material pricinuit în urma comiterii accidentului în mărime de 36630 lei.

Pornind de la principiul lucrului judecat, mărimea prejudiciului stabilită printr-o hotărâre irevocabilă nu mai poate fi contestată.

La materialele pricinii sînt anexate recipisele, prin care I.U. i-a restituit lui F.G. 2000 dolari SUA, în contul prejudiciului material cauzat în urma accidentului rutier.

Din aceste considerente, Colegiul civil și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție consideră că restanța neachitată constituie 11050 lei și aceasta urmează a fi încasată de la I.U. în beneficiul lui F.G. De asemenea, instanța de recurs concluzionează că urmează a fi încasat de la I.U., în beneficiul lui F.G., și prejudiciul moral în mărime de 500 lei.

Conform art.96 CPC, instanța judecătorească obligă partea care a pierdut procesul să compenseze părții care a avut câștig de cauză cheltuielile de asistență juridică. Din probele prezentate, rezultă necesitatea încasării de la I.U. în beneficiul lui F.G. a sumei de 7579 lei, cu titlu de cheltuieli de judecată³¹.

Unii autori³² consideră că principiul reparării în natură a prejudiciului nu este reglementat expres de legea civilă a Republicii Moldova, dar acesta rezultă din reglementările existente. Astfel, principiul executării reale (în natură) a obligației presupune că debitorul trebuie să execute acțiunile sau să se abțină de la acțiunile care constituie conținutul obligației. De aici poate fi dedusă și următoarea regulă: neadmiterea înlocuirii executării obligației printr-o compensație bănească cel puțin atâta timp cât creditorul mai păstrează interesul față de executarea în natură specifică a obligației. În acest mod se vor apăra, în mare măsură, interesele creditorului, care adesea nu are altă posibilitate de a-și satisface necesitățile sale în mărfurile, lucrările sau serviciile de o anumită categorie decât prin impunerea debitorului la executarea în natură. Respectarea acestui principiu este deosebit de importantă în condițiile relațiilor de piață cu participarea agenților economici-monopoliști.

Codul civil al Republicii Moldova conține norme care vin să confirme importanța și necesitatea executării în natură a obligației, printre care menționăm: creditorul obligației de a face are dreptul, atunci când debitorul nu execută obligația, să execute el însuși sau să încredințeze unui terț executarea, cheltuielile urmînd să fie puse în sarcina debitorului (art. 620 CCRM); în cazul neexecutării de către debitor a obligației de a preda un bun, creditorul are dreptul să ceară predarea forțată a bunului (art. 622 CCRM); cumpărătorul este în drept să ceară executarea în natură a obligațiilor contractuale, dacă o astfel de cerință este îndreptățită pentru părți și pentru protecția drepturilor cumpărătorului, în special dacă cumpărătorul nu poate achiziționa acele bunuri de la alte persoane sau dacă aceste acțiuni de achiziționare nu au efect (art. 782 CCRM) ș.a. În raporturile civile delictuale se aplică, de asemenea, principiul reparării în natură a prejudiciului, pe cît este cu putință acest lucru. Orice încălcare a obligației se reduce fie la neexecutarea totală a obligației, fie la executarea necorespunzătoare a acesteia. În funcție de aceste împrejurări, legiuitorul a stabilit diverse soluții, în baza art. 602 alin. (3) CCRM: dacă obligația nu a fost executată în modul corespunzător, debitorul nu este eliberat de executarea acesteia în natură, chiar dacă pentru încălcările comise a fost impus la repararea prejudiciului. Excepție servesc cazurile în care creditorul pierde interesul pentru executare. Pierderea interesului de către creditor față de executarea obligației are drept efect eliberarea debitorului și obligarea lui la repararea prejudiciului (de exemplu, art. 757 alin. (2), art. 1139 alin. (3), art. 1140). La fel, dacă creditorul nu are interes față de o prestație executată parțial, debitorul poate fi obligat la plata despăgubirilor ca pentru o neexecutare totală (art. 609 alin. (2); art. 709 alin. (3)). Renunțarea creditorului la primirea unei executări tardive trebuie făcută pînă la acceptarea *de facto* a acesteia. Dacă inițial creditorul a acceptat executarea, iar ulterior declară că a pierdut interesul față de executare, ultima manifestare de voință nu va

avea nici un efect juridic. Trebuie remarcat că renunțarea creditorului la primirea unei executări tardive din cauza pierderii interesului are drept consecință fie modificarea, fie rezilierea contractului. Din această cauză, renunțarea trebuie făcută în formă corespunzătoare, cerută de lege pentru valabilitatea aceluși contract³³.

De asemenea, dacă repararea în natură nu este posibilă, se va proceda la repararea prin echivalent, prin obligarea la despăgubiri, reprezentând valoarea de înlocuire a bunului distrus ori sustras. În acest sens, art. 1073 CCR prevede următoarele: „creditorul are dreptul de a dobândi îndeplinirea exactă a obligației, iar în caz contrar are dreptul la dezdăunări”, iar art. 1075 CCR – „orice obligație de a face sau de a nu face se schimbă în dezdăunări în caz de neexecutare din partea debitorului”.

Din analiza acestor dispoziții, jurisprudența a concluzionat că executarea în natură a obligațiilor primează ori de câte ori aceasta nu necesită concursul debitorului.

Executarea prin echivalent sau indirectă înseamnă înlocuirea prestației datorate cu un echivalent bănesc, înlocuire ce este posibilă numai la obligațiile în natură.

În materia răspunderii delictuale, repararea vătămărilor aduse persoanei poate fi realizată numai prin echivalent bănesc, în majoritatea cazurilor, în timp ce distrugerile cauzate bunurilor acesteia pot fi reparate fie în natură prin înlocuire, restituire ori reparare, fie prin echivalent bănesc, fie cumulând cele două modalități de reparare. Astfel, autorul faptei ilicite culpabile poate fi obligat la despăgubiri ori compensații bănești pentru pierderile materiale ori morale suferite de cel vătămat în sănătatea ori integritatea lui fizică, în dreptul la onoare, demnitate, reputație, propria imagine, în dreptul la viața privată, dreptul de autor etc. De asemenea, autorul faptei ilicite poate fi obligat la despăgubiri privind valoarea bunurilor distruse ori sustrate aparținând părții vătămate.

În materia răspunderii contractuale, modalitatea de reparare diferă și în funcție de natura obligației neexecutate ori executate defectuos sau cu întârziere. Repararea în natură constituie principiul care asigură îndeplinirea exactă a obligației asumate de debitor în favoarea creditorului ori impusă de legiuitor, repararea prin echivalent este modalitatea la care se recurge fie din cauza imposibilității reparării totale ori numai în parte în natură, fie atunci când aceasta constituie modalitatea cea mai potrivită pentru acoperirea prejudiciului.

În practica judecătorească se recurge, de regulă, la cumulul celor două modalități, impunându-se debitorului pîrît obligații alternative de a da, de a face sau de a nu face, iar în caz de neîndeplinire – obligîndu-l la despăgubiri reprezentînd valoarea bunului, valoarea prestației ce constituie obiectul obligației de a face ori de a nu face. De asemenea, creditorul reclamant poate fi autorizat să îndeplinească obligația de a face ori de a nu face pe cheltuiala debitorului pîrît.

2.4. Argumente legale și doctrinare în favoarea reparării prejudiciilor prin echivalent bănesc

Este stabilit în legislație și recunoscut în doctrină că principiul de bază al reparării prejudiciului atît contractual, cît și delictual este *principiul reparării în natură*. Dar acest lucru nu este posibil întotdeauna. De aceea atît Codul civil român, cît și Codul civil al Republicii Moldova (art. 608 și altele) prevăd că, dacă restabilirea situației anterioare nu este posibilă sau este posibilă doar cu cheltuieli disproporționate, creditorul este despăgubit în bani³⁴.

Repararea bănească dă expresie principiului reparării integrale a prejudiciului și este un mijloc eficient de compensare a prejudiciilor materiale cauzate prin nerespectarea legislației civile din cadrul contractelor, precum și prin cauzarea daunelor materiale și morale delictuale. Repararea prejudiciului nu poate fi, prin definiție, decît integrală³⁵, ceea ce presupune înlăturarea tuturor consecințelor dăunătoare ale actului sau faptului ilicit, fie ele patrimoniale, fie nepatrimoniale. Numai înlăturarea în întregime a prejudiciului cauzat „poate fi considerată o reparare în înțelesul deplin al cuvîntului, ca o realizare deplină, propriu-zisă a răspunderii civile”³⁶.

În literatura de specialitate există mai multe definiții ale termenului de „reparare a prejudiciului”. Astfel, autorul A. Giurcău consideră că repararea prejudiciului cauzat este o metodă generală a răspunderii civile și are un conținut patrimonial, exprimîndu-se prin aceea că autorul faptei ilicite plătește bani sau transmite bunuri din patrimoniul său în patrimoniul celui prejudiciat. Totodată, repararea prejudiciului are un caracter compensatoriu, deoarece persoanei vătămate i se restabilește, din contul făptuitorului, situația patrimonială pe care el o avea înainte de producerea prejudiciului³⁷. Considerăm că repararea prejudiciului este un proces de realizare a răspunderii civile.

Este știut că banii permit procurarea unor satisfacții de orice natură, atît materiale, cît și intelectuale sau chiar morale. Victima care a primit o sumă de bani are libertatea de a o utiliza în maniera care îi convine. Este suficient ca ea să poată trage din aceasta anumite satisfacții de ordin moral. Repararea prejudiciului prin echivalent bănesc este nu numai posibilă, dar și obligatorie în contextul principiului amintit. Banii nu vor repara ceea ce, prin ipoteză, este ireparabil, dar vor avea virtute compensatorie. Despăgubirea acordată nu este reparatorie, ci are menirea de a da o anumită satisfacție. Faptic, banii permit să se procure anumite bucurii și „dacă suma este cît de cît importantă, satisfacții reale, care merg, de exemplu, de la cumpărarea unui televizor, pînă la o călătorie în jurul lumii, surse de distracție, de interes și de uitare. Dictonul *rana de bani nu este mortală* (adică pierderea de bani) are drept complement dictonul *banii pansează multe răni fizice și morale*”.

Despăgubirile pot fi acordate, în funcție împrejurări, fie printr-o sumă globală, fie sub forma unor sume de bani plătite periodic, lunar, trimestrial, semestrial ori anual.

Atît timp cît prejudiciul rămîne același, stabilit prin hotărîre judecătorească irevocabilă, aceste sume nu pot fi modificate în funcție de schimbările intervenite în situația victimei sau a autorului.

În doctrină se susține că daunele nu pot fi modificate dacă intervin schimbări în puterea de cumpărare a monedei în care ele au fost stabilite, căci nu prejudiciul sporește sau scade, ci numai valoarea monedei în care despăgubirea se plătește³⁸. Se consacără astfel principiul nominalismului monetar, conform căruia în obligațiile pecuniare puterea de plată a banilor rămîne neschimbată, chiar dacă puterea lor de cumpărare s-a schimbat de la data nașterii obligației pînă la data scadenței, debitorul fiind obligat la plata sumei nominalizate în obligație, iar creditorul fiind îndatorat a primi aceeași sumă³⁹. Stabilitatea monetară și nominalismul monetar pot contribui la desfășurarea corespunzătoare a activității economice, însă în perioadele de instabilitate monetară aplicarea acestui principiu poate avea consecințe păgubitoare pentru unele dintre părți, în ceea ce privește obligațiile pecuniare. Ca urmare, în dreptului civil european și în cel francez s-a ridicat problema dacă instanțele judecătorești sînt sau nu în drept să admită acțiunile prin care se cere reevaluarea creanțelor a căror valoare nominală s-a diminuat⁴⁰.

În România și în Republica Moldova se pune în prezent problema fluctuațiilor valorii monedei naționale, în legătură cu obligarea autorului prejudiciului la plata unor prestații periodice. Această problemă poate fi soluționată prin două modalități. Astfel, instanța de judecată, la pronunțarea hotărîrii, poate să prevadă și un mod de indexare a sumei ce se cuvine victimei cu titlu de prestație periodică, în funcție de diverse criterii, cum ar fi costul vieții sau salariul minim pe economie. O a doua soluție ar fi că legiuitorul poate să reglementeze expres o modalitate de indexare automată a acestor prestații periodice. Considerăm că aceasta ar fi o rezolvare mai bună, adică legiuitorul trebuie să intervină și să aplice coeficienți de indexare.

Dacă în cazul prejudiciului material se poate stabili prin calcule matematice valoarea pagubei și, pe cale de consecință, valoarea despăgubirilor, în situația prejudiciului moral asemenea calcule nu au utilitate. Natura nepatrimonială a prejudiciului reclamă aplicarea unor criterii nepatrimoniale.

Atît Codul civil român, cît și cel al Republicii Moldova permit, pe calea interpretării dispozițiilor, repararea bănească a prejudiciilor și daunelor. „Legiuitorul, voind să apere toate drepturile și bunurile unei persoane, a prevăzut în art.998 și 999 CCR, în termeni generali și care nu fac nici o distincție, că orice daună trebuie a fi reparată, prin urmare atît cea materială, cît și cea morală”⁴¹. S-a mai spus că „în privința întinderii responsabilității, principiul dreptului modern” este că autorul faptei ilicite datorează o reparație integrală a prejudiciului cauzat, „fără

deosebire între dauna materială și dauna așa-zisă morală (atingând în principal sentimentele de afecțiune, onoarea, demnitatea etc.) întrucât acestea din urmă ar fi în fiecare caz concret susceptibile de a permite o apreciere de reparare bănească din partea judecătorilor”⁴².

Aplicarea principiului reparării integrale a prejudiciului în domeniul daunelor morale, după cum în mod corect s-a spus în literatura de specialitate, „nu poate avea decât un caracter aproximativ, raportat la prejudicii care, prin definiție, nu au conținut economic și nici echivalent bănesc. În aceste condiții, dacă se acceptă ideea acordării unei reparații, principiul potrivit căruia aceasta trebuie să fie integrală, ceea ce presupune măsurarea amplitudinii reale a prejudiciului și o strictă echivalare în termeni bănești, trebuie atenuat în favoarea unei mai puțin ambițioase, dar mai realiste indemnizări cu caracter compensatoriu, tinzând la oferirea unui echivalent care, prin excelență, poate fi o sumă de bani, aceasta permițând victimei a atenua, prin anumite avantaje, rezultatul dezagreabil al faptei ilicite”⁴³.

Finalitatea procesului de evaluare a prejudiciului moral va consta în stabilirea unei indemnizații compensatorii menite să atenueze suferințele părții vătămate⁴⁴. Problema esențială în cadrul discuției asupra compensării prejudiciilor nepatrimoniale este dacă se evaluează numai despăgubirea bănească sau trebuie evaluat și prejudiciul moral suferit de victimă. Împărtășim opinia potrivit căreia mai întâi se apreciază prejudiciul moral, sub toate aspectele negative suferite de partea vătămată, și apoi – în raport cu acesta – se stabilește indemnizația. Despăgubirea, „pentru a reprezenta o reparație, trebuie raportată la prejudiciul moral suferit, la gravitatea, importanța și consecințele acestuia”⁴⁵. Într-adevăr, aprecierea multilaterală a prejudiciului moral este o premisă a stabilirii despăgubirii bănești. Cu deplin temei s-a spus că sînt necesare anumite criterii orientative în vederea aprecierii prejudiciului moral și alte criterii pentru stabilirea despăgubirii destinate reparării daunelor morale. În ceea ce ne privește, vom trata, de asemenea, diferențiat cele două categorii de criterii.

Ținînd seama de preocupările doctrinare, de soluțiile pronunțate de instanțele judecătorești și de recomandările Consiliului Europei făcute cu ocazia Colocviului de la Londra din 1969, vom analiza cîteva criterii care, în opinia noastră, pot contribui la aprecierea prejudiciilor patrimoniale și nepatrimoniale prin echivalent bănesc.

Întrucît spectrul prejudiciilor patrimoniale este larg, considerăm că pot fi identificate criterii generale și criterii particulare, pentru anumite categorii de prejudicii morale. În timp ce criteriile generale sînt aplicabile tuturor categoriilor de prejudicii patrimoniale și nepatrimoniale, criteriile particulare răspund specificului anumitor tipuri de prejudicii morale.

Criterii orientative de stabilire și apreciere a cuantumului despăgubirilor în compensare

Deși se spune că prejudiciul material este ușor de calculat, totuși în situația economiei de piață, cînd prețurile variază independent de factorul uman, se schimbă permanent chiar și

valoarea banilor, nu este atât de simplu să faci astfel de calcule matematice, deoarece asupra lor influențează o mulțime de împrejurări. De aceea problema reparării pecuniare a prejudiciilor este una dintre cele mai discutate și controversate, chiar și în statele cu o economie de piață dezvoltată.

După cum s-a menționat în cazul prejudiciului material, prin calcule matematice se poate stabili valoarea pagubei și, pe cale de consecință, valoarea despăgubirilor. În situația prejudiciului moral asemenea calcule nu au utilitate. Natura nepatrimonială a prejudiciului reclamă aplicarea unor criterii nepatrimoniale.

Spre deosebire de alte legislații, care prevăd modalități de determinare a indemnizației⁴⁶, nici dreptul din România, nici cel din Republica Moldova nu cuprind texte în acest sens. Considerăm, alături de alți autori⁴⁷, că un criteriu orientativ în determinarea prejudiciilor materiale și a daunelor morale este *gravitatea prejudiciului*. Prejudiciul va fi cu atât mai grav, cu cât valoarea lezată are o importanță mai mare pentru partea vătămată, iar în cazul daunelor morale – cu cât aceasta resimte mai acut suferințele fizice sau psihice. Dauna este mai gravă în cazul în care săvârșirea faptei are rezonanță în planul vieții profesionale sau familiale a victimei.

Gradul de culpă al părții vătămate influențează, în mod obligatoriu, quantumul despăgubirilor atât în cazul prejudiciilor patrimoniale, mai ales contractuale, cât și în cazul prejudiciilor morale. În mod frecvent, acest criteriu își găsește aplicare la infracțiunile contra integrității persoanei. Atitudinea instanțelor față de cererea pentru despăgubiri morale, în condițiile reținerii circumstanței atenuante legale a provocării, este diferită.

Un alt element esențial la stabilirea quantumului indemnizației este *poziția autorului faptei* față de pretențiile părții civile. Se admite că, în temeiul principiului disponibilității, care guvernează soluționarea acțiunii civile în procesul penal, înțelegerea părților asupra existenței și quantumului daunelor morale scutește instanța de ale stabili și motiva⁴⁸. În opinia noastră, această problemă trebuie abordată nuanțat. Exprimându-și voința de a dezdăuna partea civilă cu suma respectivă fără vreo condiție, inculpatul se obligă să satisfacă în întregime pretențiile acesteia. Pentru ca această recunoaștere să aibă eficiență juridică, este necesar ca ea să fie făcută în cunoștință de cauză, neafectată de eroare în ceea ce privește efectele sale și independentă de elementele care ar putea vicia consimțământul. Pentru acest motiv, în cazul în care partea civilă formulează pretenții evident exagerate, instanța, în baza rolului său activ, trebuie să explice inculpatului efectele recunoașterii sale, în sensul că pe baza acesteia se va pronunța o hotărâre cu însemnate efecte patrimoniale. Credem că instanța trebuie să urmeze această conduită, pentru cel puțin două rațiuni.

Mai întâi, inculpatul care își exprimă acordul de a dezdăuna partea vătămată va cunoaște dimensiunile reale ale obligației asumate. Apoi, achiesarea inculpatului la cererea de daune

morale are caracter irevocabil, astfel că el nu va mai putea reveni la acestea ulterior, inclusiv în căile ordinare de atac.

Criteriul echității exprimă cerința ca indemnizația să reprezinte o justă și integrală dezdăunare a părții vătămate.

În termenii Convenției Europene a Drepturilor Omului, acest criteriu se traduce prin necesitatea ca partea vătămată să primească o satisfacție echitabilă pentru prejudiciul moral suferit. Acordarea unor sume de bani sau pronunțarea hotărârii ce constată încălcarea dreptului subiectiv constituie modalități de transpunere practică a criteriului menționat.

Cuantumul despăgubirilor trebuie astfel stabilit încât acestea să aibă efecte compensatorii. Sumele de bani acordate cu titlu de daune morale „nu trebuie să constituie nici amenzi excesive pentru autorii daunelor, și nici venituri nejustificate pentru victimele daunelor”⁴⁹.

În concluzie am putea spune că repararea prejudiciilor prin echivalent bănesc este o soluție rezonabilă pentru toate felurile de prejudicii, ceea ce presupune înlăturarea tuturor consecințelor dăunătoare ale actului sau faptului ilicit, fie ele patrimoniale sau nepatrimoniale.

Repararea bănească dă expresie principiului reparării integrale a prejudiciului și este un mijloc eficient de compensare a prejudiciilor materiale cauzate prin nerespectarea legislației civile contractuale, precum și prin cauzarea daunelor materiale și morale delictuale.

În cazul prejudiciului material, se poate stabili prin calcule matematice valoarea pagubei și, pe cale de consecință, valoarea despăgubirilor. În situația prejudiciului moral, asemenea calcule nu au utilitate. Natura nepatrimonială a prejudiciului reclamă aplicarea unor criterii nepatrimoniale.

În doctrină sînt evidențiate un șir de criterii de care trebuie să se țină cont la stabilirea și aprecierea cuantumului despăgubirilor în compensare, cum ar fi: gravitatea prejudiciului, importanța valorii lezate, gradul de culpă a părții vătămate, criteriul echității etc.

Se consideră că stabilitatea monetară și nominalismul monetar pot contribui la repararea prejudiciului prin echivalent bănesc. Deoarece sîntem într-o perioadă de instabilitate monetară, aplicarea acestor principii poate avea consecințe păgubitoare pentru unele dintre părți, în ceea ce privește obligațiile pecuniare. Din aceste considerente propunem ca pentru respectarea principiului echității sociale, legiuitorul să reglementeze expres o modalitate de indexare automată a prestațiilor periodice stabilite la recuperarea prejudiciului.

2.5. Probleme ale evaluării și calculării prejudiciului pentru reparare în context integraționist european

Deși pentru țările Uniunii Europene s-au stabilit anumite condiții privind repararea prejudiciului, totuși, în opinia noastră, acestea nu au rezolvat toate problemele privind repararea, evaluarea și calcularea prejudiciului pentru practica judiciară a acordării de despăgubiri în cazurile litigiilor atât civile și economice, cât și penale. Astfel, pentru țările membre ale Uniunii Europene, Comisia Europeană a stabilit la 15 iulie 2009 anumite condiții privind repararea prejudiciului, arătând în comunicarea sa, intitulată „*Către o Europă a rezultatelor – aplicarea legislației comunitare*”⁵⁰ [54, p. 502], că va publica un document explicativ privind jurisprudența Curții de Justiție referitoare la cererile de despăgubiri pentru încălcarea dreptului comunitar de către statele membre. Cu ocazia unei hotărâri datând din 16 decembrie, nr. 19601, Curtea a instituit principiul conform căruia „(...) *în cazul în care Curtea constată într-o hotărâre că un act legislativ sau administrativ adoptat de autoritățile unui stat membru este contrar dreptului comunitar, statul membru respectiv este obligat, în temeiul art. 86 din Tratatul CECO, să raporteze actul în cauză, precum și să repare eventualele efecte ilicite pe care acesta le-a produs, și altele*”⁵¹ [55, p. 503].

În ceea ce privește autoritatea responsabilă de acordarea reparațiilor prejudiciilor, în hotărârea *Konle*, Curtea a stabilit că fiecărui stat membru îi revine obligația să se asigure că persoanele de drept privat obțin repararea prejudiciului cauzat de nerespectarea dreptului comunitar, oricare ar fi autoritatea publică vinovată de această încălcare și oricare ar fi autoritatea căreia îi incumbă, în principiu, în conformitate cu dreptul statului membru în cauză, răspunderea acestei reparații. Statele membre nu pot invoca organizarea lor internă pentru a fi exonerate de răspundere. Cu toate acestea, în cazul statelor membre cu structură federală, dacă modalitățile procedurale existente în ordinea internă permit o protejare efectivă a drepturilor pe care le au persoanele de drept privat în temeiul ordinii juridice comunitare, atunci repararea prejudiciilor cauzate persoanelor de drept privat, prin măsuri naționale adoptate cu încălcarea dreptului comunitar, nu trebuie să fie asigurată, în mod necesar, de statul federal, pentru ca obligațiile comunitare ale statului membru în cauză să fie îndeplinite.

În ceea ce privește caracterul adecvat al reparației, în hotărârea *Brasserie du Pêcheur și Factortame*, Curtea a afirmat că reparația ar trebui să fie proporțională cu prejudiciul suferit, adică de natură să asigure o protecție efectivă a drepturilor persoanelor prejudiciate. O reparație adecvată pentru prejudiciul suferit poate lua forma unei aplicări retroactive, regulate și cuprinzătoare a măsurilor de aplicare a directivei, cu condiția ca directiva să fi fost transpusă în mod corespunzător, cu excepția cazului în care beneficiarii stabilesc existența unor prejudicii

suplimentare pe care le-au suferit din cauză că nu au putut beneficia la timp de prestațiile financiare garantate de directivă și care ar trebui, prin urmare, să fie reparate⁵² [56].

Dat fiind faptul că, în opinia noastră, prejudiciul contractual⁵³ [57] diferă de prejudiciul delictual în funcție de mai multe criterii, este necesar un studiu mai aprofundat al evaluării și calculării acestora.

Prejudiciul poate fi impus pentru executare numai după stabilirea raportului de cauzalitate.

Prejudiciul este o condiție obligatorie, în primul rînd, la aplicarea răspunderii juridice delictuale, deoarece răspunderea juridică civilă contractuală poate fi aplicată și fără existența unui prejudiciu, atunci cînd legea sau contractul prevăd forme ale clauzei penale.

În funcție de definiția legală, precum și de alte criterii, distingem prejudicii în formă de cheltuieli, care pot fi foarte diverse: cheltuieli de judecată, cheltuieli de reparație a sănătății, cheltuieli de transport etc.

Prejudiciul efectiv constituie distrugerea totală sau parțială a unui bun patrimonial ocrotit de lege. Drept prejudiciu patrimonial se consideră dauna care poate fi apreciată în valoare bănească. Aprecierea în bani poate fi făcută reieșind din costul bunului distrus sau din venitul pe care l-ar fi obținut proprietarul dacă bunul nu ar fi fost distrus. Cînd este prejudiciată sănătatea, valoarea acesteia este evaluată în mărimea salariului sau a veniturii persoanei, funcție de gradul de pierdere a capacității de muncă.

Prejudiciul poate fi și nepatrimonial (moral). Prejudiciul nepatrimonial se apreciază după gradul de suferințe pe care le-a suportat victime.

Prejudiciul ratat constituie venitul pe care l-ar fi obținut persoana dacă nu i-ar fi fost lezate drepturile sau dacă ar fi fost executate obligațiile⁵⁴ [59, p. 25].

Odată cu trecerea la economia de piață, o importanță deosebită capătă problema beneficiului ratat, problemă insuficient cercetată în literatura de specialitate⁵⁵ [60, p. 44]. Este vorba despre posibilitatea încasării și metodică calculării prejudiciului sub forma beneficiului ratat în cazul săvîrșirii faptei ilicite⁵⁶ [61, p. 20, 9]. Astfel, blocarea contului unui agent economic de către organele de anchetă și judecată este un exemplu de prejudiciu sub forma beneficiului ratat.

O trăsătură esențială a acestei forme de prejudiciu este aceea că veniturile de care vorbim, de fapt, nu au fost obținute de creditor, dar ele puteau fi obținute ca urmare a exploatării normale a patrimoniului în limita unui plafon maxim⁵⁷ [63, p. 94], dacă nu ar fi fost săvîrșită fapta ilicită. Unii autori afirmă că beneficiul ratat poate fi reparat numai în cazul prejudicierii persoanelor care desfășoară activitate de antreprenoriat. Considerăm că pot exista și alte soluții în acest sens.

Repararea venitului, pierdut în urma vătămării sănătății, constituie exercitarea dreptului la repararea beneficiului ratat. Acest drept poate fi exercitat inclusiv de persoane fizice, care nu desfășoară activitate de antreprenariat.

Pentru a obține repararea beneficiului ratat, persoana vătămată trebuie să probeze că a putut și trebuia să primească anumite venituri și numai încălcarea dreptului său de către autorul faptei ilicite a fost cauza neobținerii acestui venit. Beneficiul ratat se bazează deci pe corelația categoriilor – posibilitate și realitate. Dispunând încasarea beneficiului ratat, judecătorul trebuie să țină cont, în primul rând, de faptul că posibilitatea obținerii acestui beneficiu a existat în calitate de realitate obiectivă, și nu ca reprezentare subiectivă. Posibilitatea obiectivă de a obține beneficiul ratat se dovedește prin existența mijloacelor și resurselor care ar asigura desfășurarea activității respective de producție și comerț, prin existența tuturor premiselor necesare obținerii producției: prezența materiei prime, resurselor de muncă etc. Partea vătămată trebuie să probeze, de asemenea, mărimea venitului neobținut în urma săvârșirii faptei ilicite. La determinarea mărimum beneficiului ratat trebuie să reieșim din condițiile reale ale circuitului civil și să nu invocăm presupuneri cu privire la venituri eventuale.

Unii autori consideră că beneficiul ratat se determină reieșind din rentabilitatea medie și rentabilitatea individuală, care nu s-a realizat ca urmare a săvârșirii faptei ilicite [65]. Această soluție este criticată, deoarece ea poate fi acceptată numai în condițiile economiei planificate. În condițiile economiei de piață, când rezultatul activității de antreprenariat și posibilitatea obținerii beneficiului se află în funcție de împrejurări întâmplătoare și posibile (conjunctura cererii și ofertei, concurența), o astfel de soluție trezește îndoieli și necesită rectificare.

Clasificarea prejudiciului patrimonial în daună reală și beneficiu ratat nu se conține în Legea RM din 25.02.1998, deși este necesară și ar asigura repararea integrală a prejudiciului cauzat în special persoanelor care desfășoară activitate de antreprenariat.

În funcție de faptul dacă, la momentul producerii faptei ilicite, mărimea prejudiciului a fost sau putea fi prevăzută ori nu a fost sau nici nu putea fi prevăzută de persoana responsabilă și persoana lezată, prejudiciul poate fi previzibil și, respectiv, imprevizibil [66].

Pentru ca un prejudiciu patrimonial să dea dreptul persoanei vătămăte de a cere repararea lui de către persoana vinovată, este necesar ca acesta să îndeplinească următoarele condiții: să fie cert și să fie nereparat [67]. Un prejudiciu este cert atunci când existența lui este sigură, neîndoielnică și, totodată, acesta poate fi evaluat în prezent.

Când efectele faptei ilicite s-au realizat în întregime, ne aflăm în prezența unui prejudiciu actual, care este întotdeauna cert. Dar și un prejudiciu viitor poate fi cert, dacă există suficiente elemente pentru determinarea sa.

O altă deosebire de opinii privind noțiunea de prejudiciu contractual în dreptul român și cel al Republicii Moldova se referă la termenul de *daune-interese*, care sînt definite în dreptul român (art.1082 CCR) ca despăgubiri în bani, pe care debitorul este dator să le plătească creditorului în scopul reparării prejudiciului suferit de acesta ca urmare a neexecutării, executării necorespunzătoare sau cu întârziere a obligațiilor contractuale. În momentul în care sînt întrunite cele patru condiții ale răspunderii contractuale, creditorul are dreptul de a pretinde debitorului plata de daune-interese. În acest mod, creanța sa inițială este înlocuită cu o altă creanță, care are ca obiect suma de bani ce reprezintă echivalentul prejudiciului suferit. Aceasta nu înseamnă transformarea obligației inițiale într-o altă obligație. După cum s-a spus, „despăgubirile sînt datorate în virtutea însăși a obligației inițiale; ele constituie obiectul subsidiar, cu titlu de sancțiune, al neexecutării obligației respective”⁵⁸ [68, p. 319]. În urma unui studiu comparat am stabilit că aceste noțiuni, deși au unele asemănări, se deosebesc totuși atît după denumire, cît și după conținut.

În sistemul de drept anglo-american cerința de a repara prejudiciul este considerată ca un mijloc principal de apărare și o formă principală a răspunderii civile contractuale⁵⁹ [69, p. 840].

În conformitate cu legislația și doctrina română, prejudiciul are două forme principale:

1) **daune-interese compensatorii**, care sînt despăgubirile acordate pentru neexecutarea totală sau parțială ori pentru executarea necorespunzătoare a obligației contractuale a debitorului. Aceste despăgubiri trebuie să reprezinte echivalentul bănesc al prejudiciului cauzat creditorului, asigurînd repunerea acestuia în situația patrimonială. **Daunele-interese compensatorii** includ numai daunele directe, previzibile și inevitabile, creditorul fiind ținut de o obligație legală de prevenire și limitare a prejudiciului și neputînd pretinde repararea daunelor pe care era în măsură să le evite.

Aceste daune înlocuiesc executarea în natură, fiind modalitatea de executare prin echivalent bănesc și, de aceea, nu pot fi cumulate cu aceasta.

Daunele-interese compensatorii pot fi convenite de părți prin clauză penală.

Ele privesc numai așa-numitele obligații în natură, întrucît numai acestea sînt susceptibile de o executare prin echivalent bănesc; ele nu privesc obligațiile pecuniare, ce trebuie executate ca atare.

În ceea ce privește întinderea daunelor, conform art. 1085 CCR, debitorul răspunde numai pentru daunele prevăzute sau previzibile, afară de cazul neexecutării dolosive, cînd se răspunde și pentru daunele imprevizibile;

2) **daune-interese moratorii** (provine de la cuvîntul latinesc *mora*, ce înseamnă întârziere), care desemnează despăgubirile în bani pe care debitorul aflat în întârziere (*mora débitons*) trebuie să le plătească creditorului pentru întârzierea în executarea obligației.

Daunele-interese moratorii nu înlocuiesc executarea în natură a obligației și, ca urmare, se pot cumula cu aceasta și cu daunele-interese compensatorii. Ele pot fi evaluate anticipat.

Pentru a putea fi acordate, se impune respectarea a două cerințe, și anume: creditorul să facă dovada prejudiciului suferit prin întârziere; debitorul să fie pus în întârziere, deoarece altfel se prezumă că a consimțit tacit la amânarea executării obligației, în afară de cazurile în care debitorul este socotit a fi de drept în întârziere.

Spre deosebire de răspunderea delictuală, în cadrul căreia este reparabil, deopotrivă, prejudiciul previzibil și imprevizibil (*damnum fatale*), în cadrul răspunderii contractuale este, prin lege, reparabil doar prejudiciul prevăzut în contract, sau *prejudiciul previzibil*. Astfel, conform art. 1085 CCR „debitorul nu răspunde decât de daunele-interese care au fost prevăzute sau care au putut fi prevăzute la facerea contractului, când neîndeplinirea obligației nu provine din dolul său”⁶⁰.

Noțiunea de clauză penală este folosită în reglementările Codului civil al Republicii Moldova în două sensuri: ca mijloc de asigurare și ca sancțiune. Ca mijloc de garantare a exercitării obligațiilor civile, clauza penală este reglementată în art. 624 CCRM: „*Clauza penală este o sumă de bani, determinată prin lege sau prin contract, pe care debitorul este obligat să o plătească creditorului pentru neexecutarea unei prevederi contractuale*”. Reieșind din definiția articolului, constatăm caracterul ei de asigurare.

În funcție de modul de exprimare a valorii bănești, clauza penală are mai multe forme. Dacă este stabilită sub forma unei sume fixe de bani, ea poartă denumirea de amendă. Noțiunea de amendă este folosită mai ales la încălcările de o singură dată și este reglementată de unele legi speciale, regulamente interne⁶¹ [71, p. 38-39]. De exemplu, pentru încălcarea termenului de încheiere a contractului de furnizare este prevăzută o amendă de 1000 lei. Amenda civilă, după definiția ei, este asemănătoare cu amenda administrativă, de aceea apare necesitatea de a stabili anumite criterii de delimitare. În opinia noastră, acestea ar fi următoarele: amenda civilă poate fi stabilită atât de lege, cât și de părțile contractului, iar amenda administrativă este întotdeauna stabilită doar prin lege și se aplică obligatoriu pentru toți cetățenii statului.

Dacă clauza penală este stabilită în formă de cotă procentuală la valoarea obligației garantate, atunci ea rămâne sub denumirea de clauză penală. În legislația altor state clauza penală are mai multe modalități: inclusivă și exclusivă etc.⁶² [72, p. 192].

Atunci clauza penală este stabilită în formă de cotă procentuală, care crește direct proporțional cu perioada de timp întârziată, atunci ea se numește penalitate de întârziere. Penalitățile de întârziere se stabilesc în contractele consecutive, a căror executare se limitează prin termene, de exemplu achitarea periodică a chiriei, plății de arendă etc.

În conformitate cu art. 624 CCRM, clauza penală, în toate formele sale, poate fi urmărită de sine stătător sau împreună cu prejudiciul cauzat, sau creditorul poate alege să fie urmărită amenda ca prejudiciu cauzat.

În capitolul „Răspunderea juridică civilă prin intermediul articolelor 624-629” al Codului civil al Republicii Moldova, noțiunea de clauză penală este reglementată în calitate de sancțiune aplicată ca formă a răspunderii juridice contractuale. Reieșind din cele expuse mai sus, apare întrebarea ce este clauza penală: o sancțiune sau un mijloc de garantare?

Analizând literatura și legislația în vigoare a altor țări, am stabilit, de exemplu, că și Codul civil al Federației Ruse reglementează clauza penală sub două aspecte: cel de mijloc de garantare și de sancțiune.

În dreptul civil și comercial român noțiunea de clauză penală diferă. Astfel, potrivit art. 1066 CCR: „Clauza penală este aceea prin care o persoană, spre a da asigurare pentru executarea unei obligații, se leagă a da un lucru în caz de neexecutare din partea-i”⁶³. Pe baza acestei dispoziții, în literatura juridică română clauza penală a fost definită ca fiind acea convenție accesorie prin care părțile determină anticipat echivalentul prejudiciului suferit de creditor ca urmare a neexecutării, executării cu întârziere sau necorespunzătoare a obligațiilor de către debitorul său. Sau „clauza penală este convenția accesorie prin care debitorul se obligă ca, în cazul în care nu-și va executa obligațiile contractuale, să plătească creditorului o sumă de bani sau altă valoare patrimonială drept despăgubire”⁶⁴ [73, p. 538].

Așadar, din cele expuse reiese că în România clauza penală este o convenție intervenită între părți, accesorie obligației contractuale principale, prin care debitorul se angajează ca, în cazul neexecutării obligației principale sau executării necorespunzătoare ori prin întârziere, să remită creditorului o sumă de bani ori un alt bun drept despăgubire, în vederea reparării prejudiciului cauzat prin fapta sa culpabilă. Deci în dreptul civil român clauza penală are rolul de a-l asigura pe creditor cu privire la executarea obligațiilor de către debitor. Prin urmare, rolul de garant al clauzei penale este identic cu cel prevăzut de legislația Republicii Moldova, dar se deosebește prin faptul că ea poate lua atât forma unei sume de bani, cât și forma unui bun sau a unui alt drept și nu se stipulează în conținutul contractului principal, dar se încheie separat în calitate de convenție accesorie.

Potrivit art. 487 CCRM, „în cazurile în care instanța judecătorească, Judecătoria Economică sau arbitrii aleși adoptă o hotărîre prin care dispun repararea daunei, ei vor obliga, corespunzător cu împrejurările pricinii, persoana care răspunde pentru daună s-o repare în natură (să pună la dispoziție un lucru de același gen și de aceeași calitate, să repare lucrul pe care l-a deteriorat etc.) sau să compenseze în întregime daunele cauzate”⁶⁵ [75]. Cu regret, NCCR nu

conține această dispoziție, care are o importanță deosebită, deoarece considerăm că **repararea prejudiciului trebuie să se facă în natură**. Prejudiciul trebuie să fie reparat, de regulă și cu prioritate, în natură. Repararea constă în activitatea de înlăturare a prejudiciului suferit de o persoană prin modalități și procedee cum ar fi: restituirea bunurilor și valorilor sustrate, înlocuirea bunurilor distruse cu altele de aceeași natură, efectuarea unor reparații tehnice. Aceste procedee trebuie să fie apte de a conduce la repunerea persoanei păgubite în situația anterioară (*restitutio in integrum*).

Se întâlnesc și alte modalități de reparare în natură, cum ar fi: distrugerea lucrărilor cu încălcarea unui drept al altei persoane; executarea unor lucrări care au fost ridicate sau distruse.

Repararea prin echivalent bănesc a prejudiciului, în cazul în care repararea în natură a prejudiciului nu este posibilă, semnifică obligarea celui răspunzător la plata unei sume de bani. Quantumul reparației prin echivalent bănesc trebuie să fie stabilit în raport cu valoarea pagubei la data pronunțării hotărârii judecătorești, deoarece numai în așa mod se poate realiza principiul reparației integrale a prejudiciului, asigurând victimei posibilitatea de a-și restabili, la prețul zilei, situația patrimonială pe care o avea înainte de a fi fost păgubită. Din momentul pronunțării hotărârii rămase definitiv, e persoana responsabilă datorează și dobânzile aferente sumei stabilite ca despăgubire, pînă la plata ei. Pentru perioada anterioară nu se acordă dobînzi, deoarece numai din momentul pronunțării hotărârii instanței creanța devine lichidă și exigibilă. Se consideră că cel puțin atunci cînd prejudiciul are de la început un caracter pur pecuniar, dobînzile ar fi necesar să se acorde de la data cînd prejudiciul a devenit cert.

Evaluarea prejudiciului. În literatura de specialitate, evaluarea sau aprecierea prejudiciului se consideră o procedură de calcule matematice a valorii acestuia⁶⁶ [76, p. 69]. Evaluarea prejudiciului, precum și a tuturor formelor sale poate fi făcută direct de legiuitor, poate fi stabilită de părți ori poate fi determinată de instanța de judecată. Astfel, evaluarea poate fi: *legală, convențională* ori *judiciară*.

Evaluarea legală a daunelor-interese privește doar obligațiile ce au ca obiect prestația de a da o sumă de bani. Aceste obligații se pot executa întotdeauna în natură și, ca urmare, neexecutarea nu poate conduce la obligarea debitorului la plata de daune-interese compensatorii, ci numai la plata de daune-interese moratorii.

Evaluarea legală a daunelor interese moratorii are câteva trăsături specifice. Astfel:

a) creditorul poate pretinde ca echivalent al prejudiciului suferit prin întârziere doar dobînda, deoarece aceste daune-interese se cuvin fără ca creditorul să fie ținut a justifica vreo pagubă;

b) daunele-interese moratorii sînt datorate, în principiu, din ziua intentării cererii de chemare în judecată a debitorului, simpla notificare nefiind suficientă;

c) daunele-interese moratorii sînt evaluate de lege, în sensul că, potrivit art. 1088 alin. (1) CCR, ele nu pot fi mai mari decît dobînda legală⁶⁷ [77]. Dobînda este numită și prețul folosirii capitalului sau taxa de remunerare procentuală a capitalului⁶⁸ [78, p. 51].

Dobînda legală este stabilită într-un procent fix față de capital, care este totodată și procentul maxim al dobînzii aplicabil pe tot timpul cît legea care la prevăzută se află în vigoare; acest procent se numește și rata dobînzii legale și el nu poate fi depășit nici pe cale convențională.

În reglementarea contractului de împrumut Codul civil român a stabilit o dobîndă anuală de cinci la sută pentru afacerile civile și de șase la sută pentru cele comerciale (art. 1589 alin. (1)).

Decretul nr. 311/1954 a prevăzută o dobînda legală unică de șase la sută pe an, întrucît la acea dată nu se mai recunoștea existența unui drept comercial intern, distinct de dreptul civil.

Dobînda legală actuală este variabilă în funcție de rata de referință a dobînzii Băncii Naționale a României, care este de 70% anual și față de care se stabilesc dobînzile la împrumuturile acordate de către băncile comerciale, a căror rată diferă însă în funcție de comisionul aplicat de către o bancă sau alta. Astfel, dobînda legală a fost adaptată conceptului de instabilitate monetară, fiind practic o dobîndă oficială⁶⁹ [79];

d) dobînda se calculează numai asupra sumei datorate și nu poate fi percepută anticipat. Dobînda la dobîndă, sau anatocismul, este interzisă prin dispozițiile art. 1089 alin. (2) CCR. Prin excepție, dobînda la dobîndă este admisibilă în două cazuri⁷⁰ [80, p. 399]:

- ◆ dacă dobînda se datorează pe cel puțin un an împlinit;
- ◆ dobînzile să fi ajuns la scadență. De aceea creditorul trebuie să reînnoiască convenția de anatocism după fiecare scadență.

Evaluarea convențională. Părțile pot conveni asupra evaluării daunelor-interese fie după producerea prejudiciului, fie la data încheierii contractului. Asupra evaluării prejudiciului deja produs părțile pot conveni indiferent dacă acesta antrenează o răspundere delictuală ori contractuală.

Părțile pot conveni, la încheierea contractului, fie printr-o clauză expresă inserată în acel contract, fie printr-una separată, ulterioară contractului, cuantumul daunelor-interese datorate de debitor ca urmare a neexecutării, executării necorespunzătoare sau cu întârziere. Așadar, părțile pot determina atît întinderea prejudiciului, cît și cuantumul daunelor-interese.

Această modalitate de evaluare convențională poartă denumirea de clauză penală⁷¹ [81, p. 337].

Clauza penală este considerată a avea o dublă natură juridică, fiind, pe de o parte, un mijloc de evaluare anticipată a despăgubirilor la care ar putea da naștere neexecutarea unui contract, iar pe de altă parte, poate fi și un mijloc de garantare a executării obligațiilor⁷² [82, p. 85].

Evaluarea judiciară. Deși art. 1416 CCRM nu prevede expres modul de evaluare a prejudiciului, totuși prevederile alin. (2) al acestuia creează o opinie referitoare la problemă. Astfel, acesta prevede că instanța de judecată, adoptând hotărârea cu privire la reparația prejudiciului, obligă autorul prejudiciului să pună la dispoziție un bun de același gen și de aceeași calitate, să repare bunul pe care l-a deteriorat ori să compenseze integral prin echivalent bănesc prejudiciul cauzat.

Instanța de judecată stabilește cuantumul reparației prin echivalent bănesc în funcție de întinderea prejudiciului de la data pronunțării hotărârii. Persoana vătămată poate cere despăgubiri suplimentare pentru prejudiciul care a apărut după pronunțarea acestei hotărâri.

Repararea prejudiciului prin echivalent bănesc se face prin încasarea unei sume globale în folosul persoanei vătămate sau prin stabilirea unei redevențe. În cazul în care se stabilește o redevență, debitorul poate fi obligat la depunerea unei garanții⁷³ [83].

Evaluarea judiciară a daunelor interese este reglementată de dispozițiile art. 1084-1086 CCR și pornește de la principiul reparării integrale a prejudiciului, a cărui finalitate este repunerea creditorului în situația în care s-ar fi aflat dacă debitorul și-ar fi îndeplinit obligația⁷⁴ [84, p. 336],

O primă regulă, dedusă din dispozițiile legale enunțate, este aceea că daunele-interese trebuie să cuprindă pierderea efectiv suferită și câștigul nerealizat. Pierderea efectiv suferită (*damnum emergens*) reprezintă micșorarea patrimoniului creditorului, cauzată de neexecutarea sau executarea defectuoasă ori cu întârziere de către debitor a obligației sale.

Câștigul nerealizat (*lucrum cessans*) reprezintă sporul patrimonial pe care l-ar fi putut realiza creditorul dacă debitorul și-ar fi executat obligația.

O altă regulă constă în aceea că debitorul nu răspunde decât pentru daunele-interese care au fost prevăzute sau care au putut fi prevăzute la încheierea contractului, respectiv daunele-interese previzibile. Se are în vedere că părțile și-au asumat obligații numai în măsura consecințelor pe care puteau să le prevadă în momentul încheierii contractului¹⁴⁷. Pe cale de excepție, debitorul răspunde și pentru daunele-interese imprevizibile, dacă neexecutarea obligației îmbracă forma intenției (dolului).

O a treia regulă statornicește că debitorul răspunde numai pentru daunele-interese directe, care sînt consecința neexecutării obligației sale. Pentru determinarea raportului causal, instanțele judecătorești vor ține seama de împrejurările concrete ale cauzei respective.

O a patra regulă impune ca determinarea întinderii daunelor-interese să se raporteze la momentul pronunțării hotărârii judecătorești, deoarece numai astfel creditorul poate obține echivalentul bănesc necesar repunerii lui în situația patrimonială anterioară.

Calcularea prejudiciului

O problemă acută care preocupă teoreticienii și practicienii de astăzi, când s-a trecut la economia de piață, este calcularea prejudiciilor. În prezent, în corespundere cu regulile economiei de piață, când relațiile contractuale și valoarea prejudiciului se schimbă de la caz la caz, iar valuta diferitelor state variază zilnic în funcție de situația economică, este greu de a face o evaluare corectă în conformitate cu principiul reparării integrale (*restitutio in integrum*) a prejudiciului.

Aici este binevenit să amintim despre *teoria impreviziunii*. Conform acestei teorii, ori de câte ori executarea unui contract sinalagmatic devine prea oneroasă pentru una dintre părțile contractante, revizuirea contractului se impune *ratio legis*, în vederea restabilirii echilibrului valoric al prestațiilor⁷⁵ [85, p. 68, 22].

Bineînțeles, intensitatea aplicării principiului *rebus sic stantibus* depinde de stabilitatea ori instabilitatea economico-socială. Astfel, s-a apreciat că „inflația gravă și permanentă în care ne aflăm a făcut ca fosta dobândă legală să nu mai constituie un criteriu de evaluare a daunelor-interese și nici de delimitare între clauzele pecuniare previzibile și cele imprevizibile, ceea ce a condus, printre altele, și la lărgirea sferei clauzelor contractuale pecuniare previzibile pînă la limita prognozei posibile a ratei inflației; că, deci, în măsura în care asemenea clauze, frecvente mai ales în contractele de împrumut de bani, de rentă viageră sau de vânzare-cumpărare cu prețul eșalonat în rate, se dovedesc a fi realiste, adică în limita ratei inflației anuale, ce se stabilește pe plan național, ele trebuie considerate ca previzibile și nicidecum ca imprevizibile”. Ca urmare, în dreptul român actual, sfera de aplicare a regulii *pacta sunt servanda* s-a extins prin cuprinderea clauzelor contractuale pecuniare susceptibile de a fi prevăzute, clauze care, tocmai fiindcă sînt previzibile, trebuie considerate și admisibile. Simetric opus, s-a restrîns sfera excepției *rebus sic stantibus*⁷⁶ [86, p. 24]. Se impune a se lua în calcul inflația previzibilă pe plan convențional, astfel cum este luată în considerare pe plan legislativ prin legea bugetului de stat ori actele normative de indexare legală și de modificare a prețurilor bunurilor, salariilor, pensiilor etc.

Considerăm că, cel puțin în anumite contracte, ar fi necesară adoptarea teoriei impreviziunii, cu consecința admiterii unor acțiuni în justiție prin care se cere reevaluarea unor creanțe și datorii contractuale. Se au în vedere contractele cu executare succesivă, cum sînt: contractul de vânzare-cumpărare cu plata în rate, contractul de închiriere pe durată mai îndelungată și contractul de rentă viageră⁷⁷ [87, p. 29, 74, etc.].

De asemenea, se au în vedere și contractele care dau naștere la obligațiile numite „datorii de valoare”, cum ar fi contractul de întreținere. Obligația de întreținere, ce poate fi executată în

natură sau prin echivalent bănesc, este modificabilă în funcție de evoluția prețurilor bunurilor și serviciilor necesare întreținerii creditorului⁷⁸ [88, p. 30].

În sprijinul teoriei revizuirii judiciare a contractelor ce dau naștere la obligații pecuniare cu executare succesivă sau afectate de un termen suspensiv mai îndelungat se arată că principiul nominalismului monetar este reglementat prin norme cu caracter supletiv, iar principiul *pacta sunt servanda* nu trebuie socotit de neprimire, după cum nici admisibilitatea principiului *rebus sic stantibus* nu trebuie exagerată⁷⁹ [89, p. 74].

Jurisprudența⁸⁰ [90, p. 78] a statuat posibilitatea revizuirii clauzelor unui contract cu executare succesivă, chiar dacă s-a încheiat pe termen limitat, făcând trimitere la art. 970 CCR, potrivit căruia convențiile „obligă nu numai la ceea ce este expres cuprins în ele, dar și la toate urmările, pe care echitatea, obiceiul sau legea dă obligației după natura sa”.

O altă problemă controversată în literatura de specialitate⁸¹ [91, p. 115] este cea a determinării momentului în funcție de care se apreciază echivalentul prejudiciului patrimonial, ce nu poate fi reparat în natură. Aceste controverse sînt rezultatul lipsei unor norme care ar reglementa aceste relații. Art. 10 alin. (4) din Legea RM din 25.02.98 prevede „că echivalentul bănesc se determină la data la care hotărîrea privind repararea prejudiciului a rămas definitivă”. Dar această normă nu dă răspuns la toate întrebările, referindu-se numai la valoarea averii sechestrate, confiscate sau ridicate.

În legătură cu aceasta, unii autori propun a fi luate în considerare prețurile de înlocuire a prejudiciului, existente la data producerii acestuia. Considerăm că o astfel de soluție nu este favorabilă persoanei vătămate, deoarece stabilirea despăgubirii, în conformitate cu prețurile existente la momentul cauzării prejudiciului, nu asigură o reparare integrală a prejudiciului și stimulează abuzul din partea autorului.

Potrivit unei alte opinii, repararea prejudiciului va fi integrală numai atunci cînd prețuirea se face chiar în momentul în care instanța de judecată este chemată să acorde despăgubiri⁸² [92, p. 113]. Unii autori au obiectat împotriva acestei soluții, susținînd că în acest caz autorul faptei, în afară de repararea prejudiciului apărut din vina sa, va fi nevoit să repare și prejudiciile care au apărut nu din vina sa, ci în virtutea fluctuațiilor de preț, ceea ce nu este echitabil.

Considerăm că despăgubirea trebuie să se determine în conformitate cu prețurile existente la momentul adoptării hotărîrii. Autorul prejudiciului trebuie să răspundă și pentru fluctuațiile de preț, deoarece nimeni nu-l împiedică să repare prejudiciul imediat. Această soluționare a problemei a căpătat materializare în practica judiciară, deși nu în materia în care ne interesează. A.M. s-a adresat în Judecătoria s. Rîșcani, mun. Chișinău, cu cererea de a încasa de la I.M. 1162 lei, indicînd că pîrîtul se eschivează de la executarea hotărîrii din 26.05.1995, prin care este obligat să plătească 2472 lei, și

deoarece a avut loc devalorizarea leului, cere compensație în sumă de 1162 lei. Prin hotărîrea Judecătorei s. Rîșcani din 12.03.1999 cererea reclamantului a fost respinsă.

Tribunalul, prin decizia sa din 02.06.1999, menținută de Curtea de Apel prin decizia din 03.08.1999, a casat hotărîrea instanței de fond cu adoptarea unei hotărîri prin care s-a admis cererea reclamantului.

La cererea lui I.M., procurorul general a depus recurs în anulare, în care solicită casarea deciziei instanței de apel, și recurs cu menținerea în vigoare a hotărîrii instanței de fond. Analizînd argumentele, Colegiul civil al Curții Supreme de Justiție consideră recursul neîntemeiat. I.M. a fost obligat să restituie 2472 lei. Hotărîrea nu a putut fi executată timp de 3 ani. Conform certificatului eliberat de Departamentul de analize statistice, la 01.06.1998 nivelul inflației era de 47% , ceea ce constituia 1162 lei.

Calcularea despăgubirii în conformitate cu prețurile existente la momentul adoptării hotărîrii, defavorizează, într-adevăr, autorul prejudiciului, dar aceasta contribuie la realizarea principiului reparării integrale a prejudiciului. Autorul prejudiciului trebuie să suporte riscuri inflaționiste.

Au dreptate, deci, acei autori care afirmă că trebuie să existe concordanță între nivelurile prețurilor și al prejudiciului, în virtutea principiului reparării integrale a prejudiciului⁹⁰. Într-adevăr, nu s-ar putea susține că în timp ce prețurile evoluează, adaptîndu-se la influența proceselor inflaționiste, prejudiciul rămîne staționar. Din moment ce prețurile se adaptează continuu, același lucru și în aceeași măsură este valabil și în ceea ce privește prejudiciul cauzat.

Este important la calcularea prejudiciilor să se folosească și indexarea și reevaluarea convențională.

Indexarea reprezintă corelarea unei valori economice cu o altă valoare economică, astfel încît prima valoare să o urmeze pe cea de a doua. Reevaluarea presupune aducerea prejudiciului la valoarea zilei prin aplicarea indexării.

Indexarea utilizează indici de referință, care pot fi indici monetari (ex. stabilirea dobînzii printr-un procent din suma împrumutată) ori economici (ex. stabilirea salariilor în funcție de creșterea reală a prețurilor).

Indexarea poate fi legală, cînd se realizează prin diverse acte normative⁸³ [93], ori convențională, cînd se realizează prin clauze contractuale de indexare sau prin convenții distincte de indexare.

Clauzele de indexare contractuale sînt numite și clauze ale scării mobile – *clause à l'échelle mobile* – și ele constituie regula în dreptul civil francez⁸⁴ [94, p. 209].

Trebuie menționat că sînt susceptibile de indexare convențională numai obligațiile pecuniare, întrucît numai acestea sînt supuse fluctuațiilor monetare⁸⁵ [95, p. 111, 68]. În dreptul francez s-a admis prin lege că în unele contracte oneroase (ex. contractul de rentă viageră) să poată fi inserate clauze de indexare. De asemenea, în jurisprudența franceză sînt frecvente cazurile de reevaluare judiciară a creanțelo⁸⁶ [96, p. 209].

Această indexare constă în raportarea obligațiilor pecuniare la anumiți indici economici, prin clauze contractuale sau convenții distincte, în vederea menținerii în timp a valorii reale a obligațiilor⁸⁷ [97, p. 49].

Indexarea este o măsură tehnico-juridică susceptibilă de a fi uzitată fie pentru atenuarea, fie pentru înlăturarea efectelor inflației. Inflația evocă un fenomen complex de dezechilibrare a mecanismului economico-financiar, monetar și de credit, care se reflectă în creșterea rapidă, generalizată și neîncetată a prețurilor și tarifelor la toate bunurile și serviciile, precum și la creșterea excesivă a masei monetare, la deprecierea banilor, la scăderea puterii lor de cumpărare, adică la instabilitate monetară⁸⁸ [98, p. 50].

Clauzele de indexare sînt echitabile și utile mai ales în vremuri de instabilitate monetară și previn deprecierea creanțelor contractuale bănești ce urmează a fi executate fie dintr-o dată, fie periodic. Ca urmare, ele sînt de natură a adapta contractul la stările de fapt viitoare, ceea ce atestă rolul dreptului ca dimensiune în timp și al contractului – ca instrument de anticipare a viitorului⁸⁹ [99, p. 216].

Considerăm necesar ca și în România, și în Republica Moldova să se stabilească prin lege clauze de indexare în unele contracte oneroase.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului nu impune un sistem uniform de răspundere a statelor membre, ci stabilește, la nivel comunitar, cele trei condiții de bază ale acesteia, lăsînd aplicarea lor la aprecierea instanțelor naționale, ceea ce le permite să ia în considerare, cu condiția respectării normelor comunitare, particularitățile impuse de dreptul național în materie de răspundere juridică civilă.

Legiuitorii nu au un răspuns unic privind evaluarea și calcularea prejudiciului, de aceea litigiile de reparare a prejudiciilor durează uneori ani de zile, părțile nefiind satisfăcute de deciziile judiciare. În această situație, ar fi binevenit ca legiuitorul să stabilească anumite reguli de calcul aplicabile.

Considerăm necesar ca și în România, și în Republica Moldova să se stabilească prin lege clauze de indexare în unele contracte oneroase. Clauzele de indexare sînt echitabile și utile mai ales în vremuri de instabilitate monetară și previn deprecierea creanțelor

contractuale bănești ce urmează a fi executate fie dintr-o dată, fie periodic. Ca urmare, ele sînt de natură a adapta contractul la stările de fapt viitoare, ceea ce atestă rolul dreptului ca dimensiune în timp și al contractului – ca instrument de anticipare a viitorului.

2.6. Concluzii la capitolul 2

Atît în doctrină, cît și în legislație există mai multe definiții ale prejudiciului. Noi considerăm că *prejudiciul reprezintă consecințele negative de natură patrimonială ori nepatrimonială, aduse persoanei ori bunurilor acesteia, prin încălcarea unui drept subiectiv ori a unui interes juridic protejat.*

Se consideră *repararea prejudiciului* procesul în care autorul faptei ilicite culpabile poate fi obligat la despăgubiri ori compensații bănești pentru pierderile materiale ori morale suferite de cel vătămat în sănătatea ori integritatea lui fizică, în dreptul la onoare, demnitate, reputație, propria imagine, în dreptul la viața privată, dreptul de autor etc. De asemenea, autorul faptei ilicite poate fi obligat la despăgubiri privind valoarea bunurilor distruse ori sustrase aparținînd părții vătămate.

În materia răspunderii contractuale, modalitatea de reparare diferă în funcție și de natura obligației neexecutate ori executate defectuos sau cu intîrziere. Repararea în natură constituie principiul care asigură îndeplinirea exactă a obligației asumate de debitor în favoarea creditorului ori impusă de legiuitor; repararea prin echivalent este modalitatea la care se recurge fie din cauza imposibilității reparării totale ori numai în parte în natură, fie atunci cînd aceasta constituie modalitatea cea mai potrivită pentru acoperirea prejudiciului.

Considerăm necesar ca CCRM să conțină prevederi exprese mai clare privind principiul reparării în natură a prejudiciului, de aceea propunem ca art. 602 CCRM să fie completat, după alin. (2), cu următorul alineat:

„Prejudiciul cauzat prin neexecutare sau executarea necorespunzătoare a obligației va fi reparat de debitor prin executarea obligației în natură în conformitate cu clauzele contractuale”.

Totodată propunem, ca și Codul civil român să fie completat cu prevederi similare despre repararea prejudiciului în natură.

În practica judecătorească se recurge, de regulă, la cumulul celor două modalități, impunîndu-se debitorului pîrît obligații alternative de a da, de a face sau de a nu face, iar în caz de neîndeplinire – obligîndu-l la despăgubiri reprezentînd valoarea bunului, valoarea prestației ce constituie obiectul obligației de a face ori de a nu face. De asemenea, creditorul reclamant poate fi autorizat să îndeplinească obligația de a face ori de a nu face pe cheltuiala debitorului pîrît.

3. Repararea prin echivalent bănesc a prejudiciului survenit din raporturi juridice contractuale și extracontractuale

3.1. Noțiuni privind delimitarea prejudiciului delictual de cel contractual. Repararea prejudiciului

Prejudiciul este definit ca fiind efectul negativ suferit de o anumită persoană ca urmare a faptei ilicite săvârșite de o altă persoană. Prejudiciul este cel mai important element al răspunderii civile delictuale, condiție necesară și esențială a acesteia, deoarece atât timp cât o persoană nu a fost prejudiciată, ea nu are dreptul de a pretinde nici o reparație, pentru că nu poate face dovada unui interes. Prejudiciul se clasifică în funcție de mai multe criterii, respectiv: după natura sa: prejudiciu *patrimonial* și prejudiciu *nepatrimonial*; după durata producerii: prejudiciul este *instantaneu* sau *succesiv*; după cum putea sau nu să fie prevăzut în momentul producerii: prejudiciu *previzibil* și prejudiciu *imprevizibil* (cel previzibil este specific pentru raporturile contractuale, iar cel imprevizibil este specific pentru raporturile delictuale).

Prin funcția sa reparatorie, răspunderea civilă are drept scop repunerea patrimoniului persoanei prejudiciate în situația anterioară, prin înlăturarea tuturor consecințelor dăunătoare ale faptei ilicite. Regulile pe care le pune la bază atât practica judiciară, cât și literatura de specialitate, dar mai cu seamă legea civilă, ca fiind principii esențiale ale răspunderii civile, se referă la obligația de reparare. În literatura de specialitate noțiunea de *răspundere juridică civilă* rămîne a fi discutabilă. Unii autori înaintează noțiunea de răspundere pozitivă, prin care urmează a se înțelege executarea tuturor obligațiilor în mod strict, de neabătut. În sfera obligațiilor, această răspundere coincide, de fapt, cu executarea în mod corespunzător a acestora. Dar, în același context, executarea corespunzătoare a obligațiilor și răspunderea juridico-civilă se supun unor reguli diferite. Pînă cînd obligațiile sînt executate în modul corespunzător, nu putem vorbi despre răspundere și, dimpotrivă, aplicarea răspunderii exclude executarea corespunzătoare a obligațiilor.

În unele cazuri, încălcarea de drept servește drept temei pentru nașterea și dezvoltarea unui raport juridic civil. Este cazul cauzării de daune, care va constitui temei pentru apariția raportului juridic civil de despăgubire. Astfel, răspunderea survine la apariția unui raport al cărui scop este aplicarea măsurilor corespunzătoare de influență față de persoanele care au încălcat norma de drept respectivă.

Situația este diferită în cazul executării necorespunzătoare a unei obligații sau al neexecutării unei obligații într-un raport juridic existent. În acest caz, raportul este preexistent și între participanții acestui raport sînt anumite legături. Măsurile de răspundere sînt îndreptate (în cazul în care este imposibilă recuperarea în natură) spre a modifica drepturile și obligațiile

părților astfel, ca, în final, scopul urmărit de la bun început să fie realizat, iar pierderile și prejudiciul cauzat prin încălcarea obligației să fie reparate de persoana vinovată. Stabilirea clauzei penale sau repararea prejudiciului, în cazul neexecutării obligației contractuale în condițiile în care această executare este reală, are drept scop obținerea rezultatului concret (executarea unei lucrări, punerea în circulație a unor mărfuri, produse calitative, în baza unui contract de vânzare-cumpărare).

Prin urmare, răspunderea pentru încălcarea obligațiilor într-un raport juridic existent are drept scop conformarea comportamentului real la comportamentul model al unui raport juridic.

Astfel, delimităm răspunderea în baza unui fapt juridic (ilicit) și răspunderea pentru încălcarea obligației existente. Deosebirea dintre aceste relații face să distingem și forme diferite de răspundere. În cadrul răspunderii pentru un fapt ilicit (delict), subiectul care are un comportament ilegal nu se află în nici un raport juridic anterior cu subiectul sau subiectele ale căror drepturi le-a încălcat. În acest caz se încalcă nemijlocit o normă de drept, stabilită pentru a ocroti drepturile și interesele subiective absolute ale celor care au de suferit.

În cadrul răspunderii pentru încălcarea drepturilor și obligațiilor într-un raport juridic existent, comportamentul ilegal se exprimă prin încălcarea unui drept relativ, prin devierea comportamentului real de la modelul stabilit într-un raport juridic. Această deosebire, în literatura juridică civilă, stă la baza delimitării răspunderii civile contractuale și delictuale. Dreptul civil cunoaște două forme ale răspunderii: delictuală și contractuală, ambele fiind dominate de ideea fundamentală a reparării unui prejudiciu patrimonial produs prin fapta ilicită și adeseori culpabilă a unei persoane.

Răspunderea delictuală este obligația unei persoane de a repara prejudiciul cauzat altuia printr-o faptă ilicită extracontractuală sau, după caz, prejudiciul pentru care este chemat prin lege să răspundă.

Răspunderea contractuală este îndatorirea ce revine debitorului unei obligații născute dintr-un contract de a repara prejudiciul cauzat creditorului din cauza neexecutării prestațiilor la care s-a obligat.

Răspunderea delictuală constituie dreptul comun al răspunderii civile, pe când răspunderea contractuală are un caracter special, derogator, astfel că ori de câte ori în dreptul civil ne confruntăm cu o răspundere contractuală, vom aplica regulile privitoare la răspunderea delictuală.

Reglementarea răspunderii delictuale este conținută în art. 998-1003 CCR. Sînt reglementate astfel: răspunderea pentru fapta proprie (art. 998-999), răspunderea pentru fapta altei persoane (art. 1000), răspunderea pentru lucruri, edificii și animale (art. 1000 alin. (1), art.

1001, art. 1002). În afara dispozițiilor Codului civil, în sistemul de drept românesc există și alte norme juridice ce instituie ipoteze speciale de răspundere delictuală: art. 97 și urm. ale Codului aerian din 30 decembrie 1953 și art. 1 alin. (1) și (2) din Legea nr. 554 / 2004. Reglementări analogice sînt cuprinse și în Codul civil al Republicii Moldova.

Deși principiul fundamental al răspunderii juridice, potrivit căruia fiecare răspunde pentru propriile fapte, este deopotrivă valabil și pentru răspunderea civilă delictuală, din cauza anumitor cerințe ale vieții sociale (deduse, în primul rînd, din necesitatea ocrotirii unor persoane împotriva prejudiciilor pe care le-ar putea suferi fără nici o vină), s-a impus o extindere a răspunderii civile delictuale, chiar dincolo de limitele faptei proprii.

Dintre toate aceste forme ale răspunderii delictuale, doar unele se întemeiază pe ideea de culpă (răspunderea delictuală subiectivă): răspunderea pentru fapta proprie; răspunderea părinților pentru prejudiciile cauzate de copiii lor minori; răspunderea institutorilor și meseriașilor pentru prejudiciile cauzate de elevii și ucenicii aflați sub supravegherea lor.

Celelalte forme ale răspunderii sînt fără culpă, fundamentate pe ideea de garanție (*răspunderea delictuală obiectivă*).

În doctrina juridică, răspunderea civilă contractuală este definită ca fiind obligația debitorului de a repara prejudiciul cauzat creditorului său prin executarea necorespunzătoare ori cu întârziere a obligațiilor sale contractuale⁹⁰. Așadar, pentru a fi în prezența răspunderii civile contractuale, trebuie ca între debitor și creditor să existe un contract valabil încheiat. Ori de cîte ori s-a cauzat un prejudiciu în lipsa ori în afara unei legături contractuale, se va angaja răspunderea civilă extracontractuală sau delictuală.

Unii autori consideră că răspunderea pentru prejudiciile cauzate consumatorilor ar fi una contractuală, în special în cazul în care există un contract încheiat în mod valabil. Temeiul răspunderii pentru prejudiciile nepatrimoniale ar fi executarea necorespunzătoare a contractului. Majoritatea autorilor arată însă că viața, sănătatea, integritatea corporală nu sînt susceptibile de a face obiectul negocierii contractuale și, cînd ele sînt vătămate, putem apela doar la normele juridice ce reglementează răspunderea delictuală.

În continuare vom analiza cîteva aspecte privind delimitarea răspunderii civile delictuale de cea și contractuală pentru produse. Ambele sînt forme ale răspunderii civile, avînd la bază ideea reparării unui prejudiciu patrimonial, dar și nepatrimonial, produs prin fapta ilicită și cu vinovăție a unei anumite persoane (uneori chiar indiferent de vinovăție, după cum vom vedea mai jos).

Între aceste două forme nu există deosebiri esențiale. Pentru a putea fi antrenată una dintre aceste două forme, este necesară prezența unor elemente specifice, și anume:

1) existența unei fapte ilicite, prin care se încalcă o anumită obligație, aducându-se, prin aceasta, o atingere unui drept subiectiv al consumatorului;

2) săvârșirea cu vinovăție a acestei fapte, ca element subiectiv al răspunderii (este caracteristică în special răspunderii contractuale, în NCCR se propune ca, în materie delictuală, răspunderea pentru produse să fie aplicată indiferent de vina producătorului (vînzătorului));

3) existența unui prejudiciu;

4) prezența unui raport de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu.

Necesitatea întrunirii acestor condiții rezultă din analiza dispozițiilor art. 1073, 1082, 1083, 1084, 1086 CCR.

Răspunderea civilă contractuală este îndatorirea debitorului unei obligații născute dintr-un contract de a repara prejudiciul cauzat creditorului său prin neexecutarea, în sens larg, a prestației datorate, adică executarea ei cu întârziere, executarea necorespunzătoare ori neexecutarea propriu-zisă totală sau parțială. Astfel, avînd în vedere materia propusă spre analiză, răspunderea contractuală va surveni pentru:

- comercializarea unor produse (servicii, lucrări) de o calitate inadecvată (cu toate urmările prevăzute de legislație în aceste situații);

- comercializarea unor produse (servicii, lucrări) cu neindicarea, în cazurile strict prevăzute de lege, a termenelor de valabilitate, utilizare, garanție;

- lipsa de informații despre produs (lucrare, serviciu) sau prezența informației necorespunzătoare etc.

Răspunderea civilă delictuală este obligația unei persoane de a repara prejudiciul cauzat altuia printr-o faptă ilicită extracontractuală sau, după caz, prejudiciul pentru care este chemată prin lege să răspundă. În materia răspunderii pentru produse defectuoase se presupune că, dacă bunul achiziționat a pus în pericol viața, sănătatea, averea consumatorului (nu numai a celui care l-a dobîndit nemijlocit, dar și a celor care se foloseau de acest bun sau se aflau în preajmă la momentul cauzării prejudiciului), se va aplica răspunderea delictuală. În cazul în care un bun este defect prin el însuși sau, din anumite motive, nu poate fi folosit după destinație, neprezentînd un pericol, despre care s-a amintit mai sus, va putea fi antrenată răspunderea contractuală.

În literatura de specialitate s-au conturat mai multe teorii cu privire la natura juridică a acestor două forme ale răspunderii civile, avînd în vedere că acestea au elemente comune și, în același timp, între ele există deosebiri. Astfel, s-au purtat discuții controversate în încercarea de a rezolva problema în cauză, dar, deoarece răspunsurile au fost diferite, s-au evidențiat două teorii: *teoria dualității răspunderii civile* și *teoria unității răspunderii civile*. Avînd în vedere că aceste teorii sînt analizate pe larg în literatura de specialitate, nu vom insista prea mult la descrierea lor.

Deși în doctrina juridică se susține în mod unanim *teoria unității răspunderii civile*, ambele forme alcătuind împreună o singură instituție juridică, totuși unii autori, în lucrările publicate în ultima perioadă, au „sesizat” existența unor particularități ale regimului juridic al răspunderii contractuale în raport cu regimul juridic al răspunderii delictuale. Teoria unității răspunderii civile s-a impus mai cu seamă în literatura de specialitate franceză, care susține eliminarea tuturor diferențelor dintre situația victimei contractante și a persoanei terțe.

Se știe că unul dintre principiile caracteristice ale raporturilor contractuale este principiul relativității, adică, în această ordine de idei, responsabilitatea contractuală pentru produse ar putea fi invocată numai de părțile contractante. Terțele persoane nu pot invoca răspunderea contractuală pentru prejudiciul suferit ca urmare a neexecutării ori a executării necorespunzătoare a unui contract. Pentru acoperirea prejudiciilor suferite, terții pot apela la răspunderea civilă delictuală, în măsura în care sînt întrunite condițiile pentru această răspundere.

Admitem cazul cînd un consumator a procurat un frigider, care are termen de garanție stabilit de producător (un an de zile). Peste o săptămîină de zile consumatorul vinde, la rîndul său, acest frigider unei terțe persoane, din cauză că nu mai are nevoie de el.

În intervalul termenului de garanție frigiderul se deteriorează și nu mai poate fi folosit după destinație (fără a fi prezentă vinovăția noului proprietar). Apare întrebarea: va putea noul proprietar să-l tragă pe producător (sau unitatea comercială) la răspundere contractuală, din moment ce între ei nu există un raport contractual? Este rezonabil să înaintăm acțiuni către persoana care i-a vîndut nemijlocit acest frigider, cu posibilitatea înaintării ulterioare a acțiunii în regres de către acesta față de producător (organizația comercială)?

Șirul de deosebiri între răspunderea contractuală și cea delictuală permite totuși să afirmăm că ele există în cadrul unității răspunderii civile. Stabilind anumite limite ale aplicării răspunderii delictuale sau contractuale, legiuitorul pornește de la faptul care dintre aceste forme poate să influențeze eficient asupra participanților la relațiile civile, stimulîndu-i pe aceștia la luarea deciziilor optime în situații concrete.

Alegerea de către legiuitor a formei răspunderii se realizează ținînd cont de specificul funcțional al răspunderii contractuale și delictuale, de aceea această situație urmează a fi luată în considerare la îmbunătățirea legislației privind protecția consumatorilor.

Examinînd răspunderea juridico-civilă ca modalitate de apărare a drepturilor consumatorilor, trebuie precizate funcțiile acesteia, deoarece aceasta permite stabilirea limitelor aplicării efective în scopul atingerii obiectivelor propuse.

Acestea sînt:

- funcția *preventivă*;

- funcția *compensatorie*.

Una dintre funcții poate prevala asupra celeilalte, în raport cu domeniile dreptului civil. De exemplu, în cazul contractelor de prestări servicii prevalează funcția preventivă, fiindcă acest contract are menirea de a asigura o deplină și multilaterală satisfacere a necesităților materiale și culturale ale cetățenilor. Dacă însă este vorba despre repararea prejudiciului cauzat vieții, sănătății sau proprietății consumatorului printr-un produs periculos sau defectuos, atunci pe primul plan va fi funcția compensatorie.

În literatura de specialitate este pe larg discutată problema cumulului dintre răspunderea contractuală și cea delictuală. Această problemă poate fi însă invocată doar când între autorul prejudiciului și persoana păgubită există un contract valabil încheiat, a cărui neexecutare s-a concretizat în producerea prejudiciului.

În această situație apar câteva întrebări:

- 1) Poate creditorul să aleagă între acțiunea pe teme contractuală și acțiunea pe teme delictuală, optînd pentru cea pe care o consideră mai avantajoasă?
- 2) Poate consumatorul, după ce a folosit acțiunea în răspundere contractuală, să recurgă și la acțiunea în răspundere delictuală pentru a obține întregirea reparației primite pe teme contractuală?

Înainte de toate, precizăm că consumatorul nu are dreptul să obțină două reparații în cadrul aceleiași fapte ilicite, una pe teme contractuală și alta pe teme delictuală, deoarece, cumulate, aceste despăgubiri ar depăși valoarea integrală a prejudiciului cauzat.

Un principiu care se impune în practica judecătorească prevede că nu este posibilă nici o combinare, în cadrul unei acțiuni mixte, a regulilor ce se aplică atît în cadrul răspunderii delictuale, cît și celei contractuale, precum și apelarea, în completare, la acțiunea contractuală, pe baza căreia au fost obținute despăgubiri. Admitem cazul cînd un consumator a procurat un oarecare produs (frigider, televizor ș.a.) care, fiind conectat la rețeaua electrică, a explodat, provocînd un incendiu. Drept consecință, toată averea acestuia a fost distrusă, a avut de pătimit copilul minor (de 5 ani), suferind arsuri de gradul II, acest fapt soldîndu-se cu deosebite consecințe de ordin moral. Desigur, nu se urmărește nici o vină a consumatorului în această situație, deoarece cazul s-a produs din cauză că bunul a fost necalitativ.

Este foarte greu de imaginat că în acest caz consumatorul va înainta mai întîi o acțiune pe teme contractuală (care ar însemna, în situația dată, înlocuirea cu un alt bun de calitate corespunzătoare sau rezilierea contractului) și ulterior o acțiune pe teme delictuală, pentru a dobîndi repararea întregului prejudiciu, atît material, cît și moral.

Din situația ilustrată reiese că acest consumator va avea tot temeul să înainteze nemijlocit acțiune în ordine de răspundere delictuală, de aceea nu sîntem întru totul de acord cu părerea că,

în cazul în care între părți a existat un contract din a cărui neexecutare au rezultat prejudicii, nu este posibil să se apeleze la răspunderea delictuală, calea de ales fiind cea a răspunderii contractuale.

Din analiza comparată a celor două forme ale răspunderii civile se poate concluziona că între acestea există o serie de asemănări și deosebiri, dar ambele au aceeași finalitate – repararea prejudiciului cauzat unei persoane fizice sau juridice printr-o faptă ilicită extraordinară sau contractuală. Ca atare, pentru angajarea răspunderii civile în ambele forme (delictuală sau contractuală), este necesar a fi întrunite cele patru condiții sau elemente analizate anterior: fapta ilicită, prejudiciul, raportul de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu, culpa sau vinovăția autorului faptei ilicite.

Însă, așa cum am mai arătat, răspunderea civilă delictuală este răspunderea de drept comun și se angajează în toate situațiile când un prejudiciu este cauzat altei persoane prin încălcarea unei obligații legale, cu caracter general, care incumbă tuturor, pe când răspunderea civilă contractuală intervine numai atunci când creditorul contractual suferă o pagubă ca urmare a executării *lato sensu* a obligațiilor puse în sarcina debitorului printr-un contract valabil încheiat. Răspunderea pentru prejudiciile cauzate în faza premergătoare încheierii contractului, prin revocarea ofertei, precum și răspunderea pentru nerestituirea prestațiilor executate în baza unui contract lovit de nulitate este întotdeauna o răspundere delictuală. Deci, răspunderea contractuală intervine între persoane fizice sau juridice care au o anumită calitate – de părți contractante, prin încălcarea unei obligații concrete și determinate în contract. Pe cale de consecință, ori de câte ori răspunderea contractuală nu există, cel care a suferit un prejudiciu prin fapta unei persoane, din cauza unui lucru, animal sau ruina edificiului poate obține repararea lui numai în condițiile și potrivit normelor răspunderii civile delictuale.

În cazul răspunderii delictuale, întinderea reparației se stabilește în funcție de quantumul prejudiciilor directe, previzibile și imprevizibile. În materie contractuală, pentru stabilirea întinderii daunelor-interese, se vor avea în vedere doar prejudiciile directe și previzibile, cu excepția cazului în care debitorul se face vinovat de dol.

În cazul răspunderii delictuale, dacă prejudiciul este cauzat de două sau mai multe persoane, răspunderea lor este solidară (art. 1013 CCR); în materie contractuală, în principiu, dacă sînt doi sau mai mulți debitori, răspunderea lor este divizibilă proporțional cu obligația. Așadar, în ipoteza pluralității de debitori, răspunderea lor solidară există numai dacă solidaritatea a fost stipulată expres în cuprinsul contractului încheiat cu creditorul.

Referitor la **capacitatea de a răspunde**, în materie delictuală răspund toate persoanele care au săvîrșit fapte ilicite și prejudeciabile, acționînd cu discernămint, indiferent de vîrstă și de

starea psihică, minorii sub 16 ani răspunzând delictual dacă se face dovada că, în momentul săvârșirii faptei, au avut discernământ.

În materie contractuală, capacitatea de a răspunde este identică cu capacitatea de exercițiu și se dobândește, de regulă, la împlinirea vârstei de 18 ani. Minorul între 14 și 18 ani poate răspunde numai în cadrul contractelor pe care le încheie valabil fără a fi necesară încuviințarea ocrotitorilor legali și a autorităților tutelare, cum sînt actele de conservare și de administrare a patrimoniului.

Deci, referindu-ne la capacitatea părților, în funcție de forma răspunderii, observăm o deosebire de vîrstă între persoanele chemate la recuperarea prejudiciului. Astfel, la răspunderea extracontractuală se recuperează prejudiciul și în cazul persoanelor minore, în funcție de vîrsta acestora, al persoanelor iresponsabile, precum și cel cauzat de animale și lucruri, produse defectuoase.

Autorul faptei prejudiciabile sau persoana responsabilă este de drept pusă în întîrziere în cazul răspunderii delictuale. Dimpotrivă, pentru antrenarea răspunderii contractuale este necesară, de regulă, punerea debitorului în întîrziere printr-o somație de plată, prin intermediul executorilor judecătorești.

În ceea ce privește prescripția dreptului la acțiune, în materia răspunderii delictuale se aplică întotdeauna termenul general de prescripție de 3 ani (face excepție acțiunea în răspundere pentru prejudiciile cauzate de accidente nucleare, unde termenul de prescripție este de 10 ani), pe cînd în materia răspunderii contractuale legea prevede, pe lîngă termenul general, și termene speciale.

În cadrul răspunderii delictuale, convențiile de nerăspundere intervenite înainte de săvîrșirea faptei ilicite sînt, în principiu, lovite de nulitate; în cazul răspunderii contractuale, clauzele de nerăspundere sînt valabile în anumite limite.

3.2. Repararea prin echivalent bănesc a prejudiciului contractual

În materia răspunderii contractuale, creditorul are dreptul de a pretinde daune-interese în momentul în care sînt întrunite condițiile răspunderii contractuale, despăgubirile fiind datorate în virtutea însăși a obligației inițiale, ele constituind „obiectul subsidiar, cu titlu de sancțiune, al neexecutării obligației respective” [2]. Din conținutul art. 610 CCRM reiese că repararea prejudiciului trebuie să fie totală, adică se recuperează nu numai prejudiciul propriu-zis, ce reiese din pierderile reale, ci și veniturile neobținute (beneficiu ratat) pe care persoana le-ar fi obținut dacă ar fi fost executate obligațiile. Deși articolul citat din Codul civil al Republicii Moldova se referă la *veniturile neobținute*, această noțiune nu este definită

nici în legislație, nici în literatura autohtonă de specialitate și nu sînt aduse exemple de metode sau procedee pentru calcularea lor.

Aplicarea principiului recuperării depline a prejudiciului este dictat de necesitatea de a restabili dreptul celui care a suferit ca urmare a neexecutării contractului. Acest principiu a fost apreciat înalt de savantul rus O. S. Ioffe, care consideră că acesta permite restabilirea poziției inițiale a obligațiilor nerealizate. Datorită acestui principiu se asigură apărarea multilaterală a intereselor celor care suferă din cauza neexecutării obligațiilor de către debitori⁹¹.

Pornind de la cele expuse mai sus, putem formula concluzia că esența recuperării prejudiciilor constă în repunerea creditorului în situația în care s-ar fi aflat dacă debitorul și-ar fi exercitat corect obligațiile.

În sistemul de drept anglo-american, cerința de reparare a prejudiciului este considerată ca un mijloc principal de apărare și o formă principală a răspunderii civile contractuale⁹².

Este necesar să remarcăm faptul că dreptul european și dreptul anglo-american se conduc de principii generale comune la recuperarea prejudiciului.

În primul rînd, creditorul nu trebuie să sufere din cauza că debitorul nu și-a exercitat obligațiile.

În al doilea rînd, recuperarea prejudiciului trebuie să-l pună pe creditor în poziția în care s-ar fi aflat dacă obligațiile contractuale ar fi fost executate;

În al treilea rînd, obligația de a recupera prejudiciul este o obligație nouă pentru debitor.

În al patrulea rînd, prejudiciul trebuie recuperat în natură și integral⁹³.

Atunci cînd vorbind despre prejudiciul cauzat, trebuie să accentuăm că atît practica judiciară, cît și literatura de specialitate consideră stabilirea valorii acestuia ca fiind aspectul cel mai complicat. Astfel, unii autori sînt de părerea că valoarea prejudiciului o constituie calculul bănesc al daunelor cauzate prin acțiunile nelegitime ale unei persoane alteleia⁹⁴.

N.S. Malein susține că prin prejudiciu se înțelege paguba cauzată prin neexecutarea obligațiilor de către debitor, exprimată în valoare bănească⁹⁵.

Considerăm că, pentru a defini corect prejudiciul, este necesar să se analizeze, în primul rînd, prevederile legale referitor la acest subiect. Astfel, de exemplu, Codul civil al Republicii Moldova (art. 602-623) nu se aduce o definiție prejudiciului contractual.

În literatura de specialitate pot fi identificate mai multe definiții ale prejudiciului. A. N. Guev afirmă că trebuie să fie recuperate prejudiciile care sînt provocate nemijlocit prin neexecutarea obligațiilor sau prin delict⁹⁶. Aceste prejudicii se mai numesc directe, spre deosebire de cele indirecte, care nu întotdeauna se recuperează. Deosebirea dintre prejudiciile directe și cele indirecte constă în existența raportului de cauzalitate dintre neexecutarea obligațiilor și prejudiciul cauzat, ceea

ce este mai greu de stabilit în cazul prejudiciilor indirecte⁹⁷. Noi nu sîntem de acord cu opinia ce divizează prejudiciile în directe și indirecte avînd drept temei raportul de cauzalitate.

Făcînd comparație între dreptul continental european și cel anglo-american, observăm și alte clasificări ale prejudiciilor, cum ar fi, de exemplu: prejudiciile concrete și abstracte. Se consideră concrete acele prejudicii reale suportate de creditor, care au apărut prin neexecutarea obligațiilor de către debitor. Abstract se consideră prejudiciul calculat în cazurile în care marfa, care este obiectul contractului neexecutat de debitor, are un preț de piață sau bursă. Aici prejudiciul abstract se va constitui din diferența dintre prețul contractual și cel de piață (art. 75, 76 ale Convenției din 1980). Pornind de la cele expuse mai sus, ajungem la concluzia că, în dreptul internațional privat, prejudiciul real se constituie nu numai din cheltuielile reale suportate de creditor, dar și din cele care vor fi suportate de creditor, pentru restabilirea dreptului încălcat. Se ține cont și de venitul pe care creditorul l-ar fi realizat dacă obligațiile ar fi fost executate de creditor (art. 7.3.4. Principiile UNIDRUA), prevedere conținută și în Codul civil al RM.

Atît literatura de specialitate, cît și practica judiciară prevăd noțiunea de *venit neobținut*, cu toate acestea calcularea lui este o problemă foarte discutabilă, pornind chiar de la principiile prevăzute de legislație. Astfel, conform art. 74 al Convenției din 1980, recuperarea prejudiciului trebuie să fie egală cu prejudiciul real plus venitul neobținut.

Prin urmare, la înaintarea cerințelor pentru recuperarea prejudiciului, creditorul trebuie să dovedească nu numai existența lui, ci și mărimea acestuia. Noi considerăm că această cerință este întemeiată, deoarece lipsa dovezilor corespunzătoare servește drept temei de refuz al cererii.

Pentru a clarifica situația privitor la această problemă, este necesar un studiu al legislației unor țări dezvoltate. Astfel, de exemplu, în dreptul anglo-american recuperarea prejudiciului cauzat prin neexecutarea obligațiilor contractuale are unele caracteristică specifice, subliniate de autorul P.O. Halfina⁹⁸. Una dintre particularitățile răspunderii contractuale engleze este instituția prejudiciilor nominale, care se aplică în cazul persoanelor pătimate care au întreprins încercări de a aduce dovezi pentru valoarea prejudiciului real⁹⁹.

În doctrina anglo-americană se întîlnesc două interese contractuale care se folosesc în procesul de apărare la recuperarea prejudiciului: interesul pozitiv și interesul negativ. Prin interes contractual pozitiv se înțelege dreptul părții păgubase la recuperarea prejudiciului în măsura în care l-ar fi obținut dacă obligațiile ar fi fost executate. Prin interes contractual negativ se subînțelege dreptul părții păgubase la recuperarea cheltuielilor efectuate pînă la momentul în care debitorul trebuia să-și exercite obligațiile¹⁰⁰.

Un alt criteriu specific dreptului anglo-american constă în strictetea metodei de apreciere a valorii prejudiciului.

A treia particularitate este aplicarea principiului previziunii prejudiciului, care se caracterizează prin următoarele:

1) în caz de neexecutare a obligațiilor, creditorul are dreptul la recuperarea prejudiciului prevăzut la încheierea contractului;

2) la calculare se iau în considerare condițiile prevăzute și cele care trebuiau prevăzute, precum și circumstanțele reale¹⁰¹.

3.3. Repararea prin echivalent bănesc a prejudiciului delictual

Noul Cod civil român, spre deosebire de cel vechi, conține o serie de reglementări referitoare la răspunderea delictuală și la repararea prejudiciului cauzat. În acest context putem evidenția articolele 1349, 1353, 1357, 1359, 1368, 1372, 1381 și altele.

Astfel, art. 1349 alin. (2) NCC stipulează că *„cel care, avînd discernămint, încalcă această îndatorire, răspunde de toate prejudiciile cauzate, fiind obligat să le repare integral”*.

Iar art. 1359 NCC prevede că *autorul faptei ilicite este obligat să repare prejudiciul cauzat cînd acesta este urmare a atingerii unui interes al altuia, dacă interesul este legitim, serios și, prin felul în care se manifestă, creează aparența unui drept subiectiv*.

Prin art. 1381 NCC se stipulează că *orice prejudiciu, fiind o afectare a persoanei sau a bunurilor sale, nu poate fi tolerat de drept, ceea ce face ca simpla existență a acestuia să impună reparația*. Deci, din prevederile evidențiate reiese obligația certă de reparare a prejudiciului, însă modalitățile de reparare a acestuia nu sînt reglementate. În literatura de specialitate se poartă în special discuții referitoare la faptul că în aceste articole se evită noțiunea de ilegal, vină, dar pe noi ne preocupă modalitatea de reparare, fiindcă, în opinia noastră, acesta este o problemă acută în practica judiciară.

Și legislația Republicii Moldova conține reglementări concrete la acest compartiment. Astfel, art. 14 alin. (1) CCRM prevede că *persoana lezată într-un drept poate cere repararea integrală a prejudiciului*.

La fel, art. 1398 CCRM stipulează, în alin. (1), că *cel care acționează față de altul în mod ilicit, cu vinovăție este obligat să repare prejudiciul patrimonial, iar în cazurile prevăzute de lege, și prejudiciul moral cauzat prin acțiune sau omisiune*.

Din conținutul art. 1398 alin. (2) CCRM reiese că *prejudiciul poate fi reparat și dacă este cauzat prin fapte licite sau fără vinovăție, dar numai în cazurile expres prevăzute de lege*. Deci, temeiurile de reparare a prejudiciului delictual sînt deosebite de cele de reparare a prejudiciului contractual atît în reglementările CCRM, cît și în reglementările NCCR. În baza analizei proprii și a discuțiilor apărute în literatura română¹⁰², considerăm că mai reușită este formularea art. 1398 CCRM.

Art. 1422 alin. (2) CCRM prevede că prejudiciul moral se repară indiferent de existența și întinderea prejudiciului patrimonial. Pentru a formula anumite concluzii la acest subiect, este necesar să apelăm la doctrină.

Doctrina afirmă că dreptul victimei la dezdăunare se naște dacă sînt îndeplinite cumulativ condițiile necesare: prejudiciul să fie cert; să nu fi fost încă reparat; să fi fost direct, condiție invocată de regulă, la analiza raportului de cauzalitate¹⁰³.

Prima condiție se referă la certitudinea prejudiciului, presupunînd atît existența sa, cît și posibilitatea de evaluare. Această certitudine dă dreptul atît la repararea pagubei suferite, cît și la beneficiul nerealizat.

Pe lîngă certitudinea prejudiciului, se impune și condiția ca prejudiciul nerealizat să fie actual în momentul reparației pagubei, putînd fi cert nu numai prejudiciul actual, ci și cel viitor, în măsura în care acesta apare ca o prelungire directă și necesară a unei fapte actuale și dacă există posibilitatea evaluării sale judiciare, practica judiciară statuînd că prejudiciul viitor este supus reparării dacă există siguranța producerii sale, precum și elemente suficiente pentru a-i determina întinderea.

Prejudiciul actual și cel viitor se află în opoziție cu prejudiciul eventual, care nu poate beneficia de drept de reparație atîta timp, cît eventualitatea nu se transformă în certitudine, distincția dintre prejudiciul viitor reparabil și prejudiciul eventual nereparabil manifestîndu-se pregnant în cazul pierderii unei șanse de către victima faptei prejudiciabile, pierderea fiind actuală, dar reușita nefiind sigură, ceea ce-i conferă caracter de eventualitate.

În practică s-a convenit efectuarea unei analize a circumstanțelor fiecărui caz în parte, în cazul prejudiciului eventual existînd posibilitatea victimei să ceară despăgubiri prin acțiune separată, în momentul în care prejudiciul va deveni cert și actual¹⁰⁴.

O altă condiție, după cum s-a menționat, este aceea ca prejudiciul să nu fi fost încă reparat.

Scopul răspunderii civile delictuale fiind unul exclusiv reparator, atunci cînd prejudiciul cauzat a fost deja reparat, răspunderea civilă delictuală încetează. În caz contrar, prin obținerea unei noi reparații, victima ar avea posibilitatea se îmbogățească fără justă cauză¹⁰⁵.

De principiu, repararea pagubei se face de către autorul faptei ilicite, existînd situații cînd pentru un prejudiciu răspund în solidar două sau mai multe persoane. Dacă victima a obținut reparația integrală de la una dintre acestea, răspunderea civilă delictuală nu mai poate fi angajată față de celelalte persoane care răspundeau în solidar, victima putînd să primească o singură reparare integrală a prejudiciului, iar persoanele care răspund solidar urmînd să răspundă pe calea acțiunii în regres față de cele ce au acoperit prejudiciul.

Se poate întâlni și situația în care o terță persoană plătește o suma de bani victimei, ceea ce ridică problema dacă victima mai poate primi despăgubiri prin antrenarea răspunderii civile delictuale față de autorul prejudiciului.

Soluția capătă conotații diferite în funcție de titlul cu care terțul oferă suma de bani, precum și de raporturile preexistente între victimă și terță persoană sau între autorul prejudiciului și terță persoană.

Deci, rezultă că dacă terță persoană a înțeles să plătească în locul autorului prejudiciului, victima nu mai are dreptul să pretindă de la acesta despăgubiri, decît în măsura în care prejudiciul nu a fost integral acoperit, iar dacă terță persoană a înțeles să vină cu suma de bani în ajutorul victimei, aceasta are dreptul de a se despăgubi integral de la autorul prejudiciului.

În materie de asigurări intervin mai multe aspecte discutabile. Atunci cînd victima primește bani de la o societate de asigurări, trebuie făcută distincția între situațiile în care autorul prejudiciului sau victima au calitate de persoană asigurată, soluția fiind diferită în funcție de felul asigurării.

Cînd autorul prejudiciului este asigurat pentru răspundere civilă, victima primește despăgubirea direct de la societatea de asigurări și nu mai poate angaja răspunderea civilă delictuală a autorului prejudiciului decît în măsura în care prejudiciul nu a fost integral reparat. Societatea de asigurări nu are drept de regres împotriva autorului prejudiciului, acesta plătind primele de asigurare, însă poate avea acțiune în regres împotriva altor persoane decît asiguratul, dacă fapta acestora a dat naștere obligației de plată a indemnizației de asigurare.

Stabilirea întinderii despăgubirilor se poate face și pe baza înțelegerii dintre părți, cu acordul societății de asigurare, în condițiile prevăzute de lege, caz în care persoana prejudiciată nu mai poate cere reevaluarea despăgubirilor pe cale judiciară, putînd însă cere repararea prejudiciului ce i-a fost adus, dacă acesta nu a făcut obiectul înțelegerii inițiale ori a apărut ulterior, condiția fiind stabilirea unui raport de cauzalitate între fapta cauzator și agravarea acestuia¹⁰⁶.

În cazurile în care victima are calitate de persoană asigurată, suma asigurării se cumulează cu pensia de asigurări sociale și despăgubirile datorate de autorul prejudiciului.

Indemnizația de asigurare se plătește la realizarea riscului asigurat și este independentă de producerea unui prejudiciu în patrimoniul asiguratului, neavînd un caracter de despăgubire și neacordînd asiguratului drept de regres împotriva autorului prejudiciului.

Dacă a avut loc asigurarea de bunuri, situația se schimbă, întrucît atunci cînd se produce riscul asigurat, plata indemnizației de către asigurat are caracter de despăgubire, victima neavînd dreptul să cumuleze suma asigurată cu reparația datorată de autorul prejudiciului, ceea ce atrage dreptul de regres al societății de asigurare împotriva autorului prejudiciului.

În situația în care victima primește pensie de invaliditate sau de urmaș, aceasta beneficiază de răspundere delictuală împotriva autorului faptei ilicite numai pentru diferența de valoare dintre pensie și mărimea integrală a pagubei.

O altă condiție necesară să fie stabilită la aplicarea răspunderii civile delictuale, înaintată de legislație, este legătura de cauzalitate dintre prejudiciu și fapta ilicită. În funcție de acest principiu, există prejudiciu direct și indirect¹⁰⁷.

Este direct prejudiciul care apare ca o consecință nemijlocită a faptei ilicite. Dacă nu se poate stabili o legătura de cauzalitate cu fapta ilicită, prejudiciul este indirect și iese din sfera răspunderii civile delictuale. Ar fi deci injust ca cineva să suporte toate ecourile îndepărtate ale unei fapte ilicite.

Caracterul indirect al prejudiciului este abordat de către doctrină în raport cu problema cauzalității.

În urma cauzării unui prejudiciu se naște un raport juridic obligațional între autorul faptei ilicite sau persoana răspunzătoare și victimă, odată cu îndeplinirea tuturor condițiilor răspunderii civile delictuale producându-se și consecințele juridice, care constau în următoarele:

- nașterea dreptului victimei la acțiunea în justiție pentru repararea prejudiciului;
- plata făcută voluntar de debitorul care s-a achitat de obligație este o plată valabilă și, pe cale de consecință, nu se poate cere restituirea ei sub motivul efectuării unei plăți nedatorate;
- atât dreptul de creanță, cât și obligația de reparare a pagubei pot fi transmise universal sau cu titlu universal;
- creditorii victimei pot folosi toate mijloacele juridice de conservare a gajului lor general;
- în situația unui conflict de legi în timp, se aplică legea în vigoare în momentul nașterii obligației de reparație.

Victima și autorul prejudiciului pot să convină prin consens asupra întinderii și modalităților de reparare a prejudiciului, caz în care instanța de judecată nu mai poate fi sesizată sub motivul că despăgubirea primită nu ar reprezenta o acoperire integrală a prejudiciului, cu excepția prejudiciilor imprevizibile, necunoscute în momentul încheierii convenției dintre părți și care sînt o urmare directă a faptei ilicite.

În cazul în care înțelegerea părților este contrară legilor, interesului terților, este rezultatul unui viciu de consimțămînt sau urmărește un scop imoral sau ilicit, instanța poate să nu țină cont de acesta și să stabilească cuantumul și modalitatea de reparare a pagubei.

Cînd între părți nu a intervenit o înțelegere, victima are dreptul la acțiune în răspundere civilă delictuală, prin care să ceară obligarea autorului faptei ilicite la repararea prejudiciului, aceasta constituind, de fapt, repunerea să în situația anterioară. Acesta este scopul principal al

răspunderii civile delictuale, prin înlăturarea sau compensarea efectelor negative ale faptei ilicite.

Restabilirea situației anterioare – *restitutio in integrum* – presupune repararea integrală a prejudiciului, aplicarea acestui principiu fiind posibilă numai în cazul prejudiciilor patrimoniale, atunci când repararea se face în natură. Aceasta este o regulă de bază în materia răspunderii civile delictuale, având consacrare legislativă. Astfel se justifică restituirea bunurilor sustrate, chiar dacă acestea au fost înstrăinate de către autorul faptei unui dobânditor de bună-credință, care are dreptul de a se constitui parte civilă în procesul penal pentru a obține de la autorul faptei prețul plătit.

În afară de restituirea bunurilor, există și alte modalități sau proceduri juridice de reparare în natură a prejudiciului, constând în înlocuirea bunurilor distruse cu altele similare, desființarea totală sau parțială a unui înscris, desființarea lucrurilor executate cu încălcarea unui drept al altei persoane, pentru care se restabilește situația anterioară.

Atunci când repararea în natură a prejudiciului nu este posibilă din diverse cauze, se recurge la repararea prin echivalent bănesc, ca un mijloc compensatoriu. Conform art. 1422 CCRM, reparația prejudiciului moral se face prin echivalent bănesc.

Victima are dreptul la o reparare integrală a prejudiciului, reprezentând paguba suferită și beneficiul nerealizat, chiar dacă evaluarea prejudiciului este dificilă și indiferent dacă reparația acestuia se face în natură sau prin echivalent bănesc.

Doctrina și jurisprudența¹⁰⁸, în vederea unei corecte aplicări a principiului reparării integrale a prejudiciului, au stabilit câteva reguli generale, care prevăd că:

- întinderea reparației trebuie să coincidă cu întinderea prejudiciului, însumând dauna directă, dauna indirectă și beneficiul nerealizat (art. 14 CCRM);
- la stabilirea întinderii despăgubirilor nu se va lua în considerare situația materială a victimei sau a autorului prejudiciului, de aceasta puținându-se ține cont, eventual, la determinarea modalității de plată a despăgubirilor, stabilindu-se o sumă globală sau plata în rate;
- gradul și forma de vinovăție nu se iau în considerare la stabilirea cuantumului despăgubirilor, puținând influența acest cuantum numai când la producerea prejudiciului a contribuit și culpa victimei, în această ipoteză contribuția cauzală la producerea pagubei este criteriul preponderent pentru repartizarea prejudiciului, autorul răspunzând numai pentru partea de prejudiciu cauzată de el. Numai atunci când acest criteriu obiectiv este insuficient, neputându-se stabili proporția dintre contribuția cauzală a victimei și a autorului la crearea prejudiciului, se poate recurge la un criteriu subiectiv – gradul de vinovăție, pentru a se stabili măsura în care paguba va fi suportată de autorul faptei ilicite și de victimă.

În cazul în care se deteriorează bunuri ce pot fi reparate, determinarea sumei datorate se face în raport cu cheltuielile de reparație, și nu cu valoarea unor bunuri noi de același fel.

O altă modalitate subsidiară și compensatorie este repararea prin echivalent a prejudiciului, care devine aplicabilă ori de câte ori repararea în natură nu este obiectiv posibilă.

Jurisprudența a concluzionat că instanța nu se poate limita la dispunerea reparării în natură a pagubei, trebuind să prevadă și obligația alternativă de reparare prin echivalent pentru situația în care repararea în natură nu ar fi posibilă¹⁰⁹.

Această modalitate de reparare a prejudiciului se poate aplica și prin acordarea unei sume globale sau prin obligarea autorului prejudiciului la efectuarea unor prestații periodice succesive, cu caracter temporar sau, după caz, viager.

La stabilirea despăgubirilor prin echivalent se au în vedere momentul la care se apreciază prejudiciul, acesta putând fi momentul producerii prejudiciului, dar și momentul pronunțării hotărârii. La determinarea mărimii ulterioară a despăgubirilor se are în considerare prețul de la data pronunțării primei hotărâri; în cazul unor dispoziții speciale, se aplică aceste dispoziții.

În funcție de momentul în care se apreciază repararea prin echivalent a prejudiciului, cuantumul acesteia se stabilește în raport cu valoarea pagubei la data pronunțării hotărârii judecătorești, în acest fel respectându-se principiul reparării integrale a prejudiciului, victima putându-și restabili, la prețul zilei, situația patrimonială avută înainte de a fi păgubită.

În temeiul aceluiași principiu, când după pronunțarea unei hotărâri judecătorești au apărut consecințe noi ale aceleiași fapte prejudiciabile, care nu au putut fi avute în vedere la judecarea anterioară, victima poate formula o nouă acțiune pentru daunele survenite ulterior, situație în care hotărârea anterioară nu poate fi invocată ca având putere de lucru judecat, întrucât în primul proces nu s-a avut în vedere decât prejudiciul existent la acea dată. În noua acțiune, luându-se ca punct de referință, în aprecierea din nou a acestor prejudicii, data pronunțării primei hotărâri, autorul prejudiciului datorează de la această dată și dobânzile aferente sumei stabilite ca despăgubire.

Totuși, creanța devenind lichidă și posibilă din momentul pronunțării hotărârii judecătorești, pentru perioada anterioară nu se acordă despăgubiri.

În literatura de specialitate s-a exprimat opinia că cel puțin atunci când prejudiciul are de la început un caracter pur pecuniar, ar fi necesar să se acorde dobânzi cu caracter de *lucrum cessans* de la data când prejudiciul a devenit cert¹¹⁰. Noi susținem această opinie.

Referitor la daunele actuale, realizate la data pronunțării hotărârii, regula este cea a despăgubirilor printr-o sumă globală, care se determină în funcție de actualitatea la acea dată a prețurilor bunurilor, ceea ce înseamnă, de fapt, abaterea de la nominalismul monetar, prin reevaluarea valorilor prejudiciate, dându-se eficiență puterii de cumpărare a banilor, fapt ce asigură echilibrul și echitatea între părți.

Pornind de la cele expuse mai sus, concluzionăm următoarele:

Legislația în vigoare nu reglementează în întregime procesul de despăgubire. Doctrina afirmă că dreptul victimei la dezdăunare se naște dacă sînt îndeplinite cumulativ condițiile necesare: prejudiciul să fie cert; să nu fi fost încă reparat; să fi fost direct.

Prejudiciul trebuie să fie reparat în natură. O modalitate subsidiară și compensatorie este repararea prin echivalent a prejudiciului, care devine aplicabilă ori de cîte ori repararea în natură nu este obiectiv posibilă.

Dat fiind că prețurile bunurilor variază și valoarea banilor este instabilă, este necesar să se stabilească anumite criterii pentru calcularea prejudiciilor cauzate prin delict.

3.4. Repararea prin echivalent bănesc a prejudiciului pentru dauna morală

Una dintre cele mai problematice și discutabile situații este repararea prejudiciului pentru dauna morală. Problema „reparabilității” daunelor morale este controversată în orice sistem de drept, indiferent dacă o consacră, o respinge sau, de cele mai multe ori, nu-i oferă soluții, lăsînd doctrinei jurisprudenței prilejul unor dispute nesfîrșite. Controversa înregistrează opinii exprimate într-un registru amplu, de la respingerea ideii în sine de „repararea a ireparabilului” și reacții ostile, acolo unde sistemul de drept admite sancțiunea daunelor morale, la pledoarii dintre cele mai patetice, acolo unde dreptul le tolerează. Omenească fiind, ea va însoți umanitatea pe tot timpul existenței acesteia. Pe de altă parte, dreptul civil al unui nou mileniu, tot mai preocupat de interesele patrimoniale ale persoanei, uneori meschine, nu poate rămîne indiferent în fața „leziunilor” morale la care aceasta este supusă, într-o societate tot mai complicată în funcționarea ei și pe care are misiunea de o disciplina. Dacă ideea de a asimila prejudiciul moral celui reparabil antrenează o serie de impedimente, dintre care unele insurmontabile dacă prețuirea durerii și afecțiunii este și nerezonabilă, dacă apărarea unor valori morale este imposibilă *eo ipso*, un alt remediu pentru situația injustă în care este pusă victima va trebui totuși găsit. Prin urmare, nu principiul sancționării prejudiciilor morale este în discuție, ci doar cuantificarea acestora¹¹¹.

Responsabilitatea civilă constituie una dintre categoriile fundamentale ale dreptului. Ea constă în obligația oricărei persoane de a repara prejudiciile pe care le cauzează prin fapta sa ilicită. Răspunderea este delictuală atunci cînd dauna este pricinuită cu intenție și cvasidelictuală atunci cînd este rezultatul unei culpe. În mod curent însă, expresia *răspundere civilă delictuală* este folosită pentru ambele situații, dar trebuie să fie deosebită cu grijă de alte feluri de răspundere, morală sau juridică, contractuală, materială sau penală¹¹². Pentru angajarea răspunderii civile delictuale sînt necesare: existența faptei ilicite; producerea unei daune; raportul de cauzalitate între faptă și prejudiciu; culpa (vina).

a) *Fapta omului*, ca element al răspunderii civile delictuale, este ilicită atunci când cauzează vătămarea unei persoane, prin atingerea unui drept subiectiv sau a unui interes legitim, și este săvârșită cu vinovăție. Ea poate consta dintr-o acțiune sau dintr-o omisiune, atunci când rezultă din neîndeplinirea unei îndatoriri sau din neluarea unei măsuri obligatorii de prevenire a vătămării.

b) *Vina*. Fapta este săvârșită *cu intenție* atunci când autorul ei *a urmărit cauzarea* daunei sau a acceptat producerea ei, iar *din culpă*, atunci când se datorează neglijenței sau imprudenței. Este neglijență când cel care a săvârșit fapta nu a prevăzut rezultatul, deși trebuia să-l prevadă, iar imprudență – când l-a prevăzut, dar nu l-a acceptat, presupunând că nu se va produce. Culpă se apreciază după grija ce se cere oricui în raporturile sociale și atrage răspunderea indiferent de gravitatea ei (*in lege aquilia et levissima culpa venit*).

Caracterul ilicit al faptei este înlăturat în anumite situații, între care cea a legitimei apărări și a stării de necesitate în care s-a putut găsi cel ce a săvârșit-o. De asemenea, în principiu, exercitarea unui drept nu poate constitui faptă ilicită și nu dă loc la despăgubiri dacă titularul utilizează de el conform finalității sale, fără a i se putea imputa o culpă. Dacă însă, din cauza modului în care a fost exercitat, se produce vătămarea unei persoane, răspunderea nu poate fi înlăturată, deoarece abuzul de drept constituie o varietate a faptei ilicite. Astfel, de exemplu, dreptul persoanei de a chema în judecată pe cineva este unanim recunoscut, dar trebuie să aibă o limită, pe cea a bunei-credințe. De aceea, faptul de a iniția și continua o acțiune temerară și vexatorie constituie delict civil. Într-o asemenea situație, dauna poate fi atât materială, cât și morală, deoarece liniștea și siguranța patrimoniului țin de esența ființei umane.

c) Un alt element al răspunderii civile delictuale este *prejudiciul*, care reprezintă consecințele negative, patrimoniale și morale suferite de o persoană¹¹³.

Prejudiciile aduse drepturilor se împart, la rândul lor, în două categorii: prejudicii patrimoniale (materiale) și prejudicii nepatrimoniale, denumite daune morale, care vizează în mod direct persoana umană. Dar, pentru a da loc la reparare, prejudiciul trebuie să fie cert, direct și personal. Reparația, care trebuie să fie integrală, se face în natură, prin restabilirea situației anterioare sau, dacă aceasta nu mai este posibil, prin echivalent, constând în plata unei despăgubiri care să cuprindă atât pierderea suferită (*damnum emergens*), cât și câștigul pe care persoana păgubită l-ar fi putut realiza și de care a fost lipsită (*lucrum cessans*) [100]. Dacă prejudiciul cauzat persoanei are caracter de continuitate, despăgubirea se poate acorda sub forma unei prestații bănești periodice.

În cazul cel mai frecvent întâlnit, al atingerilor aduse integrității corporale sau sănătății, se pot ivi însă complicații, prin agravarea în timp a prejudiciului. În atare situații, despăgubirea

acordată inițial nu mai reprezintă o reparare integrală, așa că victima este îndreptățită să solicite obligarea vinovatului la plata unor despăgubiri corespunzătoare. Hotărîrea anterioară nu poate constitui o piedică la admiterea acestei cereri, deoarece în primul proces nu s-a putut avea în vedere decît prejudiciul existent la acea dată, iar agravarea ulterioară a infirmității are caracterul unui alt prejudiciu, în cel de al doilea proces instanța urmînd să facă alte cercetări, deși agravarea ulterioară a prejudiciului se datorează aceleiași fapte ilicite.

Stabilirea corectă a răspunderii civile își va îndeplini în acest mod atît funcția sa reparatorie, cît și, implicit, pe cea preventiv-educativă, condamnarea la despăgubiri, adeseori importante, constituind, pe lîngă un avertisment, o reprobare a faptei prejudiciabile.

De regulă, prejudiciul are caracter patrimonial (material) și este susceptibil de evaluare bănească. Prejudiciul moral, cauzat prin lezarea unui drept sau interes nepatrimonial, poate avea atît caracter patrimonial, cît și moral.

Principiul reparării daunei morale a format obiect de controversă în literatura juridică, ceea ce nu a împiedicat, pînă la urmă, recunoașterea lui. S-a obiectat, în acest sens, că dauna morală, fiind prin ipoteză nepatrimonială, nu este susceptibilă de reparare pecuniară. Teza contrară însă a triumfat, demonstrîndu-se că prin indemnizația pecuniară nu se urmărește repararea a ceea ce este ireparabil și că, oricum, este preferabil să se obțină o reparație neadecvată, decît nici o reparație. În realitate, obiecția semnalată privește dificultatea pe care o comportă operația de stabilire a despăgubirii și nu poate fi considerată de natură a o înlătura. Practica judiciară a subliniat în mod constant că legiuitorul, voind să apere toate drepturile și bunurile unei persoane, a prevăzut, în termeni generali și fără a face nici o distincție după natura prejudiciului, că orice daună trebuie să fie reparată, deci atît dauna materială, cît și cea morală. Prejudiciul moral trebuie să fie dovedit, dar judecătorii au obligația să-l aprecieze în raport cu gravitatea și importanța lui. Această apreciere, de la caz la caz, pe baza probelor administrate, îi revine instanței de fond. Faptul că persoana prejudiciată are o situație materială bună nu îndreptățește instanța să-i refuze despăgubirea [101].

În literatura juridică, atît străină, cît și română, s-a considerat că prejudiciul nepatrimonial, denumit daună morală, constă în atingerea valorilor care definesc personalitatea umană. Aceste valori se referă la existența fizică a omului, la sănătatea și integritatea corporală, la sensibilitatea fizică și psihică, la sentimentele de afecțiune și dragoste, la cinstea, demnitatea și onoarea, prestigiul profesional, la nume și domiciliu, la drepturile nepatrimoniale rezultate din creația intelectuală, precum și la alte valori similare [102].

Încercînd să clasifice prejudiciile nepatrimoniale în raport cu felul dreptului încălcat, autorii enumeră prejudiciile care rezultă din vătămarea integrității corporale sau sănătății și care

constau în durerile fizice cauzate prin lovituri sau răni și durerile psihice provocate de asemenea fapte; prejudiciile afective constând din suferințele psihice cauzate prin lezarea sentimentelor de afecțiune și dragoste provocate prin moartea unei ființe apropiate, precum și cele determinate de rănirea, mutilarea, desfigurarea sau îmbolnăvirea ei; prejudicii constând din atingeri aduse cinstei, onoarei, prestigiului sau reputației prin insulte, calomnii și alte asemenea fapte reprobabile; prejudicii constând din atingeri aduse dreptului la nume, la pseudonim prin folosirea lor abuzivă, precum și prejudicii constând în atingeri aduse drepturilor nepatrimoniale rezultate din creația intelectuală, științifică, literară și artistică [103].

Problema dacă suferințele omenești pot fi evaluate în bani, prin acordarea unor despăgubiri care să reprezinte acel așa-numit *pretium doloris*, a fost un timp controversată. În realitate, critica viza mai mult unele soluții de reparare a prejudiciului de ordin afectiv, determinat de pierderea unor animale îndrăgite, dar asemenea soluții au rămas cu totul izolate. De altfel, în prezent, practica judiciară admite în mod aproape unanim plata despăgubirilor cu acest titlu. De asemenea, este admisă și despăgubirea pentru „prejudiciul estetic” în cazul vătămărilor provocate unei persoane prin mutilări sau desfigurare, care sînt de natură să-i cauzeze suferințe de ordin psihic și să-i diminueze posibilitățile de afirmare în viață. S-a admis despăgubirea pecuniară și pentru prejudiciul „de agrement”, determinat de consecințele pe care le poate suferi, de pildă, victima unui accident prin privarea ei de posibilitatea de a viziona spectacole, de a face vizite sau excursii și de a participa la viața socială ca orice om sănătos, despăgubirile fiind menite să-i aducă o alinare a suferințelor și să-i procure mijloacele necesare de îmbogățire spirituală, deplasare și divertisment.

În dreptul național, răspunderea civilă pentru săvîrșirea faptei ilicite își găsește fundamentarea în art. 998 și 999 CCR, prin care a fost instituită obligația generală de a repara prejudiciul cauzat altuia. În acest sens, art. 998 CCR stabilește principiul răspunderii civile pentru orice faptă a omului care cauzează altuia un prejudiciu, iar art. 999 CCR prevede, în completare, că omul este răspunzător nu numai de prejudiciul pe care l-a cauzat prin fapta sa, ci și de cel cauzat prin neglijență sau imprudență. Pe de altă parte, în afara răspunderii pentru fapta proprie, legea prevede aceeași obligație și pentru fapta altor persoane de care este răspunzător, pentru daunele provocate de lucrurile aflate sub paza sa (art. 1000), pentru daunele cauzate de animalele aflate în pază (art. 1001), precum și pentru cele cauzate prin ruina edificiului (art. 1002).

De aceea, față de prevederile art. 998 și 999 CCR, care se referă la repararea prejudiciului fără a face vreo deosebire după natura lui, practica instanțelor judecătorești, precum și literatura juridică au admis fără rezerve repararea oricărui prejudiciu, deci și a prejudiciului nepatrimonial, pe cale pecuniară (*ubi lex non distinguit, nec nos distinguere*

debemuns). Această interpretare a determinat, pînă la urmă, consacrară ei pe cale legislativă, în Codul penal român din anul 1936, care a prevăzut, printr-o dispoziție expresă, că despăgubirile acordate părții vătămate trebuie să constituie întotdeauna o justă și integrală reparație a daunelor materiale și morale suferite de pe urma infracțiunii și pot să fie stabilite într-o sumă globală, dar ele pot consta și în sume plătite periodic pe timp determinat, dacă ar satisface mai echitabil interesele părților (art. 92 alin. (3)).

Noul Cod civil român are în vedere distincția pe care doctrina o face în ceea ce privește prejudiciile morale, între prejudicii rezultînd din atingerile aduse drepturilor personalității, numite *daune morale propriu-zise*, și prejudiciile extrapatrimoniale, rezultate din atingerile aduse integrității fizice, numite *daune corporale*, care se pot concretiza atît în prejudicii economice, cît și în prejudicii morale.

O primă categorie de norme privitoare la repararea prejudiciilor morale le întîlnim în art. 253 NCCR, în cadrul mijloacelor de apărare a drepturilor nepatrimoniale. Dintre ele, două vizează repararea prejudiciilor nepatrimoniale, cum le numește noul Cod: „obligarea autorului pe cheltuiala sa la publicarea hotărîrii de condamnare” (art. 253 alin. (3) lit. a)) și „orice alte măsuri necesare pentru încetarea faptei ilicite sau pentru repararea prejudiciului cauzat” (art. 253 alin. (4)). Autorul citat este de acord ca soluția prejudiciilor morale să fie diferită de cea a prejudiciului reparabil, considerînd că există o independență conceptuală între dauna morală și drepturile nepatrimoniale¹¹⁴.

În perioada antebelică și în cea care a urmat, pînă în anul 1952, practica judiciară și literatura juridică au fost constante, în sensul că se acordau despăgubiri bănești pentru daunele morale. S-a considerat că, deși în unele situații evaluarea în bani a prejudiciului moral este dificilă, totuși reparația pecuniară este obligatorie, cu atît mai mult că ea constituie și o reprobare morală a faptei ilicite.

Printre altele, au fost apreciate ca reprezentînd prejudicii de natură să atragă acordarea unor drepturi bănești următoarele:

- cele rezultate din atingeri aduse onoarei prin calomnii, denunțare calomnioasă și defăimare prin presă. Cu privire la aceste prejudicii s-a subliniat că despăgubirile nu constituie un echivalent al onoarei ultragiate, ci o reparare a suferinței cauzate pe nedrept. S-a considerat că denunțarea calomnioasă și defăimarea făcută cu ușurință, fără ca autorul ei să-și fi dat osteneala de a se informa corect, îl face răspunzător de prejudiciul cauzat fără a putea pretinde că dreptul la despăgubire este condiționat de stabilirea relei-credințe;

- ruperea intempestivă și nejustificată a logodnei. S-a motivat că aceasta nu este o convenție și deci desfacerea ei nu poate da loc la daune contractuale, așa că atunci cînd se

constată în fapt că s-au folosit manopere dolosive care să ducă la desfacerea ei sau când s-a produs în condiții evidente de culpă a celui ce a provocat-o, acesta poate fi obligat să răspundă pentru daunele morale sau materiale pe care le-a pricinuit.

– seducția dolosivă. Este răspunzător de daune cel care, în mod asiduu și continuu, folosind diferite manopere și promisiuni de căsătorie, seduce o fată, făcînd-o să-și piardă onoarea. Este vorba de manopere la care nu a putut rezista din cauza lipsei de experiență și nivelului intelectual scăzut, în virtutea cărora nu a fost în măsură să aprecieze importanța propunerilor pe care le-a acceptat, fără a se considera că a consimțit în mod voluntar la asemenea consecințe. Pentru ca seducția să dea loc la daune, nu este necesar a se folosi opere frauduloase ca la excrocherie, ci este suficient ca promisiunile de căsătorie să fi fost cauza determinantă a raporturilor intime;

– nerespectarea hotărîrii de încredințare a copilului. Refuzul unui părinte de a se conforma hotărîrii judecătorești prin care copilul i-a fost încredințat celuilalt părinte spre creștere este de natură să-i creeze acestuia un prejudiciu moral, care urmează să fie reparat prin condamnarea pecuniară a părintelui recalcitrant;

– suprimarea vieții și atingeri aduse integrității corporale sau sănătății. La aceste prejudicii, care constituie preocuparea de bază în practica judiciară cu privire la răspunderea civilă pentru fapta ilicită, ne-am referit în expunerea de pînă acum și ne vom referi de asemenea în cele ce urmează, în raport cu evenimentele care s-au succedat în țara noastră și care au influențat, în timp, modul de gîndire referitor la aceste daune. Pentru moment, ne limităm a face precizarea că în toată perioada de opt decenii, cu începere din anul 1865 și pînă în anul 1952, suferințele morale provocate de asemenea fapte au fost considerate în mod constant ca prejudicii morale susceptibile de reparare pe cale pecuniară, deoarece produc leziuni de ordin moral care nu sînt mai puțin reale decît cele de natură materială, așa că numai prin acordarea despăgubirilor pentru întreg prejudiciul, deci inclusiv pentru daunele morale, se poate ajunge la realizarea echilibrului de interese, condiție primordială a vieții sociale.

d) Un alt element al răspunderii civile îl constituie raportul de *cauzalitate* dintre fapta ilicită și prejudiciu.

Existența faptei ilicite și a prejudiciului nu pot da loc la răspundere, cît timp nu se face dovada legăturii dintre ele ca de la cauză la efect. Obligația de a stabili această legătură rezultă din toate dispozițiile legale care instituie răspunderea civilă pentru fapta proprie, pentru fapta altei persoane, pentru prejudiciile cauzate de lucruri și pentru cele cauzate de animale (art. 998-1002 CCR).

Stabilirea raportului de cauzalitate prezintă importanță nu numai pentru angajarea răspunderii civile, ci și pentru determinarea întinderii reparației, care trebuie să reprezinte, în

mod cert, numai daunele directe produse de fapta ilicită, a căror constatate este de competența instanței judecătorești. Această sarcină este ușoară atunci când prejudiciul rezultă cu evidență din însăși săvârșirea faptei ca, de exemplu, atunci când decesul victimei s-a produs ca urmare imediată a loviturii aplicate. Dimpotrivă, ea comportă dificultăți, uneori deosebit de mari, dacă victima a trebuit să fie internată în spital, i s-au acordat îngrijiri medicale care au fost necorespunzătoare sau a fost supusă unor intervenții chirurgicale greșite sau pe care nu le-a putut suporta și în urma cărora a încetat din viață. Într-o atare situație, care constituie exemplul clasic folosit pentru a demonstra dificultățile pe care le prezintă stabilirea raportului de cauzalitate, va trebui să se determine în ce măsură decesul a fost consecința faptei inițiale, îngrijirilor medicale necorespunzătoare, intervențiilor chirurgicale ori sănătății precare a victimei. Această problemă de stabilire a raportului de cauzalitate va fi de natură să influențeze nu numai asupra răspunderii civile, ci și asupra individualizării pedepsei aplicabile.

În legătură cu atingerile aduse integrității corporale, instanța supremă a precizat că, în caz de agravare ulterioară a infirmităților cauzate de fapta ilicită, stabilirea prejudiciului va trebui să aibă loc în cadrul altui proces decât cel inițial, soluționat înainte de a se fi produs acele agravări. S-a motivat în acest sens că prin hotărârea inițială s-au acordat despăgubiri pentru prejudiciul existent la acea dată și nu pentru ceea ce reprezintă un alt prejudiciu produs ulterior, deși se datorează aceleiași fapte. Aceasta înseamnă că instanța sesizată cu cea de a doua acțiune va fi obligată să stabilească un nou raport de cauzalitate dintre fapta inițială și prejudiciul agravat din cauza complicațiilor ivite în starea sănătății și care au putut fi determinate eventual și de alte cauze.

În literatura juridică s-au propus diferite sisteme de stabilire a raportului de cauzalitate, între care cel al echivalenței condițiilor, al cauzei proxime, al eficacității și altele, a căror luare în discuție ar depăși cadrul limitat al preocupărilor noastre.

După instaurarea regimului comunist și sub influența noii ideologii impuse ca rezultat al evenimentelor istorice intervenite după cel de al doilea război mondial, practica sus-menționată a fost abandonată, ca fiind necorespunzătoare.

Între ultimele hotărâri prin care s-au acordat despăgubiri pecuniare pentru daunele morale, menționăm pe următoarele trei, care au fost publicate și criticate sub acest aspect.

Astfel, printr-o carte de judecată civilă a Judecătoriei mixte Brașov i s-au acordat daune materiale și morale reclamantei al cărei fiu a suferit un accident mortal de muncă. S-a reținut, în acest sens, că reclamanta, în vârstă de peste 55 ani și incapabilă de muncă, neprimind pensie sub regimul legii cu privire la asigurările sociale, are deschisă calea acțiunii în daune potrivit dreptului comun (art. 998 și urm. Cod civil). Această hotărâre a fost criticată, între altele, pe

motiv că sistemul daunelor morale pentru durerea suferită nu mai poate continua, așa că soluția nu se mai poate baza decât pe existența unui prejudiciu material, mama reclamantă sau alt urmaș al victimei avînd dreptul de a cere despăgubiri de la persoana fizică autoare a accidentului.

Printr-o altă carte de judecată penală a Judecătorei Vălenii de Munte, inculpații au fost obligați să răspundă pentru suferința pricinuită reclamantului prin pierderea ființei iubite, căreia i-a dat viață și pentru care se presupune că, potrivit legilor firești, avea o deosebită afecțiune. S-a reținut în acest sens că modul defectuos în care inculpații și-au îndeplinit obligațiile de serviciu, în calitate de prepuși ai unității pîrîte, a constituit cauza accidentării mortale a victimei. În critica formulată împotriva soluției s-a susținut, de asemenea, că noțiunea juridică *de daună morală* nu mai poate fi invocată, deoarece prin Constituția din 1948 s-au consacrat principii social-economice noi, între care și cel potrivit căruia munca este factorul de bază al vieții economice, ea constituind o datorie de onoare a fiecărui cetățean. Or, din aplicarea acestor principii rezultă că mărirea posibilităților de realizarea a unei vieți mai bune nu poate să decurgă decât din munca proprie, nefiind îngăduită îmbogățirea cuiva prin munca altuia, astfel că normele privitoare la daunele morale urmează a se considera că au fost abrogate (sau au devenit caduce), iar doctrina și practica judiciară în sens contrar au devenit anacronice. Suferința nu se mai poate evalua în bani, iar morala nouă nu admite ca pierderea unei rude apropiate din vina altuia să fie compensată prin acordarea unei despăgubiri.

În sfîrșit, printr-o carte de judecată penală a Judecătorei Agnita, inculpatul, condamnat pentru ultraj, a fost obligat la plata unei sume de bani cu titlu de daună morală. În motivarea soluției s-a reținut că reclamantul se afla în exercițiul funcției și că i s-au adresat cuvinte de natură a-i atinge onoarea și prestigiul. Această hotărîre a fost criticată pe considerentul că practica judiciară, orientîndu-se după concepția sovietică în materie, a respins în mod constant și categoric posibilitatea de a se evalua în bani prejudiciul cauzat prin ultragierea unui funcționar. Un atare bun moral, de ordin subiectiv, nu se poate pune în cumpăna judecății spre a stabili cota-parte din onoare sau prestigiu pe care nu o mai are în urma infracțiunii. Această ficțiune a vechii teorii a daunelor morale a fost înlăturată potrivit criteriului socialist al profitului prin muncă, în baza căruia ar fi nedrept ca cineva să realizeze beneficii materiale fără nici un efort.

Înlăturarea posibilității de a se acorda despăgubiri pentru dauna morală s-a produs însă efectiv, la scara întregii țări, prin adoptarea de către plenul Tribunalului Suprem a deciziei de îndrumare Of. VII din 29 decembrie 1952.

Între considerentele acestei îndrumări, date în sensul că nu se mai pot acorda despăgubiri (reparații materiale) pentru prejudicii de ordin moral, s-a reținut, din practica instanțelor judecătorești, între care și fosta Curte Supremă, secția penală, că inculpații și răspunzătorii

civilmente continuă a fi obligați să repare asemenea prejudicii morale prin plata unor sume de bani. Astfel, printr-o sentință a Tribunalului Ilfov, menținută prin decizia fostei Curți București, secția penală, partea responsabilă civilmente a fost obligată să plătească despăgubiri morale rudelor persoanei accidentate. De asemenea, fosta Curte Supremă, secția penală, menținând hotărâri similare, a stabilit că instanțele de fond au procedat legal acordând asemenea daune (deciziile Of. 1215/1948, Of. 2332/1950 și nr. 1961/1951). S-a statuat că aceste hotărâri, a căror motivare se sprijină pe art. 92 CPR, sînt contrare principiilor fundamentale ale legislației socialiste, ele izvorînd din ideea burgheză a transformării într-o sumă de bani a suferinței morale și a speculării unui prejudiciu moral ca mijloc de îmbogățire. Din totalitatea principiilor constituționale și, îndeosebi, din acel înscris în art. 15 reiese că izvorul principal de venit este munca. Nu se poate deci concepe plata unei sume de bani ca echivalent pentru suferința morală provocată omului. Repararea unor atare prejudicii se face în mod corespunzător prin sancționarea celor vinovați, prin publicarea hotărîrilor de condamnare și prin alte mijloace adecvate modului în care au fost provocate, astfel încît cel ce a fost vătămat în cinstea, demnitatea sau afecțiunea sa să obțină o deplină satisfacție morală, care să contribuie, totodată, la educarea cetățenilor în spiritul normelor de conviețuire socialistă.

În lumina acestor principii, instanțele judecătorești trebuiau să facă aplicarea art. 92 CPR, care stabilește regula reparării integrale a prejudiciului adus printr-o infracțiune, în sensul de a se acorda o despăgubire bănească sub forma unei sume globale sau a unor sume plătite periodic, numai pentru repararea prejudiciului moral, care urmează să se facă în mod corespunzător naturii prejudiciului, fără a se putea acorda despăgubiri (reparații materiale) pentru asemenea prejudicii.

În urma acestei decizii de îndrumare, art. 92 CPR cu privire la repararea bănească a daunelor morale a căzut practic în desuetudine, iar mai tîrziu a fost abrogat prin Decretul nr. 212/1960. În atare situație, în care apărarea drepturilor personale nepatrimoniale a rămas fără acoperire legală, s-a considerat necesar a se veni cu o altă reglementare, care a format obiectul Decretului nr. 31/1954 privitor la persoanele fizice și persoanele juridice. Ea s-a concretizat în dispozițiile cuprinse în Capitolul III, intitulat „Ocrotirea drepturilor personale nepatrimoniale”, care – departe de a fi satisfăcător sub acest aspect – prevede că persoana care a suferit o atingere în ceea ce privește numele sau pseudonimul, denumirea, onoarea sau reputația, dreptul personal nepatrimonial de autor al unei opere științifice, artistice ori literare, de inventator sau orice alt drept al său personal nepatrimonial va putea cere instanței judecătorești încetarea săvîrșirii faptei care aduce atingere acestor drepturi. Totodată, se prevede că cel care a suferit o atingere a unor asemenea drepturi va putea cere instanței să oblige pe autorul faptei săvîrșite fără drept să

îndeplinească orice măsuri socotite necesare de către instanță, spre a ajunge la restabilirea dreptului atins (art. 54 modificat ulterior prin Legea nr. 4/1956).

Potrivit aceleiași reglementări, dacă autorul faptei săvârșite fără drept nu îndeplinește, în termenul prevăzut prin hotărîre, faptele destinate să restabilească dreptul atins, instanța va putea să-l oblige la plata, în folosul statului, a unei amenzi pentru fiecare zi de întîrziere socotită de la data expirării termenului stabilit. Această amendă poate fi pronunțată și prin hotărîrea dată asupra cererii făcute de cel al cărui drept a fost atins (art. 55 din decret).

S-a mai prevăzut că drepturile personale nepatrimoniale sînt ocrotite și după moarte în măsura stabilită de lege sau de regulile de conviețuire socialistă (art. 56).

Prin această nouă reglementare privind ocrotirea drepturilor personale nepatrimoniale s-a instituit o răspundere civilă diferită de cea care rezulta din prevederile art. 998 și 999 din Codul civil, care urmau să fie interpretate și aplicate mai restrictiv, în concordanță cu noua concepție promovată de dreptul socialist, ea referindu-se la repararea doar a prejudiciilor materiale, și nu a oricăror prejudicii indiferent de natura lor, patrimonială sau de ordin moral.

Ulterior menționatei decizii de îndrumare, instanța supremă s-a mai pronunțat în același sens prin decizia Of. 29/1953 a colegiului civil J26, considerînd de principiu că victima unei fapte ilicite are dreptul la repararea integrală a prejudiciului suferit, adică a daunelor materiale, fie în natură, fie, atunci cînd aceasta nu mai este cu putință, prin echivalent bănesc. În ceea ce privește prejudiciul moral, *s-a reiterat indicația* potrivit căreia repararea lui poate avea loc numai în natură, adică prin alte mijloace considerate mai potrivite, între care condamnarea penală în cazul unei infracțiuni și publicarea hotărîrii, deoarece acordarea unei despăgubiri bănești ar fi contrară principiului socialist, de ordin constituțional, care interzice îmbogățirea prin alte mijloace decît munca proprie. De aceea, în speța supusă judecării, subliniindu-se că suferința morală produsă prin moartea unei rude apropiate nu poate fi compensată în bani, s-a stabilit că soția și copiii minori au dreptul numai la daunele materiale corespunzătoare ajutorului pe care îl primeau de la victima întreținător.

În practica judiciară care a urmat deciziei de îndrumare nici nu s-a mai pus problema reparării daunelor morale pe calea unor despăgubiri pecuniare, ea fiind considerată a fi tranșată definitiv.

În realitate, argumentele pe care se bazează pretinsa incompatibilitate dintre practica reparării pe cale pecuniară a daunelor morale și principiile ideologiei socialiste și, îndeosebi, principiile constituționale sînt false. Într-adevăr, nici în cadrul acelei ideologii și nici prin legea fundamentală din acea vreme nu puteau fi vizate asemenea situații, ci se urmărea desființarea posibilității de a se practica „exploatarea organizată” a omului prin realizarea de venituri fără

muncă și a unei îmbogățiri injuste. Dar daunele morale, de exemplu pentru suferința morală cauzată prin pierderea unei ființe iubite, nu constituie și nu pot reprezenta o despăgubire pentru ceea ce este ireparabil, ci doar o măsură destinată să contribuie la alinarea suferințelor încercate. De altfel, nu trebuie uitat că daunele morale împlinesc și o funcție preventiv-educativă, prin teama pe care o poate provoca eventualitatea obligării la despăgubiri patrimoniale.

Pe de altă parte, pretinsa imposibilitate de a evalua în asemenea situații dauna morală constituie, de fapt, doar o dificultate care urmează să fie rezolvată de judecătoria fondului, de la caz la caz, cu discernământ și printr-o apreciere judicioasă bazată pe probele administrate. De altfel, se știe că persoana îndreptățită la daune morale se mulțumește, adeseori, cu stabilirea unei despăgubiri simbolice, adeseori un leu, din care să rezulte totuși recunoașterea dreptului său.

Abia după trecerea unei lungi perioade de timp, în care decizia de îndrumare nr. VII/1952 și-a produs din plin efectele, în literatura juridică din România, precum și în practica instanțelor judecătorești s-a conturat tendința de atenuare a rigidității soluțiilor adoptate cu privire la repararea pe cale pecuniară a daunelor morale. De fapt, această reorientare s-a produs aici cu întârziere, după ce în unele țări vecine cu regim comunist au intervenit anumite modificări legislative în același sens. Aceste breșe în sistemul privitor la daunele morale nu s-au produs în mod direct, ci sub diferite justificări bazate, în ultimă analiză, pe considerații de echitate, îndeosebi în legătură cu atingerile aduse integrității corporale și sănătății. Astfel, s-a remarcat că prohibirea prea rigidă a despăgubirii bănești pentru prejudiciile morale nu poate fi acceptată în întregime în cazul în care condițiile morale și sociale de viață ale victimei au fost schimbate, ea rămânând, de exemplu, paralizată și condamnată la o relativă izolare. S-a ridicat problema dacă într-o atare ipoteză nu ar fi drept să i se dea posibilitate a de a ieși din izolare prin procurarea unui aparat de radio sau televiziune ori a unor mijloace mecanice de transport. În aceeași situație s-ar putea găsi și victima unei fapte ilicite în urma căreia a rămas schilodită sau desfigurată, fiind lipsită pe viitor de bucuriile și plăcerile firești pe care le poate oferi viața, ori părinții care, prin uciderea copilului, rămân singuri la bătrânețe. Este vorba de ipoteze cu privire la care, în alte țări socialiste, se admisesse repararea pe cale bănească a prejudiciului moral, recomandându-se, prin *lege ferenda*, ca problema să fie pusă în discuție și în România. Această reorientare, realizată în alte țări prin modificări legislative și doar propusă în România, face dovadă, prin ea însăși, cât de puțin temeinice au fost argumentele care au determinat înlăturarea, fără nici o discriminare, a posibilității de a despăgubi pe cale pecuniară producerea daunelor morale.

S-a încercat a se considera că așa-zisul *prejudiciu de agreement*, provocat prin lipsirea victimei de satisfacțiile și plăcerile vieții prin pierderea posibilităților de îmbogățire spirituală, divertisment și destindere, trebuie să fie reparat, lărgindu-se sensul noțiunii de prejudiciu moral.

Această modalitate de rezolvare a problemei implica însă, de fapt, părăsirea distincției dintre prejudiciul material și prejudiciul moral, ele urmînd să fie deosebite după cum au sau nu o semnificație economică, deși prezenta, în acel moment, avantajul de a evita pronunțarea unei soluții profund inechitabile.

Cu referire la cazurile de reparare a pagubei personale nepatrimoniale, s-a propus ca în caz de vătămare a integrității corporale sau a sănătății să poată fi acordată și o despăgubire pentru restrîngerea posibilităților de viață familială și socială (art. 367).

Asemenea tendințe teoretice favorabile reparării bănești a daunelor morale s-au manifestat în literatura juridică, precum și în activitatea instanțelor, prin numeroase luări de poziție și soluții, cu începere din anul 1965. Nu este însă mai puțin adevărat că opiniile exprimate în sensul de a reveni la repararea bănească, așa cum era practică în trecut, au fost rezervate, considerîndu-se în general că dintre prejudiciile morale numai cele rezultate din atingeri aduse integrității corporale sau sănătății ar fi susceptibile de reparare pe cale pecuniară, și anume cele de ordin estetic și de agrement, nu și alte prejudicii, ca cele constînd în durerile fizice și psihice cauzate de aceleași fapte ilicite. Într-o opinie, s-a susținut că repararea acestor prejudicii s-ar putea obține prin aprecierea mai largă a despăgubirilor materiale. S-a propus a se ține seama că vătămările corporale suferite pot avea repercusiuni asupra stării generale a sănătății sau chiar a duratei vieții. Astfel, de pildă, o incapacitate fizică poate antrena într-un termen mai lung sau mai scurt urmări care să acționeze, la rîndul lor, transformînd incapacitatea inițială și dîndu-i o altă greutate specifică. De asemenea, dacă victimei i se vor acorda despăgubiri numai în raport cu veniturile sale profesionale actuale și chiar viitoare, fără a se ține seama de condițiile diminuate de viață datorate vătămării corporale, ele vor fi insuficiente și nu vor satisface cerința imperativă a legii de acoperire integrală a prejudiciului. De aceea este necesar să fie stabilite niște criterii și limite care să permită judecătorilor a se orienta în analiza componentelor despăgubirii care să acopere prejudiciul. Astfel, s-a considerat că deși victima ar putea să realizeze venituri la același nivel cu cele obținute anterior, dar printr-un efort mai mare decît cel obișnuit, ea este îndreptățită să primească echivalentul efortului suplimentar pe care trebuie să-l depună în acest scop, printr-o cantitate mai mare de muncă sau prin sporirea intensității sale, de natură să grăbească procesul de oboseală și epuizare fizică. S-a apreciat că numai în acest mod se poate restabili situația existentă înainte de săvîrșirea faptei ilicite și se poate evita obligarea persoanei vătămate de a suporta consecințele ei, deoarece diminuarea capacității de muncă reprezintă, în ultimă analiză, un prejudiciu material, concret, actual și cert.

Sentința a fost atacată cu recurs de reclamantă și de procuratură pentru ca instanța omisese să se pronunțe asupra capătului de cerere privind obligarea pîrtei și la plata diferenței dintre retribuția

încasată de victimă pînă la producerea accidentului și pensia pe care a început să o primească ulterior acestei date. Soluția a fost atacată și de unitatea pîrîtă, între altele, pe motiv că despăgubirea acordată pentru daune nepatrimoniale nu este justificată, întrucît victima încasează o pensie de invaliditate. Recursurile declarate de reclamantă și de procuratură au fost admise, pîrîta fiind obligată să plătească lunar, în continuare, diferența solicitată, iar recursul pîrîtei a fost respins.

În motivarea acestei hotărîri s-a reținut că, urmare a accidentului suferit, reclamanta prezintă o infirmitate gravă și permanentă, situație care s-a repercutat negativ asupra vieții sale, de la eforturile pe care este nevoită să le facă pentru îngrijirea sa personală și pînă la tentativele de sinucidere determinate de starea în care se găsește, considerîndu-se povară pentru familie. Or, ca o consecință a caracterului ireversibil al vătămării sănătății și integrității corporale, care este de natură să o lipsească de posibilitatea deplină de a participa la viața de familie, precum și la viața socială, reclamanta este îndreptățită ca, în afara despăgubirilor bănești acordate pentru prejudiciile materiale, care au fost corect stabilite, să primească și o reparație pecuniară pentru prejudiciul nepatrimonial rezultat din fapta ilicită care i l-a provocat.

Prin reproducerea motivărilor date hotărîrilor menționate am urmărit să evidențiem eforturile pe care au fost nevoite să le facă instanțele pentru a pronunța soluții echitabile, pe linia practicii tradiționale, chiar și în condițiile nefavorabile caracteristice unei legislații restrictive și cu o vădită desconsiderare a deciziei de îndrumare nr. VII/1952 care, deși nu constituia izvor de drept, se impunea să fie respectată și aplicată în activitatea lor de judecată. Această preocupare de a repara, pe cît posibil, integral consecințele negative cauzate prin fapta ilicită, care în trecut formau obiectul daunelor morale, s-a manifestat îndeosebi în cazul celor mai grave atingeri aduse ființei umane, legate de viața, integritatea corporală și sănătatea omului, ca cel mai de preț bun al său. Or, pentru a se justifica acordarea unor despăgubiri, s-a considerat necesar a se atribui acestor prejudicii o semnificație economică, de natură să facă posibilă evaluarea lor pecuniară.

Această situație dificilă în care s-au găsit instanțele judecătorești cu începere din anul 1952 a luat sfîrșit după Revoluția din decembrie 1989. În prezent problema reparării daunelor morale pe cale pecuniară nu mai poate forma obiect de controversă. Argumentele de ordin ideologic invocate în motivarea menționatei decizii de îndrumare și-au pierdut actualitatea odată cu dispariția sistemului pe care se sprijineau. De altfel, în cadrul noii legislații acordarea daunelor morale a fost consacrată în mod expres, ea devenind chiar obligatorie în anumite situații.

În acest sens, Legea nr. 29/1990 privind contenciosul administrativ prevede că în caz de admitere a cererii de anulare a actului atacat pe această cale, instanța urmează să hotărască și asupra daunelor morale (art. 11 alin. (2)). De asemenea, Legea nr. 11/1991 privind combaterea concurenței neloiale, după ce enunță principiul potrivit căruia comercianții sînt obligați să-și

exercite activitatea cu bună-credință conform uzanțelor cinstite (art. 11), prevede că încălcarea acestei îndatoriri atrage răspunderea civilă, iar dacă vreuna dintre faptele considerate contravenționale s-a produs, victima este îndreptățită să se adreseze instanței care, odată cu aplicarea sancțiunii ori obligarea de a înceta fapta ilicită, va hotărî repararea daunei, fără a face deosebire după natura prejudiciului. Totodată, va putea să oblige și la publicarea hotărîrii în presă pe cheltuiala făptuitorului (art. 9 alin. (1) și art. 11).

Drept urmare, instanțele judecătorești se găsesc în prezent repuse în situația de a se conforma practicii tradiționale grefate pe dispozițiile de principiu referitoare la răspunderea delictuală, bazată pe art. 998 și urm. CCR, în cazul oricărei fapte ilicite.

Asemenea situații au apărut și în practica judiciară postrevoluționară. Astfel, într-un caz, inculpatul, de profesiune ziarist, a fost achitat pentru delictul de calomnie de care a fost acuzat ca redactor responsabil al unei publicații, în lipsa elementelor constitutive ale infracțiunii, deoarece nu s-a făcut dovada că ar fi intenționat să aducă vreo atingere părții vătămate, activitatea sa fiind îndreptată împotriva altei persoane. În consecință, prima instanță a dispus achitarea inculpatului, care însă a fost obligat la plata unor despăgubiri morale către partea civilă.

Recursurile declarate de partea civilă pentru greșita achitare și pentru majorarea daunelor morale acordate, iar de inculpat pentru greșita obligare a sa la plata unor daune morale au fost respinse ca neîntemeiate. În legătură cu obligarea sa la plata unor despăgubiri cu acest titlu, inculpatul a susținut că în ultimii patruzeci de ani practica instanțelor a fost constantă în sensul că nu există un temei juridic pentru a se acorda asemenea daune.

În motivarea hotărîrii de respingere a recursului, sub aspectul daunelor morale, s-a considerat că cererea de majorare a despăgubirilor nu poate fi admisă, deoarece ele nu reprezintă un echivalent al onoarei ultragiante, ci o modalitate de reparare a prejudiciului suferit. Or, stabilirea lor este lăsată la aprecierea instanței de fond, care nu are îndatorirea să învedereze criteriile avute în vedere la determinarea cuantumului lor. Este adevărat că prin acordarea daunelor morale se urmărește a se da și persoanei prejudiciate o satisfacție, dar ele constituie și o pedeapsă pentru autorul faptei ilicite, în scopul de a contribui la prevenirea eficientă a unor fapte similare în viitor. Pe de altă parte, evaluarea lor are caracterul unei operațiuni complexe și delicate de apreciere multilaterală a aspectelor sub care se exteriorizează vătămările și suferințele cauzate prin fapta ilicită.

Cît privește recursul inculpatului, acesta este neîntemeiat, întrucît, potrivit art. 998 CCR, orice faptă a omului care cauzează altuia un prejudiciu obligă pe cel din a cărui greșală s-a ocazionat să-l repare, iar, potrivit art. 999 CCR, omul este răspunzător și de prejudiciul cauzat din culpă sau imprudență. Legea se referă la orice prejudiciu, ceea ce conduce la concluzia că,

indiferent de natura lui, patrimonială sau morală, acesta poate și trebuie să fie reparat pe cale pecuniară, deoarece unde legea nu distinge, nici omul nu trebuie să distingă. Argumentul inculpatului referitor la practica judiciară din ultimele decenii nu poate fi acceptat atâta timp cât dispozițiile art. 998 și 999 CCR sînt imperative și deci aplicarea lor este obligatorie.

Într-un alt caz, reclamantul a chemat în judecată Statul Român, prin reprezentatul său legal, solicitînd să fie obligat a-i plăti, cu titlu de daune materiale și morale, despăgubiri pentru maltrătarile la care a fost supus și deținerea sa nelegală în legătură cu o pretinsă distrugere de bunuri, de ultraj contra bunelor moravuri și tulburarea liniștii publice, infrațiuni pentru care a fost arestat și apoi scos de sub urmărire, constatîndu-se inexistența faptelor imputate. Referitor la despăgubirile solicitate, reclamantul a precizat că, din cauza arestării, nu și-au putut primi salariul și indemnizațiile ce i se cuveneau, fiind privat totodată de cîștigul realizat anterior prin diverse colaborări la ziare și reviste, dar pe care nu le-a putut continua din cauza denigrării și defăimării. Deosebit de stabilirea acestor despăgubiri pentru daunele materiale specificate, reclamantul a solicitat și acordarea unor daune morale pentru suferințele fizice și psihice prin care a trecut, precum și pentru atingerea care i-a fost adusă onoarei și demnității. În drept, reclamantul și-a întemeiat pretențiile pe dispozițiile art. 998-999 CCR și cele ale art. 504 CPPR.

Acțiunea a fost admisă în parte de prima instanță, a căreia hotărîre a fost atacată de pîrît pentru nelegalitate și netemeinicie. În acest sens, pîrîtul a susținut, cu privire la daunele morale, că au fost acordate în mod arbitrar, fără a se învedera criteriile de apreciere care au determinat acordarea lor și fără a motiva în ce a constatat prejudiciul suferit, și, totodată, că invocarea legii privind contenciosul administrativ este greșită, deoarece ea reglementează alte raporturi juridice de drept, specifice, așa că dispozițiile sale nu-și pot găsi aplicarea în speță.

Recursul declarat de pîrît a fost respins cu motivarea, referitor la daunele morale, că, potrivit art. 504 din CPPR, orice persoană care a fost condamnată și apoi achitată sau arestată, iar ulterior scoasă de sub urmărire pentru că nu a săvîrșit fapta imputată ori pentru inexistența faptei are dreptul la repararea de către stat a pagubei suferite, fără a se face distincție între prejudiciul material și cel moral. Într-adevăr, potrivit art. 998 și urm. CCR, orice faptă a omului care cauzează altuia un prejudiciu îi dă celui păgubit dreptul la despăgubiri corespunzătoare, pîrîtul recurent urmează să răspundă pentru consecințele negative cauzate ca urmare a faptei ilicite prin lezarea onoarei și a reputației sale sau prin alte suferințe de ordin fizic și psihic, așa că acordarea daunelor morale solicitate de reclamantul-intimat este pe deplin justificată. Aceste compensații se stabilesc prin apreciere, dar nu pe calea unei aprecieri de ordin general sau arbitrar, ci pe baza unor anumite criterii raportate la fiecare caz în parte, așa cum s-a procedat în speță.

Este salutar faptul că în Republica Moldova, în scopul asigurării aplicării corecte și uniforme a legislației cu privire la reparația prejudiciului moral de către instanțele de judecată, Plenul Curții Supreme de Justiție, în temeiul art. 2 lit. e) și art. 16 lit. c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție și art. 17 din Codul de procedură civilă, a adoptat Hotărârea nr. 9 din 09.10.2006 „Cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează repararea prejudiciului moral”, prin care dă un șir de explicații foarte importante și utile cu privire la repararea prejudiciului moral¹¹⁵. Astfel, în pct. 6, 7 și 8 ale hotărârii se explică care dintre prejudiciile morale se repară. Primul este prejudiciul moral, născut din cauzarea de daune (răspunderea civilă delictuală), care se repară de cel care l-a cauzat altuia printr-o faptă ilicită extracontractuală (art. 616 alin. (2) CCRM și art. 219 alin. (4) CPPRM), fiind o sancțiune prevăzută de o regulă generală, care presupune:

- să se fi săvârșit o faptă cu caracter ilicit;
- între fapta ilicită săvârșită și prejudiciul cauzat altei persoane să existe o legătură directă de cauzalitate;
- autorul faptei cauzatoare de prejudiciu să fi fost în culpă;
- autorul să fi avut capacitatea delictuală în momentul săvârșirii faptei.

Pct. 7 stipulează că, în cadrul răspunderii delictuale, prejudiciul moral poate fi reparat și în lipsa vinovăției, faptei ilicite, în următoarele cazuri expres prevăzute de lege:

- a fost cauzat de un izvor de pericol sporit pentru lumea înconjurătoare (exploatarea vehiculelor, a instalațiilor, mecanismelor, folosirea energiei electrice, a substanțelor explozibile, efectuarea lucrărilor de construcții etc.);
- a fost cauzat prin condamnare ilicită, atragere ilegală la răspundere penală, aplicare ilegală a arestului preventiv sau a declarației scrise de a nu părăsi localitatea, aplicarea ilegală în calitate de sancțiune administrativă a arestului și în alte cazuri prevăzute de lege;
- a fost cauzat în legătură cu lezarea onoarei, demnității și reputației profesionale.

În pct. 8 se explică faptul că răspunderea contractuală pentru prejudiciile nepatrimoniale (morale) are o aplicare particulară, sub aspectul că are incidență numai în ceea ce privește anumite contracte și anumite obligații pe care aceste contracte le cuprind.

Asemenea contracte sînt, mai ales, cele de transport al persoanelor și de valorificare a drepturilor de autor și inventator.

Potrivit contractului de transport al persoanelor, transportatorul își asumă, pe lângă obligația expresă de a efectua transportul, ca obligație de rezultat, și obligația implicită de a proteja viața și integritatea corporală a călătorilor, denumită, în contractul de transport, obligație de securitate¹¹⁶.

Este important că prin pct. 24, 25 din hotărîre se explică modul de compensare prin echivalent bănesc a prejudiciului moral (art. 1422 alin. (1) CCRM).

Concomitent, legislația în vigoare prevede că, în lipsa conflictului și la decizia părților, prejudiciul moral poate fi reparat într-o altă formă materială (art. 329 alin. (2) Codul muncii).

Pct. 25 stabilește că instanțele judecătorești, la determinarea mărimii compensației pentru prejudiciul moral, trebuie neapărat să ia în considerare atît aprecierea subiectivă privind gravitatea cauzării suferințelor psihice sau fizice părții vătămate, cît și datele obiective care certifică acest fapt, îndeosebi:

- importanța vitală a drepturilor personale nepatrimoniale și a bunurilor (viața, sănătatea, libertatea, inviolabilitatea locuinței, secretul personal și familial, onoarea, demnitatea și renumele profesională etc.);

- nivelul (gradul) suportării de către persoana vătămată a suferințelor psihice sau fizice (lipsirea de libertate, pricinuirea vătămării corporale, decesul persoanelor apropiate (rudelor), pierderea sau limitarea capacității de muncă etc.);

- felul vinovăției (intenția, imprudența) persoanei care a cauzat prejudiciul, în cazul în care pentru repararea prejudiciului moral este necesară prezența ei.

Instanțele judecătorești, la determinarea mărimii prejudiciului moral în echivalent bănesc, sînt în drept să ia în considerare și alte circumstanțe probatoare, în particular situația familială și materială a persoanei care poartă răspundere pentru cauzarea prejudiciului moral părții vătămate¹¹⁷.

Am reprodus mai amplu motivările care s-au dat acestor ultime hotărîri pronunțate după Revoluția din decembrie 1989, pentru a învedera că instanțele judecătorești au înțeles să accepte fără rezerve sistemul de gîndire al practicii tradiționale, în sensul că și daunele morale, deci nepatrimoniale, sînt susceptibile de evaluare și de reparare pe cale pecuniară, fără a recurge la lărgirea artificială a noțiunii de daună materială și fără a considera că prejudiciul moral poate fi reparat numai dacă prezintă o semnificație economică. De altfel, revenirea la practica tradițională a fost un proces firesc după înlăturarea ideologiei politice străine care i-a fost impusă României în urma evenimentelor istorice care au avut loc după cel de-al doilea război mondial.

3.5. Prevederile legislației europene cu privire la repararea prin echivalent bănesc a prejudiciului și practica aplicării ei

Pentru țările membre ale Uniunii Europene, Comisia Europeană a stabilit, la 15 iulie 2009, anumite condiții privind repararea prejudiciului. Astfel, în comunicarea sa, intitulată „*Către o*

Europă a rezultatelor – aplicarea legislației comunitare” [COM(2007)502], Comisia a indicat că va publica un document explicativ privind jurisprudența Curții de Justiție referitoare la cererile de despăgubiri pentru încălcarea dreptului comunitar de către statele membre. Cu ocazia unei hotărâri datînd din 16 decembrie, nr. 19601, Curtea a instituit principiul conform căruia „(...) în cazul în care Curtea constată într-o hotărîre că un act legislativ sau administrativ adoptat de autoritățile unui stat membru este contrar dreptului comunitar, statul membru respectiv este obligat, în temeiul art. 86 din Tratatul CECO, să raporteze actul în cauză, precum și să repara eventualele efecte ilicite pe care acesta le-a produs”¹¹⁸.

Însă antrenarea răspunderii unui stat membru în urma încălcării dreptului comunitar a fost consacrată în mod definitiv în hotărîrea *Francovich* nr. 3 din 28 mai 1991. Cu ocazia pronunțării acestei hotărîri, Curtea de Justiție a precizat că persoanele de drept privat au dreptul să pretindă din partea statelor membre repararea prejudiciilor pe care le-au suferit din cauza faptului că statul membru în cauză nu a transpus o directivă în termenul prevăzut.

Directiva 80/987 prevedea garanții specifice pentru protejarea lucrătorilor în cazul insolvenței angajatorului. Italia nu a transpus directiva, fapt stabilit de Curte în urma unei acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor introduse de Comisie. În prima parte a hotărîrii, Curtea a constatat că Directiva 80/987 nu are efect direct, dispozițiile sale nefiind suficient de precise și necondiționale, din cauza faptului că statele membre dispun de o marjă importantă de apreciere în ceea ce privește organizarea și finanțarea (integrală de către autoritățile publice sau prin contribuțiile angajatorilor) a unei instituții de garantare. Prin urmare, persoanele de drept privat nu pot, în mod individual, să solicite instanței aplicarea directă a directivei. Cu toate acestea, amintind principiile de bază ale ordinii juridice comunitare, precum și obligația instanțelor de a asigura efectul deplin al dreptului comunitar și de a proteja drepturile conferite de acesta persoanelor de drept privat, Curtea a constatat, în a doua parte a hotărîrii, că „*deplina eficacitate a normelor comunitare ar fi împiedicată, iar protecția drepturilor pe care acestea le recunosc ar fi diminuată în cazul în care persoanele de drept privat nu ar avea posibilitatea de a obține reparații atunci cînd drepturile le-au fost lezate printr-o încălcare a dreptului comunitar imputabilă unui stat membru*”¹¹⁹. Potrivit Curții, această posibilitate de reparație care revine statului membru este indispensabilă în cazul în care efectul deplin al dreptului comunitar este condiționat de o acțiune din partea acestui stat, cum ar fi, de exemplu, transpunerea unei directive. Făcînd trimitere la articolul 5 din Tratatul CEE (devenit articolul 10 din Tratatul CE), Curtea ajunge la concluzia că „*dreptul comunitar impune principiul conform căruia statele membre sînt obligate să repara prejudiciile cauzate persoanelor de drept privat prin încălcările dreptului comunitar care le sînt imputabile*”¹²⁰.

În al doilea rând, Curtea a considerat că natura încălcării dreptului comunitar în cauză generează condițiile care determină nașterea unui drept la repararea prejudiciului. Detaliind aceste condiții pentru cauzele în speță, Curtea s-a bazat pe două principii, pe de o parte, principiul efectivității dreptului comunitar, însemnând garantarea atât a eficacității sale depline, cât și a protecției efective a drepturilor pe care le conferă persoanelor de drept privat, și, pe de altă parte, principiul coerenței între regimul răspunderii extracontractuale a Comunității în virtutea articolului 215 din Tratatul CE (devenit articolul 288 din Tratatul CE) și regimul răspunderii naționale. Curtea a concluzionat că, în absența unei justificări speciale, condițiile aplicării celor două regimuri nu trebuie să difere dacă circumstanțele sînt comparabile. După ce a reamintit și a confirmat pe deplin principiile acestei jurisprudențe, Curtea a desprins următoarele trei condiții pentru stabilirea răspunderii statului rezultînd din acte normative de natură comparabilă, și anume:

– **norma juridică încălcată trebuie să aibă ca obiect conferirea de drepturi persoanelor de drept privat;**

– **încălcarea trebuie să fie suficient de gravă;**

– **trebuie să existe o legătură directă de cauzalitate între încălcarea obligației care incumbă statului membru și prejudiciul suferit de părțile lezate. Trebuie verificat dacă prejudiciul pretins rezultă în mod suficient de direct din încălcarea dreptului comunitar de către statul membru pentru a se putea antrena răspunderea acestuia**¹²¹. Aprecierea acestor condiții se face în funcție de situație. Curtea a notat faptul că o încălcare gravă a dreptului comunitar este incontestabilă în caz de necunoaștere evidentă și gravă din partea unui stat membru a limitelor care se impun puterii sale de apreciere. În acest domeniu, Curtea lasă în mod expres la aprecierea instanțelor naționale, „*singurele competente să stabilească faptele (...) și să dețină încălcările dreptului comunitar în cauză*”¹²². Cu toate acestea, Curtea a estimat că este util să identifice cîteva elemente de care ar putea ține seama instanțele naționale. Astfel, Curtea a constatat că „*în orice caz, o încălcare a dreptului comunitar este în mod evident gravă atunci cînd aceasta a continuat în pofida pronunțării de către Curte a unei hotărîri în cadrul unei acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor, a unei hotărîri ca răspuns la o întrebare preliminară sau a unei jurisprudențe consacrate a Curții în materie*”¹²³.

Pentru a stabili dacă o încălcare a dreptului comunitar constituie o încălcare suficient de gravă, instanța națională trebuie să ia în considerare toate elementele care caracterizează situația care i-a fost prezentată¹²⁴. Printre aceste elemente se numără cele desprinse de Curte în cauza *Brasserie du Pêcheur și Factortame*, și anume: „*gradul de claritate și de precizie al normei încălcate, marja de apreciere pe care norma încălcată o lasă autorităților naționale sau*

comunitare, caracterul intenționat sau neintenționat al încălcării comise sau al prejudiciului cauzat, caracterul scuzabil sau nescuzabil al unei eventuale erori de drept, împrejurarea că atitudinile adoptate de către o instituție comunitară au putut contribui la omisiunea, la adoptarea sau la menținerea unor măsuri sau a unor practici naționale contrare dreptului comunitar”¹²⁵. Marja de apreciere este un criteriu important în determinarea existenței unei încălcări grave a dreptului comunitar. Astfel, Curtea a dispus că „**în cazul în care statul membru în cauză, atunci când a săvârșit încălcarea, nu a fost confruntat cu alegeri legislative și dispunea de o marjă de apreciere considerabil redusă sau inexistentă, simpla încălcare a dreptului comunitar poate fi suficientă pentru a stabili existența unei încălcări suficient de grave**”¹²⁶. Curtea a precizat că „**existența și mărimea acestei marje de apreciere se determină în funcție de dreptul comunitar și nu în funcție de dreptul național**”¹²⁷.

Antrenarea prevederilor cu privire la răspundere în cadrul jurisdicțiilor naționale

Cu ocazia hotărârii din cauza *Francovich*, Curtea a statuat în mod clar că „**revine ordinii juridice interne a fiecărui stat membru să desemneze instanțele competente și să prevadă căile procedurale de a acționa în justiție destinate să asigure protejarea deplină a drepturilor de care se bucură justițiabilii în virtutea dreptului comunitar**”. Astfel, răspunderea care îi revine statului de a repara consecințele prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului comunitar se antrenează în cadrul dreptului național. Instanțele naționale apreciază în funcție de fiecare caz dacă reclamanții au dreptul la despăgubiri pentru prejudiciul pe care pretind că l-au suferit ca urmare a unei încălcări a dreptului comunitar de către un stat membru și, dacă este cazul, determină nivelul acestor despăgubiri¹²⁸.

În această privință, Curtea a amintit cele două principii clasice pe care trebuie să le respecte condițiile prevăzute de legislația internă, și anume faptul că acestea nu pot fi mai puțin favorabile decât cele care privesc acțiuni interne similare (principiul echivalenței) și că nu pot fi concepute astfel încât să facă practic imposibilă sau excesiv de dificilă obținerea reparației (principiul efectivității)¹²⁹. Dreptul comunitar impune o reparație efectivă și nu permite nici o cerință suplimentară, a legislației statului membru, care ar face extrem de dificilă obținerea de daune-interese sau de alte despăgubiri. Curtea a respins aplicarea unei condiții care decurge din noțiunea de culpă, care face parte din dreptul intern în materie de răspundere și care excede condiția menționată anterior, respectiv încălcarea suficient de gravă, și a considerat, de exemplu, că nu poate fi admisă excluderea totală, cu titlul de prejudiciu reparabil, a câștigului nerealizat¹³⁰.

Cu ocazia diferitelor cauze soluționate, Curtea a clarificat condițiile de antrenare a răspunderii prin intermediul sistemelor juridice naționale.

În ceea ce privește căile juridice disponibile, Curtea a statuat că instanțele naționale pot verifica dacă persoana prejudiciată a manifestat o diligență rezonabilă pentru a evita prejudiciul sau a limita amploarea acestuia și dacă, în special, a folosit în timp util toate căile judiciare aflate la dispoziția sa¹³¹. Într-adevăr, conform unui principiu general, comun sistemelor juridice ale statelor membre, persoana prejudiciată, cu riscul de a suporta singură prejudiciul, trebuie să facă dovada unei diligențe rezonabile pentru a limita amploarea prejudiciului. Curtea consideră, cu toate acestea, referindu-se la cauza *Metallgesellschaft*, că ar fi contrar principiului efectivității de a solicita persoanelor prejudiciate să apeleze în mod sistematic la toate căile judiciare aflate la dispoziția lor, deoarece acest lucru ar provoca dificultăți excesive sau nu ar putea să le fie cerut în mod rezonabil. Astfel, dreptul comunitar nu se opune aplicării unei reglementări naționale care prevede că o persoană de drept privat nu poate obține repararea unui prejudiciu a cărui apariție acesta a omis, intenționat sau din neglijență, să o prevină prin utilizarea unei căi judiciare, cu condiția ca utilizarea acestei căi legale să poată fi impusă în mod rezonabil persoanei prejudiciate, fapt care trebuie apreciat de instanța de trimitere având în vedere ansamblul împrejurărilor din acțiunea principală¹³².

În ceea ce privește termenele, Curtea a considerat, în hotărârea *Palmisani*, „*că dreptul comunitar [...] nu se opune ca un stat membru să impună un termen de decădere de un an de la transpunerea unei directive în dreptul intern pentru introducerea unei acțiuni prin care se solicită despăgubiri pentru prejudiciul suferit ca urmare a transpunerii tardive a directivei, cu condiția că această modalitate procedurală să nu fie mai puțin favorabilă decât cea referitoare la acțiuni similare din dreptul intern*”. Curtea consideră că astfel de termene nu sînt de natură să facă imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite prin ordinea juridică comunitară. Dar acest termen de decădere trebuie stabilit dinainte, pentru a-și îndeplini funcția de garanție a securității juridice. **De altfel, dreptul comunitar nu impune ca, atunci cînd Comisia inițiază o procedură de constatare a neîndeplinirii obligațiilor în temeiul art. 226 din Tratatul CE, termenul de prescripție al dreptului de angajare a răspunderii statului pentru încălcarea dreptului comunitar prevăzut de reglementarea națională să fie întrerupt sau suspendat în cursul acestei proceduri**¹³³.

Curtea reamintește cu această ocazie că, pentru a verifica îndeplinirea cerinței în baza căreia încălcarea dreptului comunitar este suficient de gravă, constatarea neîndeplinirii unei obligații este un element important, dar nu indispensabil. Într-adevăr, drepturile persoanelor de drept privat nu pot depinde de evaluarea de către Comisie a posibilității de a acționa în temeiul art. 226 din Tratatul CE împotriva unui stat membru sau de pronunțarea de către Curte a unei eventuale hotărîri într-o acțiune în constatarea neîndeplinirii unor obligații¹³⁴. De altfel, în

aceeași hotărâre, Curtea a precizat că dreptul comunitar nu se opune ca termenul de prescripție a unei acțiuni de antrenare a răspunderii statului, ca urmare a transpunerii incorecte a unei directive, să înceapă să curgă de la data la care s-au produs primele consecințele dăunătoare ale acestei transpunerii incorecte și sînt previzibile consecințe negative ulterioare, chiar dacă această dată este anterioară transpunerii corecte a directivei.

În ceea ce privește autoritatea responsabilă de acordarea reparațiilor prejudiciilor, în hotărârea *Konle*, Curtea a stabilit că fiecărui stat membru îi revine obligația să se asigure că persoanele de drept privat obțin repararea prejudiciului cauzat de nerespectarea dreptului comunitar, oricare ar fi autoritatea publică vinovată de această încălcare și oricare ar fi autoritatea căreia îi incumbă, în principiu, în conformitate cu dreptul statului membru în cauză, răspunderea acestei reparații. Statele membre nu pot invoca organizarea lor internă pentru a fi exonerate de răspundere. Cu toate acestea, în cazul statelor membre cu structură federală, dacă modalitățile procedurale existente în ordinea internă permit o protejare efectivă a drepturilor pe care le au persoanele de drept privat în temeiul ordinii juridice comunitare, atunci repararea prejudiciilor cauzate persoanelor de drept privat, prin măsuri naționale adoptate cu încălcarea dreptului comunitar, nu trebuie să fie asigurată, în mod necesar, de statul federal, pentru ca obligațiile comunitare ale statului membru în cauză să fie îndeplinite. Acest principiu a fost extins în cauza *Haim* la statele membre care nu au o structură federală, dar în care anumite sarcini administrative sînt realizate, prin descentralizare, de către autoritățile locale învestite cu o anumită autonomie sau de către organisme de drept public distincte din punct de vedere juridic de stat. În această privință, Curtea a considerat că „*dreptul comunitar nu se opune ca răspunderea care revine unui organism de drept public privind repararea prejudiciilor provocate persoanelor de drept privat prin măsurile adoptate cu încălcarea dreptului comunitar să poată fi antrenată în plus față de cea a statului membru*”¹³⁵.

În ceea ce privește caracterul adecvat al reparației, în hotărârea *Brasserie du Pêcheur și Factortame*, Curtea a afirmat că reparația ar trebui să fie proporțională cu prejudiciul suferit, adică de natură să asigure o protecție efectivă a drepturilor persoanelor prejudiciate. O reparație adecvată pentru prejudiciul suferit poate lua forma unei aplicări retroactive, regulate și cuprinzătoare a măsurilor de aplicare a directivei, cu condiția ca directiva să fi fost transpusă în mod corespunzător, cu excepția cazului în care beneficiarii stabilesc existența unor prejudicii suplimentare pe care le-au suferit din cauză că nu au putut beneficia la timp de prestațiile financiare garantate de directivă și care ar trebui, prin urmare, să fie reparate¹³⁶.

Curtea nu impune un sistem uniform de răspundere a statelor membre, ci stabilește, la nivel comunitar, trei condiții de bază, lăsând aplicarea lor la aprecierea instanțelor naționale, ceea ce le permite să ia în considerare, cu condiția respectării normelor comunitare, particularitățile impuse de dreptul național în materie.

3.6. Concluzii la capitolul 3

Practica anterioară anului 1952 cu privire la repararea prejudiciului moral își găsește pe deplin continuarea în legislația actuală, iar statul de drept este interesat și urmărește să ocrotească toate valorile care definesc personalitatea umană împotriva oricăror atingeri aduse prin fapte ilicite, prejudiciul moral constituind și el un element al răspunderii civile delictuale. Desigur, în viitor instanțele judecătorești se vor găsi frecvent în situația de a se pronunța și cu privire la alte prejudicii decât cele ce au format obiect de preocupare în cadrul ultimelor două hotărâri recent apărute, urmînd să fie confruntate cu rezolvarea altor litigii referitoare la diverse alte prejudicii, în care vor trebui să aplice, în concret și nuanțat, principiul reparării daunelor morale pe cale pecuniară.

Din analiza comparată a celor două forme ale răspunderii civile se poate concluziona că între acestea există o serie de asemănări și deosebiri, dar ambele au aceeași finalitate – repararea prejudiciului cauzat unei persoane fizice sau juridice printr-o faptă ilicită extracontractuală sau contractuală. Ca atare, pentru angajarea răspunderii civile în ambele forme (delictuală sau contractuală), este necesar a fi întrunite cele patru condiții sau elemente analizate anterior: fapta ilicită, prejudiciul, raportul de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu, culpa sau vinovăția autorului faptei ilicite.

Legislația în vigoare nu reglementează în întregime procesul de despăgubire. Doctrina afirmă ca dreptul victimei la dezdăunare se naște dacă sînt îndeplinite cumulativ condițiile necesare: prejudiciul să fie cert; să nu fi fost încă reparat; să fi fost direct.

Prejudiciul nepatrimonial, denumit *daună morală*, constă în atingerea adusă valorilor care definesc personalitatea umană. Aceste valori se referă la existența fizică a omului, la sănătatea și integritatea corporală, la sensibilitatea fizică și psihică, la sentimentele de afecțiune și dragoste, la cinstea, demnitatea și onoarea, prestigiul profesional, la nume și domiciliu, la drepturile nepatrimoniale rezultate din creația intelectuală, precum și la alte valori similare.

O modalitate subsidiară și compensatorie este repararea prin echivalent bănesc a prejudiciului, care devine aplicabilă ori de cîte ori repararea în natură nu este obiectiv posibilă.

Dat fiind faptul că prețurile bunurilor deviază, iar valoarea banilor este instabilă, este necesar să se stabilească anumite criterii clare pentru calcularea prejudiciilor cauzate prin delikte.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului nu impune un sistem uniform de răspundere a statelor membre, ci stabilește, la nivel comunitar, cele trei condiții de bază ale acesteia, lăsînd aplicarea lor la aprecierea instanțelor naționale, ceea ce le permite să ia în considerare, cu condiția respectării normelor comunitare, particularitățile impuse de dreptul național în materie de răspundere.

În hotărîrea *Brasserie du Pêcheur și Factortame*, Curtea a afirmat că reparația ar trebui să fie proporțională cu prejudiciul suferit, adică de natură să asigure o protecție efectivă a drepturilor persoanelor prejudiciate. O reparație adecvată pentru prejudiciul suferit poate lua forma unei aplicări retroactive, regulate și cuprinzătoare a măsurilor de aplicare a directivei, cu condiția ca directiva să fi fost transpusă în mod corespunzător, cu excepția cazului în care beneficiarii stabilesc existența unor prejudicii suplimentare pe care le-au suferit din cauză că nu au putut beneficia la timp de prestațiile financiare garantate de directivă și care ar trebui, prin urmare, să fie reparate.

4. Procedura judiciară de reparare prin echivalent bănesc a prejudiciului contractual și delictual

4.1. Importanța acțiunii în justiție, temeiul și particularitățile ei

Legislația civilă atât din România, cât și din Republica Moldova prevede posibilitatea ca părțile să rezolve pe cale amiabilă conflictele cu privire la prejudiciile cauzate. Cel responsabil are posibilitatea de a evita calea unei acțiuni în justiție, acordând benevol despăgubirile cuvenite celui prejudiciat. Prin această modalitate se evită cheltuielile suplimentare și se asigură o reparare promptă a prejudiciului. În cazul în care cel responsabil nu-și îndeplinește benevol obligația de despăgubire, persoana fizică sau juridică prejudiciată se poate adresa instanței competente cu acțiune, solicitând obligarea celui responsabil la plata despăgubirilor ce reprezintă echivalentul pagubei suferite. Intentarea procesului are drept efect apariția raporturilor procesuale civile.

Este stabilit deja că în materia răspunderii delictuale obligația de reparare a prejudiciului ia naștere la data la care sînt întrunite toate condițiile răspunderii. Această dată are importanță, deoarece produce următoarele consecințe juridice [1]:

- debitorul care plătește despăgubirea de bunăvoie face o plată valabilă și nu poate cere restituirea ei ca pe o plată nedatorată;
- atât dreptul de creanță, cât și obligația de reparare a pagubei se transmit universal și cu titlu universal; dreptul de creanță se poate transmite și cu titlu particular, prin acte între vii sau pentru cauză de moarte;
- creditorii celui prejudiciat pot exercita toate mijloacele juridice de conservare a gajului lor general și pot recurge la acțiunea pauliană împotriva actelor încheiate în fraudă intereselor lor;
- debitorul obligației de reparare este de drept pus în întârziere, fiind ținut la plata daunelor moratorii;
- legea aplicabilă, în caz de conflict de legi în timp, este cea în vigoare la data nașterii obligației de reparare.

În materia răspunderii contractuale, creditorul are dreptul de a pretinde daune-interese în momentul în care sînt întrunite condițiile răspunderii contractuale, despăgubirile fiind datorate în virtutea însăși a obligației inițiale, ele constituind „obiectul subsidiar, cu titlu de sancțiune, al neexecutării obligației respective” [2].

Acțiunea în justiție constituie calea legală de realizare a dreptului la reparare și aparține celui prejudiciat atât printr-un delict civil, cât și prin neexecutarea ori executarea defectuoasă sau

tardivă a unui contract. Acțiunea în justiție este „mijlocul juridic prin care cel care a suferit, în persoana sau bunurile sale, un prejudiciu, ca urmare a săvârșirii unei fapte ilicite de către o altă persoană, poate pretinde organului de jurisdicție competent obligarea la reparație a celui sau a celor chemați să răspundă pentru consecințele negative ale faptei respective” [3]. Acțiunea în daune este o acțiune patrimonială ce are ca obiect repararea daunelor suferite de creditorul unei obligații contractuale ca urmare a neexecutării, executării necorespunzătoare ori cu întârziere a acelei obligații. Fiind o acțiune patrimonială, acțiunea în daune este prescriptibilă, de principiu, în termenul general de prescripție de trei ani. Acțiunea în daune poate fi exercitată și de către creditorii celui prejudiciat în condițiile art. 974 CCR.

În Republica Moldova, cererea de chemare în judecată este un prim mijloc procesual la care poate recurge persoana pentru a-și apăra în justiție dreptul încălcat sau contestat, libertățile sau interesele legitime. Fiind actul procesual care materializează în scris manifestarea de voință făcută de reclamant sau petiționar în virtutea principiului disponibilității, cererea de chemare în judecată trebuie să corespundă anumitor exigențe de formă și de conținut prevăzute de legea procesuală (art. 166 și 167 CPC RM)¹³⁷.

Fiind un element activ al patrimoniului celui prejudiciat, dreptul la acțiunea în daune se transmite prin moștenire legală sau prin acte juridice pentru cauză de moarte. Dacă prejudiciul este consecința vătămării personalității morale a celui păgubit, dreptul la acțiunea în daune, implicând o apreciere strict personală din partea acestuia, îi aparține în exclusivitate.

Acțiunea în daune pe temei contractual prezintă deosebiri față de acțiunea în daune pe temei delictual [4]. Acțiunea în daune pe temei delictual se naște în toate situațiile în care se cauzează un prejudiciu unei persoane prin încălcarea unei obligații legale, cu caracter general, ce revine tuturor. Acțiunea în daune pe temei contractual aparține numai creditorului contractual, care suferă un prejudiciu prin neexecutarea în sens larg a obligațiilor asumate de către debitorul său prin încheierea unui contract. Acțiunea în răspundere contractuală presupune ca părțile să aibă calitatea de contractanți și să fie încălcată o obligație determinată, născută dintr-un contract. Aceasta înseamnă că ori de câte ori cel care a suferit un prejudiciu nu are la îndemână un temei contractual, el va recurge la acțiunea în răspundere delictuală, ce are caracter de drept comun, în condițiile art. 998-999 CCR.

Pentru recuperarea prejudiciilor cauzate în faza premergătoare încheierii unui contract, acțiunea în răspundere are caracter delictual [5].

În cazul acțiunii în daune pe temei contractual, întinderea daunelor-interese se determină în funcție de prejudiciile directe și previzibile, cu excepția situației în care debitorul se face vinovat de dol. În situația acțiunii în daune pe temei delictual, întinderea despăgubirilor se determină în

funcție de totalul prejudiciilor directe, previzibile și imprevizibile suferite. În această materie se aplică principiul reparării integrale a prejudiciului, astfel încât cel păgubit să fie repus în situația anterioară comiterii faptei ilicite. În cazul acțiunii în daune pe temei delictual, de principiu, culpa autorului prejudiciului trebuie să fie dovedită de către cel păgubit, cu excepția situațiilor în care culpa este prezumată ori este angajată răspunderea obiectivă, independentă de culpă.

În ceea ce privește acțiunea în daune pe temei contractual, culpa debitorului pârît este prezumată, reclamantul creditor trebuind să dovedească numai existența contractului și faptul că obligația nu a fost executată. Când debitorul pârît are de îndeplinit o obligație de prudență și diligență, culpa sa nu se prezumă prin simplul fapt al neexecutării ori executării necorespunzătoare, fiind necesar ca reclamantul creditor să facă dovada culpei. Dacă debitorul avea de îndeplinit o obligație de rezultat, neexecutarea acesteia prezumă culpa acestuia.

Dacă prejudiciul este urmarea faptei culpabile a mai multor persoane, pe tărîm delictual acestea răspund solidar, conform art. 1003 CCR. Pe tărîm contractual, răspunderea debitorilor este divizibilă, proporțional cu obligația neexecutată, cauză a producerii prejudiciului. Părțile unui contract pot însă conveni asupra solidarității debitorilor.

Autorul faptei prejudiciabile sau cel care răspunde pe temei delictual este de drept în întârziere, așa încât cel prejudiciat are deschisă calea acțiunii în daune.

Atunci când prejudiciul s-a produs în cadru contractual, este necesară punerea în întârziere a debitorului pârît prin intermediul executorului judecătoresc, excepție făcînd situațiile în care punerea în întârziere operează de drept [6].

Pe tărîm delictual, autorul prejudiciului răspunde dacă a acționat cu discernământ, indiferent de vîrstă și starea sa psihică, art. 25 alin. (3) din Decretul nr. 31/1954 instituind o prezumție de discernământ pentru persoanele care au împlinit vîrsta de 14 ani. Minorii sub 14 ani răspund delictual dacă se face dovada că au avut discernământ în momentul săvîrșirii faptei prejudiciabile.

Capacitatea contractuală se dobîndește la împlinirea vîrstei de 18 ani, astfel încât minorul între 14 și 18 ani răspunde numai în privința contractelor pe care le poate încheia valabil, personal și singur în această perioadă, fără a fi necesară încuviințarea ocrotitorului legal și a autorității tutelare.

Dreptul la acțiunea în daune, avînd caracter patrimonial, se prescrie în termenul general de 3 ani, prevăzut de Decretul nr. 167/ 1958 476, cu modificările ulterioare, privitor la prescripția extinctivă. Ceea ce se stinge prin prescripție este dreptul la acțiune în sens material, adică posibilitatea de a obține cu ajutorul organului de jurisdicție obligarea pârîtului la realizarea dreptului pretins, sub sancțiunea executării silite, iar nu dreptul la acțiune în

sens procedural, adică dreptul de a sesiza organul de jurisdicție, care este un drept imprescriptibil [7].

Dreptul subiectiv nu este afectat de prescripție, ci este lipsit astfel de acțiune, putând fi satisfăcut doar prin executarea voluntară de către debitor a prestației. Conform art. 20 alin. (1) din Decretul nr. 167/1958, debitorul poate efectua o plată voluntară valabilă, pe care creditorul este îndreptățit să o păstreze. Prescripția începe să curgă de la data la care se naște dreptul la acțiune, conform art. 1 alin. (1) din Decretul nr. 167/1958. Dreptul la acțiune se naște atunci când se încalcă dreptul subiectiv.

Dacă dreptul este sub condiție suspensivă ori cu termen suspensiv, prescripția începe să curgă de la data când s-a îndeplinit condiția de expirare a termenului, conform art. 7 alin. (3) din Decretul nr. 167/1958). Această regulă se justifică prin aceea că pînă la împlinirea termenului suspensiv creditorul nu are dreptul să ceară executarea, iar în cazul condiției suspensive, dreptul creditorului nu se naște decît la împlinirea condiției. În cazul obligațiilor al căror termen de executare nu este stabilit, prescripția începe să curgă de la data nașterii raportului obligațional, respectiv data încheierii actului juridic (art. 7 alin. (2) din Decretul nr. 1958).

În cazul contractelor între absenți, potrivit principiilor de drept civil și practicii judiciare, momentul încheierii este cel în care ofertantul a primit răspunsul acceptantului [8].

Dreptul la acțiune cu privire la fiecare dintre prestațiile succesive la care este obligat debitorul se stinge printr-o prescripție (art. 12 din Decretul nr. 167/1958). Prescripția dreptului la acțiune începe să curgă de la data la care a devenit exigibilă fiecare dintre aceste prestații.

Prescripția dreptului la acțiune în restituirea unei prestații executate în baza unui act lovit de nulitate începe să curgă de la data rămînerii definitive a hotărîrii judecătorești prin care s-a constatat nulitatea absolută ori s-a pronunțat nulitatea relativă, deoarece înainte de acest moment nu ar fi posibilă nici introducerea unei acțiuni întemeiate pe îmbogățirea fără justă cauză (art. 8 alin. (2) din Decretul nr. 167/1958).

Potrivit dispozițiilor art. 11 din Decretul nr. 167/1958, termenul de prescripție a dreptului la acțiune decurgînd din viciile ascunse ale unui lucru transmis sau ale unei lucrări executate începe să curgă de la data descoperirii viciilor, însă cel mult un an de la predarea lucrului sau lucrării. Termenul de prescripție a dreptului la acțiune pentru viciile unei construcții începe să curgă la data descoperirii viciilor, însă cel mult pînă la împlinirea a 3 ani de la predare [9].

Data descoperirii viciilor reprezintă un moment subiectiv de la care începe să curgă prescripția, în timp ce momentele legate de împlinirea unui an de la predarea lucrului sau a lucrării și a trei ani de la predarea construcției au un caracter obiectiv.

Ultimul alineat al art. 11 din Decretul nr. 167/1958 stabilește că nu se aduce nici o atingere termenelor de garanție, legale sau convenționale. Primul moment este legat de descoperirea viciilor, iar cel de al doilea – de data predării lucrului sau lucrării.

Dacă s-a stabilit un termen de remediere a viciilor, prescripția dreptului la acțiune începe să curgă doar după expirarea acestui termen, aplicându-se dispozițiile **art. 7 alin. final** din Decretul nr. 167/1958. Potrivit art. 8 din același Decret, prescripția dreptului la acțiune în repararea pagubei pricinuite prin fapta ilicită începe să curgă de la data când păgubitul a cunoscut sau trebuia să cunoască atât paguba, cât și pe cel care răspunde de ea. Legiuitorul stabilește astfel două momente: unul subiectiv – data la care păgubitul a cunoscut paguba și pe cel care răspunde de ea și unul obiectiv – data la care păgubitul trebuia să cunoască paguba și pe cel răspunzător. Aceasta regulă se aplică și în cazul îmbogățirii fără justă cauză, bazată pe gestiunea de afaceri, acțiuni revocatorii [10].

În cazul prejudiciilor succesive, momentul începerii prescripției diferă. Astfel, pentru cele actuale și viitoare, dar certe curge o singură prescripție, în măsura în care cel păgubit le-a cunoscut cu anticipație, ele fiind consecința necesară a aceleiași fapte. În ceea ce privește prejudiciile viitoare, fiecare pagubă dă naștere unei pretenții de sine stătătoare, care se prescrie începând cu data când cel păgubit a cunoscut efectiv sau trebuia să cunoască și realizarea fiecărei eventualități [11].

Termenul de prescripție al acțiunii în regres va curge din momentul plății despăgubirilor victimei.

Potrivit art. 12 din Legea nr. 11/1991, dreptul la acțiune în răspundere civilă pentru recuperarea daunelor produse prin fapte de concurență neloială se prescrie în termen de 1 an de la data la care păgubitul a cunoscut sau ar fi trebuit să cunoască dauna și pe cel care a cauzat-o, dar nu mai târziu de 3 ani de la data săvârșirii faptei.

Legea contenciosului administrativ nr. 29/1990 prevede că acțiunea pentru anularea actului ilegal, pentru obligarea autorității administrative la rezolvarea cererii privitoare la un drept recunoscut de lege și pentru plata daunelor materiale și morale nu se poate face mai târziu de 1 an de la data comunicării actului administrativ a cărui anulare se cere. Art. 12 din aceeași lege prevede că, în cazul în care cel vătămat a cerut anularea actului administrativ fără a cere în același timp și despăgubiri, întinderea pagubei nefiindu-i cunoscută la data judecării acțiunii de anulare, termenul de prescripție pentru cererea de despăgubire curge de la data la care a cunoscut sau ar fi trebuit să cunoască întinderea pagubei.

Acțiunea pentru repararea pagubei pricinuite prin arestarea sau condamnarea pe nedrept poate fi pornită contra statului în termen de 1 an de la rămânerea definitivă a hotărârii de

achitare sau de la data ordonanței de scoatere de sub urmărire. Prescripția se întrerupe, se suspendă și poate fi repusă în termen în condițiile prevăzute de Decretul nr. 167/1958.

Art. 1416 CCRM stipulează modul de reparare a prejudiciului delictual. În conformitate cu alin. (1) al articolului nominalizat, instanța de judecată stabilește felul despăgubirii în funcție de circumstanțe. Ea va lua o hotărîre diferită de cererea păgubitului numai din motive întemeiate. Instanța de judecată, adoptînd hotărîrea cu privire la reparația prejudiciului, obligă autorul prejudiciului să pună la dispoziție un bun de același gen și de aceeași calitate, să repare bunul pe care l-a deteriorat ori să compenseze integral prin echivalent bănesc prejudiciul cauzat.

Doar instanța de judecată stabilește quantumul reparației prin echivalent bănesc în funcție de întinderea prejudiciului de la data pronunțării hotărîrii. Persoana vătămată poate cere despăgubiri suplimentare pentru prejudiciul care a apărut după pronunțarea acestei hotărîri. Repararea prejudiciului prin echivalent bănesc se face prin încasarea unei sume globale în folosul persoanei vătămate sau prin stabilirea unei redevențe. În cazul în care se stabilește o redevență, debitorul poate fi obligat la depunerea unei garanții¹³⁸.

Părțile unui contract pot însă încheia convenții de nerăspundere, în anumite limite.

Practica judiciară demonstrează că, deși legislația civilă prevede soluționarea litigiilor cu privire la repararea prejudiciilor pe cale amiabilă, în cele mai frecvente cazuri persoanele apelează totuși în instanțele de judecată pentru a le soluționa.

Dreptul la acțiunea în daune pe temei delictual se prescrie în termenul general de prescripție de trei ani. În materia răspunderii contractuale, pe lângă termenul general, legiuitorul prevede și termene speciale [12]. În materia răspunderii delictuale, înainte de săvîrșirea faptei ilicite orice convenție de nerăspundere încheiată este lovită de nulitate. În Republica Moldova termenul general de prescripție pentru ambele forme de răspundere este de trei ani.

4.2. Competența materială și teritorială a instanței asupra acțiunii în repararea prejudiciului

Acțiunea în repararea daunei este de competența judecătoreiei, deoarece aceasta judecă în primă instanță, potrivit art. 1 CPCR, care prevede că toate procesele și cererile în materie civilă sînt de competența judecătoreiei, cu excepția celor date în competența altor instanțe [13]. Procesele și cererile privind drepturile și obligațiile rezultînd din raporturi juridice civile al căror obiect are o valoare de peste 150 milioane lei sînt de competența tribunalului în primă instanță, potrivit art. 2 pct. 1 CPCR [14]. Acțiunea pentru repararea prejudiciilor cauzate prin erori

judiciare săvârșite în procesele penale este la fel de competența tribunalului în primă instanță, conform art. 2 pct. 1 lit. i) CPCRM [15] Acțiunea în daune întemeiată pe Legea nr. 11/1991 este de competența tribunalului în primă instanță, potrivit art. 7 din respectiva lege.

Acțiunea în daune întemeiată pe Legea nr. 29/1990 este de competența tribunalului sau a curții de apel în primă instanță, după cum autoritatea administrativă chemată în judecată are caracter local, județean sau central [16]. Instanța competentă teritorială [17] asupra acțiunii în daune este cea de la domiciliul pârâtului, potrivit regulii înscrise în art. 5 CPCRM.

Dacă acțiunea se îndreaptă împotriva mai multor pârâți, potrivit art. 9 CPCRM, competența teritorială aparține oricăreia dintre instanțele de domiciliu ale pârâților. În cazul în care printre pârâți sînt și obligați accesorii, cererea se îndreaptă la instanța competentă pentru oricare dintre pârâții principali.

Potrivit art. 10 pct. 1 CPCRM, în afară de instanța domiciliului pârâtului, în cererile privitoare la executarea, anularea, rezoluțiunea sau rezilierea unui contract este competentă și instanța locului prevăzut în contract pentru executarea, chiar parțială, a obligației. Dacă în contract nu s-a prevăzut un asemenea loc, se aplică art. 5 CPCRM. De asemenea, potrivit art. 10 pct. 8 CPCRM, pe lângă instanța domiciliului pârâtului, în cererile ce izvorăsc dintr-un fapt ilicit, este competentă și instanța în circumscripția căreia s-a săvârșit acel fapt. În materie de asigurare, potrivit art. 11 CPCRM, acțiunea privitoare la despăgubiri se va putea îndrepta și la instanța în circumscripția căreia se află domiciliul asiguratului sau bunurile asigurate ori locul unde s-a produs accidentul.

Codul de procedură civilă al Republicii Moldova conține reglementări diferite cu privire la competență. Astfel, conform art. 28 CPCRM, instanțele judecătorești de drept comun judecă pricinile civile, cu participarea persoanelor fizice și juridice, autorităților publice, privind apărarea drepturilor încălcate sau contestate, libertăților și intereselor legitime, dacă apărarea nu se efectuează pe o altă cale judiciară, în special:

a) pricinile în litigiile de drept ce apar din raporturi juridice civile, familiale, de muncă, locative, funciare, ecologice și din alte raporturi juridice, bazate pe egalitatea părților, pe libertatea contractului și pe alte temeuri de apariție a drepturilor și obligațiilor;

b) pricinile în litigiile ce decurg din raporturi de contencios administrativ;

c) pricinile în procedură specială, specificate la art. 279;

d) pricinile în pretenții ce se examinează în procedură în ordonanță, specificate la art. 345;

e) pricinile ce apar în legătură cu executarea actelor instanțelor judecătorești și actelor unor alte autorități.

În competența instanțelor judecătorești de drept comun pot fi date prin lege și alte categorii de pricini. Instanțele judecătorești de drept comun judecă pricinile cu participarea

cetățenilor străini, apatrizilor, organizațiilor străine, organizațiilor cu investiții străine, organizațiilor internaționale, cu excepția pricinilor în litigii economice și altor pricini date în competența judecătoriilor economice.

De competența instanțelor judecătorești economice din Republica Moldova sînt:

a) litigiile economice ce apar din raporturi juridice civile, financiare, funciare, din alte raporturi dintre persoane juridice, persoane fizice care practică activitate de întreprinzător fără a se constitui persoană juridică, avînd statut de întreprinzător individual, dobîndit în modul stabilit de lege;

b) pricinile dintre acționar și societatea pe acțiuni, între membrii altor societăți și societate, indiferent de subiect, ce rezultă din activitatea economică a societății respective;

c) pricinile privind declararea insolabilității;

d) pricinile privind contestarea actelor administrative ce vizează dreptul de proprietate asupra unor bunuri care au intrat în circuit civil;

e) pricinile privind contestarea, în condițiile legii, a hotărîrilor arbitrale și eliberarea titlurilor executorii;

f) pricinile privind sistarea temporară a valabilității sau retragerea licențelor/autorizațiilor ce vizează activitatea de întreprinzător.

În competența instanțelor judecătorești economice pot fi date prin lege și alte categorii de pricini.

Instanțele judecătorești economice judecă pricinile ce țin de competența lor cu participarea organizațiilor și cetățenilor Republicii Moldova, precum și a organizațiilor și cetățenilor străini, apatrizilor, organizațiilor cu investiții străine, organizațiilor internaționale care practică activități de întreprinzător, dacă prin lege, printr-un tratat internațional la care Republica Moldova este parte sau prin înțelegere a părților nu se stabilește o altă modalitate de soluționare a unor astfel de litigii¹³⁹ [158].

Alegerea competenței aparține reclamantului, iar odată ce acesta s-a adresat uneia dintre instanțele competente, el nu mai poate cere declinarea competenței. Astfel, cum prevede art. 19 CPCPR, părțile pot conveni prin înscris sau prin declarație verbală în fața instanței ca pricinile privitoare la bunuri să fie judecate de alte instanțe decît cele care, potrivit legii, au competență teritorială, cu excepția cazurilor de competență teritorială exclusivă, prevăzute de art. 13-16 CPCPR și a celor privitoare la starea și capacitatea persoanelor.

Acțiunile izvorîte dintr-un act de concurență neloială sînt de competența tribunalului locului săvîrșirii faptei sau în a cărui rază teritorială se găsește sediul pîrîtului.

Art. 6 alin. (1) din Legea nr. 29/1990 stabilește competența teritorială în favoarea instanței (tribunal sau curte de apel) de la domiciliul reclamantului. Această dispoziție este în favoarea

reclamantului, așa încât acesta poate renunța la ea și promova acțiunea la instanța sediului autorității administrative pârte [18].

4.3. Părțile în acțiunea în repararea prejudiciului pe teme delictual și pe teme contractual

În conformitate cu art. 55 CPCRM, se consideră participanți la proces: părțile, intervenienții, reprezentanții, procurorul, persoanele care, în conformitate cu art. 7 CPCRM alin. (2), art. 73 și 74 CPCRM, sînt împuternicite să adreseze în instanță cereri în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unor alte persoane sau care intervin în proces pentru a depune concluzii în apărarea drepturilor unor alte persoane, precum și persoanele interesate în pricinile cu procedură specială.

Problema concursului între temeiul delictual și cel contractual al răspunderii civile se pune numai atunci cînd între autorul prejudiciului și cel prejudiciat există un contract civil, prejudiciul fiind consecința neexecutării unei obligații contractuale.

Persoana prejudiciată nu poate promova o acțiune în daune pe teme mixt, contractual și delictual, după cum nu poate recurge la normele răspunderii delictuale pentru a obține o reparație integrală după ce a uzat de normele răspunderii contractuale.

Ținînd seama de caracterul de drept comun, general, al răspunderii delictuale și caracterul special, derogatoriu, al răspunderii contractuale, creditorul contractual prejudiciat nu poate promova decît o acțiune în daune pe teme contractual, întrucît numai astfel se respectă voința părților contractante și nu se nesocotește legea [19].

Părțile contractante se obligă la încheierea contractului în anumite condiții și sînt astfel ținute de îndeplinirea exactă a obligațiilor, asumîndu-și o răspundere circumscrisă în aceste limite. A admite incidența răspunderii delictuale mai severe ar însemna să se nesocotească voința părților și să se substituie răspunderii speciale o răspundere generală. Atunci însă cînd neexecutarea obligațiilor contractuale constituie infracțiune, cel prejudiciat are posibilitatea, în temeiul art. 14 și 19 CPPR, să opteze între instanța penală și cea civilă. Dacă își formulează pretențiile la daune în cadrul procesului penal, el nu mai poate promova o altă acțiune, decît eventual pentru prejudiciul neacoperit ori viitor. În cadrul procesului penal temeiul acțiunii în daune este delictual [20].

Dacă nu a optat pentru această posibilitate, cel prejudiciat poate promova acțiunea în daune direct la instanța civilă, invocînd fie un teme contractual, fie unul delictual.

În literatura juridică s-a discutat și despre sensul dispozițiilor art. 17 și 18 CPPR, care aparent ar îngădi dreptul de opțiune, dispunînd că atunci cînd persoana vătămată este lipsită de

capacitate ori are capacitate de exercițiu restrînsă, acțiunea civilă se pornește și se exercită din oficiu odată cu acțiunea penală, iar procurorul este obligat să susțină interesele civile ale acesteia, chiar dacă nu s-a constituit parte civilă în procesul penal [21]. Astfel, cel vătămat are dreptul la opțiune între temeiul delictual ori contractual al acțiunii în daune, însă acțiunea trebuie exercitată în cadrul procesului penal, art. 17 CPPR atribuind exclusiv instanței penale competența soluționării din oficiu a acțiunii în daune [22].

Atunci cînd neexecutarea obligației contractuale de către debitor este urmarea dolului său, răspunderea are, la fel, temei contractual, întrucît cuprinderea în cuantumul daunelor-interese datorate și a celor imprevizibile, ca urmare a dolului, nu schimbă temeiul răspunderii, care rămîne contractuală [23].

Persoana prejudiciată are calitatea de a promova acțiunea în daune. Ea poate acționa personal sau prin reprezentant legal ori convențional.

Minorul sub 14 ani și interzisul judecătoresc își exercită dreptul la acțiune prin reprezentanții lor legali, părinți, tutori sau curatorii. Minorul între 14 și 18 ani exercită singur acțiunea, însă cu asistarea ocrotitorului legal.

Acțiunea în daune intră în sfera actelor de administrare a patrimoniului. Atunci cînd în cadrul unei astfel de acțiuni se pune problema unei tranzacții ori renunțării la dreptul de reparație, se impune și încuviințarea prealabilă a autorității tutelare pentru valabilitatea unor astfel de acte.

Acțiunea în daune născută dintr-un delict civil poate fi exercitată și de către creditorii celui prejudiciat, în condițiile art. 974 CCR. Dacă însă prejudiciul este urmarea lezării personalității morale a celui păgubit, dreptul la acțiune are caracter personal și nu poate fi transmis [24].

Imediat ce dreptul la acțiune s-a născut, el poate fi cesionat de titularul său, ca oricare element activ al patrimoniului [25]. Drept urmare, acțiunea poate fi exercitată de către cesionar, iar pîrîtul nu va restitui numai prețul cesiunii, ci va datora, întocmai ca și cedentului, reparația integrală. El poate paraliza acțiunea cesionarului prin retract litigios, în condițiile art. 1402-1404 CCR.

Dreptul la acțiunea în daune se transmite prin moștenire legală și testamentară. Succesorul universal sau cu titlu universal dobîndește dreptul la acțiunea în daune printre celelalte elemente active ale patrimoniului, care i se transmit în tot sau în parte. Testatorul poate dispune de dreptul la reparație și printr-un legat cu titlu particular.

Acțiunea în daune contra statului, pentru pagubele pricinuite prin arestarea ori condamnarea pe nedrept, aparține persoanei, victimă a acestor măsuri, iar după moartea acesteia, acțiunea poate fi continuată sau pornită de către persoanele care se aflau în întreținerea acesteia (art. 505 alin. (1) CPPR).

Dacă cel prejudiciat printr-o faptă ce constituie infracțiune este o persoană lipsită de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă, acțiunea în reparație se exercită din oficiu în cadrul procesului penal.

În cazul în care prejudiciul s-a produs prin degradarea unui bun, proprietate a mai multor persoane, fiecare are posibilitatea să solicite repararea prejudiciului suferit. În cazul proprietății comune a soților, oricare dintre aceștia poate exercita dreptul la acțiune în baza mandatului tacit reciproc, reglementat de art. 35 din Codul român al familiei.

Pîrîtul, în acțiunea în daune pe teme delictual, este persoana care se face vinovată ori răspunzătoare de producerea prejudiciului. În cazul răspunderii civile delictuale directe, bazată pe culpă, autorul faptei ilicite răspunde personal și va fi obligat la despăgubire.

În cazul răspunderii obiective, persoana răspunzătoare va fi chemată să repare prejudiciul produs prin fapta prepusului, a lucrului, prin ruina edificiului ori prin conduita animalului, în condițiile art. 1000 alin. (1), art. 1000 alin. (3), art. 1001 și 1002 CCR.

Acțiunea poate fi promovată și împotriva persoanelor răspunzătoare pentru altul, părinți, institutori, meseriași.

Dacă prejudiciul este urmarea faptei mai multor persoane, acestea răspund solidar, în condițiile art. 1003 CCR. Reclamantul poate promova acțiunea împotriva oricăruia dintre autori pentru întregul prejudiciu, iar cel care a plătit poate iniția acțiune în regres contra celorlalți pentru partea de prejudiciu care le este imputabilă. Dacă obligația este *in solidum*, acțiunea în regres are ca obiect restituirea întregii reparații acordate celui păgubit.

După moartea celui răspunzător, acțiunea poate fi promovată sau continuată contra moștenitorilor săi legali sau legatarilor universali și cu titlu universal care au acceptat succesiunea.

Dacă moștenirea este vacantă, statul va răspunde pentru obligațiile defunctului numai în măsura valorii bunurilor rămase fără moștenitor. Astfel, acțiunea se va îndrepta împotriva statului.

Succesorul în drepturi cu titlu particular – cumpărător, legatar particular etc. – nu răspunde de obligațiile autorului său și nu poate fi acționat pentru despăgubirea datorată *ex delicto* de către acesta. Dacă însă a lăsat să dăinuiască starea de lucruri cauzatoare de pagube și după dobîndire, el va răspunde pentru propria faptă.

Calitatea de reclamant în acțiunea în daune ce derivă din contract o are creditorul care a suferit un prejudiciu prin neexecutarea în sens larg a obligației asumate de debitorul său. Potrivit principiului relativității efectelor actului juridic, înscris în art. 973 CCR, convențiile produc efecte doar între părțile contractante. Părți sînt persoanele care au încheiat actul juridic și în

patrimoniul ori persoana cărora se produc efectele acestui act, întrucât ele au manifestat un interes propriu prin încheierea actului. Cu toate acestea, efectele actului juridic se răsfrâng și asupra avînzilor-cauză, datorită legăturii ori raportului în care aceștia se află cu părțile, cu toate că nu au participat la încheierea actului juridic.

Sucesorii universali și cu titlu universal preiau în principiu drepturile și obligațiile autorului lor, cu excepția celor strîns legate de persoana autorului, care sînt incesibile [26]. Succesorii cu titlu particular dobîndesc numai un anumit drept, privit individual. Au calitatea de succesori cu titlu particular cumpărătorul, donatarul, legatarul cu titlu particular etc.

Dobînditorul unui anumit drept sau bun are calitatea de avînd-cauză numai dacă sînt îndeplinite următoarele condiții:

- să fie vorba despre drepturi și obligații strîns legate de bunul dobîndit;
- să fie vorba despre acte anterioare ale autorului;
- să fi fost îndeplinită cerința de publicitate prevăzută de lege pentru acel act (de exemplu, art. 1441 CCR).

Creditorii chirografari au la îndemîină acțiunea oblică pentru a acționa în locul și în numele debitorului lor, care stă în pasivitate și nu aduce în propriul patrimoniu valorile la care este îndreptățit. Împotriva actelor încheiate de debitor în fraudă intereselor lor, creditorii chirografari au la îndemîină acțiunea pauliană revocatorie. Acțiunea în daune pe temei contractual se îndreaptă împotriva debitorului care nu și-a executat obligația asumată, a executat-o defectuos ori cu întîrziere.

Dacă s-au obligat mai mulți debitori, toți sînt răspunzători, obligația lor fiind divizibilă de principiu ori solidară, în măsura în care solidaritatea derivă din lege ori din convenția părților.

Prin urmare, persoana prejudiciată nu poate promova o acțiune în daune pe temei mixt, contractual și delictual, după cum nu poate recurge la normele răspunderii delictuale pentru a obține o reparație integrală după ce a uzat de normele răspunderii contractuale.

În calitate de persoană prejudiciată poate fi orice parte a unui contract față de care nu au fost executate obligațiile asumate prin acesta, iar în caz de delict – numai cea prejudiciată.

4.4. Dovada dreptului la despăgubire și obiectul acțiunii în repararea prejudiciului prin echivalent bănesc

În cadrul acțiunii în repararea daunei, cel prejudiciat trebuie să facă dovada condițiilor cerute de lege pentru antrenarea răspunderii pîrîtului. Atît în ceea ce privește sarcina dovezii,

cît și în ceea ce privește mijloacele de dovadă admisibile, puterea lor probantă și modul de administrare, se aplică regulile dreptului comun. Ca urmare, regulile dreptului comun în materie de probațiune se aplică atît la determinarea faptelor care, reunite, dau naștere raportului juridic ce are ca obiect repararea pagubei pricinuite, adică a prejudiciului, cît și a raportului de cauzalitate dintre acesta și fapta săvîrșită de cel chemat a răspunde, a caracterului ilicit al faptei, precum și a vinovăției.

Articolul 117 CPCRM prevede că probe în pricini civile sînt elementele de fapt, dobîndite în modul prevăzut de lege, care servesc la constatarea circumstanțelor ce justifică pretențiile și obiecțiile părților, precum și alte circumstanțe importante pentru justa soluționare a pricinii. În calitate de probe în pricini civile se admit elementele de fapt constatate din explicațiile părților și ale altor persoane interesate în soluționarea pricinii, din depozițiile martorilor, din înscrisuri, probe materiale, înregistrări audio-video, din concluziile experților.

Datele obținute cu încălcarea legii nu au putere de probațiune și nu pot fi puse de instanță în temeiul hotărîrii.

Sarcina probei revine, potrivit principiului statornicit de dispozițiile art. 1169 CCR, reclamantului (*actori incumbit onus probandi*) [27]. Reclamantul trebuie să dovedească existența și întinderea prejudiciului suferit, legătura cauzală dintre prejudiciu și fapta pîrîtului, a persoanelor sau lucrurilor pentru care acesta răspunde, a caracterului ilicit al faptei și a vinovăției pîrîtului.

Atunci cînd legea, în scopul de a înlesni situația victimei, instituie în favoarea ei o prezumție legală, are loc fie o deplasare a obiectului probei, fie o descompunere a obiectului probei [28].

Persoana prejudiciată prin fapta unui copil minor, a unui elev sau ucenic nu trebuie să dovedească vinovăția acestora. În cazul răspunderii părinților pentru prejudiciul cauzat de copilul lor minor, persoana prejudiciată trebuie să dovedească doar trei dintre condițiile generale ale răspunderii civile, respectiv prejudiciul, fapta ilicită a copilului minor și raportul de cauzalitate dintre fapta minorului și prejudiciul suferit, precum și două condiții speciale, respectiv copilul să fie minor și să aibă locuința la părinții săi [29].

În cazul răspunderii institutorilor și artizanilor, cel prejudiciat trebuie să dovedească existența prejudiciului, fapta ilicită a elevului sau ucenicului și raportul de cauzalitate dintre acea faptă și prejudiciul suferit, în calitate de condiții generale ale răspunderii, precum și trei condiții speciale, și anume: elevul sau ucenicul să fie minor, fapta ilicită să fi fost săvîrșită de elev sau ucenic în timpul cît se afla sau trebuia să se afle sub supravegherea institutorului sau artizanului, elevul sau ucenicul să fi cauzat prejudiciul unei terțe persoane [30].

Dovada culpei pîrîtlui nu se impune nici în cazul antrenării răspunderii pentru lucruri sau pentru animale, în condițiile art. 1000 alin. (1) și 1001 CCR [31]. De asemenea, în cazul răspunderii comitenților, legiuitorul a eliminat culpa din cercul faptelor ce dau naștere dreptului la reparație, această răspundere fiind, alături de cea pentru lucruri și cea pentru animalele de sub pază, răspundere obiectivă.

În ceea ce privește mijloacele de probă, nu există restricții, cel prejudiciat putînd recurge la orice mijloc de probă admis de lege. Dacă prejudiciul este urmarea lezării unui drept de creanță, născut din contract, dovada contractului se va face cu respectarea regulilor privitoare la dovada actului juridic.

Cît privește convențiile asupra probelor, acestea nu pot aduce atingere dreptului la probă al părților și rolului activ al judecătorului, care are libera apreciere, potrivit intimei sale convingeri, pentru a se respecta principiul adevărului obiectiv. În general, ele sînt valabile dacă largesc dreptul la dovadă și supun într-o mai mare măsură probele administrate, cît privește aprecierea lor, principiului intimei convingeri a judecătorului.

De aceea, în materie delictuală, domeniul de aplicare a unor asemenea convenții este destul de restrîns.

Potrivit dreptului comun, convențiile asupra probelor trebuie să respecte normele imperative, care guvernează dreptul la dovadă al părților, dreptul de inițiativă privitor la probe, conferit de lege judecătorului, și regulile care guvernează administrarea probelor.

Sînt socotite valabile și utile, așadar, convențiile care răstoarnă, în tot sau în parte, sarcina probei în favoarea victimei sau care largesc admisibilitatea probei testimoniale ori a celei prin prezumții simple în cazul actelor juridice (art. 1191 alin. (3) CCR).

Obiectul acțiunii în daune [32] îl constituie obligarea pîrîtlui la despăgubiri. Valoarea despăgubirilor este echivalentă cu valoarea prejudiciului suferit de reclamant și se determină la data pronunțării hotărîrii judecătorești. Despăgubirile au ca scop repunerea reclamantului, prin plata unui echivalent bănesc, în situația patrimonială anterioară nașterii dreptului la reparație.

Dispozițiile art. 1086 CCR, care se referă la răspunderea contractuală, au incidență și în cazul răspunderii delictuale. Astfel, sînt supuse reparației doar prejudiciile directe, care sînt consecința nemijlocită directă și necesară a faptei ilicite.

Despăgubirile acordate trebuie să reprezinte pierderea suferită (*damnum emergens*) și beneficiul nerealizat (*lucrum cessans*), conform art. 1084 CCR, care, deși reglementează răspunderea contractuală, se aplică și în cazul răspunderii delictuale. Determinarea acestor două elemente ale prejudiciului se face separat.

În cadrul răspunderii contractuale, conform art. 1085 CCR, debitorul este obligat a repara numai prejudiciile previzibile la încheierea contractului, cu excepția cazului în care se face

vinovat de dol, cînd va fi obligat și la repararea prejudiciilor imprevizibile. Limitarea răspunderii contractuale la repararea prejudiciilor previzibile, cînd nu sînt urmarea dolului debitorului, se justifică prin faptul că numai în condiții de previzibilitate părțile și-au manifestat voința, asumîndu-și astfel de obligații.

În cadrul răspunderii delictuale sînt supuse reparării toate prejudiciile, atît previzibile, cît și imprevizibile. Articolul 1416 CCRM prevede că instanța de judecată stabilește felul despăgubirii în funcție de circumstanțe. Ea va lua hotărîre diferită de cererea păgubitelui numai din motive întemeiate.

Instanța de judecată, adoptînd hotărîrea cu privire la reparația prejudiciului, obligă autorul prejudiciului să pună la dispoziție un bun de același gen și de aceeași calitate, să repare bunul pe care l-a deteriorat ori să compenseze integral prin echivalent bănesc prejudiciul cauzat.

Numai dacă respectarea prevederii art. 1416 alin. (2) CCRM este imposibilă, instanța de judecată stabilește cuantumul reparației prin echivalent bănesc în funcție de întinderea prejudiciului la data pronunțării hotărîrii. Persoana vătămată poate cere despăgubiri suplimentare pentru prejudiciul care a apărut după pronunțarea acestei hotărîri. Repararea prejudiciului prin echivalent bănesc se face prin încasarea unei sume globale în folosul persoanei vătămate sau prin stabilirea unei redevențe. În cazul în care se stabilește o redevență, debitorul poate fi obligat la depunerea unei garanții [159].

Dedus din dispozițiile art. 998 CCR, principiul reparării integrale a prejudiciului a fost consacrat printr-o decizie a Plenului fostului Tribunal Suprem [33], prin care s-a decis că, „potrivit principiului general ce rezultă din art. 998 CCR, despăgubirile acordate victimei trebuie să constituie o justă și integrală reparație a pagubei cauzate prin fapta ilicită a autorului”.

Repararea integrală a prejudiciului înseamnă acoperirea de către persoana responsabilă a tuturor elementelor componente ale prejudiciului direct, respectiv atît a pierderii efective și a cîștigului nerealizat, cît și a cheltuielilor ocazionate persoanei păgubite de activitatea desfășurată în scopul evitării, limitării sau reparării pagubei.

Practica judiciară a avut nu numai rolul de a consacra principiul reparării integrale a prejudiciului, cît privește formularea sa (deoarece el nu este formulat astfel în nici un act normativ), ci și de a determina conținutul său și regulile și modalitățile concrete de realizare a acestuia, criticînd, totodată, practicile și procedeele greșite prin care acest principiu era aplicat doar formal.

Din momentul rămînerii definitive a hotărîrii judecătorești, persoana răspunzătoare datorează și dobînzile aferente despăgubirii acordate, pînă la plata ei integrală [34]. Pentru o

deplină reparare a pagubei, dobînda a fost fixată la nivelul dobînzilor acordate de CEC, care ține seama de scăderea puterii de cumpărare a leului [35]. Dacă fapta ilicită a constat în sustragerea unor sume de bani, dobînzile se acordă de la data săvîrșirii faptei [36].

Principiul reparării integrale a prejudiciului constituie unul dintre criteriile de care ține seama judecătorul la determinarea și aprecierea daunelor morale, precum și a despăgubirilor ori compensațiilor bănești acordate pentru acestea.

Instanța de judecată, adoptînd hotărîrea cu privire la repararea prejudiciului, obligă autorul prejudiciului să pună la dispoziția păgubitului un bun de același gen și de aceeași calitate, să repare bunul pe care l-a deteriorat ori să compenseze integral prin echivalent bănesc prejudiciul cauzat.

4.5. Stabilirea întinderii prejudiciului și a despăgubirilor, modalități de plată a acestora

Legislațiile în vigoare ale diferitelor state prevăd diverse modalități de stabilire a întinderii prejudiciului și a despăgubirilor. Ca exemplu, art. 1417 CPCRML prevede că prejudiciul cauzat din intenția persoanei vătămate nu se repară. În cazul în care culpa gravă a persoanei vătămate a contribuit la producerea prejudiciului sau la agravarea lui, despăgubirea se reduce potrivit gradului de vinovăție a persoanei vătămate.

Culpa gravă a persoanei vătămate nu constituie temei de reducere a despăgubirii în cazurile prevăzute în art. 1405 CCRM și nici în cazurile în care prejudiciul a fost cauzat unui minor care nu a împlinit vîrsta de 14 ani sau unei persoane lipsite de capacitate de exercițiu.

În conformitate cu decizia tribunalului, valoarea prejudiciului se determină la data pronunțării hotărîrii, deoarece numai astfel se poate realiza o reparare integrală, asigurîndu-se celui păgubit posibilitatea de a-și restabili, la prețul zilei, situația patrimonială avută înainte de a fi păgubit [37]. Ca urmare, instanțele sînt obligate să reactualizeze valoarea prejudiciului pînă în ziua pronunțării hotărîrii.

Acțiunea ulterioară pentru majorarea despăgubirilor acordate, consecință a apariției unor pagube suplimentare, de care nu s-a ținut seama la pronunțarea hotărîrii, au ca punct de referință data pronunțării primei hotărîri, așa încît sînt considerate prejudicii noi numai cele apărute după aceasta dată.

În cazul în care fapta ilicită a constat în sustragerea unei sume în dolari, instanța a obligat pe autor la restituirea unei sume egale, în dolari, sau a contravalorii în lei a acesteia, calculată la cursul de schimb de la data plății [38]. Într-o asemenea ipoteză s-a apreciat că despăgubirile trebuie calculate în lei, ținîndu-se seama de cursul valutar la data pronunțării hotărîrii [39].

Valoarea prejudiciului va include întotdeauna și beneficiul nerealizat. Astfel, într-o speță, victima a fost vătămată de un animal al pîrîtului, scăpat de sub supravegherea acestuia. Ținîndu-se seama că victima era meșteșugar pe cont propriu, în cuantumul despăgubirilor acordate a fost inclusă și o sumă ce reprezintă venitul nerealizat dintr-o lucrare pe care nu a mai putut să o termine, cu motivarea că „la calcularea prejudiciului, în cadrul răspunderii civile delictuale, se ține seama și de beneficiul nerealizat, care se include în cuantumul despăgubirilor” [40].

În cazul vătămării sănătății sau a integrității corporale a persoanei pot apărea mai multe situații.

Dacă vătămarea sănătății nu a avut consecințe de durată, la determinarea prejudiciilor se iau în considerare cheltuielile suportate pentru restabilirea sănătății, determinate de îngrijirea medicală și alte asemenea cheltuieli, diferența dintre salariul avut și sumele primite pe durata concediului medical, pînă la însănătoșire, ori salariul de care a fost lipsită persoana vătămată pe această perioadă [41].

Dacă vătămarea sănătății ori a integrității corporale a avut drept urmare pierderea sau diminuarea capacității de muncă, soluțiile diferă în funcție de situație: persoana vătămată era încadrată în muncă; persoana vătămată, deși majoră, nu era încadrată în muncă; persoana vătămată era minor.

În situația în care persoana vătămată era încadrată în muncă și a suferit o reducere a veniturilor pe care le dobîndea anterior, ca urmare a pierderii ori diminuării capacității sale de muncă, ea este îndreptățită să primească, sub forma unor prestații periodice, diferența dintre pensia sau ajutorul social primit de la asigurările sociale și veniturile lunare de care a fost lipsită ca urmare a vătămării suferite [42].

S-a decis că victima trebuie să obțină mai întîi pensia sau ajutorul social și apoi să solicite de la autorul faptei ilicite diferența destinată a acoperi integral prejudiciul suferit, deoarece „despăgubirile după dreptul comun au un caracter subsidiar față de cele acordate potrivit legislației privitoare la asigurările sociale. De aceea victima nu poate să obțină despăgubiri după dreptul comun decît în măsura în care pensia sau ajutorul social primit, după caz, de la asigurările sociale, nu acoperă integral prejudiciul suferit” [43].

Termenul de prescripție a acțiunii va începe să curgă de la data stabilirii pensiei, iar nu de la data producerii prejudiciului.

La calculul sumelor lunare de care a fost lipsită victima se va ține seama de retribuția ori cîștigurile pe care le primea anterior vătămării. Astfel, s-a ținut seama și de sumele cuvenite pentru orele suplimentare pe care victima le presta anterior în mod obișnuit și pe care nu mai este în măsură să le presteze [44].

De asemenea, trebuie luate în considerare și veniturile obținute prin cumulul de funcții, potrivit Legii nr. 2/1991.

Trebuie să se țină seama de toate majorările de retribuție de care partea vătămată ar fi beneficiat în mod cert, dacă și-ar fi continuat activitatea obișnuită [45].

La stabilirea despăgubirilor pe care le realiza partea vătămată înainte de accidentare trebuie avute în vedere, pe lângă retribuția pe care o primea de la unitatea la care era angajată, chiar și veniturile realizate în afara unui contract de muncă, deoarece și acestea sînt rezultatul muncii depuse [46].

În situația în care persoana vătămată era recent încadrată în muncă, la determinarea despăgubirilor periodice se va ține seama de salariul de care ar fi beneficiat în funcție de calificarea pe care o avea. Dacă victima a lucrat numai cîteva zile, așa încît nu a existat o perioadă în care să fi realizat venituri, se va ține seama de salariul de care ar fi beneficiat în raport cu pregătirea sa și cu profilul unității [47]. Totodată, chiar dacă unitatea la care partea vătămată a fost angajată refuză ilegal plata indemnizației pentru incapacitate de muncă, în cuantumul despăgubirilor datorate de autor nu poate fi inclus și echivalentul acestei indemnizații [48].

Dacă vătămarea integrității corporale s-a soldat cu pierderea unor dinți, victima este îndreptățită să solicite despăgubiri reprezentînd contravaloarea unei proteze dentare, executate din aur, fiind nelegală apărarea făptuitorului-debitor în sensul că despăgubirea urmează să fie echivalentă cu valoarea aceleiași proteze, dar confecționată dintr-un metal comun [49].

Persoana vătămată, căreia i s-au acordat despăgubiri civile pentru repararea daunelor provocate prin vătămarea corporală în baza unei hotărîri judecătorești, este îndreptățită să ceară majorarea acestor despăgubiri, fără a fi necesar să dovedească agravarea în timp a infirmității, dacă face dovada că au intervenit alte împrejurări de fapt, față de care despăgubirile acordate inițial nu mai corespund prejudiciului real, cum ar fi aceea că, în mod cert, ar fi beneficiat de un salariu majorat prin efectul măsurilor de majorare periodică a retribuțiilor personalului muncitor [50].

Apreciem, în același sens, că, pentru menținerea echilibrului dintre prejudiciu și despăgubire, și majorările de prețuri ale serviciilor și produselor, precum și indexările veniturilor justifică majorarea despăgubirilor acordate anterior, în așa fel încît să se poată asigura părții vătămata aceleași condiții de trai avute anterior.

Despăgubirile civile, stabilite sub forma unor prestații periodice pe timpul cît va dura infirmitatea provocată unei persoane, nu au caracterul unei pensii de întreținere [51].

Ținînd cont de faptul că repararea prejudiciului trebuie să-i asigure celui vătămat acoperirea integrală a daunelor suferite, restabilindu-se astfel situația anterioară faptei prejudiciabile, în cazul în care trebuie să se depună un efort suplimentar în muncă, acestea

trebuie să primească un echivalent al efortului suplimentar la care a fost obligat prin fapta culpabilă. Numai astfel se restabilește situația existentă înainte de săvârșirea faptei, fără a i se impune să suporte, indiferent sub ce formă, consecințele activității ilicite a cărei victimă a fost [52]. În același sens, partea vătămată are dreptul la despăgubiri corespunzătoare, chiar și în situația în care ulterior realizează la locul de muncă aceeași retribuție sau chiar mai mare, dacă se face dovada că, din cauza infirmității, este nevoită să facă un efort în plus care, în final, conduce la cheltuieli suplimentare, pentru o alimentație mai bogată și medicație adecvată infirmității suferite [53].

În măsura în care persoana vătămată și-a recăpătat, total sau parțial, capacitatea de muncă, este posibilă reexaminarea despăgubirilor acordate, în sensul reducerii sau chiar al sistării lor în viitor, ținându-se seama de posibilitatea acesteia de a se încadra ori reintegra în muncă și de faptul că asemenea despăgubiri se acordă pînă la încetarea stării de nevoie în care se află partea vătămată.

Dacă persoana vătămată dă dovadă de pasivitate în căutarea unui loc de muncă și acest fapt îi este imputabil, poate avea loc reducerea ori sistarea plății despăgubirilor stabilite inițial. Dacă se face dovada că reîncadrarea în muncă nu a fost posibilă, deși persoana vătămată a dat dovadă de diligentă și a făcut demersurile necesare în acest scop, despăgubirile nu vor putea fi reduse sau sistate [54].

În același sens, persoana vătămată trebuie să beneficieze de diferența dintre veniturile obținute anterior vătămării și ajutorul de șomaj, dacă diminuarea capacității de muncă, ca urmare a faptei ilicite, a determinat imposibilitatea încadrării într-o altă muncă [55].

Persoana vătămată nu este îndreptățită la despăgubiri pentru paguba ce i s-ar fi cauzat prin împiedicarea sa de a se prezenta la lucru, atît timp cît la data agresiunii ea nu primise încă decizia de angajare (angajarea ei fiind condiționată de efectuarea unor analize medicale și de obținerea vizei medicului unității, condiții pe care victima încă nu le îndeplinise). Neexistînd certitudinea că, dacă nu s-ar fi săvîrșit infracțiunea, partea civilă ar fi început efectiv lucrul – sau, cu alte cuvinte, neficîndu-se dovada că aceasta a fost privată de plata salariului pe timpul cît s-a aflat în incapacitate de muncă – orice pretenție bănească, derivînd din această împrejurare, apare nefondată [56]. În această situație prejudiciul are caracter ipotetic, producerea sa în viitor nefiind sigură, de aceea nu este posibilă obligarea la repararea lui [57].

S-a decis că „cererea părții civile – victimă a unui accident de circulație în urma căruia a fost pensionată medical cu gradul II de invaliditate – ca inculpatul să fie obligat a-i plăti, cu titlu de despăgubiri, pe lîngă suma stabilită, și contravaloarea unui mijloc de transport pentru handicapați, nu poate fi admisă atîta vreme cît nu s-a stabilit definitiv starea sa de invaliditate.

Partea civilă va putea însă ulterior să formuleze noi pretenții bănești în baza art. 998 CCR, în măsura în care va dovedi că și-a pierdut capacitatea de deplasare, iar starea de invaliditate este definitivă” [58].

Despăgubirile acordate se pot majora în cazul în care starea sănătății persoanei vătămate se înrăutățește ori pensia de invaliditate se micșorează ca urmare a încadrării într-un alt grad de invaliditate sau în alte asemenea cazuri [59].

Deși situația materială a părților nu influențează cuantumul despăgubirii, totuși pot interveni situații în care este posibilă modificarea ulterioară a despăgubirilor dacă suma acordată inițial nu mai reprezintă echivalentul prejudiciului, astfel încât dispăre concordanța dintre cuantumul prejudiciului și cel al despăgubirii. Astfel, în cazul vătămarilor corporale pot apărea complicații în starea sănătății victimei, care va fi îndreptățită să ceară obligarea la plata unei despăgubiri corespunzătoare.

Dacă la producerea prejudiciului a concurat și culpa victimei, autorul va fi obligat la despăgubiri numai proporțional cu culpa proprie, respectiv cu contribuția sa cauzală la producerea pagubei [60]. De exemplu, în caz de provocare, deși producerea prejudiciului este o consecință nemijlocită a faptei inculpatului, acesta nu va fi obligat să repare integral paguba, ci numai în raport cu partea corespunzătoare culpei sale, potrivit regulilor referitoare la stabilirea răspunderii civile în caz de culpă comună. La determinarea părții din prejudiciu imputabilă inculpatului trebuie să se țină seama și de raportul dintre intensitatea actului provocator și cea a ripostei inculpatului, deoarece dacă reacția acestuia a fost disproporționată față de actul de provocare, este greșit a se reține că părțile au avut o culpă egală la producerea pagubei [61].

Situația în care persoana vătămată în sănătatea ori integritatea sa corporală **era**, la data vătămării, **neîncadrată în muncă** ridică dificultăți în determinarea despăgubirilor, având în vedere lipsa unui criteriu obiectiv.

Inițial s-a considerat că, drept criteriu de determinare a prejudiciului și a despăgubirilor, va fi aplicat venitul minim pe economia națională. Această practică greșită, de altfel, nu realiza acoperirea integrală a pagubelor suferite de persoanele neîncadrate în muncă prin vătămarea sănătății lor, pentru că ținea seama de un criteriu abstract, care nu măsura suficient prejudiciul cauzat. De aceea s-a recurs la un criteriu concret, care să țină seama de daunele suferite efectiv de persoana vătămată, criteriu rezultat din împrejurările de fapt și din situația personală a acesteia, cu luarea în considerare seamă a „valorii reale a prestațiilor ei, fie în gospodăria casnică, fie ca muncitor zilier, fie în orice alt loc de muncă, asigurându-se astfel, în asemenea situații, o acoperire justă și integrală a pagubei suferite, corespunzătoare cantității de muncă pe care nu o mai poate presta” [62].

Starea de invaliditate se stabilește prin expertiză medico-legală, simpla împlinire a vârstei de pensionare neputând conduce, în mod automat, la concluzia privind incapacitatea de muncă [63].

În **situația în care persoana vătămată este un minor**, cuantumul despăgubirilor acordate pentru vătămarea sănătății ori integrității corporale se determină după un criteriu concret, ce ține seama de împrejurările de fapt, de situația personală a acestuia, de îngrijirile pe care trebuie să le primească, de cheltuielile și eforturile suplimentare pe care trebuie să le facă pentru dobândirea unei calificări adecvate stării sale de sănătate [64].

S-a decis că, în asemenea situație, în cuantumul despăgubirilor urmează a fi incluse și cheltuielile făcute de părinții minorului vătămat în timpul deplasărilor la spital și la externare, cele efectuate pentru deplasările familiei spre a-l vizita pe bolnav la spital, în măsura în care nu sînt exagerate, precum și contravaloarea retribuției neîncasate de părinți pentru timpul afectat deplasărilor la unitățile sanitare, procuratură și instanță [65].

Renunțarea de către părinte, în numele minorului, la despăgubirile cuvenite acestuia nu se poate face decît cu prealabila încuviințare a autorității tutelare [66].

În toate cazurile de vătămare a sănătății ori a integrității corporale, despăgubirile se datorează de la data producerii vătămării, iar nu de la aceea a rămîinerii definitive a hotărîrii judecătorești ori de la data cererii lor, și pînă la încetarea stării de nevoie în care se află.

Împrejurarea că în actele medico-legale se menționează că partea vătămată va fi reexaminată medical la o anumită dată nu justifică acordarea despăgubirilor numai pînă la acea dată, întrucît incapacitatea de muncă, rezultată din starea de invaliditate, constituie temeiul obligării la despăgubiri și acestea trebuie acordate pînă la încetarea stării de nevoie [67].

De asemenea, în cazurile de vătămare a sănătății și a integrității corporale sînt supuse reparației și daunele morale cauzate, constînd în durerile fizice și psihice cauzate de vătămări, starea de infirmitate, prejudiciile estetice, iar în cazul unor persoane tinere și prejudiciul juvenil. S-a decis astfel că „față de împrejurarea că inculpatul a lovit partea civilă recurentă, cauzîndu-i leziuni corporale pentru care a avut nevoie de îngrijiri medicale de 14-16 zile, iar ca urmare a agresiunii și-a pierdut un dinte, se impune ca să i se acorde și daune morale care să-i ofere o satisfacție și o ușurare pentru suferințele îndurate” [68] sau că „față de consecințele grave ale accidentului de muncă, care marchează partea civilă pe toată durata vieții (infirmitate fizică) trebuie acordate daune morale care vor fi de natură să amelioreze suferința la care aceasta va fi supusă pe acest motiv, prin crearea unor condiții materiale mai favorabile” [69].

În **situația în care prin fapta ilicită s-a cauzat moartea unei persoane**, despăgubirile au scopul de a repara prejudiciile constînd în cheltuielile de spitalizare, cele de înmormîntare a victimei,

precum și prejudiciile constând în întreținerea prestată de victimă anterior decesului și daunele morale pentru durerea încercată de soțul ori rudele apropiate ale victimei.

Prejudicii constând în cheltuielile de spitalizare și de înmormântare a victimei. În acest caz autorul faptei ilicite are obligația de a repara prejudiciile rezultate din plata cheltuielilor medicale și a celor de înmormântare, indiferent dacă acestea au fost suportate de persoanele aflate în întreținerea victimei ori de alte persoane. Ajutorul dat de prietenii sau colegii victimei rudelor acesteia pentru înmormântare nu afectează obligația autorului [70]. Numai în măsura în care aceștia au înțeles să-l gratifice pe autor, plătind în locul lui, cei prejudiciați nu mai pot pretinde o altă despăgubire, decât eventual diferența neacoperită din prejudiciu. S-a decis că suma primită de succesorul victimei de la o societate de ajutor reciproc în caz de deces, achitată potrivit statutului acestei societăți, se scade din contravaloarea cheltuielilor de înmormântare [71].

În ceea ce privește cuantumul cheltuielilor de înmormântare supuse reparației, practica judiciară anterioară anului 1989 considera că acestea nu pot include costul monumentului funerar ridicat la mormântul celui decedat [72] și nici pe cel al ceremoniilor creștinești ulterioare înmormântării propriu-zise (parastase, pomeni etc.) [73], motivându-se că „dacă prejudiciul constă, între altele, în cheltuielile efectuate cu ocazia înmormântării victimei decedate, ca urmare a activității infracționale, inculpatul poate fi obligat la plata despăgubirilor numai în măsura în care aceste cheltuieli apar ca justificate, în cazul în care, deși făcute cu înmormântarea victimei, despăgubirile depășesc cheltuielile normale necesare pentru un atare eveniment, inculpatul nu poate fi obligat la plata lor. Astfel, costul unui monument funerar depășește cadrul cheltuielilor legate direct de rezultatul activității sale infracționale”.

Totuși ținându-se seama de principiile răspunderii civile delictuale și tradițiile de comemorare și cinstire a morților, care nu pot fi ignorate în aplicarea legii, această poziție a fost reconsiderată de practica judiciară. Astfel, se arată că „este justificată includerea în despăgubirile civile reprezentând cheltuielile de înmormântare și a cheltuielilor făcute cu parastasele ulterioare deoarece, pentru respectarea cultului morților, acestea se consideră a fi necesare în cazul unui astfel de eveniment”.

De asemenea, s-a reținut că „în cauza supusă judecării, victima, om tânăr, necăsătorit, a decedat într-un accident de circulație, în împrejurări tragice și intempestiv. Iar dorința părinților de a-i eterniza memoria prin ridicarea unui monument funerar nu poate fi apreciată ca o tendință de orgoliu sau vanitate, ci ca o manifestare a unui sentiment firesc de pietate și de cinstire a memoriei fiului, a cărei expresie materială, dovedită cu acte, trebuie să facă obiectul despăgubirilor civile solicitate” [74]. În același sens, s-a reținut că sînt supuse reparației atît cheltuielile de înmormântare a victimei, „cît și cele ocazionate de comemorările ulterioare,

potrivit tradiției religioase a locului”, acestea trebuind să fie acordate părții civile „deoarece între aceste cheltuieli și infracțiune există o legătura cauzală” [75].

Instanța supremă a decis, ca o concluzie și cu argumente convingătoare, că „între evenimentul morții și efectuarea tuturor acestor cheltuieli se constată că există un raport cauzal, prejudiciul efectiv suferit cuprinzând și cheltuielile pentru parastasele tradiționale și pentru ridicarea unui monument funerar, acestea fiind direct legate de evenimentul morții victimei” [76].

La determinarea despăgubirilor reprezentând cheltuielile de înmormântare și cele ulterioare, ocazionate de parastase, conform tradiției religioase a locului, și de ridicarea unui monument funerar, trebuie să se țină seama de toate împrejurările cauzei, respectiv de starea și condiția victimei, obiceiul locului, conform religiei victimei, deoarece moartea victimei nu poate determina decât acordarea despăgubirilor ce se dovedesc a fi necesare, iar nu și a celor ce exced, în situația în care rudele victimei au înțeles să depășească cadrul tradiției locului, în speranța că vor fi despăgubite.

Prejudicii constând în întreținerea prestată de victimă anterior încetării din viață. În situația în care urmașii celui decedat sînt îndreptățiți la pensie de urmaș, ei vor solicita obținerea acesteia. Dacă pensia astfel obținută nu acoperă prejudiciul suferit prin pierderea întreținătorului lor, urmașii victimei se pot adresa instanței pentru a obține despăgubiri în completare. Determinarea despăgubirilor ține seama de sumele de bani pe care victima le utiliza pentru întreținerea și pregătirea profesională a celui ce beneficiază de pensia de urmaș [77].

Toate persoanele aflate în întreținerea celui decedat au vocație pentru a cere despăgubiri. Este cazul, în primul rînd, al soțului și copiilor minori ori aflați în continuarea studiilor care, în condițiile Codului familiei, beneficiază de întreținere în baza unor obligații legale de întreținere.

Același drept îl au și persoanele care, deși nu primeau efectiv întreținere, întruneau, la data decesului victimei, condițiile cerute de Codul familiei pentru a obține întreținere de la victimă [78].

Spre deosebire, nu au dreptul la despăgubiri, față de caracterul eventual al prejudiciului încercat, persoanele care, deși fac parte din categoria celor cu vocație la întreținere potrivit Codului familiei, nu întrunesc la data decesului condiția care determină însăși nașterea dreptului la întreținere, respectiv aceea de a se afla în nevoie [79].

Cu toate că dreptul la despăgubiri se naște din obligația legală de întreținere ce revenea victimei, temeiul obligării la despăgubiri, întinderea și durata acordării acestora nu sînt reglementate de legislația familiei, ci de dispozițiile privitoare la răspunderea civilă [80].

Persoanele care se aflau, în fapt, în întreținerea victimei, deși nu aveau drept la întreținere din partea acesteia, potrivit Codului familiei (concubina, copiii minori ai soțului supraviețuitor),

au dreptul la despăgubiri dacă întreținerea prezenta caracter de stabilitate, care justifica presupunerea că ar fi fost acordată și în viitor [81].

Astfel, au fost acordate despăgubiri copiilor soțului victimei, care proveneau dintr-o altă căsătorie a acestui soț și care, prin urmare, nu aveau un drept subiectiv de a primi întreținere din partea victimei [82]. S-a recunoscut dreptul unui copil minor aflat în întreținerea unei rude, fără a fi adoptat de aceasta și fără a fi îndreptățit la întreținere, de a primi despăgubiri în cazul în care această rudă este victima unui accident [83]. De asemenea, s-au acordat despăgubiri concubinei și copilului acesteia, dacă au fost întreținuți în fapt de victimă [84]. S-a recunoscut obligația de despăgubire în favoarea unor minori care erau copiii victimei – fiind întreținuți de aceasta – deși în actele de stare civilă figura ca tată un alt bărbat, nefiind promovată acțiunea de tăgadă a paternității [85].

Acordarea despăgubirilor, atât persoanelor cu drept la întreținere, cât și celor care primeau în fapt întreținere de la victimă, a fost admisă chiar dacă cel ce primea întreținerea avea unele venituri personale din muncă, pensie sau orice alte venituri, în măsura diferenței dintre acestea și suma corespunzătoare necesităților normale pe care le asigura prestarea întreținerii [86], urmărindu-se a se asigura aceeași stare materială pe care ar fi avut-o dacă victima ar fi trăit [87].

Pentru a se asigura o reparare justă și integrală a pagubei produse copiilor minori ai victimei, este necesar ca instanța să stabilească evoluția veniturilor pe care le-ar fi realizat victima și, în raport cu aceste venituri, să fie determinate despăgubirile periodice pe care inculpatul le datorează acestora [88]. Tot pentru determinarea corectă a despăgubirilor cuvenite copiilor minori ai victimei, s-a decis că trebuie avute în vedere, pe lângă salariul primit de victimă, și veniturile realizate după programul de lucru din munci ocazionale și din cultivarea unui teren agricol, venituri cu care aceasta contribuia la întreținerea familiei [89].

S-a decis că soția victimei a suferit un prejudiciu constând în lipsa de întreținere pe care i-o asigura aceasta, având deci dreptul la despăgubiri corespunzătoare cheltuielilor de întreținere prestate în favoarea sa. Sub acest aspect, împrejurarea că partea civilă lucra la o cooperativă agricolă de producție și realiza unele venituri nu este de natură să înlăture dreptul ei la asigurarea aceleiași situații materiale pe care ar fi avut-o dacă soțul ei nu ar fi decedat, ca urmare a infracțiunii săvârșite de inculpat.

De asemenea, s-a decis că, în raport cu evoluția salariilor, la stabilirea prejudiciului suferit de copiii minori ai persoanei decedate ca urmare a infracțiunii, în vederea obligării inculpatului la plata despăgubirilor periodice, nu trebuie să se țină seama de media lunară a salariului și celelalte venituri realizate de victimă înainte de deces, ci de cuantumul salariului pe care aceasta l-ar fi realizat la data pronunțării hotărârii și valoarea, la aceeași dată, a celorlalte eventuale venituri [90].

Întinderea despăgubirilor fiind determinată de principiul reparării integrale a prejudiciului, cel care primea întreținere din partea victimei este îndreptățit să ceară acoperirea daunei, chiar dacă are câștiguri personale din muncă, dacă din probele speței reiese că în timpul vieții victima realiza venituri din practicarea unei meserii, cu care contribuia la cheltuielile comune și cumpăra medicamente părții civile, precum și faptul că aceasta din urmă a fost nevoită să cheltuiască importante sume de bani pentru tratament medical, iar fără contribuția soțului nu ar fi putut să se întrețină numai din ceea ce i-ar fi rămas din pensia sa, astfel că prin decesul soțului a suferit o pagubă [91].

Despăgubirile civile se acordau copiilor minori ai victimei pînă la împlinirea vârstei de 25 de ani, dacă se aflau în continuarea studiilor [92]. Practica judiciară a revenit asupra acestei orientări, dispunînd obligarea la plata unor despăgubiri periodice în beneficiul copilului minor al victimei pînă la împlinirea vârstei de 18 ani, arătîndu-se că „este neîndoielnic că descendentul minor al victimei are dreptul de a primi de la autorul faptului prejudiciabil o pensie cu titlu de despăgubiri periodice și după ce va deveni major, în cazul continuării studiilor. Dar, în situația în discuție, copilul victimei nu a devenit major și reprezentantul său legal nu are legitimare procesuală de a formula o astfel de cerere, deoarece exercițiul unei asemenea acțiuni, după majoratul copilului, aparține exclusiv acestuia. Apoi, faptul că el își va continua studiile este încă incert. În fine, în cazul unei asemenea acțiuni nu mai operează prezumția referitoare la starea de nevoie, copilul devenit major avînd să facă dovada stăruinței în continuarea studiilor și obținerii unor rezultate corespunzătoare” [93].

Și literatura juridică a exprimat și a argumentat această soluție [94].

Actualele reglementări în materia promovării acțiunii civile în procesul penal sînt corespunzătoare în raport cu exigențele sociale. Totuși, plecînd de la aspectul că, fiind un fenomen social, criminalitatea victimizează anumite persoane în special și societatea în general, susținem că răspunderea civilă cu caracter reparator trebuie să aibă un caracter profund social, și nu unul individual privat. Potrivit art. 17 alin. (1) și (4) CPPR, acțiunea civilă în procesul penal se pornește și se exercită și din oficiu, în cazul în care cel vătămat este o persoană lipsită de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrînsă. În consecință, chiar dacă tutorele minorilor a căror mamă a fost ucisă de inculpat declară că nu solicită pentru aceștia despăgubiri civile periodice, instanța trebuie să examineze, din oficiu, dacă minorii au suferit vreun prejudiciu prin comiterea infracțiunii și, în caz afirmativ, să-l oblige pe inculpat la repararea lui; declarația tutorelui nefiind în interesul minorilor și neputînd înlătura incidența art. 17 alin. (1) și (4) CPPR, este lipsită de eficiență, chiar dacă victima – mama minorilor – era casnică și nu realiza venituri bănești, întrucît copiii săi au suferit un prejudiciu, evaluabil în bani, prin uciderea

ei, fiind lipsiți de aportul cu care aceasta, prin munca prestată în gospodărie, contribuia la creșterea și îngrijirea lor [95].

În cazul în care, după acordarea despăgubirilor copilului minor, acesta este adoptat, adoptatorul preia obligația de întreținere și încetează obligația de plată a despăgubirilor [96]. Despăgubirile înlocuiau valoarea întreținerii prestate de părintele decedat, iar prin preluarea obligației de întreținere de către adoptator, obligația de despăgubire nu mai are suport și se stinge. Eventual, se pune problema ca autorul faptului prejudiciabil să plătească despăgubiri dacă adoptatorul nu poate asigura copilului adoptat aceeași situație materială pe care i-o asigura părintele său decedat.

În situația în care minorului îi era asigurată întreținerea, pe durata școlarizării, pe această perioadă nu pot fi acordate despăgubiri, întrucât acestea vor fi datorate numai pentru perioadele în care însăși victima le datora legal [97].

Prejudicii constând în daunele morale suferite de părinții, soțul, copiii și frații victimei. Părinții, copiii, frații și soțul victimei decedate au dreptul, în virtutea relațiilor de rudenie apropiată și de afecțiune, să solicite și repararea daunelor morale cauzate sub forma prejudiciului afectiv.

Despăgubirile astfel acordate au scopul de a alina suferința pricinuită prin moartea victimei, de care partea vătămată era legată afectiv.

Întrucât acest prejudiciu este determinat de lezarea sentimentului de afecțiune, trebuie ca sfera persoanelor prejudiciate astfel să fie bine determinată. De aceea, apreciem că numai părinții, copiii, frații și soțul victimei au dreptul la despăgubiri pentru prejudiciul afectiv suferit, între părinți, copii și frați existând o relație de rudenie apropiată și implicit relații puternice de afecțiune, iar între soți – o relație de afecțiune, prietenie și sprijin.

Este criticabilă soluția instanței care a respins asemenea pretenții, motivând că „daunele morale pretinse de partea civilă nu sînt justificate de durerea sufletească încercată de ea în urma decesului soțului, deoarece o asemenea suferință, deși reală, se manifestă ori de cîte ori dispăre o persoană apropiată, rudă, membru de familie sau prieten” [98]. Instanța nu vrea să observe însă că moartea victimei s-a produs prin fapta pîrîtului, așa încît acesta este răspunzător de toate consecințele faptei sale.

Dovada prejudiciului trebuie făcută de partea vătămată, astfel încît aceasta nu poate pretinde despăgubiri prin simplul fapt al decesului soțului, părintelui, copilului ori fratelui, ci trebuie să dovedească legătura afectivă existentă între ea și victimă, pentru că sînt situații de fapt în care între aceste categorii de persoane nu există o relație afectivă, care să justifice pretențiile la repararea prejudiciului afectiv.

În acest sens, într-o hotărîre judecătorească se arată că moartea fiului reclamantului, provocată din culpa învinuiților, „i-a produs acestuia o netăgăduită daună morală, dedusă din suferința pricinuită lui prin pierderea unei ființe căreia i-a dat viață și pentru care se prezumă că avea o deosebită afecțiune, potrivit legilor firești” [99].

Modalități de plată a despăgubirilor. Plată despăgubirilor este diferită. Despăgubirile pot fi acordate, în funcție de împrejurări, fie printr-o sumă globală, fie sub forma unor sume de bani plătibile periodic, lunar, trimestrial, semestrial ori anual. Atunci cînd prejudiciul are caracter actual, despăgubirea se acordă printr-o sumă globală, care poate fi achitată și în rate. De foarte multe ori victimele rămîn cu hotărîri judecătorești de obligare la despăgubiri pe care nu le pot pune în executare din cauza stării de insolvabilitate a făptuitorului. În Franța a fost înființat Fondul de Garanție, ca organism social care despăgubește victima lezată prin acțiune ilicită și o ferește de eventuala insolvabilitate a autorului acesteia. Fondul de Garanție, prin plata prejudiciului, se subrogă în drepturile victimei despăgubite și are o acțiune în regres față de autorul faptei cauzatoare de prejudiciu sau față de persoana răspunzătoare¹⁴¹ [160, p.721]. **Considerăm, în calitate de *lege ferenda*, că n-ar fi lipsit de interes ca un astfel de organism să fie instituit și în sistemul asigurărilor sociale de stat din România și Republica Moldova. O sumă procentuală din veniturile bugetare ar putea fi destinată plății despăgubirilor pentru victimele unor infracțiuni, atunci cînd autorul faptei este insolubil.**

Cînd este vorba despre prejudiciile viitoare, cauzate prin vătămarea sănătății ori a integrității corporale, ce au ca efect diminuarea ori pierderea capacității de muncă, ori prin moartea întreținătorului, despăgubirile se acordă sub forma unor prestații periodice.

În această situație, întinderea prejudiciilor viitoare nu poate fi determinată, așa încît acestea sînt supuse reparării cu condiția subînțeleasă a menținerii lor în limitele existente la data pronunțării hotărîrii judecătorești [100].

Ca urmare, despăgubirile acordate eșalonat, sub forma unor prestații periodice, pot fi modificate în quantumul lor, pentru a se păstra echilibrul dintre paguba produsă prin fapta prejudiciabilă și despăgubirea destinată a înlocui, cu fiecare rată, acea pagubă. Dacă echilibrul s-a rupt, el nu poate fi restabilit decît printr-o hotărîre ulterioară, care va determina ratele corespunzătoare prejudiciului. De aceea, hotărîrea prin care s-a stabilit o atare despăgubire nu poate fi opusă în procesul următor cu putere de lucru judecat [101].

Ori de cîte ori prejudiciul suferit de victimă se mărește, se micșorează ori nu se mai produce, ulterior pronunțării hotărîrii, este posibilă majorarea, micșorarea ori sistarea pe cale de consecință a despăgubirilor stabilite inițial sub formă de prestații periodice [102].

În practica judiciară s-a decis că, dacă autorul faptei ilicite urmează să părăsească țara definitiv, el trebuie întotdeauna obligat la plata unei sume globale, care să asigure repararea integrală a prejudiciului, obligarea în asemenea cazuri la plata unei prestații periodice fiind lipsită de eficiență [103].

În prezent se pune problema fluctuațiilor valorii monedei naționale, în legătură cu obligarea autorului prejudiciului la plata unor prestații periodice [104].

Problema poate fi soluționată prin două metode. Astfel, instanța de judecată, la pronunțarea hotărârii, poate să prevadă și un mod de indexare a sumei ce se cuvine victimei cu titlu de prestație periodică, în funcție de diverse criterii, cum ar fi costul vieții sau salariul minim pe economie.

Ca o a doua soluție, legiuitorul poate să reglementeze expres o modalitate de indexare automată a acestor prestații periodice, asemănătoare, de exemplu, cu indexarea pensiilor pentru incapacitate de muncă.

Primul mod de rezolvare poate genera o jurisprudență contradictorie, așa încât ne pronunțăm în favoarea celui de-al doilea, legiuitorul trebuind să intervină și să aplice coeficienți de indexare, cum s-a procedat în alte sisteme de drept [105].

Dreptul unităților sanitare, care asigură asistența medicală gratuită, de a obține despăgubiri reprezentând cheltuielile de spitalizare acordate victimei unei fapte ilicite [106]. Temeiul obligării la plata cheltuielilor de spitalizare a autorului faptei ilicite îl constituie dispozițiile art. 188 din Legea nr. 3/1978 privind asigurarea sănătății populației [107], care prevede: „Persoanele care prin faptele lor aduc prejudicii sau daune sănătății altei persoane răspund potrivit legii și sînt obligate să suporte cheltuielile necesitate de asistența medicală acordată acesteia”.

Cheltuielile medicale reprezintă costul medicamentelor administrate, al spitalizării, al intervențiilor chirurgicale etc.

Unitatea sanitară este îndreptățită la despăgubiri reprezentînd cheltuielile de spitalizare acordate victimei unei fapte ilicite numai atunci cînd asistența medicală acordată acesteia este gratuită [108].

Practica judiciară și literatura juridică au considerat inițial că obligația de plată a cheltuielilor de spitalizare revine exclusiv autorului faptei ilicite [109]. Ulterior, s-a considerat că obligația de plată revine și persoanelor chemate să răspundă pentru fapta altuia [110]. Astfel, s-a apreciat că, „la soluționarea acțiunii civile, instanțele vor aplica prevederile din legea civilă privind răspunderea pentru prejudiciul cauzat prin fapta persoanelor în privința cărora operează răspunderea pentru altul, răspunderea pentru

daune în cazul culpei comune a făptuitorului și persoanei vătămate, precum și celelalte dispoziții legale ce constituie dreptul comun în această materie” [111]. La despăgubirile reprezentând cheltuielile de spitalizare se acordă dobânzile aferente, calculate de la data pronunțării hotărârii judecătorești definitive [112], în lumina Legii asigurărilor sociale de sănătate nr. 145/1997, care prevede obligativitatea asigurărilor de sănătate și faptul că acestea reprezintă principalul sistem de ocrotire a sănătății populației. Problema recuperării cheltuielilor de spitalizare se pune numai în cazul acelor categorii de persoane, care beneficiază de asigurarea de sănătate fără plata contribuției, conform art. 6 din lege, respectiv:

a) copiii și tinerii pînă la vîrsta de 26 de ani dacă sînt elevi, studenți sau ucenici și dacă nu realizează venituri din muncă;

b) persoanele cu handicap care nu realizează venituri din muncă sau se află în grija familiei;

c) soțul, soția, părinții și bunicii, fără venituri proprii, aflați în întreținerea unei persoane asigurate;

d) persoanele ale căror drepturi sînt stabilite prin Decretul-lege nr. 118/1990 privind acordarea unor drepturi persoanelor persecutate din motive politice de dictatura instaurată cu începere de la 6 martie 1945, precum și celor deportate în străinătate ori constituite prizonieri, prin Legea nr. 44/ 1994 privind veteranii de război, precum și unele drepturi ale invalizilor și văduvelor de război; persoanelor prevăzute de art. 2 din Legea nr. 42/1990 pentru cinstirea memoriei eroilor-martiri și acordarea unor drepturi urmașilor acestora, precum și răniților din timpul Revoluției din decembrie 1989, dacă nu realizează alte venituri decît cele provenite din drepturile bănești acordate de lege, precum și celor provenite din pensii.

De asemenea, problema se pune și în ceea ce privește persoanele scutite de plata contribuției de asigurări, care au însă calitatea de asigurat, aflate în următoarele situații, pe durata acestora, conform art. 9 din lege:

a) satisfac serviciul militar în termen;

b) se află în concediu medical, în concediu pentru sarcină și lehuzie sau în concediu medical pentru îngrijirea copilului bolnav, în vîrstă de pînă la 6 ani;

c) execută o pedeapsă privativă de libertate sau arest preventiv;

d) fac parte dintr-o familie care beneficiază de ajutor social, potrivit Legii nr. 67/1995 privind ajutorul social.

4.6. Hotărîrea judecătorească de obligare la despăgubiri bănești și efectele acesteia

În conformitate cu CPCRM, cele mai frecvente hotărîri judecătorești de obligare la despăgubiri sînt pronunțate în baza art. 243 și 246. Astfel, art. 243 CPCRM stipulează că instanța judecătorească, pronunțînd hotărîrea de încasare a unei sume de bani, consemnează în dispozitiv, cu cifre și litere, suma și moneda în care se percepe și dobînda de întîrziere determinată conform art. 619 CCRM, pe care urmează să o achite debitorul, chiar și în lipsa vinovăției, dacă nu execută hotărîrea în termen de 90 de zile de la data cînd aceasta a devenit definitivă¹⁴² [161].

Articolul 246 reglementează efectele hotărîrii de adjudecare a bunului sau a contravalorii lui. Atunci cînd bunul se adjudecă în natură, instanța judecătorească indică în hotărîre contravaloarea lui și dobînda de întîrziere determinată conform art. 619 CCRM, pe care urmează să o achite debitorul, chiar și în lipsa vinovăției, dacă nu execută hotărîrea în termen de 90 de zile de la data cînd aceasta a devenit definitivă¹⁴³ [162].

Încă marele savant M.Costin a evidențiat rolul și importanța hotărîrii judecătorești, afirmînd că acesta este actul de dispoziție final și cel mai important al judecății, prin care instanța pune capăt litigiului dintre părți, îndeplinind sarcina de a restabili ordinea de drept încălcată, protejînd în concret un drept lezat și întărind în conștiința membrilor societății spiritul de disciplină și respect față de lege¹⁴⁴ [163, p. 248]. Cercetătorul evidențiază efectele pe care ea le produce, și anume:

- a) dezinvestește instanța de proces, judecătorii nemaiputînd reveni asupra soluției date;
- b) sub aspectul forței probante, hotărîrea este asimilată unui act autentic;
- c) drepturile pe care ea le constată și le recunoaște dobîndesc putere executorie în limitele de realizare determinate prin regulile procedurale ale execuției silite;
- d) din momentul pronunțării, orice prescripție referitoare la dreptul la acțiune este înlocuită printr-o nouă prescripție – cea avînd ca obiect dreptul de a cere executarea silită, al cărei termen este de trei ani;
- e) în principiu, hotărîrea are efect declarativ, în sensul că dreptul pe care ea îl recunoaște se consideră că a preexistat, fiind doar constatat prin hotărîre judecătorească; în cazul acțiunilor în constituire sau în transformare de drepturi, drepturile create prin hotărîre judecătorească își produc efectele abia după rămînerea definitivă și irevocabilă a acesteia (de exemplu: în acțiunile de divorț, în cazul punerii sub interdicție, în acțiunile de stare civilă în general);
- f) hotărîrea judecătorească dobîndește autoritate de lucru judecat, care, în privința hotărîrilor supuse apelului sau recursului, are caracter provizoriu [113].

Specificul hotărîrii judecătorești prin care se acordă despăgubiri civile, ca urmare a antrenării răspunderii civile a pîrîtului, interesează pentru tematica noastră prin cîteva dintre efectele sale.

Autoritatea de lucru judecat, sau „puterea lucrului judecat” – *res iudicata pro veritate habetur*, este un principiu ce guvernează activitatea de înfăptuire a justiției [114], în virtutea căruia un litigiu soluționat printr-o hotărâre judecătorească definitivă nu mai poate forma obiectul unui nou proces având același obiect, aceeași cauză și aceleași părți.

Autoritatea de lucru judecat prezintă următoarele trăsături:

a) *exclusivitate*, care înseamnă că un nou litigiu între aceleași părți, pentru același obiect și aceeași cauză nu mai este posibil;

b) *incontestabilitate*, ce exprimă ideea că hotărârea irevocabilă poate fi atacată numai în situații excepționale, folosindu-se căile extraordinare de atac;

c) *executabilitate*, care presupune posibilitatea punerii în executare a hotărârii definitive de către partea care a câștigat procesul.

În ceea ce privește instanța, după pronunțarea hotărârii, aceasta nu mai poate reveni asupra lucrului ce s-a judecat.

În ceea ce privește părțile, hotărârea are putere relativă numai între părțile litigante și succesorii lor în drepturi; ea nu poate fi opusă terților care nu au luat parte la judecată (*res inter alios iudicata, aliis nec nocere, nec prodesse potest*). Fac excepție hotărârile în materie de stare civilă, divorț, punere sub interdicție, declararea morții prezumate etc. De asemenea, între părți limita puterii lucrului judecat este restrânsă la acele puncte litigioase care au format obiectul litigiului și care au fost rezolvate prin dispozitivul hotărârii. Instituția lucrului judecat are caracter de ordine publică, deoarece apără un interes superior și general, acela al justiției și ordinii de drept, ceea ce face ca instanța să poată invoca și din oficiu existența lucrului judecat într-o cauză care îi revine spre judecată, chiar dacă partea angajată nu o invocă și nu vrea să se prevaleze de hotărârea anterioară [115].

Autoritatea de lucru judecat îndeplinește două funcții: una de excepție și alta de prezumție.

Articolul 166 al CPR reglementează excepția autorității de lucru judecat și are la bază regula potrivit căreia o acțiune nu poate fi judecată decât o singură dată (*non bis in idem*). Ea impune condiția identității de acțiuni, care, potrivit legii, reclamă același obiect, aceeași cauză și aceleași părți. Această excepție interzice judecata repetată a aceleiași pricini și, având efect peremptoriu, îndeplinește funcție extincțivă [116].

Prezumția autorității de lucru judecat, prevăzută în art. 1201 CCR, are la bază regula potrivit căreia o constatare (nu neapărat în sens de soluție privind raporturile litigioase dintre părți) făcută printr-o hotărâre judecătorească irevocabilă nu trebuie să fie contrazisă de o altă hotărâre (*res iudicata pro veritate habetur*), îndeplinind o funcție normativă [117].

Ca prezumție de adevăr, autoritatea lucrului judecat se convertește în planul efectelor

juridice ale hotărîrii ce-l încorporează în puterea lucrului judecat. Autoritatea lucrului judecat și puterea lucrului judecat exprimă aceeași idee, dar pe planuri diferite: autoritatea lucrului judecat exprimă ideea de găsire și consacrare a adevărului; puterea lucrului judecat exprimă ideea de impunere a acestui adevăr în câmpul relațiilor juridice. Ambele sînt prezumții absolute; prima privește adevărul stabilit, iar a doua – implicațiile stabilirii adevărului de către un organ jurisdicțional, în formele și în condițiile prescise de lege.

Identitatea de persoane se referă la identitatea lor juridică, și nu fizică, deoarece o persoană fizică poate participa în proces fie în numele său, fie în numele altei persoane. În consecință, uneori, deși acea persoană a fost fizicește prezentă la proces, nu i se poate opune excepția autorității lucrului judecat, căci a lucrat în numele altuia, precum alteori, unei persoane i se va putea opune hotărîrea, fiind considerată juridicește ca participantă la proces, dacă a fost reprezentată de altcineva, deși fizic nu a fost prezentă. Excepția lucrului judecat poate fi invocată împotriva unei persoane care încearcă să redeschidă un proces pierdut de autorul său. La fel, ea va putea opune excepția lucrului judecat aceluia care ar redeschide un proces cu privire la un drept pe care l-au pierdut cu autorul său.

În cadrul raporturilor de succesiune, succesorii universali și cei cu titlu universal, legatarii universali și cei cu titlu universal și donatarii reprezintă și sînt reprezentați de autorul lor în proces, lor fiindu-le opozabile hotărîrile judecătorești în care acesta a fost parte. Moștenitorii care au acceptat însă moștenirea sub beneficiu de inventar nu vor fi ținuți de hotărîrile pronunțate împotriva autorului lor decît proporțional cu emolumentul lor. Succesorii cu titlu particular nu-l reprezintă pe autorul lor, astfel că hotărîrile pronunțate împotriva acestuia nu le sînt opozabile decît dacă au fost pronunțate înainte de actul de transmitere a bunului.

Debitorul reprezintă și creditorii chirografari, avînd un drept de gaj general asupra bunurilor acestuia. Ei sînt însă în drept să atace hotărîrea pronunțată împotriva debitorului lor pe calea acțiunii pauliene. Tot astfel, ei pot ataca hotărîrea obținută de un alt creditor, prin care i s-a atribuit acestuia un drept de preferință față de ei, în cazul în care nu au figurat personal în instanță. Creditorii ipotecari și privilegiați nu sînt reprezentați de debitorul lor. Fiind dobînditori cu titlu particular, hotărîrea pronunțată după înscrierea sau conservarea legală a drepturilor lor nu le este opozabilă.

Hotărîrile pronunțate în favoarea sau în contra mandatarilor, oricare ar fi natura mandatului, legal sau convențional, vor putea fi opuse mandantului, cu condiția ca mandatarul să nu fi depășit limitele puterii conferite prin mandat. Tot astfel, excepția puterii lucrului judecat va putea fi opusă minorilor și interzișilor care au fost reprezentați la proces de către tutorele lor.

Dacă instanța examinează cazul obligațiilor solidare, creditorul nu va putea opune tuturor debitorilor solidari hotărîrea obținută împotriva unuia dintre ei, deoarece aceștia nu au participat

la proces și nu au avut putința de a se apăra [118]. Dar, în temeiul art. 48 CPC, creditorii neparticipanți la proces vor putea invoca excepția puterii lucrului judecat într-un al doilea proces, izvorită din hotărârea avantajoasă dată contra unuia dintre ei [119].

Reclamantului dintr-un proces i se va putea opune cu succes într-un al doilea proces excepția puterii lucrului judecat de către pârțul care nu a participat la primul proces, dar care are o situație juridică identică cu acela. Astfel, acțiunea unității căreia i s-a respins prima acțiune împotriva beneficiarului, pentru inexistența prejudiciului, va putea fi paralizată prin excepția puterii lucrului judecat invocată de către persoana căreia i s-a imputat suma pretinsă în primul proces [120].

Textul art. 1201 CCR, în legătură cu identitatea de părți în aceeași calitate, poate fi interpretat extinctiv, din cauza necesității de a nu se pronunța numeroase hotărâri judecătorești contradictorii, care ar putea prejudicia interesul social al stabilității raporturilor juridice, extinzând astfel efectele hotărârilor civile și la anumite categorii de persoane, care, deși nu au participat efectiv la proces, prin efectul reprezentării, nu pot fi considerate terți.

Hotărârile la care terții nu au participat vor putea fi folosite împotriva lor numai ca mijloace de probă, hotărârea judecătorească fiind asimilată actului autentic. Pe de altă parte, terții vor putea invoca pe calea excepției lucrului judecat ceea ce instanța a statuat printr-o hotărâre anterioară cu privire la părțile participante la acest proces. Situația lor juridică stabilită în cadrul unor dezbateri contradictorii, cu asigurarea tuturor garanțiilor dreptului la apărare, va putea fi invocată cu titlu de lucru judecat de toți care ar avea interes să o facă [121].

Identitatea de obiect. Obiectul cererii nu se rezumă la obiectul material pretins, ci se extinde și asupra dreptului subiectiv referitor la acel obiect material; astfel, într-o acțiune personală prin care se cere plata unei sume de bani, obiectul este suma pretinsă, dar și dreptul de creanță asupra acestei sume [123]. Pentru a considera că obiectul raportului juridic dedus judecății este identic și pentru a se putea invoca cu succes excepția puterii lucrului judecat, nu este necesar ca obiectul material să fie identic. În cazul în care dreptul în sine a fost confirmat printr-o hotărâre anterioară definitivă, chiar dacă judecata s-a referit la întregul obiect material sau numai la o parte a lui, hotărârea dată anterior va fi opozabilă pe calea excepției în noul proces început, potrivit regulii *pars est in toto et totum est in parte* [124].

Doctrina și practica judiciară au formulat numeroase criterii cu privire la identitatea de obiect cerută de art. 1201 CCR, spre a se putea invoca excepția puterii lucrului judecat. Astfel, nu este necesar ca noul proces să se refere la același obiect material, dacă la baza ambelor prestații pretinse stă același drept, căci esențial este ca judecătorul celei de a doua acțiuni să nu fie pus în situația de a contrazice cele stabilite prin hotărârea anterioară, afirmând un drept negat

sau negînd un drept afirmat [125]. Autoritatea lucrului judecat se va putea invoca chiar și atunci cînd faptul juridic ce constituie obiect al celui de al doilea proces a fost pus în discuție în primul proces doar pe cale incidentală, cu condiția ca el să fi făcut obiectul dezbaterilor și să fi fost soluționat [126]. Pentru a exista autoritate de lucru judecat nu este nevoie ca obiectul să fie determinat în ambele acțiuni în același mod, fiind suficient ca din cuprinsul acțiunilor să rezulte că este același [127]. La soluționarea corectă a excepției puterii lucrului judecat, verificîndu-se identitatea de obiect, este necesar să se cerceteze dispozitivul primei hotărîri, iar acesta trebuie coroborat cu conținutul considerentelor, întrucît numai astfel se va putea stabili dacă este vorba despre același drept asupra căruia s-a dat o hotărîre [128]. Totodată, la stabilirea identității de obiect nu se va ține seama de calificarea dată prin cererea de chemare în judecată, ci de obiectul real, căci uneori se pot face calificări greșite [129].

În cazul în care printr-o cerere se solicită numai accesoriul, iar prin a doua se pretinde principalul, nu vom avea autoritate de lucru judecat; dar, dacă în primul proces a fost respinsă cererea cu privire la o sumă de bani, în cel de al doilea proces se va putea opune excepția puterii lucrului judecat, dacă se solicită dobînzile. Așadar, a doua cerere va putea fi respinsă pe calea admiterii excepției puterii lucrului judecat ori de cîte ori ea tinde, prin obiectul său, de a pune instanța în alternativa de a contrazice sau confirma ceea ce a stabilit o sentință anterioară.

Identitatea de cauză. Potrivit art. 1201 CCR, pentru existența lucrului judecat nu este suficientă identitatea de obiect și persoane, este necesară și identitatea de cauză. Prin cauză, în această materie, se înțelege faptul juridic sau material care constituie temeiul legal al dreptului pretins [130]. Cauza unei cereri este, așadar, rațiunea, justificarea obiectului cerut și nu trebuie confundată cu obiectul și nici cu mijloacele ei de susținere, ea fiind în același timp deosebită și de scopul urmărit în proces. Există atîtea acțiuni, chiar cu privire la același obiect, cîte cauze de obligații sînt, situație în care nu se va putea opune autoritatea lucrului judecat.

Evidențierea autorității de lucru judecat a hotărîrii prin care se acordă despăgubiri rezultate din fapte ilicite. În materia hotărîrii judecătorești de obligare la despăgubiri trebuie să distingem dacă despăgubirile au fost acordate sub forma unei sume globale sau a unor prestații periodice. Este foarte semnificativ exemplul propus în continuare. **Conform art. 1416 alin. (3) din CCRM, instanța de judecată stabilește cuantumul reparației prin echivalent bănesc în funcție de întinderea prejudiciului de la data pronunțării hotărîrii. Persoana vătămată poate cere despăgubiri suplimentare pentru prejudiciul care a apărut după pronunțarea acestei hotărîri.** S.S. a depus cerere de chemare în judecată împotriva M.R. privind repararea prejudiciului material. În motivarea acțiunii reclamantul a indicat că, la 08.04.2007, pîrîta, conducînd automobilul de model ,,

Toyota Yaris” cu n/î CMM 584, l-a lovit din imprudență de S.S., care se afla lângă perete, cauzându-i leziuni corporale grave periculoase pentru viață.

Astfel, în urma accidentului sus-menționat, reclamantul a rămas fără piciorul drept, fiindu-i aplicată o proteză.

Prin sentința Judecătorei Căușeni din 08.10.2007, M.R. a fost recunoscută vinovată de comiterea infracțiunii prevăzute în art. 264 alin. (3) lit. a) CPRM, cu aplicarea art. 79 alin. (1) CPRM, fiind impusă la plata unei amenzi în mărime de 150 u.c., ceea ce constituie 3000 lei, fără privarea dreptului de a conduce mijloace de transport.

După expirarea termenului de exploatare a protezei, reclamantul susține că a fost nevoit să comande o altă proteză în Federația Rusă, pentru care a suportat numeroase cheltuieli, ce se constituie din: costul protezei în sumă de 71340 lei, sistemul de protecție la folosirea protezei – 795 lei, cheltuieli de judecată – 2870 lei (cheltuieli de transport – 1520 lei și 800 lei, cheltuieli de asistență juridică – 500 lei, cheltuieli legate de eliberarea certificatului privind cursul valutar – 50 lei).

Reclamantul S.S. a cerut încasarea în beneficiul lui din contul M.R. a sumei de 75983 lei.

Ulterior reclamantul și-a modificat cuantumul pretențiilor acțiunii, solicitând încasarea în beneficiul lui din contul M.R. a următoarei sume: costul protezei – 54681 lei, costul medicamentelor pentru îngrijirea cultei – 690 lei, cheltuieli de asistență juridică – 500 lei, cheltuieli de transport – 592 lei, cheltuieli de transport legate de protezare – 1382 lei, cheltuieli de transport pe teritoriul Republicii Moldova – 206 lei și cheltuieli legate de eliberarea certificatului privind cursul valutar – 50 lei.

Prin hotărârea Judecătorei Căușeni din 26.10.2009, acțiunea a fost respinsă integral.

Prin decizia Curții de Apel Bender din 10.12.2009, a fost admis apelul declarat de S.S., casată hotărârea primei instanțe și adoptată o hotărâre nouă privind admiterea acțiunii, cu încasarea în beneficiul lui S.S. din contul M.R. a sumei de 58101 lei, iar în beneficiul statului – a taxei de stat în mărime de 1743,03 lei.

M.R. a declarat recurs împotriva deciziei instanței de apel, solicitând admiterea recursului, casarea deciziei instanței de apel și menținerea hotărârii primei instanțe pe care o consideră legală și întemeiată.

În motivarea recursului, M.R. a indicat următoarele: concluziile instanței de apel contravin circumstanțelor pricinii și nu dispun de suport probant, iar instanța de apel a dat o apreciere incorectă dovezilor administrate.

Examinând temeiurile recursului în raport cu materialele pricinii civile, completul Colegiului civil și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție a considerat că recursul este inadmisibil din următoarele considerente.

În conformitate cu art. 432 CPCRM, părțile și alți participanți la proces sînt în drept să declare recurs în cazul în care se invocă încălcarea esențială sau aplicarea eronată a normelor de drept material sau a normelor de drept procedural prevăzute la art. 400 alin. (2) și (3).

În conformitate cu art. 433 lit. a) CPCRM, cererea de recurs se consideră inadmisibilă în cazul în care recursul nu se încadrează în temeiurile prevăzute la art. 400 alin. (2) și (3) sau este vădit neîntemeiat.

S-a constatat că S.S. a depus cerere de chemare în judecată împotriva M.R. privind repararea prejudiciului material cauzat prin infracțiune.

Conform art. 1398 alin. (1) CCRM, cel care acțiunează față de altul în mod ilicit, cu vinovăție, este obligat să repare prejudiciul patrimonial, iar în cazurile prevăzute de lege – și prejudiciul moral cauzat prin acțiune sau omisiune.

Astfel, la 08.04.2007, M.R. conducînd automobilul de model „Toyota Yaris” cu n/î CMM 584, l-a lovit din imprudență de S.S., cauzîndu-i leziuni corporale grave care s-au manifestat prin pierderea piciorului drept, fiindu-i aplicată o proteză.

Prin sentința Judecătorei Căușeni din 08.10.2007, M.R. a fost recunoscută vinovată de comiterea infracțiunii prevăzute de art. 264 alin. (3) lit. a) CPRM, cu aplicarea art. 79 alin. (1) CPRM, fiind obligată la plata unei amenzi în mărime de 150 u.c., ceea ce constituie 3000 lei, fără privarea dreptului de a conduce mijloace de transport.

După expirarea termenului de exploatare a protezei, intimatul a fost nevoit să comande o altă proteză în Federația Rusă în sumă de 54681 lei.

Suplimentar, intimatul a invocat și alte cheltuieli legate de procurarea protezei și intentarea acțiunii în instanța de judecată: medicamente pentru îngrijirea cultei în sumă de 690 lei, cheltuielile de asistență juridică – 500 lei, cheltuieli de transport – 592 lei, cheltuieli de transport legate de protezare – 1382 lei, cheltuieli de transport pe teritoriul Republicii Moldova – 206 lei și cheltuieli legale de eliberarea certificatului privind cursul valutar – 50 lei.

Contrar argumentelor invocate în recurs, completul Colegiului civil și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție consideră că instanța de apel a dispus corect casarea hotărîrii primei instanțe și emiterea unei hotărîri în vederea încasării cheltuielilor suportate la procurarea protezei și a celor suplimentare legate nemijlocit de această proteză.

Conform art. 1418 alin. (1) CCRM, în caz de vătămare a integrității corporale sau de altă vătămare a sănătății, autorul prejudiciului are obligația să compenseze persoanei vătămate salariul sau venitul ratat din cauza pierderii sau reducerii capacității de muncă, precum și cheltuielile suportate în legătură cu vătămarea sănătății – de tratament, de alimentație suplimentară, de protezare, de îngrijire, de cumpărarea unui vehicul special, de reprofesionalizare etc.

S-a stabilit că, după accidentul rutier, în anul 2007 intimatul și-a instalat o proteză.

Conform art. 1416 alin. (3) CCRM, instanța de judecată stabilește cuantumul reparației prin echivalent bănesc în funcție de întinderea prejudiciului de la data pronunțării hotărârii. Persoana vătămată poate cere despăgubiri suplimentare pentru prejudiciul care a apărut după pronunțarea acestei hotărâri.

Din materialele dosarului rezultă incontestabil faptul că proteza intimatului instalată în anul 2007, după exploatare pe parcursul a doi ani, s-a uzat, apărînd necesitatea schimbării ei.

Ca urmare, în baza normelor legale sus-enunțate, completul Colegiului civil și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție a considerat că instanța de apel a dispus legal încasarea în beneficiul lui S.S., din contul M.R., a sumei de 58101 lei, constituită din costul protezei și cheltuielile aferente.

Totodată, contrar argumentelor invocate în recurs, completul a reținut că aceste cheltuieli, precum și necesitatea procurării unei noi proteze au fost probate de către intimat prin dovezi admisibile și suficiente.

Pentru toate aceste considerente, s-a reținut că decizia instanței de apel este legală și recursul declarat de M.R. împotriva ei este inadmisibil¹⁴⁵.

În cazul în care prejudiciul rămîne același, daunele odată stabilite prin hotărîre judecătorească irevocabilă nu pot fi modificate în funcție de schimbările intervenite în starea materială a victimei sau a autorului [131]. Despăgubirile viitoare pot fi ulterior modificate în cazul în care au intervenit schimbări în întinderea prejudiciului, dacă, de exemplu, incapacitatea de muncă a victimei a sporit sau a scăzut de pe urma agravării ori ameliorării bolii sau invalidității, căci în acest caz concordanța între prejudiciu și reparație nu mai este păstrată, despăgubirea încetînd fie să acopere prejudiciul, fie să aibă în întregime caracter reparator, devenind parțial un beneficiu.

În cazul sporirii prejudiciului, partea păgubită poate pretinde majorarea despăgubirilor, deoarece hotărîrea rămasă irevocabilă a înțeles să se pronunțe numai asupra reparării acelor prejudicii actuale și viitoare pe care le-a constatat. Ea nu are autoritate de lucru judecat cu privire la repararea unui prejudiciu nou, pe care aceeași faptă ilicită l-a produs ulterior, în această situație fiind vorba despre o nouă cerere a victimei, deosebită de cea asupra căreia s-a pronunțat justiția, cerere pentru care prescripția curge de la data mării incapacității de muncă și, prin urmare, a prejudiciului [132].

Se consideră controversată problema dacă persoana obligată la despăgubire poate să ceară micșorarea ori înlăturarea acesteia sub motivarea că prejudiciul a scăzut ori a încetat să mai existe. Astfel, unii autori apreciază că o asemenea cerere de modificare a despăgubirii stabilite

printr-o hotărîre rămasă irevocabilă ar fi inadmisibilă, ea aducînd atingere autorității lucrului judecat [133].

Într-o altă opinie, consacrată prin decizia de îndrumare nr. 16/1964 de către Plenul Tribunalului Suprem și susținută și de o parte a doctrinei [134], se distinge între despăgubirea care a fost stabilită sub forma unei sume globale și cea sub forma unor prestații periodice. În prima ipoteză, cînd s-a acordat o despăgubire forfetară, aceasta nu mai poate fi micșorată sau suprimată, căci s-ar aduce atingere autorității lucrului judecat; în cea de a doua ipoteză, despăgubirea urmează a fi micșorată ori suprimată în funcție de modificările suferite de prejudiciu, căci prestațiile periodice au fost stabilite sub condiția subînțeleasă a menținerii prejudiciului și întinderii acestuia. În această situație, autoritatea lucrului judecat nu poate să intervină, căci stabilirea despăgubirii sub forma unor prestații periodice are tocmai semnificația de a nu acorda o despăgubire definitivă, ci de a o rezerva viitorului, stingînd despăgubirea pe măsura stingerii prejudiciului, asigurîndu-se astfel concordanța necesară dintre pagubă și despăgubire [135]. Calea procesuală este o nouă acțiune civilă, în instanța civilă, chiar dacă despăgubirile anterioare au fost acordate de instanța penală. Micșorarea despăgubirilor ori stingerea obligației de a despăgubi va produce efecte de la data stabilită prin noua hotărîre, vechea hotărîre continuînd să-și producă efectele pînă la această din urmă dată [136].

În doctrină s-a pus problema dacă nu ar fi justificată revizuirea în unele cazuri și a hotărîrilor irevocabile prin care s-au acordat despăgubiri globale, în măsura în care acestea acoperă și daune viitoare [137]. În argumentarea acestor susțineri s-a arătat că, într-adevar, între daunele actuale, existente la data hotărîrii, daune care se înfățișează ca o certitudine absolută, și simpla posibilitate a unor daune ipotetice, care nu deschid calea despăgubirilor, teoria și practica au admis repararea actuală a unor daune viitoare, însă numai în măsura în care sînt certe. S-a arătat însă că în această situație judecătorul prevede și evaluează viitorul, fiind în fața unei certitudini relative, a unei certitudini statice, care, în condiții normale, corespunde realității, dar care este susceptibilă, în unele cazuri de speță, să nu se verifice pe deplin [138]. Cu alte cuvinte, daunele viitoare pot fi atît de probabile, încît o asemenea puternică probabilitate să echivaleze de cele mai multe ori cu o certitudine. Nu mai puțin, această echivalență poate, cu timpul și indiferent de forma în care a fost acordată reparația, să nu se mai verifice, întinderea reparației nemaifiind în acord cu realitatea prejudiciului. S-ar putea spune, așadar, că și în cazul despăgubirii globale, în măsura în care aceasta acoperă prejudicii viitoare, instanța nu a putut-o acorda decît sub condiția transformării în viitor a unei certitudini relative într-o certitudine absolută, adică prin menținerea efectivă a concordanței dintre despăgubire și prejudiciu. În acest sens și în această ipoteză,

despăgubirea globală ar putea fi privită și ea ca fiind în mod necesar provizorie, urmînd să poată fi modificată, pentru a fi menținută la nivelul întinderii efective a prejudiciului, fără a se atinge prin aceasta autoritatea lucrului judecat [139].

Problema schimbărilor în întinderea prejudiciului determinate de fluctuațiile monetare. În doctrină s-a susținut ca daunele nu pot fi modificate dacă intervin schimbări în puterea de cumpărare a monedei în care ele au fost stabilite, căci nu prejudiciul sporește sau scade, ci numai valoarea monedei în care se plătește despăgubirea [140]. Se consacră, așadar, principiul nominalismului monetar, conform căruia în obligațiile pecuniare puterea de plată a banilor rămîne neschimbată, chiar dacă puterea lor de cumpărare s-a schimbat de la data nașterii obligației pînă la data scadenței, debitorul fiind dator numai cu suma nominalizată în obligație, iar creditorul fiind îndatorat a primi această sumă [141].

Deși Codul civil român prevede nominalismul monetar la contractul de împrumut de sume de bani [142], atît în practica judiciară [143], cît și în doctrina juridică [144] s-a considerat în mod constant că nominalismul monetar constituie o regulă ce se aplică la toate obligațiile pecuniare.

După cum bine s-a arătat în literatura de specialitate, acest principiu avea aplicare cînd leul era convertibil în aur, deoarece nominalismul monetar este complementul juridic și necesar al stabilității monetare [145].

Stabilitatea monetară și nominalismul monetar sînt de natură să contribuie la desfășurarea corespunzătoare a activităților economice, la siguranța circuitului economic și juridic, la ocrotirea deopotrivă a creditorilor și a debitorilor. În perioadele de instabilitate monetară, aplicarea acestui principiu poate avea consecințe păgubitoare pentru unele dintre părți, în obligațiile lor pecuniare. Ca urmare, în dreptul civil european și în cel francez în special s-a ridicat problema dacă instanțele judecătorești sînt sau nu în drept să admită acțiunile prin care se cere reevaluarea creanțelor a căror valoare nominală s-a diminuat [146].

La început aceste acțiuni au fost considerate inadmisibile, cu motivarea că regula nominalismului monetar este imperativă, de ordine publică și nu i se pot aduce derogări [147]. Ulterior, și îndeosebi după cel de al doilea război mondial, în unele legislații s-a admis chiar reevaluarea legală a creanțelor, însă numai în cazuri limitate și numai cu titlu de excepție față de nominalismul monetar. Astfel, în dreptul francez, începînd cu anul 1958, s-a admis prin lege ca în unele contracte oneroase să poată fi inserate clauze de indexare (*clauses d'indexation*, numite și *clauses d'echelle mobile*), doctrina considerînd că regula o constituie posibilitatea părților de a insera clauze de indexare [148], iar jurisprudența consacrînd frecvente cazuri de reevaluare judiciară a creanțelor [149].

În dreptul civil român actual, față de scăderea valorii reale, adică a puterii de cumpărare a monedei, se pun probleme de indexare a creanțelor, mai ales că, în ceea ce privește unele obligații pecuniare (plata salariilor, a pensiilor), indexarea are caracter legal. Problema aceasta se ridică în cazul în care printr-o hotărâre judecătorească s-au stabilit despăgubiri periodice în raport cu prejudiciul încercat de partea păgubită, care a fost lipsită de veniturile din muncă, realizate înainte de săvârșirea faptei ilicite. Astfel, dacă în raport cu indexările repetate, veniturile pe care le-ar fi obținut partea vătămată au crescut considerabil, iar despăgubirea modică actuală nu mai acoperă prejudiciul încercat, deoarece acesta se raportează la veniturile de care a fost lipsită partea vătămată, se impune și „indexarea” de către instanță a despăgubirii, prin promovarea unei acțiuni în justiție pentru majorarea lor.

În favoarea acestor teze pledează faptul că starea de fapt avută în seamă la stabilirea despăgubirilor inițiale nu mai există, iar prejudiciul încercat de partea vătămată nu se mai acoperă, pe când regula consacrată de legislație este repararea integrală a pagubei, pentru ca victima să fie repusă în situația existentă anterior săvârșirii faptei ilicite.

De altfel, în practica judiciară teza reevaluării creanțelor născute din fapte ilicite păgubitoare, care contrazice principiul nominalismului monetar, prin aprecierea prejudiciului la data pronunțării hotărârii, iar nu la data producerii lui, a fost consacrată cu mult timp în urmă, apreciindu-se că numai astfel reparația este adecvată și integrală [150].

De asemenea, se mai poate spune că odată ce în vreme de stabilitate monetară s-a discutat problema dacă nominalismul monetar este de ordine publică imperativă ori are numai o valoare supletivă, acum, când inflația este galopantă, aceste dispoziții trebuie privite ca supletive [151].

Autoritatea în civil a hotărârii instanței penale în ceea ce privește dispozițiile referitoare la acțiunea civilă dintr-o asemenea hotărâre. Dacă instanța penală se pronunță asupra acțiunii civile, ea hotărăște într-un litigiu dintre partea vătămată, pe de o parte, și inculpat și partea responsabilă civilmente, pe de altă parte, adică între particulari. Prin urmare, hotărârea se bucură de o autoritate de lucru judecat relativă, în condițiile art 1201 CCR. Drept consecință, dacă instanța penală s-a pronunțat asupra întinderii prejudiciului, această constatare nu va fi opozabilă celor interesați, care nu au participat la judecată, cum ar fi victima neconstituită parte civilă sau responsabilul civilmente neintrodus în procesul penal, căci pentru latura civilă hotărârea penală nu are decât efecte relative [152].

Cînd însă pentru infracțiunile deduse judecății pedeapsa s-a stabilit în funcție de cuantumul prejudiciului, hotărârea penală are putere de lucru judecat *erga omnes* și cu privire la cuantumul prejudiciului, soluția opusă, prin contrarietatea posibilă dintre hotărârea penală și cea civilă, ar fi de natură să aducă atingere prestigiului justiției și ordinii publice [153].

Dacă instanța penală – prin hotărîrea rămasă definitivă – a lăsat nesoluționată acțiunea civilă, persoana vătămată constituită parte civilă în procesul penal poate să pornească acțiunea civilă pentru recuperarea întregului prejudiciu la instanța civilă, conform art. 20 alin. (I) CPPR.

În situația în care prejudiciul nu a fost integral acoperit prin hotărîrea pronunțată de instanța penală, partea păgubită poate pretinde prin acțiune civilă separată diferența [154]. Potrivit art. 20 alin. (II) CPPR diferența poate fi cerută pe calea unei noi acțiuni la instanța civilă, în special în cazurile în care la instanța penală acțiunea civilă s-a exercitat din oficiu, iar din probe reiese că paguba nu a fost integral reparată.

De asemenea, potrivit art. 20 alin. (III) CPPR, cel păgubit poate sesiza instanța civilă, indiferent dacă acțiunea civilă a fost sau nu cercetată din oficiu, pentru repararea pagubelor care s-au născut ori s-au descoperit după pronunțarea hotărîrii penale de către prima instanță. Aceste situații pot fi întâlnite atunci cînd cel păgubit printr-o infracțiune se constituie parte civilă în procesul penal și acțiunea civilă se alătură celei penale sau cînd se adresează direct instanței civile pentru întreaga pagubă sau numai pentru o parte din ea. Dacă optează pentru instanța civilă, procesul civil se suspendă pînă la soluționarea acțiunii penale.

Celui care nu a fost parte în procesul penal nu i se poate opune cu titlu de autoritate de lucru judecat cuantumul prejudiciului stabilit în acel proces [155].

În practica judiciară s-a mai decis că, în măsura în care cele stabilite de instanța civilă nu vin în contradicție cu constatările instanței penale, nu va exista autoritate de lucru judecat, instanța civilă putînd lua în discuție anumite probleme necercetate de instanța penală, ca întinderea prejudiciului sau împărțirea acestuia în caz de culpă comună [156].

Dacă instanța civilă s-a pronunțat înaintea punerii în mișcare a acțiunii penale ori a reluării procesului penal după suspendare, hotărîrea civilă are autoritate de lucru judecat în procesul penal privitor la latura civilă.

Problema autorității hotărîrii penale în ceea ce privește dispozițiile referitoare la acțiunea penală pe care o asemenea hotărîre o cuprinde reiese din art. 22 alin. (I) CPPR, care prevede că „hotărîrea definitivă a instanței penale are autoritate de lucru judecat în fața instanței civile care judecă acțiunea civilă cu privire la existența faptei, a persoanei care a săvîrșit-o și a vinovăției acesteia”. Această autoritate este mai energică decît a hotărîrii civile, s-a spus în literatura de specialitate, deoarece operează *erga omnes*, fiind opozabilă și terților, inclusiv victimei, chiar dacă ea nu a fost parte civilă. Acesta nu este doar cazul în care se invocă de către terți o hotărîre de condamnare, situație în care cel condamnat a putut să se apere, dar și cazul în care învinuitul opune o hotărîre de achitare unor terți care, nefigurînd în instanța penală, nu și-au putut apăra interesele [157].

Textul se referă la hotărîrea dată asupra acțiunii penale, ceea ce înseamnă că ordonanța de încetare a procesului penal nu poate fi invocată cu putere de lucru judecat în civil, căci cauza penală nu a fost judecată în fond. Pe de altă parte, judecătorul civil are obligația să respecte hotărîrea penală numai în măsura în care cererea asupra căreia este chemat să hotărască se întemeiază pe faptul care a fost constatat prin hotărîrea penală. Ca urmare, legitima apărare nu poate fi invocată în civil, după ce netemeinicia acestui mijloc de apărare a fost definitiv stabilită de instanța penală, după cum achitarea inculpatului pe motivul că fapta nu a fost săvârșită de el oprește pe judecătorul civil să-l oblige la despăgubiri pentru prejudiciul provocat de această faptă.

În literatura de specialitate s-a remarcat faptul că pentru înțelegerea dispozițiilor art. 22 alin. (I) CPPR, trebuie să se distingă între răspunderea directă, pentru fapta proprie, adică răspunderea întemeiată pe dispozițiile art. 998-999 CCR, și răspunderea indirectă, pentru fapta altei persoane, a unui lucru sau a unui animal, după cum trebuie deosebit între hotărîrea directă de condamnare și cea de achitare [158].

Răspunderea civilă delictuală directă. Hotărîrea penală definitivă de condamnare are autoritate de lucru judecat *erga omnes* și interzice condamnatului, victimei sau oricărei alte persoane să repună în discuție faptul constatat prin acea hotărîre ori vinovăția celui condamnat.

Răspunderea civilă a condamnatului va putea fi însă atenuată dacă se dovedește, în civil spre exemplu, că și cel păgubit a fost în culpă sau că o terță persoană trebuie de asemenea să fie declarată civilmente răspunzătoare, însă, bineînțeles, numai dacă, în ambele cazuri, hotărîrea penală, prin considerentele pe care se sprijină dispozitivul ei, nu exclude, chiar și numai implicit, răspunderea victimei sau a celui de al treilea.

În cazul achitării, obligarea la despăgubiri civile este imposibilă dacă hotărîrea penală neagă existența faptei, săvârșirea ei de către învinuit și relația cauzală dintre faptă și pagubă.

Dimpotrivă, obligarea la despăgubiri civile este posibilă dacă achitarea este întemeiată pe împrejurarea că fapta nu constituie infracțiune, deoarece lipsește unul dintre elementele ei constitutive. De asemenea, este posibilă obligarea la despăgubiri când achitarea este întemeiată pe stingerea acțiunii penale sau pe aceea că legea penală prevede o greșeală intențională, iar judecătorul civil se sprijină pe o greșeală neintențională, ori dacă se sprijină pe o altă greșeală decât cea judecată în penal, cu condiția ca ceea ce se constată de către instanța civilă să nu contrazică prin nimic acele considerente ale hotărîrii penale, care sînt esențiale și absolut necesare pentru menținerea și întregirea dispozitivului de achitare [159].

În condițiile art. 1000 și 1001 CCR, cel păgubit poate cere despăgubiri persoanelor răspunzătoare pentru fapta animalelor sau a lucrurilor pe care le au în pază sau în calitate de

comitenți pentru fapta culpabilă a prepusului. Discuția apare când hotărîrea penală neagă culpa și achită pe cel care avea în pază animalul ori lucrul ori beneficia de serviciile prepusului.

De principiu, răspunderea penală este personală și se angajează când fapta comisă este prevăzută de legea penală și este săvîrșită cu vinovăție.

Pe de altă parte, potrivit art. 47 CPR, „nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală al cărei rezultat este consecința unei împrejurări care nu putea fi prevăzută”. Astfel, există caz fortuit ori de cîte ori acțiunea sau inacțiunea unei persoane a produs un rezultat pe care acea persoană nu l-a conceput și nu l-a urmărit, producerea lui fiind datorată unei împrejurări neașteptate, adică intervenției unei forțe (energii) ce nu putea fi prevăzută.

În dreptul penal nu se face deosebire între cazul fortuit și forța majoră, ambele situații avînd aceleași consecințe. Majoritatea autorilor exemplifică următoarele situații ca fiind fortuite: fenomenele naturii (cutremure, furtuni, trăsnet, alunecări de teren, avalanșe etc.), fenomene generate de aparatajul mecanizat al activităților tehnicizate ale omului (explozia unui cazan, blocarea unui motor, un scurtcircuit, ruperea unei elice, ruperea unei benzi de transmisie etc.), fenomene datorate unei stări morbide (șoc nervos, criză de epilepsie, sincopă, leșin), imprudența victimei, fapta animalelor etc. Aceste situații, care prilejuiesc împrejurări fortuite, sînt cunoscute, însă ceea ce nu se poate cunoaște este momentul precis în care se vor ivi, adică momentul în care devin active. De aceea, în stabilirea cazului fortuit, cu eficiență de cauză care înlătură caracterul penal al faptei, trebuie analizate circumstanțele complete ale cauzei. De asemenea, când se invocă existența cazului fortuit, trebuie să se examineze caracterul obiectiv al imposibilității de a fi prevăzută împrejurarea care a dat loc rezultatului neașteptat, adică să se stabilească faptul că în situații similare nimeni nu ar fi putut să prevadă ivirea acelei împrejurări.

Cazul fortuit atrage întotdeauna înlăturarea caracterului penal al faptei și exclude vinovăția, intervenția împrejurării neprevăzute ivindu-se în afara posibilităților făptuitorului de a cunoaște și de a-și determina voința, lipsind deci realizarea aspectului psihic al legăturii de cauzalitate [160].

În ipotezele la care însă ne-am referit, cel achitat în penal, pentru lipsă de culpă proprie, răspunde în civil pentru pagubele cauzate prin fapta animalului sau a lucrului din paza sa ori a prepusului de ale cărui servicii a beneficiat. Această concluzie pornește, în primul rînd, de la fundamentele acestor forme de răspundere indirectă, care nu poate fi înlăturată prin simpla dovadă a lipsei de culpă, ci numai stabilindu-se că prejudiciile se datorează unui caz de forță majoră, culpei exclusive a victimei sau faptei unui terț pentru care pîrîtul nu răspunde.

Pe de altă parte, între sfera vinovăției penale și cea a vinovăției civile nu există identitate, în ambele categorii de răspundere vinovăția poate îmbrăca forma intenției, a imprudenței ori a

neglijenței. Însă dacă în cazul vinovăției penale locul principal îl ocupă intenția, atunci în cazul răspunderii civile, de cele mai multe ori, vinovăția îmbracă forma neglijenței.

Sub aspectul gravității vinovăției, chiar și în acele cazuri în care răspunderea penală este angajată pentru culpă, rigoarea legii penale reține acea formă a vinovăției numai atunci când ea prezintă un anumit grad mai înalt de gravitate. Spre deosebire, răspunderea civilă delictuală este angajată chiar și pentru culpa cea mai ușoară, în plus, în această materie întâlnim cazuri de răspundere pentru fapta altei persoane, răspundere întemeiată pe o prezumție legală de vinovăție, situație ce nu se întâlnește în materia răspunderii penale, care are caracter personal și unde operează prezumția de nevinovăție.

Așadar, putem spune că sfera vinovăției civile este mai largă decât cea a vinovăției penale, în sensul că cea dintâi înglobează toate cazurile de vinovăție penală – când fapta ilicită a cauzat prejudicii, putând reține vinovăția autorului chiar dacă aceasta este „pur civilă”, fără a se suprapune cu cea penală [161].

În acest sens, art. 346 alin. (II) CPPR dispune că instanța abilitată cu judecarea unei infracțiuni poate obliga la despăgubiri civile atunci când pronunță achitarea, întrucât fapta nu prezintă gradul de pericol social al unei infracțiuni (art. 10 lit. b/1 CPPR) ori pentru că lipsește unul dintre elementele constitutive ale infracțiunii (art. 10 lit. d) CPPR). Or, lipsa gradului de pericol social al unei infracțiuni poate însemna, între altele, și un grad mai mic de vinovăție (art. 18/ I CPR); de asemenea, lipsa unuia dintre elementele constitutive ale infracțiunii poate să însemne lipsa vinovăției penale, care însă să nu excludă existența vinovăției civile, aceasta din urmă mergând pînă la limita celei mai ușoare culpe.

Toate acestea conduc la concluzia că autoritatea de lucru judecat a hotărîrii penale se întinde numai pînă la limita sferei vinovăției penale, iar dacă dincolo de această sferă se poate reține o vinovăție civilă, nu se va putea invoca autoritatea de lucru judecat a hotărîrii penale, deoarece obiectul procesului penal l-a constituit stabilirea vinovăției penale, iar nu a vinovăției în general [162].

Hotărîrea judecătorească și efectul declarativ ori constitutiv de drepturi. Codurile de procedură civilă atât al României, cît și al Republicii Moldova nu conțin reglementări exprese privind efectele hotărîrii judecătorești, din această cauză în literatura de specialitate au fost exprimate opinii diferite cu privire la efectul acesteia. Astfel, în lucrarea autorilor moldoveni de drept procesual civil se menționează că efectele juridice pe care le produce o hotărîre judecătorească ca act final de aplicare și realizare a dreptului trebuie să asigure stabilitatea și eficiența realizării acestuia. De aceea reglementarea cît mai precisă și justă a efectelor hotărîrilor judecătorești va facilita și va garanta apărarea efectivă a drepturilor, libertăților și intereselor

legitime în justiție¹⁴⁶ [165, p. 82]. Diferă opiniile privind efectul declarativ ori constitutiv de drept al hotărîrii judecătorești pronunțate asupra acțiunii în răspundere civilă delictuală. În una dintre opinii se susține că dreptul de creanță al victimei nu poate exista înainte ca obiectul creanței în reparație să fi fost determinat și că, prin urmare, am fi în prezența unei hotărîri judecătorești constitutive de drepturi [163]. Practica judecătorească din România a consacrat această opinie, motivînd că hotărîrea judecătorească pronunțată în materie de delict civile, dat fiind că stabilește prejudiciul, culpa și despăgubirea cuvenită celui lezat, este constitutivă de drepturi, ea creînd titlul creanței părții [164]. Conform acestei opinii, momentul cînd prejudiciul trebuie să existe și la care valoarea lui se prețuiește în bani este cel al pronunțării hotărîrii de către instanța de fond, chiar dacă pentru stabilirea pedepsei se iau în considerare prețurile de la data săvîrșirii infracțiunii. Această soluție izbuteste să acorde o despăgubire integrală în cazul în care, în perioada dintre data săvîrșirii faptei păgubitoare și data pronunțării hotărîrii, prețurile au crescut sau, dimpotrivă, au scăzut, împiedicîndu-se astfel prefacerea parțială a reparației, fie într-un beneficiu, fie într-o pierdere.

Într-o altă opinie se susține caracterul declarativ al hotărîrii, deoarece, imediat ce sînt întrunite cerințele legale pentru nașterea răspunderii – prejudiciul fapta ilicită, săvîrșită în principiu cu greșeală și raportul de cauzalitate între cele două – se naște un drept la reparație încă nedeșăvîrșit [165]. În susținerea acestei opinii s-au adus mai multe argumente. S-a spus, astfel, că acest drept poate face obiectul unor măsuri conservatorii. Mai mult, ca orice drept patrimonial, el poate fi cedat prin acte între vii. De asemenea, el se transmite pentru cauza de moarte, prin moștenire legală, legat sau donație de bunuri viitoare, chiar dacă ar fi vorba despre vătămarea sănătății ori a integrității corporale sau de cauzarea morții. Bineînțeles, nu se transmite asupra succesorilor prețul însuși al vieții, care, firește, este fără preț, nici pierderea pentru viitor a capacității de muncă, caci moartea răpește acestei pierderi orice eficacitate, dar succesorii dobîndesc prin moștenire dreptul de a cere echivalentul cheltuielilor bolii din urmă și al celor de înmormîntare, al incapacității de muncă pentru răstimpul dintre data săvîrșirii faptei ilicite și data morții, precum și al daunelor pricinuite bunurilor cu prilejul uciderii [166].

Este important să ne situăm la momentul faptei păgubitoare pentru a aprecia întrunirea cerințelor legale necesare dreptului la reparație. Astfel, cel care la acea dată avea capacitate delictuală nu încetează de a fi răspunzător dacă, înainte de pronunțarea hotărîrii, pierde această capacitate. Invers, cel incapabil la acea dată nu încetează de a fi apărut de răspundere, chiar dacă între timp devine capabil. De caracterul declarativ al hotărîrii date asupra pretenției în repararea prejudiciului cauzat se poate lega și practica judecătorească potrivit căreia la suma de bani fixată prin hotărîre drept despăgubire nu sînt datorate dobînzi de întârziere decît de la data cînd

hotărîrea a fost pronunțată, căci echivalentul bănesc al lipsei de folosință a unui bun pierdut sau stricat, în general, și al sumei de bani care constituie despăgubirea, în special, întrucît este vorba de o lipsă de folosință anterioară hotărîrii, se cuprinde în suma fixată drept despăgubire, soluție consacrată legislativ prin art. 14 alin. final CPPR.

Orice schimbare intervenită în situația patrimonială a făptuitorului sau a păgubitului după săvîrșirea faptei păgubitoare este fără influență asupra dreptului la reparație. Astfel, dacă după săvîrșirea faptei ilicite păgubitoare bunurile autorului ar fi făcut obiectul pedepsei confiscării, nici o atingere nu este adusă drepturilor născute din fapta ilicită anterior rămînerii definitive a hotărîrii penale de condamnare (art. 69 CPR).

De asemenea, dacă cel păgubit se căsătorește înainte de pronunțarea hotărîrii asupra pretenției la reparație, dreptul său rămîne dobîndit înainte de căsătorie și, prin urmare, nu intră în comunitatea matrimonială.

În sfîrșit, în cazul în care între data săvîrșirii faptei licite și data pronunțării hotărîrii intră în vigoare o lege nouă, aceasta nu va fi aplicabilă dreptului la reparație al victimei, decît dacă legiuitorul i-a conferit putere retroactivă, căci dreptul victimei s-a născut înainte.

O a treia opinie susține că hotărîrea nu este pe deplin nici declarativă, nici constitutivă de drepturi. Ea se situează între aceste două extreme, avînd atît caracter declarativ, cît și constitutiv [167]. Dreptul la reparație se naște în patrimoniul victimei de la data faptei ilicite păgubitoare, însă creanța în reparație nu-și vede obiectul specificat – reparație în natură sau prin echivalent, sumă globală sau prestații periodice – decît prin pronunțarea hotărîrii asupra cererii de reparație, cu efect de la data rămînerii definitive a hotărîrii. Această opinie a fost explicată diferit. Unii autori arată că s-ar naște la început un drept abstract la reparația unei pagube, dauna pe care autorii italieni o califică drept generică. Acest drept abstract corespunde unei obligații de a face ceea ce trebuie pentru a repune victima în situația pe care o avea înainte de săvîrșirea faptei păgubitoare. Se spune că ar fi vorba despre o îndatorire la o valoare fără expresie bănească. Prin pronunțarea hotărîrii acest drept abstract la reparație se preface, din ziua cînd hotărîrea a rămas irevocabilă, într-o creanță concretizată, avînd drept obiect fie o prestație în natură, fie obligarea la o sumă de bani, globală ori plătibilă în rate periodice [168].

Cele expuse demonstrează că nu ar fi vorba despre înlocuirea unui drept abstract la reparație cu o creanță concretizată într-o anume reparație în natură sau într-o despăgubire bănească, ci de unul și același drept, care se formează pe etape: el se naște de la data săvîrșirii faptei păgubitoare – sub anumite aspecte – și se desăvîrșește, prin concretizarea obiectului obligației corelative, fie prin învoiala părților, fie prin rămînera definitivă și irevocabilă a hotărîrii [169].

Aceste argumente susțin, de fapt, caracterul declarativ al hotărîrii, care nu dă naștere la un nou drept. Dreptul la reparație se naște la data întrunirii condițiilor răspunderii civile, iar ca efect al hotărîrii, acest drept se transformă într-un drept la despăgubiri bănești. Hotărîrea marchează doar momentul în care dreptul victimei la despăgubiri bănești devine o creanță certă, lichidă și exigibilă. Pronunțarea hotărîrii produce următoarele consecințe juridice mai importante: din acest moment dreptul de creanță este producător de dobânzi [170]; întinderea despăgubirii se determină ținînd seama de situația din momentul pronunțării hotărîrii; acceptarea victimei de a primi reparația în natura după pronunțarea hotărîrii constituie o dare în plată [171].

4.7. Concluzii la capitolul 4

Acțiunea în justiție constituie calea legală de realizare a dreptului la reparație și aparține atât celui prejudiciat printr-un delict civil, cât și celui prejudiciat prin neexecutarea ori executarea defectuoasă ori tardivă a unui contract.

Acțiunea în justiție este „mijlocul juridic prin care cel ce a suferit, în persoana sau bunurile sale, un prejudiciu, ca urmare a săvîrșirii unei fapte ilicite de către o altă persoană, poate pretinde organului de jurisdicție competent obligarea la reparație a celui sau a celor chemați să răspundă pentru consecințele negative ale faptei respective” [3].

Dreptul la reparație se naște la data întrunirii condițiilor răspunderii civile, iar ca efect al hotărîrii, acest drept se transformă într-un drept la despăgubiri bănești. Hotărîrea judiciară marchează doar momentul în care dreptul victimei la despăgubiri în natură sau bănești devine o creanță certă, lichidă și exigibilă. Pronunțarea hotărîrii, se arată în literatura de specialitate, produce următoarele consecințe juridice mai importante: din acest moment dreptul de creanță este producător de dobânzi [170]; întinderea despăgubirii se determină ținînd seama de situația din momentul pronunțării hotărîrii; acceptarea victimei de a primi reparația în natură după pronunțarea hotărîrii constituie o dare în plată [171].

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Finalitatea demersurilor teoretice pe care le-am întreprins a vizat formarea unei concepții unitare asupra sistemului de drept românesc cu privire la repararea prejudiciului prin echivalent bănesc raportat la sistemul de drept comunitar și la cel din Republica Moldova. În cercetarea și analiza tridimensională a subiectului: *dreptul românesc – dreptul comunitar – dreptul din Republica Moldova*, la capitolul repararea prejudiciului prin echivalent bănesc, autorul a încercat să facă o delimitare clară între aceste trei aspecte, care nu se contrazic, ci se completează, fiind într-un raport de dependență.

Pornind de la faptul că repararea prejudiciului este o problemă foarte importantă și novatoare, mai ales după modificările care au avut loc în România prin intrarea în Uniunea Europeană și datorită specificului din Republica Moldova, putem constata următoarele.

În primul rând, conform prevederilor legale, prin repararea prejudiciilor prin echivalent bănesc în dreptul civil se realizează atât interesele cetățenilor ale căror sănătate, integritate corporală sau bunuri sînt prejudiciate, cât și interesele participanților la raporturile contractuale care urmăresc executarea obligațiilor și evitarea cauzării prejudiciilor prin neexecutare, executare necorespunzătoare sau tardivă.

Din altă perspectivă, sintetizînd conținutul prevederilor din Codul civil, constatăm că prejudiciul constituie chintesența aplicării răspunderii juridice civile în ambele ei forme, fiind cauzat prin nerespectarea prevederilor legislației civile, precum și prin nerespectarea și neexecutarea clauzelor contractuale. Dar cel mai complicat este procesul de reparare a prejudiciului, care cere, în primul rând, calcularea și aplicarea lui corectă.

Prejudiciul reprezintă elementul central al răspunderii. În cazul în care nu a fost cauzat un prejudiciu nu se poate vorbi despre răspundere, prejudiciul considerîndu-se ca fiind o condiție *sine qua non* a acesteia. Astfel, chiar dacă există o faptă ilicită, dar ea nu a produs un prejudiciu, răspunderea nu poate fi antrenată. Punerea în circulație a unui produs defectuos este o faptă ilicită, însă dacă produsul a fost depistat și înlăturat sau schimbat neproducînd nimănui nici un prejudiciu, nu se poate vorbi despre existența răspunderii civile.

Se consideră *reparare a prejudiciului* procesul în care autorul faptei ilicite culpabile poate fi obligat la despăgubiri în natură ori prin compensație bănească pentru pierderile materiale ori morale suferite de cel vătămat în sănătatea ori integritatea fizică, în dreptul la onoare, demnitate, reputație, propria imagine, în dreptul la viață privată, dreptul de autor etc. De asemenea, autorul faptei ilicite poate fi obligat la despăgubiri prin restituirea

în natură a bunurilor distruse ori sustrate aparținând părții vătămate, iar în caz de imposibilitate a restituirii acestora – în formă de despăgubiri bănești.

În materia răspunderii contractuale, modalitatea de reparare diferă și în funcție de natura obligației neexecutate ori executate defectuos sau cu întârziere. Repararea în natură constituie principiul care asigură îndeplinirea exactă a obligației asumate de debitor în favoarea creditorului ori impusă de legiuitor; repararea prin echivalent bănesc este modalitatea la care se recurge fie din cauza imposibilității reparării totale ori numai în parte în natură, fie atunci când aceasta constituie modalitatea cea mai potrivită pentru acoperirea prejudiciului.

Dreptul la reparație se naște la data întrunirii condițiilor răspunderii civile, iar ca efect al hotărârii acest drept se transformă într-un drept la despăgubiri bănești. Hotărârea judiciară marchează doar momentul în care dreptul victimei la despăgubiri în natură sau bănești devine o creanță certă, lichidă și exigibilă. Pronunțarea hotărârii, se arată în literatura de specialitate, produce următoarele consecințe juridice mai importante: din acest moment dreptul de creanță este producător de dobânzi [170]; întinderea despăgubirii se determină ținând seama de situația din momentul pronunțării hotărârii; acceptarea victimei de a primi reparația în natura după pronunțarea hotărârii constituie o dare în plată [171].

În practica judecătorească se recurge, de regulă, la cumulul celor două modalități, impunându-se debitorului pîrît obligații alternative de a da, de a face sau de a nu face, iar în caz de neîndeplinire – obligându-l la despăgubiri ce reprezintă valoarea bunului, valoarea prestației ce constituie obiectul obligației de a face ori de a nu face. De asemenea, creditorul reclamant poate fi autorizat să îndeplinească obligația de a face ori de a nu face, însă pe cheltuiala debitorului pîrît.

Propuneri de *lege ferenda*

Regula principală stipulată în conținutul legislației în vigoare a ambelor state este repararea prejudiciului în natură. Astfel, aceasta reiese din prevederile art. 602 alin. (3) CCRM, care stabilește că repararea prejudiciului cauzat prin întârziere sau printr-o altă executare necorespunzătoare a obligației nu-l eliberează pe debitor de executarea obligației în natură, cu excepția cazurilor în care, din cauza unor circumstanțe obiective, creditorul pierde interesul pentru executare.

Acest principiu decurge și din conținutul art. 608 CCRM, numit „Imposibilitatea executării în natură”, care prevede că, dacă restabilirea situației în conformitate cu prevederile art. 607 alin. (1) nu este posibilă sau este posibilă doar cu cheltuieli disproporționate, creditorul este despăgubit în bani.

Considerăm necesar ca CCRM să conțină prevederi exprese mai clare la acest capitol, de aceea propunem ca art. 602 CCRM să fie completat, după alineatul (2), cu un nou alineat cu următorul conținut:

„Prejudiciul cauzat prin neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a obligației îl impune pe debitor la executarea obligației în natură în conformitate cu clauzele contractuale”.

Art. 1430 alin. (2), comparativ cu art. 10 din Directiva europeană nominalizată, omite cuvântul „defect”, în sensul curgerii termenului de prescripție de 3 ani, din momentul în care cel prejudiciat a luat cunoștință sau trebuia să ia cunoștință de *prejudiciu, defect și de identitatea producătorului. Astfel, în scopul clarificării situației pentru consumator de a formula pretenții în repararea integrală a prejudiciului și de a intenta în judecată o acțiune în acest sens, ne exprimăm opinia de transpunere în totalitate a acestei prevederi a Directivei europene, prin preluarea cuvântului „defect” în contextul expus mai sus.*

Normele cuprinse în art. 1425-1431 CCRM reglementează repararea prejudiciului cauzat vieții, sănătății și integrității corporale a consumatorului, precum și bunurilor acestuia. Aceste obligații își păstrează caracterul extracontractual, chiar dacă, adesea, partea vătămată și cel chemat să răspundă sînt în raporturi contractuale de consum. Iată de ce este necesar a delimita clar drepturile și obligațiile care apar în baza contractului încheiat de cele ce se vor executa în afara contractului.

De foarte multe ori victimele rămîn cu hotărîri judecătorești de obligare la despăgubiri pe care nu le pot pune în executare din cauza stării de insolvabilitate a făptuitorului. În Franța a fost înființat Fondul de Garanție, ca organism social care despăgubește victima lezată prin acțiuni ilicite și o ferește de eventuala insolvabilitate a autorului acesteia. Fondul de Garanție, prin plata prejudiciului, se subrogă în drepturile victimei despăgubite și poate intenta acțiune în regres față de autorul faptei cauzatoare de prejudiciu sau față de persoana răspunzătoare¹⁴⁷ [166, p. 721].

Considerăm, în calitate de *lege ferenda*, că nu ar fi lipsit de interes ca un astfel de organism să fie instituit și în sistemul asigurărilor sociale de stat din România și Republica Moldova. O sumă procentuală din veniturile bugetare ar putea fi orientată spre despăgubirea victimelor unor infracțiuni, atunci cînd autorul faptei este insolubil.

În materia răspunderii pentru prejudiciul cauzat de produse defectuoase, prin optica Directivei europene, precum și potrivit art. 1428 CCRM, victima trebuie să dovedească prejudiciul, defectul produsului (ca fapt care a cauzat prejudiciul) și legătura de cauzalitate dintre defect și prejudiciu. Sarcina probei revine consumatorului. Pentru o mai bună protecție a consumatorului, propunem ca sarcina probei să îi revină producătorului, deoarece, de obicei, expertizele sînt costisitoare, iar producătorul este cea persoană care activează în scopul obținerii

unui profit, mai mult ca atât, el are obligația de a pune pe piață numai produse sigure. În plus, tocmai datorită poziției pe care o ocupă în relația privind desfacerea produselor sale, avînd în vedere și puterea sa economică, producătorul este persoana cea mai îndreptățită să evalueze riscurile legate de produsele pe care le comercializează și să ia măsurile necesare pentru a le reduce sau pentru a se asigura împotriva lor.

În temeiul dreptului comun, persoana prejudiciată nu poate promova o acțiune în daune pe temei mixt, contractual și delictual, după cum nu poate recurge la normele răspunderii delictuale pentru a obține o reparație integrală după ce a uzat de normele răspunderii contractuale. Ținînd cont de clasificarea prejudiciilor, în funcție de cauza lor, contractuale sau extracontractuale, aceasta interesează din punctul de vedere al întinderii reparației.

Plata despăgubirilor este diferită. Despăgubirile pot fi acordate, în funcție de împrejurări, fie printr-o sumă globală, fie sub forma unor sume de bani plătibile periodic, lunar, trimestrial, semestrial ori anual. Atunci cînd prejudiciul are caracter actual, despăgubirea se acordă printr-o sumă globală, care poate fi achitată și în rate.

Se consideră că stabilitatea monetară și nominalismul monetar pot contribui la repararea prejudiciului prin echivalent bănesc. Deoarece sîntem într-o perioadă de instabilitate monetară, aplicarea acestor principii poate avea consecințe păgubitoare pentru unele dintre părți. Propunem ca, pentru respectarea principiului echității sociale, legiuitorul să reglementeze expres o modalitate de indexare automată a diferitelor activități economice, precum și prestații periodice stabilite la repararea prejudiciului.

Clauzele de indexare previn deprecierea creanțelor contractuale bănești ce urmează a fi executate fie dintr-o dată, fie periodic. Ca urmare, ele sînt de natură a adapta contractul la stările de fapt viitoare, ceea ce atestă rolul dreptului – ca dimensiune în timp și al contractului – ca instrument de anticipare a viitorului.

BIBLIOGRAFIE

1. Noul Cod civil român, adoptat prin Legea nr.287/2009 din 25 iunie 2009. În Monitorul Oficial nr.511 din 24 iulie 2009.
2. Adam I. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor. București: Ed. All Beck, 2004.
3. Albu L., Ursu V. Răspunderea civilă pentru daunele morale. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1979.
4. Albu I. Repararea prejudiciului cauzat prin vătămări corporale. București: Ed. Lumina Lex, 1997.
5. Albu I. Contractul și răspunderea contractuală. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1994.
6. Albu I. Considerații asupra revenirii jurisprudenței române la practica reparării bănești a daunelor morale. În Revista Dreptul, nr. 8/1996.
7. Albu I. Răspunderea civilă precontractuală. În Dreptul, nr. 7/1993. <http://ujr.revistadreptul.ro>.
8. Alexandresco D. Principiile dreptului civil român. Vol. IV. București: Tipografia Curții Regale, 1926.
9. Anghel I.M., Deak Fr., Popa M.F. Răspunerea civilă. București: Ed. Științifică, 1970.
10. Avornic Gh., Sosna B. Repararea prejudiciului moral cauzat consumatorilor. În Revista Națională de Drept, nr. 10/4, 2002.
11. Avornic Gh., Sosna B. Repararea prejudiciului moral conform legislației Republicii Moldova și Federației Ruse: trecut, prezent și viitor. În Legea și viața, nr. 10/4, 2002.
12. Avornic Gh., Sosna B. Compensarea prejudiciului cauzat de neîndeplinirea sau de neexercitarea obligațiilor. În Legea și viața, nr. 6/32, 2002.
13. Baieș S. Studiu Comparativ privind dreptul civil. Proiectul „Implementarea Acordului de Parteneriat și Cooperare RM-UE”. Chișinău, 2002.
14. Baci R. Răspunderea civilă delictuală pentru prejudiciile cauzate de fapta lucrului. București: Lumina Lex, 2000.
15. Bacunin S. Subiecții obligațiilor provenite prin cauzarea prejudiciului vieții sau sănătății cetățeanului. În Rossiysky sudya, nr. 1/28, 2006.
16. Bacunin S. Repararea prejudiciului cauzat vieții și sănătății colaboratorului Serviciului Federal de executare a pedepselor. În Rossiysky sudya, nr. 12/25, 2005.
17. Baltag D., Obadă V. Responsabilitatea juridică medicală. Orhei: Tipografia Orhei, 2003.
18. Barasch E.A. Răspunderea civilă delictuală. Culpă ca element al răspunderii. În Revista Studii și Cercetări Juridice, nr. 1/1970.
19. Barac L. Răspunderea și sancțiunea juridică. București: Ed. Lumina Lex, 1997.
20. Baciurin S. Coraportul noțiunilor „reabilitarea” și „restituirea prejudiciului” în procesul penal al Republicii Kazahstan. În Turabi, nr. 2/86, 2004.
21. Boar A. Judecătorul – putere și răspundere. Dreptul civil.
22. Beligrădeanu S. Răspunderea materială a angajaților. București: Ed. Științifică, 1961.
23. Bloșenco A. Răspunderea civilă delictuală. Chișinău, 2002.
24. Boar M. Recuperarea bănească a daunelor morale în dreptul unor state vest-europene. În Dreptul, nr.8/1996.
25. Boroș G. Drept civil. Partea generală. Persoanele. Ediția a II-a. București: Ed. All Beck, 2002.
26. Boy L. Le cadre civil des affaires. Paris: Economica, 1991.
27. Brownlie I. Principles of Public International Law. Oxford University Press, 2008.
28. Beligrădeanu Ș. Corelații între Legea nr.69/2000 a educației fizice și sportului și legislația muncii. În Dreptul, nr.9/2000.
29. Beligrădeanu Ș. Considerații în legătură cu Legea nr.83/1995 cu privire la unele măsuri de protecție a persoanelor încadrate în muncă. În Dreptul, nr. 10-11/1995.
30. Beignier B. Droit du contrat d'assurance. Paris: Presses Universitaires de France, 1999.
31. Baci R. Răspunderea civilă delictuală pentru prejudiciile cauzate de fapta lucrului. București: Lumina Lex, 2000.

32. Boilă L. Răspunderea civilă delictuală subiectivă. București: Ed. Beck, 2009.
33. Bîcov V. Compensația prejudiciului moral nu poate restabili reputația. În *Rossiyskaya Yusticia*, nr. 4/46, 2002.
34. Bloșenco A. Răspunderea pentru prejudiciul cauzat de minori și persoane incapabile. În *Revista Națională de Drept*, nr. 3/19, 2002.
35. Bloșenco A. Răspunderea pentru prejudiciul cauzat de un izvor de pericol sporit. În *Revista Națională de Drept*, nr. 12/21, 2001.
36. Bloșenco A. Răspunderea pentru prejudiciul cauzat prin vătămarea sănătății. În *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova*, nr. 5/104, 2001.
37. Bloșenco A. Autoînvinuirea ca împrejurare ce exclude apariția dreptului la repararea prejudiciului cauzat prin erori judiciare. În *Revista Națională de Drept*, nr. 5/44, 2001.
38. Brînză L. Conținutul dreptului de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de cercetare penală și de anchetă preliminară, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești. În *Revista Națională de Drept*, nr. 3/34, 2001.
39. Bloșenco A. Răspunderea statului pentru prejudiciul cauzat prin erori judiciare. În *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova*, nr. 3/72, 1999
40. Buga C. Probleme de drept în practica Tribunalului Suprem în legătură cu obligarea inculpatului la plata cheltuielilor de spitalizare. În *Revista română de drept*, nr. 9/1981.
41. Casese A. *International Criminal Law*. Oxford University Press, 2008.
42. Carbonnier J. *Droit civil. Tome II. Les biens et obligations*. Ediția IV-a. Paris: Presses Universitaires, vol. II.
43. Carbonnier J. *Droit civil. Tome III. Les obligations*. Ediția IV-a. Paris: Presses Universitaires, vol. II 2000.
44. Carbonnier J. *Droit civil. Les Obligations*. Paris: Presses Universitaires de France. 7-e edition. Paris, 1972.
45. C.E.D.O., Hotărîrea din 14 septembrie 1987 (camera), aplicarea art.50 (cazul Gilow /Regatul Unit).
46. Ciobanu V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*. Vol. I. București: Ed. Național, 1996.
47. Cojocari E. *Drept Civil. Răspunderea juridică civilă*. Chișinău: Business Elita, 2002.
48. Cojocari E., Cojocari V., *Drept Civil. Drepturi reale. Patrimoniul și răspunderea juridică civilă*. Note de curs, partea II. Chișinău, 2003.
49. Cojocari E. Răspunderea civilă pentru neexecutarea, executarea necorespunzătoare și cu întârziere a obligațiilor contractuale. Conferința științifico-didactică ULIM, 22-23 mai, Chișinău, 1998.
50. Cojocari E., Cojocari V. *Drept civil (Partea generală și specială, în întrebări și răspunsuri)*. Chișinău, 2004.
51. Cojocari E., Volcinschi V. *Drept Economic (Dreptul antreprenoriatului)*. Chișinău: Business Elita, 2006.
52. Corhan A. *Repararea prejudiciului prin echivalent bănesc*. Editura Lumina Lex, 1999.
53. Ciurel V. *Asigurări și reasigurări. Abordări teoretice și practice internaționale*. București: Ed. All Beck, 2000.
54. Curtea Supremă de Justiție, S. civ., dec. nr.62/2001, *Buletinul jurisprudenței*. Culegere de decizii pe anul 2001, 71 p. C.S.J, secț. pen., dec. nr. 1146/1992. În *Dreptul*, nr. 12/1992.
55. C.S.J., secț. pen., dec. nr. 251/1992. În *Dreptul*, nr. 12/1992.
56. C.S.J., secț. pen., dec. nr. 224/1994. În *Dreptul*, nr. 12/1994.
57. C.S.J., secț. pen., dec. nr. 308/19.02.1993. În *Dreptul*, nr. 9/ 1993.
58. C.S.J., secț. pen., dec. nr. 417/5.03.1993. În *Dreptul*, nr. 9/1993.
59. Kirmici C. Răspunderea civilă pentru prejudiciul cauzat de produse defectuoase, conform directivei 85/374/CEE. În *Legea și viața*, nr. 3/8, 2008.

60. Kirmici C. Răspunderea pentru prejudiciul cauzat de produse defectuoase. În Rezumatele comunicărilor prezentate la ediția a VI-a a Conferinței internaționale pentru tinerii cercetători, Chișinău, AȘM, noiembrie 6-7, 2008.
61. Karmon E. The Israel War on Hamas – Understanding its Causes and its Stakes, at The International Institute for Counter – Terrorism at The Interdisciplinary center (IDC) in Herzliva, Israel.
62. Deak F., Anghel M., Popa M.F. Răspunderea civilă. București: Ed. Științifică, 1970.
63. Decizia CEDO din 27.04.2004 Busuioc versus Moldova. Concedierea ilegală (art.10). Apărarea onoarei și demnității. Repararea prejudiciului moral. În Hotărârile și deciziile CEDO în cauzele moldovenești, vol.I/257, 2007.
64. Decizia CEDO din 07.01.2003 Prodan versus Moldova. Protecția dreptului proprietății (pr.1, art.1). Răspunderea pentru prejudiciul cauzat de o autoritate publică sau de o persoană cu funcție de răspundere. În Hotărârile și deciziile CEDO în cauzele moldovenești, vol.I/235, 2007.
65. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 01.07.2010 nr.2ra-1342/2010. Conform art.1416 alin.(3) din Codul civil, instanța de judecată stabilește cuantumul reparației prin echivalent bănesc în funcție de întinderea prejudiciului de la data pronunțării hotărârii. Persoana vătămată poate cere despăgubiri suplimentare pentru prejudiciul care a apărut după pronunțarea acestei hotărâri.
66. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 23.06.2010 nr.3r-1442/2010. Cerințele reclamantei cu privire la anularea titlului de proprietate asupra lotului de pământ și repararea prejudiciului moral nu constituie obiect al acțiunii în contencios administrativ.
67. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 16.06.2010 nr.2ra-895/2010. Conform art.7 lit.e) din Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești nr.1545-XIII din 25.02.1998 se restituie și sumele plătite pentru asistența juridică.
68. Decizia CE al CSJ a RM din 15.04.2010 nr.2rae-77/2010. În conformitate cu art.626 alin.(2) CC, creditorul are dreptul să pretindă repararea prejudiciului în partea neacoperită prin clauza penală (clauză penală inclusivă).
69. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 28.10.2009 nr.2ra-1970/2009. Prejudiciul moral se compensează numai atunci când a fost cauzat prin fapte ce lezează drepturile personale nepatrimoniale ale persoanei vătămate. Numai în cazurile expres prevăzute de lege se admite compensarea prejudiciului moral cauzat prin lezarea drepturilor patrimoniale.
70. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 21.10.2009 nr.2ra-1894/2009. Instanțele de judecată au admis corect acțiunea în partea încasării salariului neachitat reclamantilor și reparării parțiale a prejudiciului moral, în baza art. 329 alin.(1) Codul muncii.
71. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 07.10.2009 nr.2ra-1657/2009. În sensul art.1422 alin.(1) Cod civil, prejudiciul moral se compensează numai atunci când a fost cauzat prin fapte ce lezează drepturile personale nepatrimoniale ale persoanei vătămate, astfel, prejudiciul este moral numai dacă este rezultatul cauzării anume a suferințelor psihice sau fizice.
72. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 02.09.2009 nr.3r-1129/2009. Instanța de judecată, la pronunțarea hotărârii, nu a ținut cont de caracterul și gravitatea suferințelor psihice sau fizice cauzate persoanei vătămate, suma de 1000 lei încasată pentru prejudiciul moral fiind exagerată în raport cu suferințele cauzate intimitei. În Buletinul CSJ a RM 4/10, 2010.
73. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 06.05.2009 nr.2ra-794/2009. Conform art.624 alin.(1) Cod civil, clauza penală (penalitatea) este o prevedere contractuală prin care părțile evaluează anticipat prejudiciul, stipulând că debitorul, în cazul neexecutării obligației, urmează să remită creditorului o sumă de bani sau un alt bun. În Buletinul CSJ a RM 11/10, 2009.
74. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 11.02.2009 nr.2ra-233/2009. Inspectoratul Fiscal de Stat activează pe lângă Ministerul Finanțelor, are statut de persoană juridică și participă

independent la raporturile de drept. De aceea subiect al raportului obligațional de reparare a prejudiciului cauzat prin actul administrativ este Inspectoratul Fiscal de Stat și nicidecum statul, în persoana Ministerului Finanțelor.

75. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 22.10.2008 nr.2ra-1842/2008. Conform art.1415 alin.(1) din Codul civil, persoana care a reparat prejudiciul cauzat de o altă persoană are dreptul la o acțiune de regres împotriva acesteia în mărimea despăgubirii plătite persoanei vătămate dacă legea sau contractul nu prevede altfel.
76. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 12.03.2008 nr.2ra-233/2008. Conform prevederilor art.1405 din Codul civil, statul poartă răspundere pentru prejudiciul cauzat prin acțiunile organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată. Prejudiciul cauzat se încasează din bugetul de stat prin intermediul Ministerului Finanțelor. În Buletinul CSJ a RM 9/19, 2008.
77. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 20.02.2008 nr.3r-437/2008. Repararea prejudiciului material cauzat, inclusiv de autoritatea publică, este angajată numai în cazurile când cumulativ sînt întrunite următoarele elemente: prejudiciul, fapta ilicită, raportul causal dintre fapta ilicită și prejudiciu și vinovăția. În Buletinul CSJ a RM 9/21, 2008.
78. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 20.02.2008 nr.2r-34/2008. În conformitate cu art.256 Cod de procedură civilă executarea imediată a hotărîrii poate avea loc în cazurile strict prevăzute de lege. Prejudiciu moral nu intră în categoriile plăților pentru care ar fi urmat executarea imediată.
79. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 04.07.2007 nr.2ra-1171/2007. Recurentul a fost eliberat de răspundere penală în legătură cu faptul că acțiunea culpabilă și-a pierdut caracterul social periculos și astfel el nu poate pretinde la despăgubirile garantate de Legea nr.1545 din 25.02.98 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești.
80. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 20.06.2007 nr.2ra-643/2007. Instanța de recurs a constatat că nu a fost confirmat faptul privării ilegale a recurentului de posibilitatea de a munci și el nu are dreptul la repararea prejudiciului material în conformitate cu art.330 din Codul muncii. În Buletinul CSJ a RM 2/16, 2008.
81. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 20.06.2007 nr.2ra-630/2007. Instanța de apel corect a ajuns la concluzia privind respingerea cerinței cu privire la repararea prejudiciului moral, deoarece acest prejudiciu se restituie numai în cazurile expres prevăzute de lege. În Buletinul CSJ a RM 1/17, 2008.
82. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 13.06.2007 nr.2ra-802/2007. Conform legislației cu privire la repararea prejudiciului material și moral, în beneficiul recurenteii urmează să fie încasate cheltuielile în quantum real, necesar și rezonabil.
83. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 30.05.2007 nr.2ra-666/2007. Mărimea prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești urmează a fi stabilită de către instanța de judecată în funcție de gravitatea și caracterul suferințelor fizice și psihice.
84. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 23.05.2007 nr.2ra-667/2007. Cauzarea prejudiciului vieții și sănătății cetățeanului este o încălcare de lege, care poartă un caracter continuu și în cazul unui astfel de prejudiciu nu pot fi aplicate prevederile prescripției.
85. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 14.03.2007 nr.2ra-150/2007. Prima instanță a dispus corect încasarea de la Instituția medico-sanitară publică în beneficiul pacientei a prejudiciului moral, fiindcă, conform art.616 alin.(2) Cod civil, în cazul vătămării integrității corporale sau al altei vătămări a sănătății, cel vătămat poate cere și pentru prejudiciul nepatrimonial o despăgubire în bani, stabilită în baza unei aprecieri conforme principiilor echității.
86. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 14.02.2007 nr.2ra-50/2007. Persoanele fizice și juridice cărora le-a fost cauzat prejudiciu nemijlocit prin acțiunile interzise de legea penală pot înainta

- o acțiune civilă privitor la despăgubire prin restituirea în natură a obiectelor sau a contravalorii bunurilor pierdute ori nimicite în urma săvârșirii faptei interzise de legea penală, repararea prejudiciului cauzat. Dacă mărimea prejudiciului material a fost stabilită printr-o sentință penală irevocabilă, acest fapt nu mai necesită a fi constatat în instanța civilă, constituind autoritate de lucru judecat (art.219 alin.(2) pct.1) și 4) CPP, art.123 CPC). În Buletinul CSJ a RM 5/14, 2007.
87. Notă informativă suplimentară cu privire la practica judiciară despre examinarea cauzelor civile referitoare la repararea prejudiciului moral. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 25.10.2006 nr.2ra-1332/2006 Valoarea averii distruse, pierdute sau deteriorate se compensează din contul organului care a distrus-o, a pierdut-o sau a deteriorat-o, iar din contul bugetului de stat se repară numai în cazul în care bunurile au fost vândute și mijloacele obținute au fost trecute la buget (art.10 alin.(4) Legea nr.1545-XIII din 25 februarie 1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești). //Buletinul CSJ a RM 1/31, 2007.
 88. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 21.06.2006 nr.2ra-1092/2006. Pe parcursul judecării pricinii, reclamanta și-a modificat pretențiile sale în privința mărimii prejudiciului material, însă instanța de judecată aceste pretenții nu le-a concretizat, ceea ce constituie un temei suplimentar pentru reexaminarea cauzei.
 89. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 24.05.2006 nr.2ra-851/2006. În conformitate cu art.1413 Cod civil, dacă prejudiciul s-a produs prin faptul că din construcție a căzut ori a curs ceva, răspunde persoana care are construcția în posesiune.
 90. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 19.04.2006 nr.3r-380/2006. Hotărârea primei instanțe a fost casată în partea reparării prejudiciului moral, deoarece intimatul nu a demonstrat că i s-au cauzat suferințe psihice sau fizice.
 91. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 05.04.2006 nr.3r-402/2006. Îndeplinirea neadecvată a prevederilor legislației fiscale a dus la diminuarea impozitelor și cauzarea unui prejudiciu real statului.
 92. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 26.10.2005 nr.2ra-1158/2005. Instanța de apel corect a luat în considerație caracterul și gravitatea suferințelor psihice și fizice cauzate recurentului în urma acțiunilor ilegale ale organelor de poliție și a micșorat suma prejudiciului moral de la 15000 lei pînă la 1000 lei.
 93. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 26.10.2005 nr.2ra-1339/2005. Conform art.1398 alin.(1) CC cel care acționează față de altul în mod ilicit, cu vinovăție, este obligat să repare prejudiciul patrimonial.
 94. Decizia CE al CSJ a RM din 20.10.2005 nr.2rae-218/2005. Reclamantul, solicitînd recuperarea prejudiciului, nu a pus în fața instanței motivele de fapt și de drept material care ar proba faptul suportării prejudiciului și ar justifica recuperarea lui.
 95. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 12.10.2005 nr.2ra-1213/2005. Prin hotărârea instanței de apel acțiunea recurente cu privire la încasarea prejudiciului (sustragerea prin furt a monumentelor de pe mormintele rudelor) a fost respinsă integral. În atribuțiile Combinatului Servicii Funerare, stabilite prin Regulament nu intră paza cimitirului.
 96. Decizia CE al CSJ a RM din 30.06.2005 nr.2re-197/2005. Doar în cazul neexecutării obligațiilor pecuniare: creditorul este scutit de sarcina probării existenței și întinderii prejudiciului suportat.
 97. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 22.12.2004 nr.2ra-1754/2004. Repararea prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești se efectuează din contul bugetului de stat, iar dacă prejudiciul a fost cauzat de organul de urmărire penală întreținut din bugetul local – din contul acestui buget. În Buletinul CSJ a RM 4/19, 2005
 98. Decizia CE al CSJ a RM din 02.12.2004 nr.2rae-237/2004. În cazul în care furnizarea energiei

- electrice se va întrerupe neprogramat, consumatorul va înainta furnizorului o petiție în termenul prevăzut de lege și îi va pune la dispoziție toate datele cu privire la prejudiciu. În Buletinul CSJ a RM 5/24, 2005.
99. Decizia CE al CSJ a RM din 03.06.2004 nr.2re-137/2004. În sensul art.25(3) din Legea contenciosului administrativ instanța se va pronunța asupra reparării prejudiciului material doar în cazul când se va dovedi că a fost cauzat prin actul administrativ ilegal.
 100. Decizia CE al CSJ a RM din 25.03.2004 nr.2rae-55/2004. Conform art.910 CC, dacă, după încetarea raporturilor contractuale, locatarul nu restituie bunul închiriat, locatorul are dreptul să ceară plata chiriei pentru toată durata întârzierii, precum și repararea prejudiciului în partea neacoperită de chirie. În Buletinul CSJ a RM 9/13, 2004.
 101. Decizia CC și de CA al CSJ a RM din 17.03.2004 nr.2ra-363/2004. Instanța de apel incorect a respins cerințele reclamantului de încasare a prejudiciului moral, că recurenții au suportat suferințe morale în legătură cu faptul pierderii bagajului, deoarece din această cauză nu au putut participa la competițiile sportive. În Buletinul CSJ a RM 7/15, 2004.
 102. Decizia CE al CSJ a RM din 04.03.2004 nr.2re-71/2004. Curtea de Apel Economică corect a restituit acțiunea judiciară privind considerarea nulă a hotărârii Camerei de Licențiere și privind compensarea prejudiciului material și moral. În Buletinul CSJ a RM 5/16, 2004.
 103. Decretul nr. 167/1958, privitor la prescripția extinctivă – Buletinul Oficial nr. 19 din 21 aprilie 1958, republicat în Buletinul Oficial nr. 11 din 15 iulie 1960, cu modificările ulterioare, art. 20, http://legal.dntis.ro/acte_ro/legi_ro.htm, http://www.cnpsv.ro/legislatie/legis_cadru/decretul%20nr.167-1958/d167_1958.htm.
 104. Demogue R. Traite des obligations, vol. IV, nr. 555.
 105. Dicționarul explicativ al limbii române. București: Ec.Academiei, 1975.
 106. Dragomir M. Noțiuni generale privind răspunderea pentru prejudiciile cauzate de animale, edificii și lucruri. Chișinău, 2003.
 107. Dragomir M. Recuperarea prejudiciului în răspunderea juridică civilă a autorităților publice, Conferința Internațională, Universitatea “Tomis” din Constanța, 22– 24 octombrie, 2010.
 108. Dragomir M. Repararea prejudiciului cauzat de minori. Devianța și delicvența juvenilă – aspecte psiho-individuale. Univesitatea Andrei Șaguna, 2010
 109. Dragomir M. Prejudiciul privit ca element esențial al răspunderii civile, Chișinău.
 110. Dragomir M. Dreptul la respectarea libertății și la o reparație echitabilă, Sesiune de comunicări științifice intitulată „Aspecte juridice și practice ale aderării României la Uniunea Europeană”, Universitatea Spiru Haret, Facultatea de Drept din Constanța, 2004.
 111. Doucet J.P. Les clauses d'indexation.... Librairie generale de droit et de jurisprudence. Paris, 1965.
 112. Eliescu M. Răspunderea civilă delictuală. București: Ed. Academiei, 1972.
 113. Elian Ghe. Persoana vătămată în dreptul penal. București: Ed. Științifică, 1961.
 114. Enescu M. Teoria generală a probelor. Curs de drept.
 115. Guide for the Legislative Incorporation and Implementation of the Universal Anti-terrorism Instruments. UNODC, New York, 2006.
 116. Ghimpa N.D. Responsabilitatea civilă delictuală și contractuală. Studiu de doctrină și jurisprudență. București, 1946, 191 p. Ghimpu S.– Pretium doloris, în revista Contemporanul, nr. 16 (1327) din 14.04.1972.
 117. Gliga I. Considerații privind definirea răspunderii juridice, Cluj-Napoca: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Jurisprudentia, 1970.
 118. Guigov, V. Balan Problematika reparării prejudiciului moral. În Legea și viața, nr. 10/25, 2009.
 119. Golubeva T. Reglementarea juridică a răspunderii căii ferate pentru prejudiciu pricinuit în urma accidentului feroviar peste hotare. În Vestnik, nr. 16/131, 2009.
 120. A. Giurcău Repararea prejudiciului – principiu al răspunderii materiale (patrimoniale). În

- Legea și viața, nr. 11/41, 2010.
121. Hamangiu C. Codul civil adnotat. vol. II, București, 1925.
 122. Hamangiu C., Georgean N. Codul civil adnotat, vol. IX, București, 1934.
 123. Hotărârea din 18 octombrie 1982 (camera), aplicarea art.50 (cazul X/Regatul Unit).
 124. P. Iani Articolul 260 al Codul Penal: este echivalentă "mărimea" la "prejudiciu"? în *Zakonnosty*, nr. 3/29, 2002.
 125. Ionașcu T., Barasch E.A. Răspunderea civilă delictuală. Culpa ca element al răspunderii. În *Revista Studii și Cercetări Juridice*, nr. 1/1970, 1970.
 126. Ilescu C. Contractul de asigurare de bunuri în România. București: Ed. All Beck, 1999.
 127. Ionașcu A. Probele în procesul civil. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1969.
 128. P. Ilinschii, Oboznîi D. Modul de restituire a prejudiciului material, pricinuit lucrătorilor de către angajator. În *Mesagerul Ministerului Muncii și Protecției Sociale al RM* 3/27, 2004.
 129. P. Ilinschii Regulile de încasare a prejudiciului moral. În *Legea și viața*, nr. 2/29, 1998.
 130. P. Ilinschii Cine trebuie să repare prejudiciul moral? În *Legea și viața*, nr. 8/23, 1997.
 131. Fomcencov A. Recuperarea prejudiciului moral cauzat în urma infracțiunii. În *Zakonnosty*, nr. 6/46, 2005.
 132. Judecătoria Timisoara, Sent. civ. nr. 12805/15111993, irevocabilă, nepublicată, prin care parata a fost obligată la despăgubiri civile de 1 leu și s-a impus publicarea sentinței într-un ziar pe cheltuiala pârteii pentru fapta de defăimare, prin presă, a reclamantei.
 133. Judecătoria Vălenii de Munte, Cartea de judecată nr. 251/1950. În *Justiția nouă*, nr. 5/1950.
 134. Jourdain P. Vers un élargissement de la notion de préjudice d'agrément. În *Revue trimestrielle de droit civil*, nr.4/1995.
 135. Lacoste P. De la chose jugée. Paris: Sirey, 1904.
 136. Lambert-Faivre Y. Note (la două decizii ale Camerei civile a Curții de Casație franceze din 19 martie 1997). În *Recueil Sirey-Dalloz*, nr.5/1998.
 137. Lavric. Aspecte evolutive ale instituției răspunderii organelor autorităților publice pentru prejudiciul patrimonial cauzat prin acte administrative. În *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova*, nr. 6/145, 2002.
 138. Legea nr.29/1990 a contenciosului administrativ, M.O. nr. 122/8.11.1990, art.4 alin.2.
 139. Legea nr.11/1991 privind combaterea concurenței neloiale, M.O. nr.24/30.01.1991, art.9.
 140. Legea nr.48/1992 a audiovizualului, M.O. nr.104/25.05.1991, art.2 și 4.
 141. Legea nr.69/2000, Monitorul oficial al României, partea I, nr.200 din 9 mai 2000.
 142. Le Tourneau P. La responsabilite civile. Paris: Dalloz, 1972.
 143. Loghin O., Toader T. Drept penal român. Partea specială. București: Casa de Editură și Presă "Șansa" SRL, 1996.
 144. Lupan E. Cu privire la noțiunea juridică a prejudiciului ecologic. În *Dreptul* 3/77, 2003.
 145. Mayo M., Repararea prejudiciilor rezultând din vătămarea integrității corporale sau a sănătății ori prin provocarea morții. În *Justiția nouă*, nr. 9/1964.
 146. Marty G., Raynaud P. Droit civil, vol.I. Sirey, 1962.
 147. Marty G., Raynaud P. Droit civil, tome II, 1-er volume. Les obligations. Paris: Sirey, 1962.
 148. Marty G., Raynaud P. Droit civil, vol. II, partea I. Les droits personnels, Theorie generale des obligarions. Paris: Sirey, 1962, nr. 526.
 149. Martine E.N. L'option entre la responsabilite contractuelle et la responsabilite delictuelle. Paris, 1957.
 150. Mihai Ghe., Popescu G. Introducere în teoria drepturilor personalității. București: Ed. Academiei, 1990.
 151. Miga-Beștelii R., Drept internațional public, vol.I. București: Ed. All Beck, 2005.
 152. Mișuța I.G. Repertoriu de practică judiciară civilă ... pe anii 1969-1975.
 153. Mișuț M. Zero defecte – o politică a calității produselor. București: Institutul național de informare și documentare, 1988.

154. Narijnî S. Compensarea prejudiciului moral cauzat victimelor prin acțiunile organelor de cercetare penală și ale instanțelor judecătorești. În *Rossiyskaya Yusticia*, nr. 10/40, 1997.
155. Năstase A., ș.a. *Drept internațional contemporan. Texte esențiale*. București: Ed. Universul Juridic, 2007.
156. Negoită Al. *Drept administrativ*. București: Editura Sylvi.
157. T. Negru, Scorțescu C. Modul de reparare a prejudiciului cauzat în cadrul raportului juridic de muncă.
158. Novikov V. Istoria instituției de drept privind repararea prejudiciului cauzat persoanei prin tragere ilegală la răspunderea penală. În *Legea și viața*, nr. 4/34, 2006.
159. Oleinikova A. Rolul și importanța asigurării la restituirea prejudiciului, cauzat lucrătorului la locul de muncă. În *Vestnik*, nr. 5/111, 2007.
160. Oleinikova A. Răspunderea angajatorului pentru prejudiciul cauzat lucrătorului, conform legislației Republicii Belarus. În *Legea și viața*, nr. 8/30, 2006.
161. S. Parhomenco Despre neajunsurile reglementării juridico-penale ale pricinuirii prejudiciului la reținere. În *Zakon i pravo*, nr. 6/38, 2004.
162. Pașalega D. Acordarea dobânzilor legale în cazul prejudiciilor cauzate organizațiilor socialiste prin fapte ilicite. În *Justiția nouă*, nr. 5/ 1966.
163. Petrescu R. *Drept civil. Teoria obligațiilor. Răspunderea delictuală*. București: Ed. Oscar Print, 1996.
164. Planiol M. *Traite de droit civil*, vol. II. Paris, 1943.
165. Planiol M., Ripert G. *Traite pratique de droit civil francais*, Tomme VII. Paris, 1931.
166. Plenul Trib. Suprem, dec. de îndrumare nr. U/1965. În *Justiția nouă*, nr. 8/1965.
167. Pop L. Aspecte teoretice și practice privind repararea prejudiciului prin echivalent bănesc în cadrul răspunderii civile delictuale, în *Dinamica relațiilor sociale reglementate de lege, oglindite în teoria și practica dreptului*. Cluj – Napoca, 1988.
168. Plenul Trib. Suprem, dec. de îndrumare nr. 10/1961. În *Culegere de decizii*, 1961.
169. Plenul Trib. Suprem, dec. de îndrumare nr. 2/1972 În *Culegere de decizii*, 1972.
170. Pop L., Ursa F. Contribuția practicii judiciare la stabilirea unor noi criterii și modalități de determinare a întinderii reparației în cadrul răspunderii civile elictuale. În *Studia Jurisprudentia*, nr. 2/ 1989.
171. Pop L. Unele aspecte în legătură cu răspunderea pentru prejudiciile cauzate prin acte administrative ilegale. În *Dreptul*, nr. 9/1994. <http://ujr.revistadreptul.ro>.
172. Popescu T.R., Anca P. *Teoria generală a obligațiilor*. București: Ed. Științifică, 1968.
173. Protocolul nr. 11 a fost încheiat la 11 mai 1994, la Strasbourg.
174. Popescu D., Macovei I. *Contractul de asigurare*. Iași: Editura Junimea, 1982.
175. Pătulea V. Contribuții la studiul răspunderii civile delictuale în cazul prejudiciilor rezultate din vătămarea integrității corporale. În *Revista română de drept*, nr.11/1970.
176. Repiev Gh. Reglementarea judiciar-civilă a răspunderii pentru prejudiciul cauzat de organele judiciare (judecători) în cadrul procesului penal. În *Rossiysky sudya*, nr. 3/36, 2007.
177. Romandaș N. Reglementări privind repararea prejudiciului moral. În *Revista Națională de Drept*, nr. 10/8, 2004.
178. Radu D. *Dicționar de drept procesual civil*.
179. Sanielevici R. *Drept civil. Contracte*. Iași: Universitatea “Al.I.Cuza”, 1973.
180. Stănescu C., Bîrsan C. *Teoria generală a obligațiilor*. București: Ed. Academiei, 1981.
181. Stănescu C., Bîrsan C. Fapta ilicită cauzatoare de prejudicii, ca izvor de obligații (Răspunderea civilă delictuală). *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. București: Ed. All Beck, 1999.
182. Stoica V. *Practică judiciară penală*, vol. IV. București: Ed. Academiei, 1993.
183. Stoenescu I., Zilberstein S. *Drept procesual civil. Teoria generală*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1977.

184. Starck B. Droit civil. Obligations L'Responsabilite delictuelle, troisieme edition. Paris: Litec, 1988.
185. Soldatova N. Vinovăția ca temei pentru reparația prejudiciului moral (cînd legea prevede existența ei). În Turabi, nr. 5/32, 2005.
186. Șarapov R. Prejudiciul psihic în dreptul penal. În Ugolovnoye pravo, nr. 2/79, 2004.
187. Sosna B. Răspunderea pentru prejudiciul cauzat de accidente de muncă și boli profesionale. În Legea și viața, nr. 10/9, 2010.
188. Sosna B., Arnaut A. Reglementarea juridică a răspunderii pentru prejudiciul cauzat de un izvor de pericol sportiv. În Legea și viața, nr. 8/4, 2010.
189. B. Sosna Restituirea prejudiciului material și moral, pricinuit lucrătorului prin încălcarea condițiilor contractului individual de muncă. În Mesagerul Ministerului Muncii și Protecției Sociale al RM, nr. 3/29, 2005.
190. M. Strijak Subiecții răspunderii pentru prejudiciul cauzat de minori. În Sudovy vestnik, nr. 4/78, 2007.
191. Trib.Suprem, secția civilă, dec.nr.121/1981. În Culegere de decizii, 1981.
192. Tribunalul Suprem, Secția Penală, Decizia nr. 907/ 14.04. 1982. În Culegere de decizii, 1982.
193. Tribunalul Suprem, Secția Penală, Decizia nr. 1383/ 20.10. 1970. În Culegere de decizii, 1970. Tribunalul Suprem, Secția Militară, Decizia nr. 63/ 20.09. 1982. În Culegere de decizii, 1982.
194. Tribunalul Suprem, Decizia de îndrumare nr. 16/ 25.07.1964. În Culegere de decizii, 1964.
195. Urs I. Repararea daunelor morale. București: Editura Lumina Lex, 2001.
196. Urs I. Criterii de apreciere a prejudiciilor morale și a despăgubirilor bănești pentru repararea daunelor morale. În Dreptul, nr. 4/1998.
197. Voicu Al.V. Răspunderea civilă delictuală cu privire specială la activitatea sportivă. București: Ed. Lumina Lex, 1999, 337.
198. Vintilă G., Furtună C. Daunele morale. Studii de doctrină și jurisprudență. București: Editura All Beck, 2002.
199. Trib. Suprem, Secțiunea civilă, dec. nr. 972/1981. În Culegere de decizii, 1981.
200. Trib. Jud. Bihor, dec. pen. nr. 315/1991. În Dreptul, nr. 12/1991. <http://ujr.revistadreptul.ro>.
201. Trib. Mun. București, secț. a II-a pen., dec. nr. 314/1993. Culegere de practică judiciară penală pe anul 1993, cu note de V. Papadopol. București: Casa de Editură și Presă "Șansa" S.R.L., 1994.
202. Trib. mun. București, secț. a I-a pen., dec. nr. 386/1990. Culegere de practică judiciară penală pe anul 1990, cu note de V. Papadopol. București: Casa de Editură și Presă "Șansa" S.R.L., 1992.
203. Trib. mun. București, secț. a I-a pen., dec. nr. 307/1990. Culegere de practică judiciară penală pe anul 1990, cu note de V. Papadopol. București: Casa de Editură și Presă "Șansa" S.R.L., 1992.
204. Trib. Brașov, dec. pen. nr. 762/1992. În Dreptul, nr. 5-6/1994.
205. Trib. Mun. București, secț. I pen., dec. nr. 415/1990. Culegere de practică judiciară penală pe anul 1990, cu note de V. Papadopol. București: Casa de Editură și Presă "Șansa" S.R.L., 1992.
206. Trib. Bihor, dec. pen. nr. 48/31.01.1991. În Dreptul, nr. 6/1991.
207. Trib. Suprem, secț. pen., dec. nr. 130/1989. În Dreptul, nr. I/ 1990.
208. Trib. Suprem, secț. pen., dec. nr. 145/1989. În Revista română de drept, nr. 9-12/1989.
209. Trib. mun. București, secț. a I-a pen. sent, nr. 97/1990. Culegere de practică judiciară penală... pe anul 1990.
210. Turianu C. Obligația părinților de a-și întreține copilul major aflat în continuare la studii. În Dreptul, nr. 7/1992.
211. Trib. mun. București, secț. a I-a pen., dec. nr. 108/1990. Culegere de practică judiciară penală... pe anul 1990.

212. Trib. mun. București, secț a I-a pen., dec. nr. 597/1993. Culegere de practică judiciară penală pe anul 1993.
213. Trib. Jud. Sălaj, dec. civ. nr. 137/1991. În Dreptul, nr. 7/1992.
214. Vinocurov V. Coraportul pricinuirii prejudiciului și caracterul ilegal al retragerii ca semn al însușirii. În Ugolovnoye pravo, nr. 3/15, 2004.
215. Trunov I. NORD-OST: caz de restituire a prejudiciului pătimiților în urma terorismului. În Ugolovnoye pravo, nr. 1/120, 2004.
216. Țurcanu N. Aspecte privind condițiile necesare angajării răspunderii pentru prejudiciul cauzat de copiii minori. În Revista Națională de Drept, nr. 8/47, 2003.
217. Trunov I. Practica judiciară și problemele legislației, ce reglementează compensarea prejudiciului, cauzat de către organele de drept prin acțiuni ilegale. În Rossiysky sudya, nr. 11/24, 2001.
218. Trunov I. Problemele acțiunii civile despre compensarea prejudiciului moral în procedura judiciară penală contemporană. În Rossiysky sudya, nr. 10/24, 2001.
219. Țurcanu N. Cazuri speciale de răspundere a părinților pentru prejudiciul cauzat de copiii lor minori. În Revista Națională de Drept, nr. 9/46, 2003.
220. Zelimova L. Natura juridică a obligației apărute din prejudiciul cauzat de un izvor de pericol sporit. În Rossiysky sudya, nr. 2/44, 2010.
221. Zîreanov A. Repararea prejudiciului moral cetățenilor, care au suferit de radiație de pe urma catastrofei de la C.A.E. Cernobîl. În Rossiysky sudya, nr. 4/25, 2005.
222. Țurcanu N. Cazuri speciale de răspundere a părinților pentru prejudiciul cauzat de copiii lor minori. În Revista Națională de Drept, nr. 9/46, 2003.
223. Zaharov V. Concepții noi de determinare a mărimii prejudiciului, cauzat bunurilor statului, în legătură cu pierderea, deteriorarea, lipsurilor la efectuarea controalelor (reviziilor) a activității economico-financiare a persoanelor juridice de stat. În Vestnik, nr. 8/102, 2003.
224. Erdelevski A. Compensarea prejudiciului moral. În Zakonnosty, nr. 5/36, 1997.
225. Vorobiov S. Dezvoltarea contemporană a institutului compensării prejudiciului moral în dreptul rusesc. În Rossiysky sudya, nr. 3/27, 2004.
226. Erdelevski A. Compensarea prejudiciului moral în Germania. În Zakonnosty, nr. 7/44, 1997
227. Erdelevski A. Reglementarea juridică privind compensarea prejudiciului moral în SUA. În Zakonnosty, nr. 6/47, 1997.
228. Bogdanov D. Întrebările cu privire la preîntâmpinarea cauzării prejudiciului în practica judiciară. În Rossiysky sudya, nr. 5/16, 2008.

Subsemnatul, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sînt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Numele de familie, prenumele Dragomir Matei

Semnătura

Data

Curriculum vitae

Numele de familie: DRAGOMIR

Prenume: Matei

Naționalitatea: Română

Data și locul nașterii: 25 ianuarie 1954

comuna Raci, județul Dâmbovița, România

Situația familială: căsătorit

Adresa: municipiul Medgidia, strada Poporului, nr.22, județul Constanța

Telefon: +40740047354

Statutul actual: **procuror** în cadrul Parchetului de pe lângă Tribunalul Constanța, România

E-mail: matei.dragomir@yahoo.com

Studii

1961-1969 Școala generală din comuna Raci, județul Dâmbovița

1969-1972 Școala Profesională de la Uzina “1 Mai” Ploiești, județul Prahova

1972-1975 Liceul Umanist din orașul Moreni, județul Dâmbovița

1978-1981 Școala de Ofițeri Activi de pe lângă Ministerul de Interne

1990-1994 Academia de Poliție “Alexandru Ioan Cuza” București, specializarea drept (media generală 8,14)

1995-1996 Cursuri postuniversitare, Universitatea București, Facultatea de Drept, domeniul de specializare în “Probleme de drept privat” (media generală 10,00)

2000-2001 Master în specializarea “Optimizarea transporturilor navale” din cadrul Academiei Navale “Mircea cel Bătrîn” Constanța

2003- până în prezent – doctoratul în drept cu tema: „Repararea prejudiciului”, Institutul de Filosofie, Sociologie și Drept al Academiei de Științe a Moldovei

Conducător științific: *Eugenia Cojocari*, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Experiență profesională:

- 2005–prezent **procuror** în cadrul Parchetului de pe lângă Tribunalul Constanța
- 2004–2005 **procuror financiar**, Camera de Conturi a județului Brașov
- 2005–2007 cadru didactic asociat în funcția de **lector universitar** în cadrul Facultății de Drept a Universității OVIDIUS Constanța, la masteratul intitulat “Drept European. Drepturile omului și imperativul nediscriminării”, susținând cursul de “Drept administrativ și contencios

intern și european”

- 2000–2009 cadru didactic asociat în funcția de *asistent universitar* la Cursul de masterat din cadrul Ministerului Apărării Naționale – Academia Navală “Mircea cel Bătrîn” Constanța, la disciplinele Drept Maritim, Zona Liberă, Porturi, Bănci, Burse (“Dreptul mării în actualitate și în perspectivă”, „Dreptul economic, comercial și financiar”, „Drept maritim și comercial”)
- 1998–2004 *procuror*, Parchetul de pe lângă Judecătoria Constanța
- 1981–1998 *ofițer superior*, Inspectoratul de Poliție Județean Constanța – Poliția Municipiului Medgidia, Ministerul de Interne

Publicații științifice:

1. Dragomir Matei. Noțiunea de chestiune prejudicială în dreptul Uniunii Europene, Conferința internațională cu tematica „Probleme actuale ale economiei globale”, Secțiunea I – Afaceri internaționale și integrare europeană, Subsecțiunea – Integrare europeană, Universitatea „Ovidius” – Facultatea de Științe Economice Constanța, în colaborare cu Asociația Facultăților de Economie din România (AFER), Societatea Științifică de Management din România (SSMAR), Association for Tourism and Leisure Education(ATLAS) și L’Agence Universitaire de la Francophonie (AUF), 21-22 mai 2010, Constanța, p.12-17.

2. Dragomir Matei. Noțiunea de prejudiciu și dreptul la reparații în context european, privind minoritățile, Conferința internațională cu privire la minoritățile și drepturile omului, Secțiunea I – Protecția juridică a minorităților în context european, Centrul de Informare Europeană – Europe Direct Agora Oradea Nord –Vest, Asociația de Studii Economice din Cluj Napoca, 4-5 iunie 2010, Oradea.

3. Dragomir Matei. Recuperarea prejudiciului în răspunderea juridică civilă a autorităților publice, Conferința Internațională cu tematica economie și globalizare, Universitatea “Tomis” din Constanța, 22– 24 octombrie 2010, ed. Nautica, Constanța, 2010, p.300-310.

4. Dragomir Matei. Repararea prejudiciului cauzat de minori, Conferința națională cu participare internațională cu tematica „Deviația și delincvența juvenilă – aspecte psiho- individuale, medico-sociale și juridice în contextual actual”, Secțiunea IV – Standarde și reglementări naționale și internaționale privind prevenirea și combaterea delincvenței juvenile, Universitatea „Andrei Șaguna”, Constanța, 29-30 octombrie 2010, Lucrare publicată în Revista “Devianța și delincvența”.

5. Dragomir Matei. Repararea prejudiciului prin echivalent bănesc, Sesiune de comunicări științifice intitulată „Aspecte juridice și practice ale aderării României la Uniunea Europeană în domeniul Dreptului Public și Dreptului Privat în perspectivele preluării acquis-ului comunitar”, Universitatea „Spiru Haret”, Facultatea de Drept din Constanța, 17 – 22 mai, 2004.

6. Dragomir Matei. Repararea prejudiciului. Dreptul la respectarea libertății și la o reparație echitabilă. Sesiune de comunicări științifice intitulată „Aspecte juridice și practice ale aderării României la Uniunea Europeană în domeniul Dreptului Public și Dreptului Privat în perspectivele preluării acquis-ului comunitar”, Universitatea „Spiru Haret”, Facultatea de Drept din Constanța, Ed.Europolis. Constanța, 2004, 17 – 22 mai, p.158-165.
7. Dragomir Matei. Prejudiciul privit ca element esențial al răspunderii civile, Chișinău, 2011.
8. Dragomir Matei. Noțiuni generale privind răspunderea pentru prejudiciile cauzate de animale, edificii și lucruri. În Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova. Chișinău, 2010, p.144-152.
9. Dragomir Matei. Noțiuni privind delimitarea dintre răspunderea delictuală și răspunderea civilă contractuală. În Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova. Chișinău, 2010, p.152-158.
10. Dragomir Matei. Răspunderea juridică pentru prejudiciul ecologic cauzat de poluare, În Anuar științific, ed.a X-a. Probleme actuale ale prevenirii și combaterii criminalității. Chișinău, 2010, p.197-211.
11. Dragomir Matei. Considerații generale privitoare la răspunderea pentru prejudiciile cauzate prin fapta altuia. În Anuar științific, ed.a X-a. Probleme actuale ale prevenirii și combaterii criminalității. Chișinău, 2010, p.171-197.
12. Dragomir Matei. Principiile reparării prejudiciului. În Legea și Viața, nr. 2011 Chișinău.
13. Dragomir Matei. Repararea prejudiciului comitentului pentru prejudiciul cauzat de fapta presupusului. În Legea și Viața, nr.03, 2011.
14. Dragomir Matei. Repararea prejudiciului pentru fapta proprie a persoanei juridice, În Legea și Viața, nr. __, Chișinău, 2011.
15. Dragomir Matei. Repararea prejudiciilor pentru de actele de terorism internațional. În Legea și Viața, nr.04, 2011.
16. Dragomir Matei. Repararea prejudiciului pentru fapta organizatorului activităților sportive, În Legea și Viața, Chișinău, 2011.
18. Dragomir Matei, Cojocari Eugenia. Discuții privind prejudiciul și răspunderea subsidiară în proiectul noului Cod civil român. Cea de-a XVIII-a sesiune de comunicări științifice a cadrelor didactice: Cultura sociojuridică – un factor de echilibru și stabilitate în perioadele de criză. Universitatea „Spiru Haret”, Facultatea de Drept și Administrație Publică. Constanța, Ed.Universul juridic. București. 2011.

Limbi străine

- engleza – bine;
- franceza – bine.

Semnătura,